

משנה תורה להרמב"ם ז"ל

ספר עבודה

הלכות בית הבחירה

עם השגות הראב"ד

ועם

בתי כהונה מאת רבי יצחק הכהן רפפורט
גירסא דינקותא מאת רבי חיים נסים רפאל
מוצירי
המאיר לארץ מאת רבי מאיר סאלווייצ'יק
הר המוריה מאת רבי מאיר יונה ברנצקי
ויקח אברהם מאת רבי אברהם קורקידי
זכור לאברהם מאת רבי אברהם בן רבי
אביגדור
זכר ישעיהו מאת רבי זכריה ישעיה יאללעש
ממינסק
זרע אברהם מאת רבי אברהם כטורזא
חדושים ומקורים מבעל מנחת חנוך
חיים ומלך מאת רבי חיים פאלאג'י
יד איתן מאת רבי אברהם משכיל לאיתן
ידיו של משה מאת רבי משה פרישקו
ימי שלמה מאת רבי שלמה קמחי
יצחק ירנן מאת רבי אליקים גאטיניו
ישועות מלכו מאת רבי ישראל יהושע טראנק
ישמח ישראל מאת רבי ישראל רבינוביץ
כרוב ממשח מאת רבי שלמה אלפסי
כתר תורה מאת רבי מאיר מברדיטשוב
לחם יהודה מאת רבי יהודה עייאש
לחם שמים מאת רבי יעקב עמדין (היעב"ץ)

כסף משנה מאת הרב יוסף קארו (ה"בית
יוסף")
משנה למלך מאת רבי יהודה רוזאניס
אבן האזל מאת רבי איסר זלמן מלצר
אבן ישראל מאת הרב ישראל יעקב פישר
אברהם יגל מאת רבי אברהם הכהן
אהלי יאודה מאת רבי יהושע יאודה אמאדו
אור הישר מאת רבי שמואל יצחק הילמאן
אור יקרות מאת רבי מאיר יצחקי
אור שמח מאת רבי מאיר שמחה הכהן
מדווינסק
אמר יוסף מאת רבי יוסף אלקלעי
אמרי אמת מאת רבי אברהם מרדכי אלתר
מגור
ארץ יהודה מאת רבי יהודה הכהן טנוג'י
בגדי ישע מאת רבי ישעיה עטייה
ביאורי מהר"ר יוסף קורקוס והרדב"ז
בית הראה מאת רבי שמואל פלורנטין
בית ישחק מאת רבי יצחק גאטיניו
בן אריה מאת רבי זאב בן אריה
בן ידיד מאת רבי ידידיה שמואל טאריקה
בנין הלכה מאת רבי אהרן חיים צימרמאן
בנין יהושע מאת רבי יהושע לאנג

ליקוטי חבר בן חיים מאת רבי חזקיה פייבל
פלוט
ליקוטי שלמה מאת רבי שלמה הכהן קליין
לשד השמן מאת רבי משה נחום ירושלימסקי
מאמר המלך מאת רבי רפאל אברהם מצליח
מחנה ישראל מאת רבי משה ישראל ובנו רבי
אליהו
מלך שלם מאת רבי שמואל שלם
מעשה נסים מאת רבי נסים הכהן
מעשה רב מאת רבי בצלאל הכהן
מעשה רקח מאת רבי מסעוד חי רקח
מקורי הרמב"ם להרש"ש מאת רבי שמואל
שטראשון
מרכבת המשנה מאת רבי שלמה מחעלמא
משרת משה מאת רבי יצחק עטיה
נאם דוד מאת רבי מועטי
נתיב מאיר מאת רבי מאיר ליב מעץ
סוכת דוד מאת רבי חיים שלמה
פירנאנדיס-דיאס
עדות ביהוסף-קונטרס אחרון מאת רבי יצחק
אלמושנינו

עיני דוד מאת רבי דוד אמאדו
עין תרשיש מאת רבי יהושע זעליג תרשיש
פרי האדמה מאת רבי מיוחס רפאל בכר
שמואל
פירוש ר' דוד עראמה
ציוני הר"ן מאת רבי נחום אש
צרור החיים מאת רבי חיים יעקב איש צפת,
צרור הכסף מאת רבי חיים אברהם גאטיניו
קרובן אשה מאת רבי אליהו שמאע הלוי
קרית ספר מאת רבי משה בן יוסף די טראני
(המבי"ט)
שדה הארץ מאת רבי אברהם מיוחס
שורשי הים מאת רבי יצחק מאיו
שער המלך מאת רבי יצחק נוניש בילמונטי עם
הערות מעשה חושב מאת רבי חיים שמואל
בירנבוים
שו"ת הרדב"ז ללשונות הרמב"ם מאת רבי
דוד נ' זמרא

הלכות בית הבחירה

יש בכללן שש מצוות: שלוש מצות עשה, ושלוש מצוות לא תעשה. וזה הוא פרטן: (א) לבנות מקדש.

(ב) שלא לבנות המזבח גזית. (ג) שלא לעלות במעלות עליו. (ד) ליראה מן המקדש. (ה) לשמור את המקדש סביב. (ו) שלא להשבית שמירת המקדש. וביאור מצות אלו בפרקים אלו:

פרק א'

הלכה א

מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות. וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה שְׁנָאֵמַר (שמות כה ח) "וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ". וכבר נתפרש בתורה משכן שעשה משה רבנו. והיה לפי שעה שְׁנָאֵמַר (דברים יב ט) "כִּי לֹא בְּאַתֶּם עַד עֵתָהּ" וגו':

הוא אומר בדוד ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב מכל אויביו ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וארון האלהים יושב בתוך היריעה עכ"ל. ונראה שלא רצה לומר שהמצוה היא ועשו לי מקדש כמ"ש רבינו משום דהווא קרא במשכן שבמדבר מיירי ורבינו לא נראה לו שהמצוה היא והיה המקום אשר יבחר ה' אלהיכם וגו' וכסמ"ג משום דהתם לא פקיד לבנות בית הבחירה אלא סיפור בעלמא הוא דקאמר שיביאו קרבנות למקום שיבחר ה' אבל לא מצינו במקרא ציווי שיבנו בית הבחירה ואע"פ שבפרק כ"ג הביאו מקרא דוהיה המקום אשר יבחר ה' לא לענין שיהא ציווי בנין בית הבחירה ממקרא זה אלא לומר שהכרתת זרעו של עמלק קודמת לבנין בית הבחירה מדכתיב והיה בהניח לכם מכל אויביכם וכו' והיה המקום אשר יבחר ה' ולפיכך לא רצה להביא ראיה מפסוק זה והביא ראיה מועשו לי מקדש ואע"ג דהיא פרשה במשכן שבמדבר מיירי משמע דהאי קרא כלל הוא לכל מקום בין למשכן

כסף משנה

מצות עשה לעשות בית לה' וכו' שנאמר ועשו לי מקדש. ז"ל רבינו בספר המצות שלו מצוה עשרים הוא שצונו לבנות בית הבחירה לעבודה בו יהיה ההקרבה והבערת האש תמיד ואליו תהיה ההליכה והעליה לרגל והקבוץ בכל שנה והוא אמרו יתעלה ועשו לי מקדש. ולשון ספרי ג' מצוות נצטוו ישראל בעת כניסתן לארץ למנות להם מלך ולבנות להם בית הבחירה ולהכרית זרעו של עמלק הנה התבאר שבנין בית המקדש מצוה בפני עצמה והא דספרי איתא נמי בפרק כ"ג (סנהדרין דף כ':) וסמ"ג כתב וז"ל תניא ג' מצוות נצטוו ישראל וכו' ואחר שיניח להם המקום מכל אויביה' מסביב לבנות בית הבחירה שנאמר ועברתם את הירדן וישבתם בארץ ואח"כ והיה המקום אשר יבחר ה' אלהיכם בו לשכן שמו שם שמה תביאו את כל אשר אנכי מצוה אתכם עולותיכם וזבחיכם וכו' זמן מצוה זו של בנין בית הבחירה לא הגיעה עד ימי דוד וכן

פרק א' הלכה א'

כדפירש"י שם אף זהו אזהרה למוחק את השם, ועוד דהכי תניא בברייתא בסנהדרין דף כ' והרמב"ם סובר דהתם אינו אלא להקדים כמש"כ הכ"מ.

אלא דאכתי צריך באור למה לא הזכיר כאן הרמב"ם הך קרא ולומד מקרא דועשו לי מקדש דקאי על המשכן כדאיתא בריש עירובין דיליף מינה דמשכן איקרי מקדש, עוד קשה דבספר המצות במצוה כ' הביאו הכ"מ כתב שצונו לבנות בית הבחירה ומביא מהך קרא דועשו לי מקדש, ומביא ע"ז ד' הספרי שהביא בהל' מלכים דשלש מצות נצטוו ישראל וסיים בדבריו הנה נתבאר שבנין בית הבחירה מצוה בפני עצמה, וכיון דבהל' מלכים למד זה מקרא דלשכנו תדרשו ובאת שמה למה לא הזכירו כאן, ועוד דכאן כתב מצות עשיית בית לד' וכלל בו משכן ומקדש ולא כתב שיש מצוה מיוחדת בבנין בית הבחירה, ומדבריו בסה"מ משמע שהיא מצוה מיוחדת.

ונראה דבעיקר המצוה סובר הרמב"ם דבנין בית הבחירה נלמד ג"כ מקרא דועשו לי מקדש, והא דאמרינן בעירובין מהך קרא דמשכן איקרי מקדש היינו דעכ"פ גם עשיית המשכן נאמר בהך קרא והיא מצוה אחת לבנות בית לד', ובתחלה היה משכן והיה לפי שעה ואח"כ בית הבחירה, וכדי שלא נאמר דקרא קאי רק על המשכן על זה מביא בהל' מלכים קרא דלשכנו תדרשו, דמזה מוכח דקרא דועשו לי מקדש כולל גם בנין בית הבחירה, ומה שכתב בסה"מ הנה נתבאר שבנין ביה"ב מצוה בפני עצמה זהו דלא נאמר דאינו אלא הכשר לעבודת הקרבנות, ומה שלא הזכיר בסה"מ עשיית המשכן הוא פשוט דאינו מונה בסה"מ רק מצות הנוהגות לדורות, עכ"פ מה דלמד בהל' מלכים מקרא דלשכנו תדרשו אינו אלא לומר דקרא דועשו לי מקדש היא מצוה קבועה לדורות בין על המשכן בין על המקדש, ויש להוסיף עוד דמה שכתב כאן והי' לפי שעה שנאמר כי לא באתם עד

שבמדבר בין לשילה ונוב וגבעון בין לבית עולמים ודיקא נמי דקאמר ועשו לי מקדש ולא קאמר ועשו לי משכן. וכן הוא בגמרא סנהדרין ט"ז שבועות י"ד וכן תעשו לדורות וכו':

משנה למלך

מצות עשה לעשות בית לה' וכו'. הרמב"ן במ"ע סי' ל"ג כתב דעשיית הארון והכפורת לשום שם העדות תמנה מצוה בפני עצמה וכ"כ בסוף הספר כשבא להשלים מנין רמ"ח מצות עשה יע"ש:

אבן האזל

מצות עשה לעשות בית לד' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות, וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה שנאמר ועשו לי מקדש, וכבר נתפרש בתורה משכן שעשה משה רבינו, והיה לפי שעה שנאמר כי לא באתם עד עתה וגו'.

הכ"מ הביא דברי הסמ"ג שכתב דמצות בנין בית הבחירה נלמד מקרא דוהי' המקום אשר יבחר וגו' שמה תביאו וכתב דהרמב"ם סובר דהך קרא אינו מצוה על בנין בית הבחירה, אלא על הקרבנות שיביאו למקום שיבחר ד', והנה בפ"א מה' מלכים הל' א' כתב הרמב"ם שלש מצות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ, למנות להם מלך וכו' ולהכרית זרעו של עמלק וכו' ולבנות בית הבחירה שנאמר לשכנו תדרשו ובאת שמה, וזה הוא בקרא דכתיב בהך פרשה כי אם אל המקום אשר יבחר וגו', לשכנו תדרשו וגו', ולפי"ד הכ"מ דקרא דוהי' המקום אינו מצוה על בנין ביה"ב, א"כ גם הך קרא אינו מצוה, וע"כ דהרמב"ם אינו חולק על הסמ"ג אלא דהביא מקרא קמא, ובטעם הסמ"ג דלא מייתי מקרא קמא דובאת שמה י"ל דסובר דלשון והי' המקום וגו' משמע טפי למצוה מלשון כי אם אל המקום דקאי אקרא קמא דכתיב לא תעשון כן לד' וגו' דפשטיה דקרא קאי על איסור הבמות

פרק א' הלכה א'

איכא כמו שלמי חובה שהן בכור ומעשר ומה שכתב אינו חייב להביא הוא לאו דוקא אלא שאינו מביאם.

מלואים והשמטות

לידידי הרב הג' הנעלה מו"ה אברהם שפירא
שי' ממצוייני ישיבת חברון

במש"כ בפ"א הל' א' בד"ה עוד אפשר, שעמדתי על ד' הרמב"ן בחומש שכתב דבזמן המשכן אינו חייב להביא בכורות ולא מעשר בהמה ולא מע"ש, וכתבתי ע"ז דמעשר שני לא שייך במדבר ובכורות ומעשר בהמה אם בזמן המשכן הי' כמו מחו"ל, וכר"ע דממקום שאינו מביא מעשר דגן אינו מביא בכור ומעשר בהמה, לא יוכל להביא, כתב ע"ז וז"ל בבכורות דף ד' מפורש דלר' יוחנן קרבו בכורות במדבר וגם לר"ל דלא קרבו אבל אותו היום שהוקם המשכן הקריבו מה שקדש, ובכור דנמעט בחו"ל הוא רק משנכנסו לארץ ולא לפני זה, וכמ"ש במגלה לגבי שירה עד שלא נכנסו לארץ הוכשרו כל הארצות לומר שירה וכו', והאחרונים הקשו איך הקריבו בכורות בבית שני למ"ד קדושה ראשונה לא קדשה לע"ל וא"י פטורה ממעשרות, ולפי"ז אדרבא אם בטל הקידוש גם מחו"ל צריך להביא, אבל הרי מפורש דלא קבלו בכורות אנטיגנוס ואפשר לומר דלגבי בכורות לא אמרינן לכו"ע כיון שגלו חזרו להתירן ועכ"פ פשוט דבמדבר הקריבו עכ"ד, והנה מה שהעיר על דברי בודאי צדק בהערתו ומובן שלא נזכרתי בשעה שכתבתי מסוגיא זו שהי' לי לכתוב ולבאר אלא שלא כתבתי בהחלט וכתבתי רק בלשון אם אבל מה דפשוט אצלו דמהך סוגיא נדחו דברי איני מסכים לזה דעיקר מחלוקת ר"י ור"ל הא לא הוי אם קרבו אלא אם קדשו, ובזה הא לר"ע נמי ודאי קדוש בכור בחו"ל שלא לאכול בלא מום וכדאמר בבכורות דנ"ג לגבי מע"ב, רק דאח"כ מייתי בגמ' שתי ברייתות וברייתא קמייתא דעד שלא הוקם

עתה וגו', הך קרא הוא סיומא דפסוקים הקודמים שמתחיל בקרא דכי אם אל המקום שבו כתוב לשכנו תדרשו, דהכי כתיבי קראי כי אם אל המקום וגו' והבאתם שמה וגו' ואכלתם שמה וגו' לא תעשון וגו' כי לא באתם עד עתה וגו', וא"כ מרומז כאן גם הך קרא שהביא בהל' מלכים, וכתב כאן דעיקר המצוה היא קרא דועשו לי מקדש שהיא מצוה קבועה לדורות, והמשכן היה לפי שעה.

אכן ד' הרמב"ם צריכים עוד באור שבדבריו מבואר שמפרש קרא דכי לא באתם עד עתה דהוא טעם שבשביל זה אין להם עכשיו בית קבוע לד' אלא משכן, והוא דלא כפי המבואר בגמ', דבזבחים דף קי"ב תנן באו לגלגל הותרו הבמות וכו' באו לשילה נאסרו הבמות וכו' והיא היתה מנוחה, ומבואר שם בד' רש"י ובד' הגמ' בדף קי"ז דקרא דכי לא באתם עד עתה אינו טעם על זמן המשכן שבמדבר אלא על זמן שאח"כ של היתר הבמות בגלגל, ומה שאמר הכתוב ככל אשר אנחנו עושים פה היום, הכונה מהיום שיעברו את הירדן עד שיבואו אל המנוחה ואל הנחלה, ועיין מה שביאר בזה המלבי"ם, ואולי כונת הרמב"ם דעכ"פ מבואר בהך קרא שלא באו עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה דזהו שילה ובית הבחירה.

עוד אפשר לומר דכונת הרמב"ם כמש"כ הרמב"ן בחומש דפשוטו של מקרא קאי על זמן המשכן שבמדבר ע"ש, אבל דבריו צריכין באור שכתב דבזמן המשכן אינו חייב להביא בכורות ולא מעשר בהמה ולא מעשר שני, והנה מע"ש לא שייך כלל במדבר, ובכורות ומעשר בהמה אם בזמן המשכן הי' כמו מחו"ל וכר"ע דממקום שאינו מביא מעשר דגן אינו מביא בכור ומעשר בהמה, א"כ לא יוכל להביא דהא אם הביא מחו"ל אין מקבלין ממנו ויאכל במומו, וא"כ לא יתבאר בזה הא דאיש כל הישר בעיניו, ואולי דכונתו דעכ"פ לא היו שלמים של חובה במדבר אלא אם רוצה מביא, וזהו איש כל הישר בעיניו וכמו שביאר שם, אבל בארץ

פרק א' הלכה א'

אמנם דיש להסתפק אם במשכן הי' דינא דבל תאחר, כיון דבל תאחר אינו עובר אלא עד אחר שיעברו שלש רגלים, ומצות שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך הא לא הי' במשכן דהא כתיב במקום אשר יבחר ד' וא"כ יש לומר דלא הי' כלל לאו דבל תאחר במשכן, אבל אין זה מוכרח כלל דלפי"ז מי שאין לו קרקע דאין לו חיוב ראייה לר' אמי דאמר כל מי שאין לו קרקע אינו עולה לרגל ה"נ דאין לו חיוב בל תאחר וזה ודאי אי אפשר, וע"כ דעיקר לאו דבל תאחר אינו תלוי בדין חיוב ראי' ועוד דאפשר דבזמן המשכן הי' חייב תיכף בבל תאחר וכמו דאמר בגמ' דצדקה חייב לאלתר בבל תאחר מ"ט דהא קיימי עניים, והיינו דלא שייך לדין ראי' וא"כ אפשר דהא דגלי קרא בפרשת ג' רגלים דאינו עובר בבל תאחר עד שיעברו ג' רגלים זהו כשנכנסו לארץ דהם רחוקים מהמקדש, אבל במדבר שהי' סביב המשכן נתחייבו להקריב תיכף נדריהם, וכיון דבפרשת כי תדור נדר לא תאחר לשלמו לא הוזכר שהוא דוקא במקדש מסתבר דכן הוא גם במשכן, אלא דיש עוד להסתפק בדין בכור דבפ' כל הבכור בפ' ראה כתיב לפני ד' אלקיך תאכלנו שנה בשנה במקום אשר יבחר ומ"מ אין ראייה דמצות הקרבת הבכור לא נאמר במשכן, כיון דבפ' בל תאחר לא הוזכר דוקא מקדש ורק דהך קרא דכתוב בפ' עשר תעשר הוא לאחר שיכנסו לארץ ולאחר בנין בה"ב, וכיון דנימא דקרא דבל תאחר הוא גם במשכן ע"כ דכונת הרמב"ן הוא כמש"כ.

ובמה שכתב ממה שהקשו האחרונים דאמאי קרב בכור בבית שני כיון דתלוי במעשר דגן זה ודאי אינו שייך לומר דחזר להיתירו גם אם נימא דבמשכן הי' קרב בכור גם לר"ע דהא עכ"פ לא הי' מקום אחר להקריב חוץ מבית המקדש דנאסרו הבמות, ובביהמ"ק כתיב דתלוי בכור במעשר, אבל לפי מה שבארתי בפ"ו מהל' בית הבחירה הל' ט"ז אות ד' במה שכתב שם הרמב"ם דכל מקום שהחזיקו בה עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא

המשכן עבודה בכורות זהו בבכורי ישראל כדפירש"י אלא ברייתא בתרייתא קתני אותו היום שהוקם המשכן קרבו להם לישראל נדרים ונדבות חטאות ואשמות בכורות ומעשרות, אבל מנ"ל דהך ברייתא סברה כר"ע דילמא כר' ישמעאל וכסתם מתני' בתמורה דף כ"א דאם באו תמימים יקרבו, ובפרט דהך ברייתא היא בסדר עולם כמצויין שם, ומאן תנא סדר עולם ר' יוסי כדאיתא ביבמות דף פ"ב, ובתמורה שם אמר ר' יוסי שלשה דברים הא דר' ישמעאל ודר"ע ודבן עזאי, וא"כ אפשר דזה תני אליבא דר' ישמעאל, ואף דר' ישמעאל נמי סבר דלכתחלה אין מביאין זהו מחו"ל, אבל אותם שבמדבר הא הוי כמו באו שיקרבו.

איברא דלכאורה אין מקום לדברי דמהיכי תיתי נדחוק ונעמיד הך ברייתא דלא כהלכה שהרמב"ם פוסק כר"ע ולהקשות על הרמב"ן וליישב דבריו בדוחק דמה שכתב אינו חייב להביא הוא לאו דוקא אלא שאינו מביאם, והא אפשר שפיר לומר דר"ע הוא דוקא בבית המקדש ולא במשכן, וא"צ למה שהביא מדין שירה, אלא דהא יליף ר"ע דקרא דואכלת לפני ד' אלקיך וכתוב שם במקום אשר יבחר וא"כ שפיר אפשר לומר דהך דרשא אינו אלא בבית הבחירה ולא במשכן שבמדבר אך באמת א"א לומר כן בכונת הרמב"ן דאם כונתו דקרבו אלא שאינו חייב להקריבם הוא תימה דהא בקרא דכי תדור נדר וגו' לא תאחר לשלמו דדריש מהך קרא בר"ה דף ה' ע"ב גם על בכור לא הוזכר בקרא שהוא בבית הבחירה, ואיך כתב הרמב"ן דאינו חובה עליו להביא, וא"כ אדרבא מוכח מדברי הרמב"ן כמו שכתבתי דאין כונתו דאין חובה עליו להביא במשכן שבמדבר בכור ומע"ב אלא דאינו מביא, והעיקר בא שם לומר שבמשכן אין שלמים של חובה ליחיד משום דבכור ומע"ב ליכא ורק רשות להביא שלמים וזהו איש כל הישר בעיניו, אבל בבית הבחירה איכא שלמים של חובה דהוא בכור ומע"ב.

פרק א' הלכה א'

למצות בנין הבית, השיבו] ומה דהעיר בדברי הרמב"ם, זכורני כי אאמ"ו ז"ל נשא ונתן הרבה אם היה ראייה בשילה ונוב וגבעון, וברמב"ן פרשת ראה (יב-ח, טז-ח) כתב דבמשכן לא היה ראייה, ודקדק אמ"ו ז"ל מלשון הגמ' במנחות (כט). מלמד שהיו מגביהין אותו לעולי רגלים, דמוכח דהיה עליה לרגל במדבר, דהאי קרא, הטהור, בשלחן שבמדבר נאמר, ומלשון המדרשים מוכח דהיה רק חינוך על זמן המקדש, אך מגמ' פ"ק דחגיגה (ו). מוכח דהיה עליה לרגל ממש, א"כ טובא קמ"ל לשון זה.

ביאורי מהר"י קורקוס והרדב"ז

כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל לפי שקדם לי לבאר ספר הפלאה וזרעים להרמב"ם ז"ל בתשובת שאלה ראיתי לבאר ספר עבודה בע"ה ולפי שלא דברו בו הראשונים נ"ע ויש השגות רבות והלכות עמוקות וספקות רבות אמרתי הואיל [וראיתי] את הבית בחרבנו ובטלו הקרבנות אתעסק בהלכותיו כמ"ש רז"ל בסוף מנחות [ק"י ע"א]. כל העוסק בתורת חטאת כאלו הקריב חטאת וכו' ובשכר זאת נזכה לראות אותו בישובו ויקריבו עליו עולות דבר יום ביומו ועין בעין נחזה כל המעשים וזה החלו לעשות ומאת העוזר האמתי אשאלה עזר אהי אשר אהי יהיה עם פי והגיוני ושלא אכשל בלשוני אכ"ר. והנה קרא הרב זללה"ה שם זה הספר ספר עבודה שהוא כולל עבודת הקרבנות והוא העבודה הרצויה אצלו ית"ש מכל שאר העבודות התלויות במעשה ולפיכך התחיל בהלכות בית הבחירה כי שם העבודה לא בזולתו כאשר יתבאר בע"ה:

מצות עשה לעשות בית לד' מוכן כו'. ברייתא בסנהדרין פ' כ"ג [כ' ע"ב]. תניא ר' יוסי אומר שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות בית הבחירה. מוכח בהדיא דבנין בית הבחירה מצות עשה הוא:

השניה היא מקודשת היום ואע"פ שנלקחה הארץ ממנו וחייב בשביעית ובמעשרות על הזרע שבארנו בהלכות תרומה, ובפ"א מהל' תרומות כתב דתרומות אפ"י בימי עזרא אינה מן התורה, דכונת הרמב"ם דעיקר הקדושה נתקדש בקדושת עזרא גם לעתיד לבוא אלא דגבי תרו"מ צריך ביאת כולכם, ולכן לענין תרו"מ חסר קדושה זו לחייב בתרו"מ, אבל עזרא קידש הארץ תיכף באופן שכשיהיה ביאת כולם לא יהי צריך לקדש הארץ מחדש, אלא דבביאת כולם תתקדש ממילא גם לדין תרומות ומעשרות ועכשיו מיושב דמה דדריש ר"ע דאינו מביא בכור מחו"ל דהוא ממקום שאתה מביא מעשר דגן אתה מביא בכור אינו תלוי דין הבאת בכור בעיקר חיוב מעשר דגן, אלא ממקום שאתה מביא מעשר דגן, וכיון שגם בימי עזרא נתקדשה הארץ לזה דכשיהיו ביאת כולם יתחייבו במעשר א"כ אין חסרון בהמקום ונקרא ממקום שאתה מביא ולא דמי לחו"ל אפ"י במקומות שכשיכבשו ישראל ויקדשו אותם יתחייבו במעשרות, וכמו בסוריא כשיהי' כיבוש רבים דהתם עכ"פ לא נתקדשו כלל, אבל ארץ ישראל בקדושת עזרא כבר נתקדשה וכנ"ל.

אור הישר

מצות עשה לעשות בית לה' וכו' שנאמר ועשו לי מקדש. עיין הל' מלכים פ"א ה"א ובלח"מ שם.

אמרי אמת

מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה וכו'. [הקשה הגאון ר' מנחם זמבה ז"ל הי"ד דבשלמא התנאי שיהיה ראוי לקרבנות משכחת לה אם ביהמ"ק בנוי וליכא מזבח כמבואר בירושלמי פ"ד דשקלים דהמזבח מעכב לבית, אבל איך משכחת לה שיהיה הבית בנוי ולא יהיה ראוי לראיית פנים שמצריך הרמב"ם תנאי דראיה

פרק א' הלכה א'

ירושלים מנוחה מנוחת הארון דכתיב ויהי בנוח הארון גו' נחלה שהוא נחלת עולמים. וסתם מתני' התם כדעת ראשונה הוא. ומנוחה זו שילה ונחלה זו ירושלים. ורבינו לא ביאר כאן בזה דבר. כי לא הביא הפסוק אלא להוכיח ממנו דמקדש לפי שעה היה. ופשוט הוא:

הר המוריה

שלש פעמים וכו'. עיין רמב"ן בפ"א על התורה (דברים ט"ז פסוק י"א) שכתב וז"ל והזכיר כאן במקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם וכן אמר שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך במקום אשר יבחר ולא ידעתי אם לומר כי לאחר שיבנה בהמ"ק לא נאסוף להקריב הקרבנות הרגלים אלא במקום שהוא אשר יבחר ה' כטעם שאמר לא תוכל לזבוח את הפסח באחד שעריך או שנאמר כאן שיבאר שלא נתחייבו לעלות לרגל עד אשר יבחר ה' מקום לשכנו שם עכ"ל. והנה מפשטות לשונו משמע קצת דאפ"ל דכל זמן שלא נבנה בית הבחירה פטורים היו מלעלות לרגל, והנה לכאורה זה תמוה דהא פשיטא דבשילה היו עולים לרגל כמבואר בשמואל א' א' ועיין בחגיגה ו' א' דמבואר שם דחייבין היו לעלות שם יעו"ש היטיב ובירושלמי שם ואף גם בנוב וגבעון משמע דהיו עולין לרגל והיו מקריבין עולות ראייה ושלמי חגיגה כמבואר בירושלמי פ"ב דחגיגה והובא בתוס' שם י"ז א' בד"ה אף עצרת וכו' יעו"ש היטיב ולקמן בהלכה ג' ס"ק ו' נאריך בזה אי"ה) ובזמן דוד המלך ע"ה לא היה בית הבחירה בנוי ומ"מ היו עולין לרגל ונ"ל כי כ"ש במדבר שהיו עולין לרגל לפי שאז היה המשכן בשלימות עם הארון ועדיף מבמת נוב וגבעון ולמה יגרע כחו לענין עליית הרגל שכולם היו חייבין לעלות וליראות את פני האדון ה' צבאות שלש פעמים בשנה וכ"מ קצת מלשון רבינו כאן שהציווי ועשו לי מקדש היה לענין עליית רגלים ג"כ וזה היה ג"כ במדבר (וע"ע ברמב"ן עה"ת דברים י"ב פסוק ח' דכתב דבמדבר היו פטורין מלעלות לרגל

ומהרר"ד ו' זמרא כתב אע"פ שבמקצת מקומות מקדים המוזהר למצוה דכתיב סור מרע ועשה טוב. בהלכות אלו מבואר שלא יכול להקדים המוזהר ממנו שאם אין מקדש אין מזבח ואיך יקדים לא תבנה אתהן גזית לא תעלה במעלות, ומ"מ דע כי אין כלל בהלכות הרב אלא הכל כפי הענין כי לפעמים מקדים המוזהר ולפעמים המצוה. וכבר כתבתי בתשובת שאלה טעם פתיחת ההלכות של כל הי"ד:

עשה. ומצוה זו מפורשת בתוספתא דזבחים¹ ובספרי [פ' ראה פיסקא ס"ד]:

וחוגגים אליו שלש פעמים בשנה כו'. כתב מהרר"ד ו' זמרא ז"ל זו מצוה בפני עצמה הוא² וסמך אותה כאן להודיע מעלת הבית שצוה הכתוב לעלות ולראות בבית הזה ששם השכינה שרויה דכתיב אל פני האדון ה' צבאות. ולשון חוגגין עליו נמשך אחר לשון הערב וכן בכמה מקומות:

והיה לפי שעה כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל זבחים פ' חטאת [ק"ט ע"ב]. ונחלקו בשם בברייתא בפירש מנוחה ונחלה דאיכא מ"ד מנוחה זו שילה דאז נחו מכיבוש. ונחלה זו ירושלים שהיתה נחלת עולמים דכתיב היתה לי נחלתי וגו'. ואיכא מ"ד איפכא מנוחה זו ירושלים דכתיב זאת מנוחתי עדי עד. נחלה זו שילה וה"ק לא מבעיא אל המנוחה דלא אתותין אלא אפילו אל הנחלה לא אתותין. ואיכא מ"ד זו וזו שילה. מנוחה שנחו מכיבוש נחלה שפלגו בהנחלות דכתיב ויחלק יהושע ויפל גורל בשילה ע"פ ה'. ואיכא מ"ד זו וזו

¹ לא מצאתי בזבחים ואפשר ט"ס וצ"ל סנהדרין פ"ד.
² ע' רמב"ן עה"ת דברים י"ב ח' וז"ל והנה לא יבוא בחיוב המשכן כלל ואפילו ברגלים לא נתחייב לבא לשם. וכ"כ שם ט"ז ט' ולא ידעתי אם לומר כו' או שיבאר כאן שלא יתחייבו לעלות לרגל עד אשר יבחר ה' מקום לשכנו שם יעו"ש ובמכות י' ע"א אמר דוד כו' ויבא שלמה בני ויבנה בית הבחירה ונעלה לרגל ושמחתי. יעו"ש וכ"נ מהרדב"ז כאן.

פרק א' הלכה א'

תבא פיסקא רצ"ח שהאריך קצת בזה ועוד יבואר אי"ה בסעיף ג' מזה.

ועשו לי וכו'. עיין מרן שהביא זה בשם הספרי (והוא בפ' ראה פיסקא ס"ד) ובש"ס סנהדרין כ' ב' יעו"ש וכ"ה בתוספתא שם פ"ד שם ועיין במדרש תנחומא פרשת תצא סי' י"א (ודע כי מהספרי והתוספתא והתנחומא מבואר דצ"ל בש"ס שלנו תניא היה ר' יהודה אומר וכג"ל הספרים אחרים שעל הגיליון וכדאיתא התם לעיל מזה וכן היה ר"י אומר) והנה מרן כתב בשם הסמ"ג כי מצות בית הבחירה נפקא ליה מדכתיב והיה המקום אשר יבחר ה' וכו' וכתב דלא ניחא ליה כמש"כ רבינו משום דס"ל דועשו לי מקדש לא קאי רק על משכן שבמדבר ורבינו לא ניחא ליה מפסוק שהביא הסמ"ג משום דהתם אינו מבואר דצריך לבנות בית הבחירה רק סיפור בעלמא הוא דקאמר שיביאו קרבנות למקום שיבחר ה' אבל לא מצינו במקרא ציווי שיבנו בית הבחירה ולכן מייתי מדכתיב ועשו לי מקדש ואע"ג דהתם איירי במשכן שבמדבר מ"מ מדכתיב מקדש ולא משכן יעו"ש היטיב, והנה לכאורה דבריו אינם מוכרחין דהא דלא כתיב משכן רק מקדש הוא מהטעם דנתבאר בריש ערובין ובשבועות ט"ז ב' דמשכן איקרי מקדש יעו"ש, ואולם בסדר עולם ספ"ו מבואר דועשו לי מקדש קאי על בנין בית הבחירה דאיתא שם כשהוקם המשכן ברכם משה שיזכו ג"כ לבנין בית הבחירה כדכתיב ועשו לי מקדש יעו"ש ובמדרש תנחומא הנ"ל מבואר כרבינו יעו"ש היטיב שז"ל התנחומא לבנות להם בית הבחירה דכתיב ועשו להם מקדש יעו"ש היטיב, ובש"ס ובספרי ובתוספתא לא נזכר שום פסוק יעו"ש ומה שיש לפרש בלשון הש"ס כן יש לפרש בלשון הסמ"ג רק בעשין סי' קי"ד מייתי הפסוק דכתב מרן בשמו ואולי הוא ט"ס קצת בסמ"ג והראיה דהביא קאי על הקדמת הכרתת האויבים לבנין בית הבחירה כדמשמע למעיין היטיב בסי' קס"ג וע"ע במד"ר ויקרא פ"ב דמשמע שם דועשו לי מקדש על בית הבחירה יעו"ש וע"ע

יעו"ש) אבל י"ל כי במדבר פטורים היו משום דהיא מצוה התלויה בחובת הארץ דמי שאין לו קרקע פטור לעלות לרגל כמבואר בפסחים ח' ב' ועיין לקמן פ"ה מהל' כלי המקדש ה"א שם יבואר מזה וכן למ"ד דנזופים היו ולא הקריבו קרבנות במדבר י"ל דפטורים היו במדבר מלעלות לרגל עיין לקמן פ"א מהל' תמידין ומוספין ה"א מש"כ בזה יעו"ש היטיב אבל בשילה ודאי דהיו חייבים לעלות לרגל וכדמוכח מכל הנ"ל ואף הרמב"ן י"ל דמודה בזה דזהו נקרא ג"כ המקום אשר יבחר כדאיתא בספרי ראה פיסקא קכ"ט יעו"ש היטיב (ודרך אגב באתי להעיר על מש"כ השל"ה בהלכות ר"ה דמעשה דחנה היה בר"ה יעו"ש והוא תמוה לכאורה דמשמע מרש"י והמדרשים דהיה עולה לרגל ובר"ה לא שייך זה דמאי עלייה היה שם בר"ה ועיין ברד"ק שהביא בשם המדרש דהיה בעצרת יעו"ש ואי משום דהש"ס קאמר בר"ה י"א א' דחנה נפקדה בר"ה יעו"ש אין מזה שום ראיה דהפקידה היה אח"כ בר"ה כשהיתה בביתה וכן משמע קצת דמתחלה ידע אותה ולבסוף נזכרה יעו"ש (והידיעה היה כשהיה בביתו וכמבואר בכתוב שם ובכתובות ס"ה א' יעו"ש וכ"מ קצת מסידור הגאון יעב"ץ בהלכות ר"ה דהידיעה היה בר"ה יע"ש וא"כ ע"כ היה בשילה קודם ר"ה) ועוד דהא כתוב שם ויהי היום ויזבח אלקנה וגו' ועל כרחק היינו זבחי שלמים (דבחולין אינו נופל לשון זבח רק לשון טבח כידוע מספרי בעלי הלשון (האחרונים) ובר"ה לא היו נקרב שלמי חובה ושלמי נדבה ג"כ אין מקריבים ביו"ט דנדריים ונדבות אין קרבין ביו"ט סוף דבר דדברי השל"ה לא ידעתי להם מקור נאמן ועי' זוה"ק ח"ג רל"א א' מבואר כשל"ה (ולפי דברי השל"ה ז"ל יש להוכיח דאין להתענות בר"ה וע"ד שכתב הט"ז בסי' תקצ"ז באו"ח יעו"ש היטיב) אמנם גם בנוב וגבעון י"ל דמודה הרמב"ן רק כוונתו למעט במה קטנה ודחוק וצ"ע בזה שוב מצאתי בס' זרע אפרים לפסיקתא פ'

פרק א' הלכה א'

בנין המקדש רק ביום (ועיין סוכה מ"א א' ובתוס' שבועות ט"ו ב' בד"ה אין בנין וכו') די"ל דהש"ס דהתם מיירי בבנין המזבח לחודיה דהא דאין בנין ביהמ"ק בלילה ילפינן לה מדכתיב ביום הקים את המשכן התם בשבועות והיינו דוקא בבנין ביהמ"ק ממש דומיא דמשכן ולא בבנין מזבח דזהו מכלל הכלים כמש"כ בהלכה ו' ובהכי מיושב פי' הי"מ דהביאו התוס' בסוכה שם ד"ה אז נמי וכו' דמפרשי דאיבני סמוך לשקיעת החמה דעיו"ט ומאי דהקשו הא אין בונין בלילה יש לחלק בין בנין מזבח לבנין ביהמ"ק (ואל יהיה הדבר רחוק בעיניך כ"כ ועיין כעין זה בשיירי קרבן בירושלמי פי"ט דשבת ה"א בד"ה הרי מזבח וכו' יעו"ש היטיב) ואי נימא דאכתי יקשה מהא דקאמר התם ואלא דאיבני בחמיסר מחצות היום ולהלן תשתרי וכו' ולענין דחיית יו"ט אין נפק"מ בין מזבח להיכל י"ל דה"פ דאיבני בחמיסר היינו כשהגיע חמיסר כבר היה בנוי מעיו"ט. וכן מוכח מהתוס' דסוכה דלא הוכיחו שיטתם מכאן אלא ודאי דמזה אין ראייה דיש לפרש כנ"ל ודו"ק ומ"מ צ"ע בזה אם מותר לבנות המזבח בלילה) ולענין זה מייתי לה רבינו בהל' מלכים דנפק"מ הלכתא למשיחא דכשיבא הגואל צדק פטור מלעשות ביהמ"ק עד שינוחו ולענין זה מייתי לה הסמ"ג ג"כ דלעבר מאי נפק"מ מאי דהוה הוה.

ולפ"ז אתי שפיר דלהכי הביאו שם קראי אחרינא דנצטוו לבנות בית הבחירה אחר שינוחו על אדמתם אבל רבינו מיירי כאן מעיקר המצוה דנצטוו כלל בעשיית מקדש לכן הביא קרא דועשו לי מקדש משא"כ התם דלא מיירי מעיקר המצוה רק מה שנצטוו ישראל בכניסתם לארץ (ודע דיש לי מקום עיון על מש"כ הרמב"ן בפ"ל לתורה בפרשת קרח (במדבר ט"ז פסוק כ"א) דחרה אפו של הקב"ה על ישראל בימי דוד על אשר לא נתעוררו עד כה לבנות בית לשמו כל ימי שפוט השופטים יעו"ש ולא ידעתי למה הלא עד שנמשח שאול למלך ועד שמחה שמו של עמלק לא נצטוו על בנין ביהמ"ק ועי' במד"ר דברים פרשת

בתמורה ל"א ב' יעו"ש היטיב אבל במד"ר בהעלותך פט"ו מבואר דקאי על אהל מועד יעו"ש וכ"מ בכתובות ס"ב ב', והנה רבינו בעצמו בריש הל' מלכים פ"א ה"א הביא הך ברייתא ושם כתב פסוק דנצטוו לבנות בית הבחירה מדכתיב לשכנו תדרשו ובאת שמה יעו"ש והנראה לענ"ד דרבינו ס"ל דבאמת עיקר המצוה דבנין בית הבחירה נצטוינו מדכתיב ועשו לי מקדש, היינו שיהיה בית בנוי מיוחד לקרבנות ולחוג שם כמש"כ הכא וזהו עיקר המצוה ומתנאי המצוה היו שכל זמן שהיו במדבר לא היה רק משכן ואהל בכדי שיעתק ממקום למקום אבל בזמן שיהיו בא"י על מקומם נצטוו לבנות ביהמ"ק קבוע מאבנים. והנה זה הפרט הוא מתנאי המצוה אבל עיקר המצוה הוא מפסוק ועשו לי מקדש.

והנה הברייתא הנ"ל השמיענו דנצטוו שלש מצות דהיינו למנות להם מלך ולמחות שם עמלק ולבנות בנין בית הבחירה תחת המשכן ומשמיענו איזה תהיה מוקדמת וקמ"ל דבנין בית הבחירה היא לאחר כל המעשים כלם דקודם זה פטורים מלעשות בית המקדש וכ"ה לשון רבינו בפ"א ה"א שם ובה"ד שם יעו"ש היטיב, (והא דאיתא בפ"ה דמע"ש בירושלמי דביהמ"ק עתיד לחזור קודם מלכות בית דוד י"ל דאין כוונתו לעשות ביהמ"ק גמור רק דתיכף שישובו לאדמתם מחוייבים לבנות מזבח ולהקריב קרבנות וכן היה בימי עזרא יעו"ש סימן ג' פסוק ב' ו' יעו"ש וכן יסדו במוסף ר"ח מזבח חדש בציון תכין וכו' ושוב קאמר והביאנו לציון עירך וכו', והנה כשעלו בימי יהושע לא היו צריכים לזה כי היו להם משכן ומזבח והי' אז הבמות מותרות משא"כ עכשו שהבמות אסורות לכן צריכים לבנות תחלה מזבח שיקריבו עליו תמידין ומוספין ועיין לקמן [פ"ו הט"ו] ושם יבואר אבל לבנות בית הבחירה כראוי לו לא יבנו רק כשיחזור המלוכה וינוחו מאויביהם ובהכי אפשר ליישב קצת מה שנדחק רש"י בר"ה ל' א' על הא דקאמר דאיבני בלילה והקשה רש"י ז"ל והא אין

פרק א' הלכה א'

קושיא השנייה פשיטא דלק"מ דהא על הש"ס גופיה קשה דמייתי התם ואומר ויהי כי ישב וכו' ומאי ואומר כי כיהודא ועוד לקרא אלא ודאי דפשיטא ליה דיש להתעקש בזו הראיה ועיין רש"א פ"ק דפסחים לכן מייתי רבינו קרא דפשוט טפי ועד"ז כתב הלח"מ.

ועל קושיא הראשונה י"ל ג"כ בפשיטות כי דרש הש"ס ביד על כס יה לאו כו"ע מודו בזה ועי' בתרגום אונקלוס שם שכתב ע"ד אחר דהוא שבועה בכסא הכבוד וכן פירש"י ועי' בתנחומא שם בפרשת תצא ומכילתא פרשת בשלח בסופו שפי' בענין אחר (וע"ע ספרי תצא פיסקא רצ"ו יעו"ש היטיב) לכן הביא ראה מפורשת מקרא דאותי שלח ה' ועי' ברד"ק שם. והנה ברמב"ן על התורה סוף פרשת בשלח כתב וז"ל י"מ כי כאשר תהיה יד על כס ה' תהיה מלחמה לה' בעמלק מדור דור והענין כי כאשר יהיה מלך בישראל יושב על כסא ה' תהיה מלחמה לה' בעמלק כענין שנאמר וישב שלמה על כסא ה' למלך ילחם בעמלק והוא רמז לשאול המלך הראשון וכן מדור לדור לאמר כי כל מלך בישראל חייב להלחם בהם עד שימחו וע"ד הפשט נכון הוא עכ"ל וצ"ע קצת הא מפורש כן בש"ס ובספרי ואם נימא שלא היה כתוב כן לפני הרמב"ן בש"ס ובספרי א"כ גם על רבינו לק"מ אבל קשה ודחוק לומר כן. ובדרך צחותא אמרתי דזה תלוי בפלוגתא דש"ס דפסחים קי"ז א' אם כס יה מלה חדא או תרי מילי דאם קאי על כס מלך ישראל א"כ כס יה חדא מלה ומותר למוחקו ואם נימא דנשבע הקב"ה בכסא הכבוד שלו א"כ הוא תרי מילי והשם קדוש בכל מיני קדושה ועי' במנחת שי סוף בשלח דהכריע להלכה דהוא תרי מילי א"כ שוב אין ראה לדינא דידן לכן מייתי רבינו מפסוק אחר (וזה אמנם יתכן לפי גירסא שלנו דאיתא שם ואין כסא אלא מלך יעו"ש אמנם גירסת הספרי איתא ומנין שכסא יה זה המלך וכו' א"כ אף למ"ד תרי מילי מ"מ קאי על כסא מלך

שופטים יעו"ש ומשנמשח שאול נצטווה מקודם על מחיית עמלק וכשלא קיים שאול זה הוסר ממלכותו ונטרד ועד שקם דוד והניח לו מכל אויביו ג"כ לא נצטווה ורק אחר שהניח ה' לו מסביב נתחייב בזה ולמה היה החרון אף על ישראל וכ"מ מהסמ"ג יעו"ש היטיב וצ"ע בזה) ולפי מש"כ י"ל דאין מחלוקת בין רבינו להסמ"ג וע"ע בלח"מ מש"כ בריש הל' מלכים ומה שנראה לענ"ד כתבתי. וק"ל.

והנה בריש הל' מלכים כתב רבינו לראיה דנצטוו על בית הבחירה מהא דכתיב לשכנו תדרשו ובאת שמה ולא הביא פסוק דסמ"ג י"ל בפשיטות דסמך על מש"כ הספרי ראה פיסקא ס"ב וז"ל כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם מכל שבטיכם דרוש על פי נביא יכול תמתין עד שיאמר לך נביא ת"ל לשכנו תדרשו ובאת שמה דרוש ומוצא ואח"כ יאמר לך נביא וכן אתה מוצא בדוד זכור ה' לדוד את כל ענותו אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב אם אבא באהל ביתי אם אתן שנת לעיני עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב מנין שלא יעשה אלא על פי נביא שנאמר ויבא גד אל דוד ביום ההוא ויאמר לו עלה הקם לה' מזבח בגורן ארונה היבوسی ואומר ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה אשר נראה לדוד אביו עכ"ל הספרי והובא קצת ממנו ברמב"ן על התורה נמצא שמפרש הכתוב שמצוה לדרוש ולחקור המקום לבנות עליו בית הבחירה יעו"ש אבל הפסוק והיה המקום אשר יבחר אינו מוכח ממנו רק להקדים מחיית עמלק לבנין המקדש (ועיי"ש בלח"מ מש"כ בזה והבוחר יבחר) ועיי"ש עוד במרן שתמה על רבינו בפ"א מהל' מלכים דהביא לראיה דמינוי מלך קודם למחיית שמו של עמלק מהא דכתיב אותי שלח ה' למשחך למלך (ש"א ט"ו) וגו' ואמאי לא הביא מפסוק דיד על כס יה המובא שם בש"ס. ועל דקדם מחיית שמו של עמלק הביא רבינו מקרא דכתיב ויהי כי ישב המלך בביתו וכו' ואמאי לא מייתי מקרא קמא דמייתי הש"ס והיה בהניח ה' לכם וכו' יעו"ש ה"ב. והנה

פרק א' הלכה א'

מקדש מהאי קרא וכן הקשה הרב בני יעקב לדברי מרן ז"ל עיי"ש. ובס' צרור החיים ז"ל תירץ מדקראו הכתוב משכן בקרא דככל אשר אני מראה אותך וכו' ע"כ. ועוד י"ל דשתי הדרשות יתכנו דאל"כ למה קראו מקדש תחילה ולא משכן הו"ל להקדים משכן שהוא העיקר ובתוך הענין הו"ל להזכיר מקדש וק"ל:

עדות ביהוסף

מ"ע לעשות בית לה' שנאמר ועשו לי מקדש.
כתב מרן בכ"מ ליישב למה רבינו לא הביא פסוק והיה המקום אשר יבחר כמו שהביאו הסמ"ג וז"ל משום דהתם לא פקיד לבנות בית הבחירה אלא ספור בעלמא הוא וכו' וקשיא לי דהלא רבינו בהל' מלכים פ"א כתב ג' מצות וכו' ולבנות בית הבחירה שנאמר לשכנו תדרשו וכו' ואם כדברי מרן איך הביא אותו הפסוק שאף הוא כמו סיפור דברים ולא צווי ממש. ואף על רבינו קשיא למה כאן הביא פסוק ועשו לי מקדש ואילו התם הביא פסוק דלשכנו תדרשו ואין לומר דקרא דועשו לי מקדש כולל לכל מקום בין למשכן בין לשילה וקרא דלשכנו הוא דוקא לבית הבחירה דא"כ נמצא שהם שתי מצות ולא מצינו לרבינו שמנאן בשתי מצות:

פרי האדמה

מצות עשה לעשות בית לה' וכו' שנאמר ועשו לי מקדש וכו'.
כתב רש"י ז"ל בפ"י החומש פרשת תרומה ויקחו לי תרומה לי לשמי וכתב הרא"ם ז"ל לא כסתם לי שבמקרא [המורה ל] הבאת וכו' שהרי כתיב אם ארעב לא אומר לך וכו' ומזה הטעם עצמו פ"י גבי ועשו לי מקדש לשמי שהרי כתיב השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו וכו' והקשה ע"ז הרב דברי דוד להט"ז דא"כ אם נפרש לי לשמי לא קשה הפס' הנה השמים ושמי וכו' וקשה דברי שלמה שאמר כי אם בנך היוצא וכו' הוא יבנה בית לשמי הנה השמים וכו' ואם איתא שאם נפרש לשמי לא

וק"ל וע"ע שם בח' אגדות רש"א) ואין להאריך עוד בזה.

יד איתן

בכ"מ: ולפיכך לא רצה להביא ראיה מפסוק זה והביא ראיה מועשו לי מקדש. עיין ריש ה' מלכים ולח"מ שם:

מעשה נסים

מצות עשה לעשות בית לה' וכו' שנאמר ועשו לי מקדש וכו'.
עיין מ"ש מרן ז"ל ובסוף דבריו כתב ודייקא נמי דקאמר ועשו לי מקדש ולא קאמר ועשו לי משכן עכ"ל. ואני הדל אין נ"ל דיוק זה שהרי אמרו התם בשבועות דף ט"ו ע"ב בשלמא מקדש איקרי משכן דכתיב ונתתי משכני וכו' אלא משכן דאיקרי מקדש מנגן וכו' אלא מהכא ועשו לי מקדש וכו' וכתיב ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן וכו' עכ"ל הגמ' הרי מוכח מכאן דקרא דועשו לי מקדש במשכן כתיב מדפתח הכתוב במקדש וסיים במשכן דמשכן איקרי מקדש וא"כ כפי זה אין מקום לדיוקו של מרן ז"ל ותמיהני שנעלם מעיניו גמ' זו:

מעשה רקח

מצות עשה וכו' שנאמר ועשו לי מקדש. ובפ"א דהל' מלכים הביא מפסוק דלשכנו תדרשו נראה דס"ל דהא והא איתא ע"פ מ"ש במדרש כל דרשות שאתה דורש אינו אלא בשכנו של מקום ולעולם דעיקר העשה אינו אלא מועשו לי מקדש. ולפי מ"ש מרן ז"ל דהך קרא לא אתא אלא לקדימת מחאת זרעו של עמלק לבנין בית המקדש אתי שפיר דשם כתב כן רבינו להדיא עיי"ש ויש לתמוה על הרב לח"מ ז"ל שם איך לא נזכר מ"ש מרן ז"ל כאן שלפי דבריו דברי רבינו נכונים וישרים. ואין להקשות מ"ש פ"ק דשבועות דמשכן איקרי

פרק א' הלכה א'

מדרש רבה בכמה מקומות כמ"ש הנחלת יעקב ז"ל שאמרו ברבה י"ג דברים כתובים לשמו של הקב"ה וא' מהם תרומה ויקחו לי תרומה וכלהו י"ג דקחשיב כתיב לי ואם כן רש"י ז"ל המדרש עצמו הוא מה שפי' ואם כן על המדרש היה להם להכריח אם ימצאו להכריח בכל הי"ג דברים כגון כי לי כל בכור. כי לי כל הארץ כי לי בני ישראל וכו' גם דכפי הילקוט אין דברי המדרש לפרש דלי היינו לשמי ודוק.

צרוּר התיים

מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבין בו הקרבנות וכו' שנא' ועשו לי מקדש וכו'. וקשה דבפרק א' מהלכות מלכים כתב רבינו ג' מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ לבנות בית הבחירה שנאמר לשכנו תדרשו ובאת שמה וא"כ איך פשיט לה הכא מקרא דועשו לי מקדש וראיתי להרב לח"מ שם בפרק א' מהלכות מלכים שתירץ דהנהו קראי חד אתא למקדש שבמדבר וחד אתא למשכן שילה וכדכתב רש"י ז"ל בפרשת ראה לשכנו תדרשו זו משכן שילה ולא חש רבינו להביא שני מקראות הללו במקום אחד אלא חד הביא בהל' מלכים וחד בהלכות בית הבחירה יעו"ש:

אך קשה לדעת מרן כ"מ ז"ל שכתב בהלכות בית הבחירה דאע"ג דהיא פרשה במשכן שבמדבר מיירי משמע דהאי קרא כלל הוא לכל מקום בין למשכן שבמדבר בין לשילה ונוב וגבעון בין לבית עולמים ודייקא נמי דכתיב ועשו לי מקדש ולא קאמר ועשו לי משכן וכו':

ואפשר לומר לדעת מרן ז"ל דלעולם עיקר ציווי המצוה היא מקרא דועשו לי מקדש וכמו שכתב מרן ז"ל אבל מאי דמית רבינו ז"ל מקרא דלשכנו תדרשו הוא לאשמועינן שיבנה בית הבחירה ע"י דרישת הנביא וכמו שכתוב בספרי לשכנו תדרשו

קשה מידי א"כ מאי קאמר הנה השמים וכו' מאחר שהוא עצמו קאמר לשמי וכו' ולזה כתב ז"ל דהכרח רש"י ז"ל שפי' לשמי היינו משום שהרי בדוד כתיב האתה תבנה בית לשבתי וא"כ מ"ש אח"כ הוא יבנה בית לשמי היינו לאותה מצוה של אביו דכתיב לשבתי ואח"כ למדים אנו אביו ממנו שמ"ש לדוד לשבתי היינו לשמי א"כ גם הכא דכתיב ועשו לי מקדש לשמי קאמר וגם לי תרומה היינו לשמי שהיא לצורכי בית המקדש עכ"ד. ולענ"ד דבריו תמוהים בעיניי חדא שהקושיא שהקשה על הרא"ם ז"ל עדיין במקומה עומדת גם לפירושו שהרי מאחר דכתיב בית לשמי מאי מקשה הנה השמים וכו' ואם נאמר כפי דבריו דקושית הנה השמים וכו' עדיין קשה אפי' אם נאמר לשמי אם כן אפי' אם לשלמה היה נאמר לשבתי ולשמי מ"מ נאמר דוקא שם אמרינן לשמי אבל בתרומה לא שהרי שאני התם שחזר וכתב לשמי ובבית המקדש עצמו של שלמה כתיב לשמי ואין כאן הכרח לומר דהאי לי הכתוב כאן היינו לשמי ועוד דקושיתו על רא"ם מעיקרא ליתא שהרי מקרא מלא דבר הכתוב האמנם ישב אלקים על הארץ הנה השמים וכו' נמצא שכל תמיהת שלמה היינו להקטין בעיניו כל מה שבנה דח"ו האמנם ישב אלקים על הארץ ושייך למ"ש השי"ת לשבתי וכו' אלא על כרחך דהיינו לשמי ממש דוקא ואינו ח"ו דירתו ממש שיכילהו המקום כי הנה השמים וכו' אלא דוקא לשמו יתברך והוא כביכול מצמצם אפי' בין ב' בדי הארון נמצא ודאי שאם נאמר לשמי ודאי לא קשה הנה השמים וכו' דמהיכא תיתי להקשות הנה השמים וכו' הלא לשמו יתברך הוא הבנין לא לשבתו בה אלא ודאי דכל קושית שלמה המלך ע"ה היינו האמנם ישב אלקים על הארץ ודברי הרא"ם ז"ל ברורים דמכח הקושיא מוכרחים אנו לפרש לי לשמי וכמו כן הכא לי תרומה קשה אם ארעב וכו' לכן מוכרח לפרש לי לשמי.

אמנם מה שי"ל בהרא"ם ז"ל ובפרט בט"ז מה לנו לבקש הכרח לרש"י ז"ל למה שפי' מאחר שהוא

פרק א' הלכה א'

ומאי דכתיב מקדש לכלול שילה ובית עולמים ועוד יש לגמגם בדברי מרן דאחר דדרשו רז"ל וכן תעשו לדורות א"כ לא לכתוב רחמנא מקדש לכלול בית עולמים ושילה וכו' דהרי מציווי דוכן תעשו נפקא וק"ל:

קריית ספר

מצות קד לבנות בית המקדש לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות וחוגגין (עליו) [אליו] שלש פעמים בשנה דכתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם וכיון שצוה בתורה להקריב בו הקרבנות ולראות בו לפני ה' משמע דלהכי צוה בבנינו ומשכן שעשה משה היה לפי שעה דכתיב כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה משמע שבית עולמים שהוא נחלה הוא בכלל מצות ועשו לי מקדש.

דרוש ע"פ נביא וכן אתה מוצא בדוד בדבר גד בשם ה' עיי"ש ועיין עוד להרב בעל בני יעקב ז"ל בהגהותיו שהקשה למה שכתב מרן ז"ל דהאי קרא כלל הוא לכל מקום וכו' דא"כ היכי ילפינן בריש פ"ק דעירובין ובפ"ק דשבועות דמשכן איקרי מקדש מהאי קרא דועשו לי מקדש שאני הכא דכלל הוא בין למשכן בין לבית עולמים ע"כ:

ואני אומר דאחר המחילה לא קשה מידי דלעולם כמו שכתב מרן דהאי קרא כלל הוא לכל מקום וכמו דדייק דהוה ליה לומר ועשו לי משכן וכו' ומה דילפינן בגמרא היינו ממה שקראו משכן דכתיב ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן דהוה ליה לומר ככל אשר אני מראה אותך את תבניתו ואת תבנית כל כליו אלא ודאי מדכתיב ועשו לי מקדש וכתב בתריה משכן ש"מ לאשמועינן דמשכן איקרי מקדש וק"ל וכן מדויק לשון התלמוד בפרק קמא דשבועות יעו"ש ודוק ועיין:

ועדיין יש לגמגם דנימא איפכא שלהכי הדר קרא וקראו בשם משכן לומר דמשכן לאו היינו מקדש

הלכה ב-ג

ב. כיון שנוכנסו לארץ העמידו המשכן בגלגל ארבע עשרה שנה ושכבשו וישחלקו. ומשם באו לשילה ובנו שם בית של אבנים ופךשו ויריעות המשכן עליו ולא היתה שם תקרה. ושם"ט שנה עמד משכן שילה וכשמת עלי חרב ובאו לנב ובנו שם מקדש. וכשמת שמואל חרב ובאו לגבעון ובנו שם מקדש. ומגבעון באו לבית העולמים. וימי נב וגבעון שבע וחמשים שנה:

ג. כיון שנבנה המקדש בירושלים נאסרו כל המקומות פלן לבנות בהן בית לה' ולהקריב בהן קרבן. ואין שם בית לדורי הדורות אלא בירושלים בלבד ובהר המזריה שבה נאמר (דברי הימים א כב א) "ויאמר דויד זה הוא בית ה' האלהים וזה מזבח לעלה לישראל" ואומר (תהילים קלב יד) "זאת מנוחתי עדי עד":

כסף משנה

דרשא דהשמר לך פן תעלה כו' דזה מיירי באיסור במות ולדידי' ע"כ ילפינן מקרא דדריש תאנת שילה בן פורת יוסף כו' עלי עין דנאכלין בכל הרואה, ולפ"ז דאע"ג דבשילה הותרו הבמות ומצי להקריב שלמים בבמה בכל מקום ואפילו כן קדשים הנקריבים בבמה גדולה אין נאכלין רק בכל הרואה, א"כ אין נפ"מ לדידיה בין שילה לנב וגבעון או גלגל וגם שם קדשים קלים הנקריבים בבמה גדולה אינן נאכלין רק בכל הרואה כמו בשילה. ומה מיושב התוספתא לפ"ז דבגלגל ובנוב וגבעון תני קדשים קלים נאכלין בכ"מ ור"י ור"ש אומרים בכל הרואה, וע"כ זה ט"ס וצ"ל [דברי ר"י] שהוא האומר קדשים קלים נאכלים בכל מקום [ור' שמעון אומר] בכל הרואה ולטעמיה אזיל דיליף משילה דגם שם הותרו הבמות, וזה פשוט, ויעוין ירושלמי פרק קמא דמגילה בזה:

כיון שנוכנסו לארץ העמידו המשכן בגלגל י"ד שנה וכו' עד כיון שנבנה המקדש בירושלים נאסרו כל המקומות כולן לבנות בהם בית לה' ולהקריב בהם קרבן וכו'. הכל מבואר בסוף זבחים במשנה (קי"ב:) ובגמרא (ד' קי"ו):

אור הישר

כיון שנוכנסו לארץ העמידו המשכן וכו' ושם"ט שנה עמד משכן שילה וכשמת עלי חרב ובאו לנב וכו'. עי' בתשובות חיים שאל ח"א סי' ס"ז.

אור שמח

ומשם באו לשילה ובנו שם כו'.

ביאורי מהר"י קורקוס והרדב"ז

כיון שנוכנסו כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גז"ש בזבחים. [קי"ב ע"ב] וכבר נתבאר בהלכות שמיטה [פ"י ה"ב] מנין לנו דשבע כבשו ושבע חלקו ומיד שחלקו באו לשילה שהוא המנוחה ונלמד מהפסוקים. גם שם [קי"ח ע"א] למדו מדכתיב ותביאהו בית ה' שילה נראה שהיה בית וכתוב ויש משכן שילה אהל שכן באדם וימאס באהל

במשנה זבחים באו לשילה נאסרו הבמות כו' קדשים קלים ומע"ש בכל הרואה, ובגמרא מפיך לה מקרא דהשמר לך פן תעלה עולתיך בכל מקום אשר תראה אבל אתה אוכל בכל מקום אשר תראה, דעת לנבון נקל דזו הדרשא אליבא דמשנתנו דמשבאו לשילה נאסרו הבמות קאי עליה קרא דהשמר לך כו', אבל לרשב"י בגמרא דסבר דמנוחה ונחלה ירושלים ובשילה הותרו הבמות כדדריש לקמן (דף קי"ט) לא מצי קאי

פרק א' הלכה ב-ג

חרבה שילה ובאו לנוב כשמת שמואל הרמתי חרבה נוב ובאו לגבעון וכל שנותיו של שמואל הרמתי נ"ב שנה. הרי שבנוב עמד המשכן ל"ב שנה וכ"ה שנים בגבעון הרי נ"ז:

כיון שנבנה המקדש כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל פ"ק דמגילה [י' ע"א] שילה יש אחרי' היתר ירושלים אין היתר אחר קדושתה. ובפ"ב דשבועות [ט"ז ע"ב] אמרו ירושלים קדושתה קדושת עולם. ורש"י ז"ל פ' שאין אחרי' היתר במות. וכן אמרו בזבחים [ק"ב] באו לירושלים ונאסרו הבמות ולא היתה להם עוד היתר. אבל בתוס' [שם בשבועות ד"ה קדושתה] פירשו דאפילו למ"ד לא קדשה לעתיד קרי לי' שפיר קדושת עולם כיון שאין ראוי לחזור ולקדש אלא אותו מקום. והם דברי רבינו ז"ל. ובמכילתא [פ' בא] אמרו עד שלא נבחרה ירושלים היה כל ארץ ישראל ראוי למזבחות משנבחרה ירושלים יצאה כל א"י שנאמר השמר לך פן תעלה עולתיך בכל מקום אשר תראה. עד שלא נבחרה בית עולמים היה כל ירושלים ראוי לשכינה משנבחרה בית עולמים יצאה ירושלים שנאמר כי בחר ה' בציון אוה למושב לו זאת מנוחתי עדי עד פה אשב וכו'. והוא כתוס' דמגילה⁴ וזהו שכתב רבינו לבנות בית ולהקריב קרבן:⁵

⁴ נראה דצ"ל בשבועות.

⁵ כ"מ גם מפה"מ להרמב"ם סוף זבחים וז"ל באו לירושלים כו' נקרא ירושלים נחלה להבאת קדושתה ועמידתה לעולם כו'. וע' בס' חזון נחום מס' מדות תמה מה שהביא הרמב"ם קרא זאת מנוחתי וגו' דהא סתם מתני' בזבחים ק"ב ע"ב היא כמ"ד מנוחה זו שילה ובס' הר המריה הקשה עוד מה שהביא קרא ויאמר דוד וגו' דהא כבר ילפינן איסור במות מדירושלים נקרא נחלה כמ"ש רש"י שם בזבחים במתני' ד"ה והיא היתה נחלה ושם ק"ט ע"א. אמנם לפי' המהר"י קורקוס א"ש דלא מיירי כאן בענין איסור במות רק מאיסור לבנות בהמ"ק חוץ מירושלים וזה לא שמעינן כ"כ מנחלה לכך הביא קרא ויאמר דוד וגו' וגם קרא זאת מנוחתי וגו' דלכ"ע בירושלים מיירי, דלא פליגי רק בקרא אל המנוחה ואל הנחלה וכוון קצת לזה בהר המריה.

יוסף נראה שהיה אהל. הא כיצד אבנים מלמטה והיינו בית וירועות מלמעלה כאהל. גם שם [שם ע"ב] למדו דימי נוב וגבעון נ"ז שנה. שהרי כשמת עלי הכהן חרבה שילה ובאו לנוב וכשמת שמואל חרבה נוב ובאו לגבעון. וכתב מיום שבת הארון בקרית יערים וירבו הימים עשרים שנה ואלו העשרים הם משמת עלי עד שמלך שאול עשר שנים ושמואל מלך בהם ואח"כ מלך שנה בחברת שאול שהיה שאול נמשך אחר עצתו וב' שנים מלך שאול לבדו. ושבע שנים מלך דוד בחברון לבד ועדיין היה הארון בקרית יערים ובשנה שמינית למלכו שאז מלך על יהודה וישראל והביא הארון מקרית יערים אל עיר דוד ול"ג שנה מלך על יהודה וישראל עוד ושלמה בנו מלך ד' שנים קודם שבנה הבית הרי נ"ז שנים. ומסיים בה נמצא לשילה שס"ט שנה. פי' כי בשנת ת"פ לצאת בני ישראל ממצרים נבנה הבית צא מהם ארבעים של מדבר וי"ד לגלגל ונ"ז לנוב וגבעון נשאר שס"ט לשילה:

ומהרר"ד ה' זמרא כתב ולא נתפרש כמה היו בנוב³ וכמה היו בגבעון ולפי הנראה ל"ב היו בנוב וכ"ה בגבעון דכתיב ונר אלקים טרם יכבה כו' משמע דסמוך למיתת עלי נתנבא שמואל, ובודאי לא נתנבא פחות מעשרים שנה ותנא כשמת עלי הכהן

³ דברי הרדב"ז מרפסין איגרא דבש"ס זבחים ק"ח ע"ב שהם מקור ד' הרמב"ם כאן מבואר די"ג שנה היו בנוב ומ"ד בגבעון. וכן מפורש בירושלמי סוף"ק דמגילה ובילקוט שמואל רמז קל"ט בשם הס"ע. ובמהרש"א בח"א שם בזבחים כתב די"א היו בנוב ומ"ו בגבעון, והוא תמוה. כן מה שהקשה שם אמאי חשיב לנוב וגבעון יחד, תמוה שלא הביא מ"ש רש"י זבחים ס"א ע"ב ד"ה נוב וגבעון וז"ל חד חשיב להו דשניהם במה ואינן קדושין יעו"ש. - גם מ"ש הרדב"ז כאן דכשנתנבא שמואל כשמת עלי הי' בן עשרים שנה, הוא תמוה מאד. דמבואר בכ"ד דבעת שנתנבא כבר הי' בן ל"ט שנה ועד אז הי' עם עלי הכהן כמ"ש רש"י ותוס' תמורה ט"ו ע"א ובתענית ה' ע"ב ובנזיר ה' ע"א יעו"ש ה.

פרק א' הלכה ב-ג

כרחק צ"ל דמאי דמשני התם בערכין י"ב ב' דאתי כרבנן עיקר והא דקתני וכן בשנייה קאי אשאר או כתירוץ דרב אשי התם י"ג א' דהנך שית שני עד דסליק עזרא לא קחשיב יעו"ש (וע"ע בסדר עולם פ"ל איתא שם הך סוגיא דערכין ל"ב ב' ומוכח מכאן דס"ל לר' יוסי דיהושע לא קידש לדורות והא דאיתא ביבמות פ"ב ב' דר' יוסי ס"ל דירושה שלישיית לית ליה היינו לע"ל וירושה שנייה אית ליה קדושה היינו ביאת עזרא וכדעת רש"י שם ביבמות ולא כדעת הר"ח שהובא בתוס' שם ביבמות) ומכאן ראייה דהלכה כרבנן לגבי דר"י בענין שנת היובל וכמו דפסק רבינו בפ"י מהל' שמטה ויובל ה"ז יעו"ש היטיב.

(אמר הכותב מידי דברי בזה אמרתי להעתיק דבר אחד מחידושי למס' ר"ה וז"ל שם (בדף כ"ד א') ר"א בר"ש אומר בין כך ובין כך אין מקדשין אותו. מפשט דברי התלמוד משמע דארבע דיעות יש בזה. דעת הת"ק דמתניתין דבכל ענין מקדשין אותו. ור' אלעזר בר' צדוק ס"ל דאם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו, ודעת פלימו דאם נראה בזמנו אין מקדשין אותו. ודעת ראב"ש דבכל ענין אין מקדשין אותו. אמנם רבינו כתב בפירוש המשנה וז"ל ות"ק אומר כי כליל ר"ח תראה או לא תראה צריך קידוש החדש על כל פנים ור"א אומר כי אין חייבים בקידוש החדש עכ"פ שנאמר וקדשתם את החמשים שנה שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים עניינו שאין קידוש החדש חובה והלכה כראב"ז עכ"ל נראה מבואר מדבריו שראב"ז קאי בשיטת ראב"ש וכ"כ הרע"ב וכתב הטעם שלכן מקדשין בזמנו לפי שצריך חיזוק יעו"ש וזה שלא כנראה מפשטות לשון הש"ס ומשמע דפליגי ראב"ז עם ראב"ש וכ"ה בסנהדרין י' ב' יעו"ש אמנם בירושלמי משמע כרבינו דאיתא התם וז"ל תני רשב"י אומר וקדשתם את שנת החמשים שנה שנים מקדשין ואין מקדשין חדשים והא תנינן ראש בי"ד אומר מקודש מהו מקודש מקוים עכ"ל, משמע דרשב"י פליג אתנא דמשנה

ומהרר"ד נ' זמרא ז"ל כתב משנת פ' פרת חטאת [זבחים קי"ב ע"ב] באו לירושלים ונאסרו הבמות ולא היו להם עוד היתר והיא היתה נחלה ומאי נחלה נחלת עולמים וזהו שכתב ז"ל ואין שם בית לדורי דורות אלא בירושלים לבד ובהר המוריה כו':

הר המוריה

ארבע עשרה וכו'. הכי איתא בזבחים קי"ח ב' ובתוספתא שם פי"ג ובסדר עולם פי"א. והנה החשבון של י"ד שנה שבגלגל הוא פשוט דוכתי טובי בש"ס וע"ע כתובות כ"ה א' ב"מ פ"ט א' נדה מ"ז א' ועי' זבחים שם דיליף לה מקרא דז' שנה היה הכיבוש וממילא נפק"ל דהחילוק היה ג"כ שבע שנים ועוד יליף לה מדכתיב דשנת החורבן היה ל"ו לשני היובל האחרון וי"ד שנה אחר החורבן היה שנת היובל ואי איתא הא ישראל הו' בא"י תת"ן שנה (ת"מ קודם שנבנה הבית כדכתיב במ"א ו' דנבנה ת"פ שנה ליצי"מ דל מינייהו מ' שנה שהיה במדבר נשאר ת"מ ות"י שנה עמד הבית הרי תת"ן ועי' גיטין פ"ח א' והוי י"ז יובלות שלמים אלא ודאי די"ד שנה של כיבוש וחילוק לא היה בכלל מנין היובלות יעו"ש היטיב והיינו ע"כ כרבנן דאמרי אין שנת היובל עולה לכאן ולכאן עי' ר"ה ט' א' וש"נ דאילו לר' יהודה דס"ל דשנת היובל עולה לכאן ולכאן הא דחרב הבית בשנת ל"ו ליובל ה"ט משום דזמן שגלו עשרת השבטים בימי הושע בן אלה שוב פסקו מלמנות יובלות וכאשר מצא יאשיהו הספר בבית ה' התחילו למנות יובלות ומאז עד שחרב הבית לא היו רק ל"ו שנה וכמו דאיתא בערכין י"ב ב' יעו"ש היטיב ובתוס' ד"ה הנך שני וכו' יעו"ש היטיב שכתבו דהך ברייתא אתיא כרבנן ולא כר"י והנה ברייתא דזבחים קי"ח ב' הוא מסדר עולם והתם סדר עולם הוא ר' יוסי ור' יוסי על כרחק כרבנן ס"ל וא"כ על

פרק א' הלכה ב-ג

כרבנן יעו"ש ואיך פשוט לו כ"כ דהלא תוס' דמכלתין ובע"ז ט' ב' וברא"ש שם פסקו דהלכה כר"י והכי הו"ל לומר והרמב"ם לטעמיה דפסק (כרבנן והבן) אבל באמת קשה וכי שביק תלמודינו ואזיל בתר הירושלמי ובפרט דהירושלמי נשאר בתיובתא. לכן נ"ל בהתרת ספק זה והוא דהא דדרשינן לעיל לר"י בנו של ר"י ב"ב קרא דיובל היא שנת החמשים שנה יובל אתה מקדש ואי אתה מקדש שנת חמשים ואחת היינו משום דס"ל דמוסיפין מחול על הקדש דהכי איתא התם ואל תתמה שהרי מוסיפין מחול על הקדש ועל כרחך דס"ל כר"ע דחריש וקציר אתי לתוס' שביעית משא"כ לר' ישמעאל דחריש וקציר אתי לשרויי בשבת קציר של מצוה ותוס' קדושה יליף מועניתם יעו"ש ורבינו ס"ל דאין תוס' כלל בשום איסור מלאכה דאורייתא רק בענין עיניו יוה"כ עי' בפ"א מהל' שביתת עשור ועי' ב"י סי' רס"א וסי' תר"ח ובבאור הגר"א שם וא"כ כיון שלא מצינו שום תוספת למלאכה (והא דבשביעית ידעינן מהלכה כמש"כ בפ"ג מהל' שמיטה ויובל ה"א אין ללמוד ממנו למקום אחר דאין דנין ק"ו מהלכה וכמש"כ תוס' לעיל ט' א' בד"ה ור"י וכו' יעו"ש) א"כ ממילא שוב א"צ קרא למעוטי שאין מקדשין שנת חמשים ואחת ועל כרחך דדרשינן כרבנן דר' יהודה דאתי למעוטי ולומר שנת חמשים אתה מונה ואי אתה מונה שנת חמשים ואחת ולכן פסק דלא כר' יהודה (ותבלין לדברינו אלה עי' בטורי אבן בד"ה דמוסיפין מחול וכו' יעו"ש היטיב) וא"כ לא יסתרו הפסקים יחד כלל.

(ואגב אמרתי להעיר במה שהקשה הלח"מ בפ"ג דערכין הכ"ד על מש"כ רבינו שם וז"ל כשתצא השדה לכהנים ביובל תנתן לכהנים שבמשמר שפגע בו היובל ואם היה ר"ה של יובל בשבת שהרי משמר יוצא ומשמר נכנס תנתן למשמר היוצא עכ"ל ומקורו מערכין כ"ח ב' והקשה הלח"מ דהא בפ"י משמטה ויובל הי"ד כתב דביו"כ חוזרות שדות לבעליהן ולא בר"ה ונשאר בתימה יעו"ש

ואין לומר דרשב"י ס"ל ג"כ כת"ק דמשנתנו דא"כ אצ"ל מקויים כי כבר מקויים ועומד אלא ודאי דס"ל כראב"צ ולפ"ז הא דקאמר ראב"צ טעמא שכבר קדשוהו שמים צ"ל דה"ק דא"צ חיזוק כי כבר מוחזק ועומד הוא ומ"מ פליג עם ראב"ש כי ראב"צ ס"ל דבנראה בזמנו צריך לקדשו משום חיזוק וראב"ש ס"ל דא"צ לחזקו ולקדשו כלל, ולפ"ז אזדא ליה מש"כ התוס' לעיל ט' א' ד"ה ולאפוקי וכו' להוכיח דהלכה כר' יהודה מדר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה ס"ל דלא כרבנן דפליגי עליו דר"י והלכה כר"י בנו של ר"י בן ברוקה מדמקדשין את החדש יעו"ש ולפ"ז ליכא שום ראייה דאף דמקדשין את החדש מ"מ דרשינן שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים ובאמת דרבינו פסק בפ"י מהל' שמיטה ויובל ה"ז דלא כר' יהודה. אבל קשה דהא שם הי"ד פסק כר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אלמא דלא ס"ל כרבנן דדרשי שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים וכאן פסק כרבנן דאמרינן שנים אתה מקדש וכו' ועוד כיון דפסק כר"י בנו של ר"י ב"ב א"כ צריך קרא יובל היא שנת החמשים לאי אתה מקדש בסופה ומנ"ל למעוטי שנת חמשים אתה מונה ואי אתה מונה שנת חמשים ואחת.

והן אמת כי בירושלמי פ"ק ה"ב איתא וז"ל ליובלות מניין שנאמר וספרת לך שבע שבתות שנים שבע פעמים מה שנים ושמיטין מתשרי אף יובלות מתשרי התיבון והכתיב והעברת שופר תרועה בחדש השביעי וגו' ר' יונה ור' יוסא תריהן בשם ר' שמואל בר רב יצחק כדי שיהו כל חדשי השנה שוין לא יהא חדש אחד נחלק לשתי שנים התיבון והתנינן באחד בשבט ר"ה לאילן כדברי ב"ש ב"ה אומרים בט"ו בו הרי אין כל חדשי השנה שוין וחדש אחד נחלק לשתי שנים עכ"ל וס"ל דטעם דר"י בנו של ריב"ב הוא משום דאיתקש יובלות לשמיטין לכן פסק כר"י בנו של ריב"ב אבל באמת אין הלכה כר' יהודה (והתימה על הכ"מ בפ"י דנדרים ה"ה שכתב וידוע דהלכה

פרק א' הלכה ב-ג

רק ר"ל שיקיימו כן ועיקר הטעם משום דכתבו התוס' התם ע"ב בד"ה על ניסן וכו' משום גזירה אבל אכתי קשה שזה יכולים לעשות בלילה ג"כ אבל י"ל דא"כ גם בחסר יטעו בלילה שיאמרו הבי"ד שמקויים כן ובאמת בחסר לא מהני זה כלל דשמא ירצו למחר לעבר כיון דבחסר בקדוש בי"ד תליא מילתא א"כ כל שלא קדשו יכולין לחזור בהן ולכן גזרו ג"כ במעוברת שימתינו ליום אבל כ"ז דחוק ויותר נראה כשיטת הר"ז"ה עכ"ל בר"ה שם) (ודע דהא דדייק בערכין ל"ב ב' דקדושה ראשונה לא קדשה לע"ל מהא דחזר עזרא וקידש יעו"ש ואין לומר דקידש לזכר בעלמא כמו דאיתא בשבועות ט"ז א' יעו"ש ד"ל מדמקיש ביאה שניה לביאה הראשונה משמע דהיה קדוש גמור ולא זכר בעלמא וק"ל).

ולא היתה וכו'. כן איתא במשנה זבחים קי"ב ב' ובסדר עולם פי"א. ומלשון רבינו משמע קצת דבנוב וגבעון ה' שם בנין מדכתיב גבי גלגל לשון משכן וגבי נוב וגבעון לשון מקדש וצ"ע מניין לו זה דמשמע דווקא בשילה היה בו בנין משום דנקרא בית כדאיתא התם בזבחים קי"ח א' ובפ"י רבינו במשניות כתב בהדיא שהמשכן שהיו במדבר הקימוה בנוב וגבעון יעו"ש היטיב וכ"מ בסדר עולם פי"ד יעו"ש היטיב (רק מאי דאיתא שם דחמישים שנה היה בגבעון וכן איתא שם בפ"ג ובזבחים קי"ח ב' איתא דכל ימי נוב וגבעון היה נ"ז שנה וקחשיב שם י"ג דנוב ונשארו רק מ"ד לגבעון וכן איתא בסדר עולם בפ"ג דבנוב היה י"ג שנה יעו"ש כבר תירץ שם הגר"א דאותם ז' שנה שנבנה הבית כל אותו זמן היו עובדין עבודה בגבעון יעו"ש היטיב) וכ"מ קצת מהא דסוטה ט' א' דבשעה שנבנה הבית נגזו אהל מועד קרסיו וקרשיו יעו"ש וכ"ה שם בתוספתא פי"ג יעו"ש היטיב דמשמע שעד שלא נבנה הבית היה עומד המשכן בשלימות וע"ע במלכים א' ה' ובד"ה ב' א' יעו"ש משמע ג"כ כך. והנה רש"י בפסחים ל"ח ב' כתב דבנוב היה בנין של אבנים יעו"ש וצ"ע מנין להם זאת

ואמינא מטוניה דמר א"כ קשה על ר"י בנו של ריב"ב גופיה דס"ל הכי דביוה"כ חוזרות שדות לבעליהן כדאיתא לעיל ובשבת קל"א ב' וא"כ איך יפרנס הברייתא דאיתא כוותיה בערכין שם דאיתא התם דאחד יובל ואחד שמיטה משמטיה כאחד מפני שהשמיטה משמטת בסופה והיובל בתחלתה יעו"ש האיכא מר"ה ועד יוה"כ דהיובל אינו משמט אלא ודאי דהעיקר בזה כמו שראיתי לעיל בטורי אבן שכתב דלר"י בנו של ר"י ב"ב מר"ה ועד יוה"כ מיתלא תלי וקאי דילמא לא יתקעו ביוה"כ ותקיעה מעכב כדאיתא לעיל ט' ב' וכשתוקעין ביוה"כ נתקיים היובל מתחלתו ושפיר שמיט מר"ה יעו"ש היטיב וא"כ דברי הרמב"ם אתי שפיר ויתקיימו ת"ל דברי חכמים. והנה אחר כותבי זה פקחתי עיני וראיתי כי גם המל"מ הרגיש בזה על הלח"מ ואכ"מ להאריך מזה).

אבל עדיין נשאר לנו הקושיא על רבינו דסותר דברי עצמו שפסק כדברי ר"י בנו של ריב"ב ופסק ג"כ דשנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים ובאמת ההכרח לומר לכאורה דבאמת פליגי בזה תלמודינו עם הירושלמי דהירושלמי ס"ל דראב"צ ס"ל דשנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים וכראב"ש ותלמודינו פליגי עליה בזה ומשווה מחלוקת בינייהו ובפ"י על המשניות אזיל בשיטת הירושלמי ובחבורו אולי חזר בו ואזיל בשיטת תלמודינו ועדיין אני נבוך בזה וה' יאיר עיני (ובפרט די"ל דפשט הירושלמי אזיל דרשב"י ס"ל כת"ק דבכל ענין מקיימין אותו ופליגי לגמרי אתלמודינו לכן חזר בו רבינו) ודאתאן עלה לענין דינא הנה רבינו פסק בחבורו כראב"צ וס"ל דבנראה שלא בזמנו אין מקדשין ולכאורה לפ"ז תימה מהא דלעיל כ"א א' גבי לוי דאמר לא שמעתי מפי בי"ד מקודש יעו"ש כיון דהתם מיירי במלא ובשלמא לפי' הר"ז"ה שכתב שם אתי שפיר ולכן נקט שם הרמב"ם בפ"ג מהל' קידוש החודש ה"י דווקא בחדש חסר וכבר דברתי מזה כמ"פ אבל באמת י"ל דלאו דוקא נקט הש"ס שיאמרו מקודש

פרק א' הלכה ב-ג

יריעות מלמעלה ולא הקרשים ובוזה יש ליישב קצת דברים אבל מ"מ מוקשה הוא מכל הנך דלעיל).

וכשמת שמואל חרב וכו'. כן הוא מפורש שם בזבחים ובילקוט שמואל רמז קל"ט איתא בשם סדר עולם וז"ל בו בפרק הכה נוב והביא שמואל את אהל מועד לגבעון יעו"ש משמע דשמואל בחייו הביאו לגבעון אע"ג דכל ימי נוב היה י"ג שנה כמו דאיתא בילקוט שם ובירושלמי ספ"ק דמגילה וכ"ה החשבון לפי מאי דאיתא בתמורה י"ד א' יעו"ש וזה היה ימי ממשלת שמואל ושאל אלמא דכל ימי שמואל היה נוב קיים מ"מ י"ל דהא שם איתא דשמואל לא מת קודם לשאל רק ד' חדשים ואותם ד' חדשים היה דוד בפלשתים אצל אכיש מלך גת ומעשה דנוב היה קצת קודם זה כי מעשה דנוב מבואר בש"א כ"ב ומשם היה עוד קצת זמן עד שנסע דוד לפלשתים כדכתיב שם סי' כ"ז והרבה עובדי היו ביניהם. אבל רבינו תפס לשון הש"ס דזבחים וגם בס"ע שלפנינו לא נזכר זה ששמואל הביאו יעו"ש היטיב (ויש שם ט"ס וכצ"ל צא מהם עשרה לשמואל בעצמו ואחד לשמואל ושאל ב' לשאל בעצמו וכ"ה בתמורה שם) א"כ אתי שפיר דברי רבינו (ומידי דברי בענין החשבונות אמרתי לכתוב עוד דבר מזה הא דמסיק בתמורה שם ולפנינו הגירסא ושלשים ושבע שמלך דוד ועל בתוס' שם ד"ה ושלשים וכו' דפקפקו טובא בזה דהא מבואר דאחר המרד מלך דוד עוד חמש שנים שלש דרעב ושנה דשיטה ושנה שהעמיד המשמרות יעו"ש היטיב והנה בסדר עולם פי"ד איתא וז"ל ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום וגו' כי נדר נדר עבדך וגו' היא שלשים ושש למלכות דוד (ופי' הגר"א דתמוהי קא מתמהו הא היה אז התחלת שנת ל"ו לדוד והראיה דמלך אח"כ חמש שנים וארבעים שנה מלך) ר' נהוראי אומר משום ר' יהושע מקץ ארבעים שנה לקץ ששאלו ישראל את המלוכה היא שנת עשירית לשמואל הרואה (וא"כ יש ד' שנים לשמואל י' וי"א וי"ב וי"ג ושלשים וחמש לדוד הרי ל"ט ובתחלת שנת הארבעים מרד אבשלום דהוא

דבשלמא בשילה משום דנקרא בית או משום דהיה מנוחה משא"כ נוב וגבעון דמה נשתנו מגלגל דאדרבה מיגרע גרע דלא היה שם ארון ג"כ. ועל יומא מ"ד א' דקאמר אין לי אלא אהל מועד שבמדבר שילה ובית עולמים מניין וכו' ומדלא קאמר נוב וגבעון מניין אלמא דלא נפקא מכלל אהל מועד ולקמן ס"ז ב' איתא שם לרבות נוב וגבעון שילה ובית עולמים. וה"ט משום דשם י"ל דדווקא במדבר טעון שילוח ולא בנוב וגבעון ולהכי איצטריך לרבות נוב וגבעון אבל לעיל דהו"א דאימעט כל דלא הוי אהל מועד ולכן לא צריך לרבות נוב וגבעון ועיי"ש בתוס' מ"ד א' ד"ה בשילה וכו' (ולפי דבריהם שכתבו גבי מעלה עשן הו"א למעט שילה ובית עולמים משום דאהרן כתיב בפרשה יעו"ש א"כ יש לעיין אמאי לא חשיב שם נ"ג א' גבי מעלה עשן נוב וגבעון ג"כ יעו"ש וצ"ע) ועל לקמן מש"כ בענין הבמות.

והנה לכאורה י"ל דרבינו מפיך לה מהא דסוטה ט"ו ב' דמרבה שם שילה ונוב וגבעון לענין קרקע המשכן דסוטה והתוס' שם ט"ז א' ד"ה ובית עולמים וכו' כתב לפרש דלכן מרבה בית עולמים דלא תימא משום דאית ביה רצפה יעו"ש ולפ"ז יש להקשות אכתי למאי צריך לרבות נוב וגבעון דהא התם היה קרקע ולא היה רצפה אלא ודאי דגם שם היה בית אבנים אולם רש"י לא גרס שם רק בית עולמים לבד וכ"ה בספרי נשא פיסקא י' ובמדרש רבה שם א"כ אין ראייה משם כלום וגם לגירסת התוס' דהתם ד"ה לרבות וכו' י"ל דהתם איצטריך לרבות נוב וגבעון משום דבמה הוו וע"ע בתוס' ישנים ביומא מ"ד א' שכתבו כן בהדיא יעו"ש וא"כ אכתי אין לי מקור נאמן לדברי רבינו. ודע דבירושלמי בספ"ק דמגילה הי"ב איתא דבשילה היו ג"כ הקרשים למעלה ועיי"ש בקרבן העדה (ועל לקמן ס"ק י"ב יעו"ש) וצ"ע בזה (ואולי י"ל קצת דדעת רבינו שבשילה היה למעלה היריעות והקרשים משא"כ בנוב וגבעון לא היה שם רק

פרק א' הלכה ב-ג

מבואר דהיה בחמשה שנים האחרונים של דוד וכמש"כ התוס' בתמורה שם והתחיל לכל הפחות בשנת ל"ו לדוד וכנ"ל ועי' רש"י יבמות ע"ט א' דכתב נמי דהיה קרוב לשלשים שנה ואולי לא דק וכוונתו דיותר משלשים ועד ארבעים לא בא. עוד אני תמה במש"כ בסדר הדורות (דף כ"א ע"א) בן נ"ט כשנמשח ובן נ"ט הרג נוב עיר הכהנים היא שנת ב"א תתפ"ב יעו"ש וצ"ע הא משעה שנמשח עד שנהרג נוב עיר הכהנים היה ערך ג' שנים כי מעת חורבן שילה עד חורבן נוב היה י"ג שנים ושאל נמשח לכל הפחות בשנת עשירית או להתחלת שנת הי"א לשמואל והרג נוב עיר הכהנים בסוף שנת הי"ג וביותר תמוה שכ"כ בעצמו שם ע"ב וז"ל משכן גבעון התחיל אחר מות שאול כשנחרב נוב שנת תתפ"ד ולקחו המשכן מנוב והביאו לגבעון עכ"ל אלמא דהוא כתב בעצמו דנחרב בשנת תתפ"ד (גם מזה מודה דנוב התחיל בשנת תתע"א ודלא כמו שהבאתי למעלה בשמו) גם מש"כ דאחר מות שאול בא לגבעון גם זה לא ידעתי מנ"ל ובש"ס איתא אחר שמת שמואל סוף דבר קלקול חשבונות רואה אני בכאן אם לא כי ט"ס הוא ואני על משמרת אעמוד לבלי הסג גבול ראשונים בעלי הש"ס וסדר עולם.

נאסרו כל וכו'. כן הוא במגילה י' א' ועיי"ש בש"ס. ובזבחים קי"ב ב' ושם קי"ט א'. והנה במשנה שם איתא דמנוחה זו שילה ונחלה זו ירושלים ובש"ס שם איתא מחלוקת ר' יהודה ור' שמעון דר"י ס"ל כמו דאיתא במתניתין ור"ש ס"ל איפכא דמנוחה זו ירושלים ונחלה זו שילה וכן איתא בספרי ראה פסקא ס"ו יעו"ש וכ"ה בתוספתא פ"ג דזבחים ושם איתא מחלוקת דר' ישמעאל ס"ל דזו וזו שילה ור"ש בן יוחאי ס"ל דזו וזו ירושלים יעו"ש וכתב שם רש"י דלר"י לא נאסרו הבמות אחר שילה ואפי' לאחר ירושלים (אבל בזמן שילה מיהת נאסר הבמות דאל"כ מאי מקשה התם ע"ב אמ"ד דזו וזו שילה ובמות היו נאסרין יעו"ש) ולמ"ד דזו וזו ירושלים ס"ל דעד

שנת תחלת ל"ו לדוד ונשארו לדוד עוד חמש שנים ל"ו ל"ז ל"ח ל"ט מ') כן פי' הגר"א והיינו כפי' התוס' בפ' קמא שם בתמורה וצ"ל דשנת המרד היה שנה ראשונה לרעב יעו"ש ומה שהביאו בשם סדר עולם ל"ה למלכות דוד היה המרד ט"ס הוא או כוונתו דעברו עליו ל"ה שלימות ונכנס שנת הל"ו וכ"כ התוס' בנזיר ה' א' יעו"ש היטיב ומאי דאיתא בילקוט שמואל ב' רמז קמ"ט וז"ל ר' נהוראי אומר משום ר"ש מקץ ארבעים שנה ששאלו להם מלך היא שנת י"א לשמואל הרואה עכ"ל ט"ס הוא וצ"ל שנת עשירית וכו' וכדאי' לפנינו בתמורה וע"ע בתענית ו' ב' בתוס' שם יעו"ש היטיב.

ובתומי לדבר מזה הענין לא אוכל להתאפק ממה שראיתי דבר תמוה בסדר הדורות (דף כ' ע"ד) וז"ל משכן נוב התחיל ב' אלפים תתע"א מיום שמת עלי אע"פ שהיה ארון ה' בקרית יערים היו מקריבין בנוב י"ג שנה עד שמת שאול סדר עולם פ"ג ובפ' בתרא דזבחים משנכנסו לא"י העמידו המשכן בגלגל כ"ד שנים ומשם הביאו הארון לשילה עמד שם שס"ט שנים בנין אבנים למטה ויריעות למעלה כשמת עלי נחרב נוב (הוא ט"ס וצ"ל כשמת שמואל) ובאו לגבעון ומשם באו לבית עולמים ועמד בנוב וגבעון נ"ז שנים ומהיום ההוא נאסרו כל המקומות להקריב אלא בבית הבחירה וצ"ע כי נכנסו ב"א תפ"ט ועמד המשכן בגלגל כ"ד שנים ובשילה שס"ט שנים עד משכן נוב הוי ב"א תתפ"ב ואיך כתב שמשכן נוב התחיל ב"א תתע"א עכ"ל ולא ידעתי מהו סח הא מבואר בכל המקומות שהבאתי למעלה די"ד שנים היה בגלגל א"כ פשיטא דלק"מ ולא ידעתי מהו סח סוף דבר לא יכולתי להולמו אף שיש לתמוה על שנה אחת דלפי חשבון יש להיות תתע"ב דגם זה לא יקשה דאולי היה שם שנים מקוטעות ועי' ילקוט שמואל ב' רמז קנ"ד דמייתי שם בשם פרקי דר"א דשלש שנים אחר מיתת שאול היה הרעב ובג' כתוב דשלשים שנה יעו"ש וזה שלא כדברי הסדר עולם דשם

פרק א' הלכה ב-ג

דמגילה הי"ב ובמ"ר ויקרא פכ"ב יעו"ש אבל מה שהביאו התוס' ראייה מהא דאבשלום דהלך להקריב בחברון יעו"ש עיי"ש קי"ז ב' בהגה"ה בתוס' די"ל דהלך לחברון להביא כבשים משם וא"כ י"ל דהקריב בגבעון וכן איתא בסוטה ל"ד ב' בסתם דהלך להביא כבשים מחברון אע"ג דהתוס' נדחקו בזה שם מ"מ פשטא דמילתא משמע דכן האמת ועי' ילקוט שמואל ב' רמז קמ"ט דאי' התם בהדיא כן יעו"ש היטיב אבל מ"מ הדין עם התוס' לדינא דבירושלמי מבואר דהיתר לאחר שילה (והנה אמרתי להעיר דבר אחד על מש"כ הרש"ל בפסחים צ"א א' על מש"כ רש"י וז"ל (בד"ה מנין לזובח וכו') להכי נקט במת יחיד ולא במת צבור דבמת ציבור בשעת איסור הבמות ליכא דשעת איסור הבמות לאחר שנבחר משכן שילה ומשחרב היה להם היתר עד שנבנה בית עולמים ומשנבנה חזרו לאיסורם ושוב לא היה להם היתר עכ"ל (ומכאן ראייה דר"ש ס"ל דבשעת שילה היו אסורים הבמות וכמש"כ למעלה ודלא כרשב"י ולרשב"י על כרחך מוכרחין אנו לומר דקאי בזמן ירושלים ולא בזמן שילה ולפנינו אי"ה יבואר עוד מזה) וכתב שם הרש"ל בחכמת שלמה וז"ל נ"ב לאו דוקא שהרי אח"כ היה נוב וגלגל וגבעון עכ"ל והנה מש"כ דגלגל היה לאחר שילה בוודאי תמוה הוא דהא גלגל היה בי"ד שנה שכבשו ושחלקו קודם זמן שילה ועוד דהא מבואר בזבחים קי"ב ב' דבזמן גלגל נוב וגבעון הותרו הבמות יעו"ש וא"כ אתי שפיר דברי רש"י דבזמן איסור הבמות היינו בזמן שילה ומשנבנה בית הבחירה בירושלים שוב לא היה במת ציבור ואי משום שהיה בנוב וגבעון אז לא היה איסור במות (פשוט) ועיי' מ"ר נשא פי"ד יעו"ש דמשמע שם דגם בגלגל ובנוב וגבעון נאסרו הבמות יעו"ש היטיב וצ"ע.

והנה כדאתי לידן דין דבמות אמרתי לדבר מזה יען כי רבינו משך ידו מזה דמאי נפק"מ מאי דהוה הוה אבל יען כי יש דברים הצריכים עיון אמרתי לדבר מזה.

שנבנה הבית בירושלים היו הבמות מותרין ואפ"ל בזמן ששילה היה קיים היו הבמות מותרות יעו"ש ובאמת צ"ע דסתם ר"ש הוא רשב"י וא"כ קשה מדידה אדידה דברי שא מבואר דס"ל בזמן שילה היו אסורים הבמות מדחילק הכתוב בין מנוחה לנחלה ועיי"ש בספרי יעו"ש היטיב והכי משמע במגילה ט' ב' דמוקי התם דהמשנה דאין בין במה קטנה לגדולה וכו' אתיא כר"ש ושם מוכח דבזמן שילה מיתה היו אסורים הבמות ומצאתי בטורי אבן במגילה שם שהרגיש בזה וכתב דברייתא קמייתא על כרחך לאו ר"ש היא וט"ס הוא בש"ס יעו"ש אבל מה יעשה בההיא דספרי דמבואר שם דר"ש הוא בר פלוגתיה דר' יהודה בהא. והנה לפי מה ששמעתי דיש מחלקין בין מקום שנאמר בו ר"ש בן יוחאי הוא קודם שהיה במערה וכ"מ שנאמר סתם ר"ש הוא לאחר שיצא מהמערה אתי שפיר הכל והבן (אבל אכתי יש לעיין קצת דהא שם קי"ט א' אוקימנא דהמשנה אתי כר"ש יעו"ש לענין מעשר שני ועל כן הא על כרחך אתי דלא כר"ש דס"ל דזו וזו ירושלים או דס"ל דמנוחה זו ירושלים ונחלה זו שילה ועיי"ש ויש לעיין).

והנה בלאחר זמן ירושלים מחלוקת בין רש"י ותוס' דהתוס' כתבו במגילה שם י' א' בד"ה ומ"ט וכו' בשם ר"ח דכו"ע ס"ל דאחר ירושלים אסורים הבמות ובזבחים ס"א א' יעו"ש (ובהכי מיושב תמיתה התוס' בחולין י"ז א' בד"ה וכ"ש וכו' שהקשו דלר' ישמעאל דס"ל לא קדשה לע"ל והאידנא מותרים בבמות א"כ אמאי פריך רב יוסף התם אמאי דקאמר דלעולם שוחטין אתי להתיר בשר תאוה עכשו ואתקיף רב יוסף מעיקרא מ"ט איתסר משום דהוי מקרבי למשכן ולבסוף מ"ט אישתרו דהוי מרחקי ממשכן וכ"ש השתא דאירחקו להו טפי והקשו התוס' דעכשו אדרבה איקרבו להו משום דהותרו הבמות יעו"ש אמנם לשיטת רבינו חיים ניהא והבן) ועיי"ש בתוס' דכתבו דלאחר שילה לכו"ע הותרו הבמות יעו"ש ס"א א' וקי"ט א' ד"ה זו וזו וכו' ועי' ירושלמי פ"ק

פרק א' הלכה ב-ג

רק דבר הנידר והנידב ופלוגתייהו אם קרבו נסכים במדבר ורבנן בתראי ס"ל דבין במה גדולה בין במה קטנה צריכה נסכים ורבנן קמאי ס"ל דלא קרבו נסכים כלל במדבר ולא נתחייבו בנסכים רק כשבאו לשילה (ועיי"ש קי"א א' ובקדושין ל"ז ב' ובספרי שלח לך פיסקא ק"ז) ור"ש ס"ל דאף ציבור לא הקריבו כלל חובות רק חובות שקבוע להם זמן כמו פסח ועולה תמידין ומוספין אבל חטאות לא הקריבו בין שעירי מוספין ובין פר העלם יעו"ש היטיב בתוס' קי"ז א' ד"ה ר"ש וכו'.

והנה לדעת התוס' שם ד"ה ורבנן וכו' דלמ"ד אין מנחה בבמה היינו אף בבמה גדולה לא קרבה ליחיד וכתבו דלר"י נמי ס"ל כן (ועיי"ש קי"ט ב' ד"ה אין מנחה וכו') והקשו א"כ איך קאמר ר"י כל שהציבור והיחיד מקריבין באהל מועד שבמדבר מקריבין באהל מועד שבגלגל הא איכא עופות ומנחות יעו"ש והנה לכאורה יש לעיין על מש"כ תוס' סוטה ט"ז א' ד"ה לרבות וכו' דאיסי בן יהודה דמרבה נוב וגבעון לסוטה ס"ל כר"י יעו"ש והבאתיו לעיל ס"ק ד') ואי איתא הא ר"י מודה במנחות דלא קרבו אף בבמה גדולה וצ"ל דכוונת התוס' דה"ק דלענין זה ס"ל כר"י דיחיד קרב חובות אף שאין לו זמן קבוע אבל במנחה לא ס"ל כר"י רק כר"מ דמנחה קריבה בבמה (שוב מצאתי במל"מ פ"א מהל' ק"פ ה"ג דהקשה זה יעו"ש) והנה זה מוכרח עכ"פ לומר דהא דפליגי במנחות על כרחך צ"ל במנחת יחיד אבל במנחת ציבור כו"ע לא פליגי דשרי בבמת צבור דהא מבואר בר"ה י"ג א' דהקריבו עומר בגלגל יעו"ש ואי איתא הא כמאן אתי דהא כר"ש וודאי לא אתי דלדידיה לא הקריבו רק דבר דאתי בנדבה כמו דמבואר שם קי"ח א' תתרגם מתניתך בעולת חובה דאיכא עולת נדבה יעו"ש היטיב (ולקמן יבואר עוד מזה א"ה) דמבואר מזה דכל דליתא ביחיד בנדבה גם בציבור ליתא ואפי' קטורת לא הקריבו לדידיה מטעם זה (ומטעם זה אולי לא אמר ביומא נ"ג א' לרבות נוב וגבעון די"ל דאתי כר"ש דבנוב וגבעון

עייין זבחים קי"ז א' אי' שם ברייתא וז"ל כל נידר ונידב היה קרב בבמה שאין נידר ונידב אין קרב בבמה מנחה ונזירות קריבין בבמה דברי ר' מאיר וחכ"א לא קרבו יחיד אלא שלמים ועולות בלבד ר' יהודה אומר כל שהצבור והיחיד מקריבין באהל מועד שבמדבר מקריבין באהל מועד שבגלגל מה בין אהל מועד שבמדבר לבין אהל מועד שבגלגל אהל מועד שבמדבר לא היו במות מותרות אהל מועד שבגלגל היו הבמות מותרות ובמות שבראש גג לא היה מקריב עליו אלא עולה ושלמים וחכ"א כל שהצבור מקריבין באהל מועד שבמדבר מקריבין באהל מועד שבגלגל וכאן וכאן לא קרבו ליחיד אלא עולה ושלמים בלבד ר' שמעון אומר אף ציבור לא הקריבו אלא פסחים וחובות שקבוע להם זמן עכ"ל והעולה שם מסוגיית הש"ס ורש"י ותוס' דלר"מ דבר הנידר והנידב קרב ליחיד בין בבמה גדולה ובין בבמה קטנה ונזירות ומנחה דבר הנידר ונידב הוא וקרב בין בגדולה ובין בקטנה אבל דבר שבחובה אין קרב ליחיד אפילו בבמה גדולה אבל ציבור קרבי בגדולה אפי' דבר שבחובה בין קבוע לו זמן ובין אין קבוע לו זמן ופסח דבר שבציבור הוא וחכמים קמאי ס"ל הכל כר"מ רק בהא דמנחות ונזירות פליגי וס"ל דלא קרב בבמה קטנה ומסקינן דבחסאת ואשם דנזיר כו"ע לא פליגי דלא קרב ולא פליגי רק בעולה ושלמים דנזירות (והנה זאת המחלוקת דר"מ וחכמים נזכר בתו"כ אחרי מות פ"ט ובתוספתא דמנחות פ"ז) ור' יהודה פליג אתרווייהו וס"ל דבבמה גדולה היו מקריבין אפי' חובות שאין קבוע להם זמן ואפי' יחידים אבל בבמה קטנה מודה דלא הקריבו יחידים רק בדבר הנידר והנידב ובמנחה כתבו התוס' שם ע"ב בד"ה ורבנן וכו' דר"י ס"ל דלא קרבה ליחיד אף בבמה גדולה (ופלוגתא דר"י ורבנן הוזכרה בירושלמי פ"ק דמגילה הי"א רק יש שם ט"ס והעיקר כמש"כ כאן וכמו שהגיה שם הקרבן העדה) וחכמים בתראי ס"ל כחכמים קמאי דלא הקריבו יחידים לא בבמה גדולה ולא בבמה קטנה

פרק א' הלכה ב-ג

אחרי מות דמינה מייתי בתו"כ מיירי בבמת יחיד אבל בבמת צבור לא נזכר זה לכן בעי פסוק דכל (איש) הישר בעיניו דמיירי אף בבמת צבור ולהורות דלא הותר רק ישרות ולא חובות. הן אמת דלדעת רש"י שם קי"ב ב' בד"ה הותרו הבמות וכו' ובד"ה נאסרו וכו' י"ל דאצטריך הך דכל הישר להורות בגלגל הותרו הבמות ובשילה נאסרו אמנם רבינו בפ' המשניות והרע"ב שם כתבו דילפינן מדתלי איסור במות במחנה דהיינו כל זמן שהיו במדבר במחנות אבל לא משבאו לארץ דאז נפוצו המחנות יעו"ש היטיב (ועי' ספרי פרשת ראה פסקא ס"ה ובזרע אברהם שם שהאריך בזה בחילופי גירסאות דשם דאי נימא שבא להתיר במות בזמן גלגל או בא לאסור חובות ליחיד יעו"ש היטיב) א"כ הדרא קושיא לדוכתא הא דכל הישר בעיניו הא ידעינן מהא דפרשת אחרי מות.

אלא ודאי דמהתם לא ידעינן רק דבמות יחיד אסור בחובות אבל אכתי לא ידעינן במת ציבור לכן בעינן קרא דכל הישר לבמת צבור ושרי מנחה ג"כ. והא דקאמרי רבנן בתראי כאן וכאן לא קרבו ליחיד רק עולות ושלמים בלבד היינו לאפוקי דבר שבחובה ואתי שפיר מאי דמקשה הש"ס קי"ח א' מאי איכא בין חכמים קמאי לחכמים בתראי ולא קאמר דאיכא בינייהו מנחות וכמו שהוכיחו התוס' מזה די"ל דבהא כו"ע לא פליגי דמהיכי תיתי דיאסר ליחיד בבמת צבור ונמצא דלכו"ע שרי במנחות ליחיד בבמת צבור והא דלא קאמר בירושלמי דפסח וחטאת ומנחה ליחיד בבמת צבור די"ל דבהא לא איצטריך דכו"ע הכי ס"ל ולפ"ז אתי דברי ר"י כפשוטו דיחיד הותר בבמת צבור בכל מילי ואף אי נימא דרבנן בתראי ס"ל דלא הותר מנחה ליחיד בבמת צבור י"ל הא דלא קאמר אכתי איכא בינייהו בין רבנן קמאי לרבנן בתראי משום דאכתי יקשה ל"ל למימר כל שהצבור מקריבין באהל מועד שבמדבר מקריבין באהל מועד שבגלגל הא היינו כרבנן קמאי דבצבור לא פליגי מידי וביחיד ג"כ לא פליגי ואי משום מנחות

לא היו מקטירין קטורת כלל והא דאי התם ס"ז ב' לרבנות נוב וגבעון י"ל משום דהתם הוא ברייתא בתו"כ אחרי מות פ"ו וסתם סיפרא מני ר' יהודה ואע"ג דהך דנ"ג א' היא ג"כ ברייתא דתו"כ שם פ"ג מ"מ י"ל משום דרב ששת דמפרש לה ס"ל דהלכה כר"ש מדסתים לן תנא אליביה במגילה ט' ב' ומפרש לה אליבא דדינא. וכולי האי ואולי) ואי כר"י הא ס"ל דמנחה לא קרב בבמה גדולה ואי ר"מ הא ס"ל דדבר שאינו נידר ונידב אינו קרב אלא ודאי צ"ל דאתי ככו"ע ובציבור כו"ע מודו דקרב מנחה בבמה גדולה (רק כר"ש לא אתי על כרחך דלדידיה לא קרב מנחת צבור של שעורים והוי כמו קטורת).

והנה לכאורה יש להביא ראייה לדעת התוס' דלר"י לא הותר ליחיד להביא מנחה אף בבמת צבור מהא דאיתא בירושלמי פ"ק דמגילה הי"א וי"ב דפסח וחטאת ליחיד בבמה גדולה ואין פסח וחטאת ליחיד בבמה קטנה יעו"ש ואי איתא לימא דגם מנחה כן אלא ודאי דמנחה אפי' בבמה גדולה לא קרבה אבל א"כ יקשה קושיית התוס' דהא איכא בין אהל מועד שבמדבר לאהל מועד שבגלגל מנחות ועופות. אבל לכאורה יש לעיין דמאיזה טעם לא יקריב מנחה בבמה גדולה ואי משום דכתיב זבחים ולא עופות ומנחות כדאיתא שם קי"ט ב' הא התם מיירי בבמת יחיד דבבמת ציבור שרי לר"י אף חובות ואילו התם כתיב שלמים דווקא. ועוד דאי איתא דשם מיירי בבמת צבור א"כ אף לצבור יאסר להקריב מנחה דהתם לא כתיב איש ובשלמא הכא בפרשת ראה כתיב איש כל הישר בעיניו וס"ל לחכמים דלא קאי כל הישר רק איש ולא אציבור כמבואר שם קי"ז ב' ור"י ס"ל דכל הישר קאי אבמת יחיד אבל הא (דראה) [דאחרי מות] לא כתיב איש ומנ"ל לרבנות צבור דשרי אלא ודאי דהתם לא מיירי רק בבמת יחיד ועוד דל"ל לר"מ ללמוד דאין מקריבין חובות מהא דכל הישר הא נפקא ליה מהתם דכתיב שלמים וכמש"כ רש"י בד"ה אין מנחה בבמה וכו' ועל כרחך צ"ל דהך קרא דפרשת

פרק א' הלכה ב-ג

דמנחת חביתין (אף די"ל דמה דאיתא התם קי"ח א' דמנחת חביתין לא קרב היינו אליבא דרב אדא בר אהבה וכן פירש"י התם אבל ר"ש גופיה ס"ל דמנחות קרבין בבמה וכן יש להוכיח קצת ממש"כ תוס' קי"ז ב' ד"ה ר"ש וכו' להוכיח דר"ש ס"ל אין מנחה קרב בבמה ולא הביא מש"ס מפורש משום די"ל דרב אדא בר אהבה הכי ס"ל אבל ר"ש גופיה ס"ל דמנחות קרב בבמה אבל באמת זה אינו דהא הוכיחו התוס' דר"ש ס"ל דמנחות לא קרב בבמה. ועי' במנחות מ"ה ב' משמע קצת דמשבאו לארץ קרבו שתי הלחם והעומר ושני כבשים יעו"ש אבל אי מהתם אין ראייה די"ל דכוונתו משבאו לארץ לאחר ירושה וישיבה וכדומיא דר' ישמעאל בקדושין ל"ז ב' ומאן דס"ל לאחר ירושה וישיבה לא הקריבו ישראל עומר בגלגל והא דלא אכלו מעבור הארץ עד למחרת הפסח משום דלא איצטריכו יעו"ש היטיב (ועי' בספרי שלח פיסקא ק"ז דלכאורה משמע שם דר"ש ס"ל כר"ע רבו דמנחת נסכים קריבה במדבר יעו"ש ולקמן אי"ה יבואר לפנינו).

אמנם בירושלמי פ"ק דמגילה הי"א איתא ומה נפיק מביניהון ר' בא בר ממל אמר פר העלם דבר ביניהון ר' יוסי אמר נדבת הציבור ביניהון יעו"ש אלמא דווקא בדבר שיש להם זמן קבוע פליגי אבל בדבר שיש להם זמן קבוע לכו"ע קרב לצבור בבמת ציבור. והנה ראיתי בש"ס ישן נושן דאיתא שם קי"ח א' א"ל יחיד חובות שקבוע להם זמן מנ"ל א"ל אסמייהו א"ל תתרגם מתניתך בעולת חובה דאיכא עולת ראייה דאי חטאת יחיד הוא דקביע ליה זמן מי איכא ולוקמה במנחת חובה דהא איכא מנחת חביתין קא סבר אין מנחה בבמה עכ"ל הגמ' וה"פ דקאמר וחובות הקבוע להם זמן אלמא דביחיד קאי דאי בצבור הא בצבור כל הקרבנות מיקרי חובות שקבוע להם זמן אף דאיכא פר העלם ושעירי ע"ז מ"מ סתם קרבן צבור זמנם קבוע עי' תמורה י"ד ב'. ועוד הא הצבור לא מקרבי כלל בבמה קטנה (כדאיתא שם קי"ב ב') אלא ודאי

לא הו"ל למימר רק הא דבין כאן ובין כאן לא קרבו ליחיד אלא עולה ושלמים בלבד וכן משמע מרש"י שם ד"ה חכמים היינו וכו'.

ועוד היה נ"ל לומר דאף לדברי התוס' דמודים בבמת צבור דאין מקריב בה יחיד מנחה מ"מ יש לחלק בין במה לגלגל משום דאי' בתוספתא ספ"ג דזבחים וז"ל איזו במה גדולה בשעת היתר הבמה אהל מועד נטוי כדרכו ואין הארון נתון שם איזו היא במה קטנה בשעת היתר הבמה עושה אדם על פתח חצירו ועל פתח גינתו מקריב עליו הוא ובנו בתו ועבדו ושפחתו עכ"ל (וע"ע בסוטה י"ד ב' ובתוס' שם ט"ו א') וכן מצינו בכתוב שגבעון נקרא במה ולא מצינו כן בגלגל ונמצא לפ"ז מנחות ועופות לא נתמעטו רק בבמה ולא בגלגל אבל לענין שאינו נידר ונידב דאימעטי מדכתיב כל הישר בעיניו אימעטי אפי' גלגל נמי והשתא ניחא דר"י ס"ל דבגלגל הותר הכל ליחיד כמו לצבור ומה שחכמים בתראי אמרו כאן וכאן לא קרבו ליחיד אלא עולה ושלמים כוונתן כאן וכאן בין במה גדולה בין במה קטנה והא דקאמרו בריש דבריהם כל שהצבור מקריבין באהל מועד שבמדבר מקריבין באהל מועד שבגלגל כוונתם לרבותא דאף בגלגל לא הותר ליחיד להביא חובתו אבל לענין מנחה שנא ושנא ור"י דקמ"ל דבגלגל הותר ליחיד הכל ממילא נשמע דבבמת נוב וגבעון הותר ליחיד חובתו אבל לא מנחה ולא עופות (דלענין חובה אין לחלק בין גלגל לנזב וגבעון) ואולי כוונתי בזה לקצת אמת ליישב תמיהת התוס' בעזר ה'.

ובהא דר' שמעון דס"ל אף צבור לא הקריבו בבמת צבור רק חובות שקבוע להם זמן כתב רש"י דלמעוטי אתי פר העלם דבר ושעירי עכו"ם והתוס' כתבו דאפי' חטאת הקבוע להם זמן כגון שעירי הרגלים נמי לא וכן שעירי יוהכ"פ וכבר כתבתי למעלה דאפי' קטורת נמי לא דכל מילתא דליתא ביחיד דכוותה לא היתה בצבור וגם כבשי עצרת לא קרבו וגם שתי הלחם ולא עומר דהוי דומיא

פרק א' הלכה ב-ג

חטאת העולם דבר ושעירי עכו"ם והש"ס קאמר מדקאמר דבין במה גדולה לבמה קטנה לא היה נפק"מ רק בדבר הקבוע לו זמן ועל כרחך דקאי אעולה דאי חטאת ואשם הא לא קרב בבמה קטנה כלל דהא יחיד לא הקריב דבר שבחובה אלא ודאי דקאי אדברים הנקרבים בנדבה כמו עולה דבחובה הקבוע לו זמן כמו עולת מוספין לא קרבה בבמה קטנה אבל דבר שאינו בא רק חובה ולא נדבה כמו חטאת לא קרבה אף בבמת צבור כ"ה לפי התוס' ולכן כתבו דגם חטאות המוספין לא קרב בבמה גדולה וכ"כ רש"י בעצמו בד"ה בעולה וכו' והנה לכאורה רש"י ז"ל סותר דברי עצמו (ובמגילה ט' ב' כתב כמש"כ לעיל קי"ז א' דאינו ממעט רק פר העולם יעו"ש) ובאמת לולי דברי רש"י ותוס' הייתי אומר בעניי כי גם לפי גירסא זו י"ל דאין מוכרח מכאן דלא הקריבו חטאות המוספין דה"ק אין בין במה גדולה לבמה קטנה אלא פסחים וכל מידי דכעין פסחים דהוא קרבן צבור וזמנו קבוע אע"ג דהוי חטאת וקאמר עוד דאף דבר הנדור והנדוב דקרב בבמה קטנה לא הקריבו רק דבר שאין לו זמן קבוע אבל דבר שקבוע לו זמן כמו עולת ראייה לא קרב בבמה קטנה והנה א"כ דחובות הקבוע לו זמן לא קאי רק אעולת ראייה אבל אה"נ דחטאות המוספין קרב בבמה גדולה והוא נכלל בכלל פסחים ויש לעיין בזה היטיב.

ודע דקשה לי בין לגירסא זו ובין לגירסא זו אמאי לא קאמר דקאי אשלמי חגיגה ואשלמי שמחה דג"כ חובות הקבוע להם זמן מיקרי דקרב בבמה גדולה ולא בבמה קטנה ובשלמא כבשי עצרת כבר כתבו רש"י ותוס' בזה דזה לא דמי לשאר שלמים דהם קדשים קלים יעו"ש אבל בשלמי שמחה ושלמי חגיגה לכאורה דמיין לעולת ראייה ואולי אפ"ל דהוי בכלל עולת ראייה. וראיתי להמל"מ פ"א מהל' קרבן פסח ה"ג שכתב וז"ל ודע דק"פ קרבן צבור הוי וקרב בגלגל בבמת צבור דהכי כתיב ויעשו בני ישראל את הפסח בגלגל אך אני מסתפק בפסח שני דאי הוי קרבן יחיד אינו קרב אפי' בבמת צבור

דמיירי ביחיד ואהכי פריך הא ביחיד ליכא מידי דתלוי בזמן א"ל תתרגם מתניתך בעולת חובה דאיכא עולת ראייה ור"ל דזה מיקרי קרבן יחיד דזה לא אתי בכנופייא כמו פסח ולכן היחיד מקריבו בבמה גדולה ולא בבמה קטנה אבל בחטאת ליכא לאשכוחי ביחיד שקבוע לו זמן ופריך ולוקמה במנחה וה"ק מנחת חביתין קרב בבמה גדולה ולא בבמה קטנה לפי שהוא חובה שקבוע לו זמן ומשני קסבר אין מנחה בבמה ולכן אפי' בגדולה לא קרב א"נ דאפי' נדבה אין קרב בבמה קטנה ולפ"ז י"ל דזה לא קאי רק איחיד אבל אצבור אה"נ דמקריבין אפי' חטאות הקבועות להם זמן כמו מוספין וכמו שהקשו שם התוס' בד"ה ותתרגם וכו' שכתבו ותימה מנ"ל לר"ש הא מילתא דחטאת הקבוע להם זמן לא קרב דהא לעיל מפרשינן טעמא דר"ש דיליף מפסח גלגל והא ליכא למילף מפסח דפסח נמי אין כיוצא בו בנדבה יעו"ש היטיב.

והנה גירסא הנ"ל מצאתי ג"כ בצ"ק ובחי' פנים מאירות לזבחים שם (רק מש"כ הפנים מאירות וז"ל אכן מדפריך בתר הכי ולוקמא במנחת חובה דהא איכא חביתין משמע דאינו מקפיד על קביעת זמן דהא במנחת חובה אינו קבוע זמן ביחיד עכ"ל ולא הבנתי דבריו דהא מ"מ א"ש וכמש"כ דה"ק והאיכא מנחה דקבוע לו זמן היינו חביתין דאף שלא בא על חטא כמנחת חוטא ומנחת קנאות מ"מ חובה היא וקבוע לה זמן וקרב בבמה גדולה ולא בקטנה אבל בבמה קטנה לא הקריבו רק מנחת נדבה ומשני אין מנחה בבמה וכו"ל) אמנם רש"י ותוס' ל"ג כן בש"ס רק ה"ג אמר ליה דאמר לך מני ר"ש היא דאמר אין בין במה גדולה לבמה קטנה אלא פסח וחובות הקבוע להם זמן ותתרגם מתניתך בעולת חובה דאיכא עולת נדבה דאי חטאת חטאת נדבה מי איכא ולוקמה במנחת חובה דהא איכא מנחת חביתין קא סבר אין מנחה בבמה עכ"ל וכ"ה גירסת ברכת הזבח המובא בצ"ק וה"פ דקאי על צבור דצבור לא הקריבו כלל החובות שהי' להם רק החובות שהיה להם זמן קבוע אבל לא פר

פרק א' הלכה ב-ג

בירושלים בלבד ובהר המוריה וכו' ואומר זאת מנוחתי עדי עד. עיין מה שהקשה הר"ב ספר חזון נחום דף רנ"ח ע"ב דהא קי"ל כר' יהודה דאמר מנוחה זו שילה נחלה זו ירושלים ולא כר' שמעון דאמר מנוחה זו ירושלים דכתיב זאת מנוחתי וכו' וצ"ע עכ"ד ולענ"ד י"ל הדא כי אפשר כי דברי רבינו במ"ש ואומר זאת מנוחתי וכו' קאי להר המוריה דאיפשר דאפי' למ"ד מנוחה זו שילה ונחלה זו ירושלים מ"מ ס"ל דבית המקדש נמי נקרא מנוחה ועוד כי בש"ס לא איפליגו אלא בפירוש אל המנוחה ואל הנחלה אמנם לענין דירושלים נקראת מנוחה כו"ע לא פליגי שהרי מקרא מלא דבר הכתוב כי בחר ה' בציון איוה למושב לו זאת מנוחתי עדי עד אלא דלא ניחא ליה לומר דמנוחה זו ירושלים ונחלה זו שילה שהרי היה לו לומר אל הנחלה ואל המנוחה לכן פי' מנוחה זו שילה ונחלה זו ירושלים אמנם ירושלים דמקרי מנוחה לא פליגי דבהדיא כתיב כנזכר וכן נראה מדברי הר"ב נחלת יעקב פ' ראה שכתב כמו שפי' רש"י מנוחה זו שילה ונחלה זו ירושלים ואע"ג דאיך מ"ד מביא קרא דירושלים נקראת מנוחה הא מסיים שם בשלמא למ"ד מנוחה זו שילה וכו' אלא למ"ד וכו' היה לו לומר אל הנחלה וכו' יעו"ש נראה דלא איפליגו אלא בהאי קרא דאל המנוחה ואל הנחלה ולא בראיות שמביאים ולהכי לא קאמר ואידך וכו' מאי עבד ליה ודוק.

קריית ספר

וכיון שנבנה בית המקדש בירושלם נאסרו כל המקומות כולן לבנות בית לה' ולהקריב בהם קרבן ואין בית לדורי הדורות אלא בירושלם דכתיב כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה ומשתעי קרא בהתר במות וקאמר עד מתי אני אומר לכם איש כל הישר בעיניו כי לא באתם עד עתה וגו' אבל לא משבאתם אל המנוחה שהיא שילה שנחו מלכבוש ואל הנחלה שהיא ירושלם ומדחלקן הכתוב לכתוב שניהן משמע שיש התר במות בין

משום דהוי חובה והנראה מתוס' קי"ח א' ד"ה תתרגם וכו' דפסח שני קרב בבמה ומיהו לא נתבאר בדבריהם אי קרב בבמה קטנה ולי נראה דאינו קרב כי אם בבמה גדולה דומיא דפסח ראשון משום דטעמא דפסח שני דקרב אע"ג דהוי קרבן יחיד משום דאתי מכח קרבן צבור דפסח ראשון קרבן צבור הוי וכיון דפסח ראשון לא קרב אלא בבמה גדולה ה"ה בפסח שני ועולת ראיה אליבא דכו"ע קרבן יחיד הוא. ולא דמי לפסח ולפ"ז אינו קרב לא בבמה גדולה ולא בבמה קטנה ומ"מ אני מסתפק בזה דביומא נ"א א' נראה דחגיגה קרבן צבור הואי ופסח קרי ליה קרבן יחיד ועי' בירושלמי פסחים פ"ו ה"א ותוספתא פ"ד שם דקרי ליה קרבן ציבור יעו"ש וכן אני מסתפק בחביתי כה"ג ופר ואיל שהיה מביא ביוה"כ דמהיא דיומא משמע דקרבן יחיד הוי והכי איתא ברפ"ב דתמורה וביומא ז' ולפ"ז לא קרבו בשום במה ומשמעתין (דכאן) מוכח דחביתין הוי קרבן צבור דפריך ולוקמה בחביתין והדבר צריך תלמוד עכ"ל והנה מש"כ דפסח שני לא קרב רק בבמה גדולה לכאורה יש לדייק כן מדברי התוס' גופייהו שכתב דכיון דמפסח יליף וכו' אבל חטאת לא משכחת.

יד איתן

וכשמת שמואל חרב כו'. וכ"כ הסמ"ג ובס' קול הרמ"ז הקשה מילקוט שמואל רמז קל"ט:

מקורי הרמב"ם לרש"ש

ובאו לנו ובנו שם מקדש. עי' מה שהקשיתי על לשונו זה בהגהותי לפסחים (ל"ח ב').

פרי האדמה

כיון שנבנה בית המקדש וכו' נאסרו כל המקומות וכו' ואין שם בית לדורי דורות אלא

פרק א' הלכה ב-ג

שילה לירושלם דאי לא הו"ל למיכתב מנוחה לחוד ומדכתיב נחלה ש"מ דהכי קאמר להו ואחר קדושת המנוחה תחזרו להתר הראשון עד בואכם אל הנחלה משמע דמבית עולמים שהיא נחלה נאסרו הבמות ולא הותרו אחר כך שהיא נחלה שאין לה הפסק דקדושה לשעתה ולעתיד לבא כדכתיב זאת מנוחתי עדי עד.

הלכה ד

בְּנֵי שְׁבִנָּה שְׁלֵמָה כְּכֹר מְפָרֵשׁ בְּמַלְכִים. וְכֹן בְּנֵי הָעֵתִיד לְהַכְנֹת אָף עַל פִּי שֶׁהוּא כְּתוּב בִּיחֻזְקָא לְאִינוּ מְפָרֵשׁ וּמְבַאֵר. וְאֲנָשֵׁי בֵּית שְׁנֵי כְּשִׁבְנוּ בִּימֵי עֲזָרָא כְּבוֹהוּ כְּבִנְיָן שְׁלֵמָה וּמַעֲיִן דְּכָרִים הַמְּפָרְשִׁים בִּיחֻזְקָא לְ:

ביאורי מהר"י קורקוס והרדב"ז

בנין שבנה שלמה כו'. כתב מהרר"ד ן' זמרא ז"ל כתב כל זה לפי שיש בבנין שבנו בני הגולה כנזכר במס' מדות [פ"ג מ"א] דברים שלא היו בבנין שלמה. והם מעין דברים המפורשים ביחזקאל. כי הא דתנן פ"ב [מ"ה] דמדות ארבע לשכות היו בארבע מקצעות החצר כו'.

כסף משנה

ואנשי בית שני כשבנו בימי עזרא וכו'. בפרק ב' דמדות (משנה ה) וארבע לשכות היו בארבעה מקצועותיה של מ' מ' אמה ולא היו מקורות וכך הם עתידים להיות שנאמר ויוציאני אל החצר החיצונה וכו' ובפרק שלישי גבי מזבח קאמר רבי יוסי כשעלו בני הגולה הוסיפו עליו וכו' שנאמר והאריאל י"ב ארך וכו' ובפרק ד' (דף ע'): ושני פשפשין היו לשער הגדול וכו' שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם ועליו הוא מפורש על ידי יחזקאל ויאמר אלי ה' השער הזה יהיה סגור:

הלכה ה

ואלו הן הדברים שהן עקר בבנין הבית. עושין בו קדש וקדש הקדשים ויהיה לפני הקדש מקום אחד והוא הנקרא אולם. ושלשון נקראין היכל. ועושין מחצה אחרת סביב להיכל רחוקה ממנו פועין קלעי הקצור שהיו במדבר. וכל המקור במחיצה זו שהיא פועין קצור אהל מועד הוא הנקרא עזרה והכל נקרא מקדש:

ומהרר"ד ן' זמרא ז"ל כתב ויש דברים שאינם עיקר בבנין כגון לשכות ועליות⁹:

וכל המוקף במחיצה זו כו'. הוא הנקרא עזרה כו'. כתב מהרר"ד ן' זמרא ז"ל העזרה זו הוא עזרת ישראל משער ניקנור ולפנים והכל נקרא מקדש סתם לענין האסורים ליכנס למקדש:

ויקח אברהם: ואלו הן הדברים שהן עיקר בבנין הבית וכו'. נ"ב נחמד למראה ח"א דכ"ז ע"ג.

חיים ומלך: עושים בו קדש וקודש הקדשים. עי' בזוה"ק סדר שלח לך דף קנ"ט ע"א וז"ל תלת עלמין אית ליה להקב"ה דאיהו גניז בגוון עלמא קדמאה ההוא עלאה טמירא דכלא וכו' תנינא דאיהו קשיר בההוא דלעילא וכו' עלמא

⁹ ע' מנ"ח מצוה רנ"ד הוכיח מש"ס ע"ז מ"ג ע"ב לא יעשה אדם בית כו' חצר תבנית עזרה כו' ולא נקיט נמי תבנית חיל והר הבית משום דאלו אינם בכלל משמשין יעו"ש. וכזה יש להוכיח גם בלשכות ועליות דאינם עיקר בבנין הבית. וע' לקמן פ"ז ה"ד בהגהות ובח"ס או"ח סי' ל. וגם בלשכות הפתוחות לקדש דקי"ל דתוכן קדש ואוכלין שם קד"ק אמרי' בזבחים נ"ו ע"א דרק לאכילה נתרבו מקרא אבל לא לשחוט בהם ולחייב עליהם משום טומאה יעו"ש דמשמע דלא קדשו כקדושת עזרה וכ"כ התוס' יומא ח' ע"א ד"ה דאי. אמנם בתו"כ פ' צו פ"ב אמרי' מנין לרבות לשכות כו' ופתוחות לקדש ת"ל במקום קדש יעו"ש ובנוב"ת או"ח סי' קכ"ד בזה. וע"ע לקמן ה"ט בראב"ד שכתב והלא לשכת כ"ג של עץ היתה וכן בהט"ז וז"ל וכן מכל העזרות ומכל הלשכות שהן קדש יעו"ש ובכ"מ ומהר"י קורקוס שם.

כסף משנה

ואלו הן הדברים שהן עיקר בבנין הבית וכו' עד הוא הנקרא עזרה. בפ"ב דמדות ופ"ד ופ"ה. ומ"ש והכל נקרא מקדש. פשוט הוא:

ביאורי מהר"י קורקוס והרדב"ז

ואלו הם הדברים המעכבין כו". כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל כ"ז מבואר בכתובים. ומה שאמר ושלשתם נקראים היכל כי במס' מדות [פ"ד מ"ז] אמרו ההיכל ממזרח למערב ק' ונכנס בזה אולם ובית קדש הקדשים וכאשר יתבאר. וכל השאר נתבאר במדות ובזבחים פ' איזהו מקומן [נ"ד ע"א] ופ' קה"ק [נ"ח ע"ב] ופ"ק דיומא [ט"ז ע"א]. ומקום המזבח כתב רש"י ז"ל⁷ שהוא משוך לדרום ובגמרא איכא מ"ד דכולו לדרום הוי קאי. ואיכא מ"ד כולו בצפון. ואיכא מ"ד רובו בצפון. ורבינו תפס כסתם מתני' דמדות דסבר דרובו בדרום⁸ ה' וכאשר יתבאר פ"ה גבי מדות העזרה. ושלחן בצפון ומנורה בדרום. ונתבאר גם בשקלים ומקומות הרבה בתלמוד:

⁶ לפנינו הגירסא ואלו הן הדברים שהם עיקר בבנין
⁷ צ"ל כתב הרב
⁸ ע' תוס' יומא י"ז ע"א ד"ה רובא. וז"ל דלא אשכחן אלא שלשה מחלוקת בהא מילתא איכא למ"ד כוליה בצפון ואיכא למ"ד כוליה בדרום ואיכא למ"ד ממוצע כו' אין לנו לבדות מלבנו מחלוקת רביעית ולומר כו' רובו בדרום כיון דלא אשכחן תנא דאמר הכי יעו"ש ובכ"מ פ"ג מיוה"כ ה"ב ובתיו"ט יומא פ"ג מ"ט.

פרק א' הלכה ה'

היה אולם ואף על גב דכל מדות הבית נמסר לדוד על פי נביאים כדכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל כל מלאכת התבנית עלי השכיל אותי לימד אפילו הכי לענין קדושת הבית ליכא שינוי בין משכן למקדש דכמו דבמשכן ליכא אלא ג' קדושות קדש הקדשים וקדש וחצר אהל מועד כן במקדש הן שלש קדושות (לפנים) לפנים והיכל ועזרה והכל נקרא מקדש כמו במשכן שהכל נקרא גם כן משכן.

תליתאה ההוא עלמא תתאה וכו' יעו"ש. ואם כן יש לומר דרך דרש ורמז כמו שעשה הקב"ה בבריאת עולמו לעשות ג' עולמות זה למעלה מזה וזה קדוש מזה כמו כן ציוה לעמו ישראל לעשות בבית המקדש ג' סוגין זה למעלה מזה וכאומרם ז"ל דכילה מעשה בראשית בבנין ביהמ"ק וק"ל.

קריית ספר

והדברים שהן עיקר הבית הם הקדש וקדש הקדשים ולפני הקדש מקום הנקרא אולם ושלשתן נקראים היכל אלא שאין קדושתם שוה דקדושת היכל ואולם לאו קדושה חדא היא אלא אולם ובין האולם ולמזבח חדא קדושה היא דהא במשכן לא

הלכה ו-ז

ו. ועושים במקדש פלים. מִזְבֵּחַ לְעוֹלָה וְלִשְׂאֵר הַקְּרָבָנוֹת. וְכִבֵּשׁ שְׁעוֹלִים בּוֹ לְמִזְבֵּחַ. וּמְקוֹמוֹ לְפָנֵי הָאוֹלָם מְשׁוּךְ לְדָרוֹם. וְכִיּוֹר וְכִנּוֹ לְקֹדֶשׁ מִמֶּנּוּ הַכֹּהֲנִים יְדִיָּהֶם וְרַגְלֵיהֶם לְעִבּוּדָהּ. וּמְקוֹמוֹ בֵּין הָאוֹלָם וְלְמִזְבֵּחַ מְשׁוּךְ לְדָרוֹם וְשֶׁהוּא שְׂמָאל הַנִּכְנָס לְמִקְדָּשׁ. וּמִזְבֵּחַ לְקַטְרֹת וּמִנּוֹרָה וְשִׁלְחָן וְשִׁלְשֵׁתוֹ בְּתוֹךְ הַקֹּדֶשׁ לְפָנֵי קֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים:

ז. הַמִּנּוֹרָה בְּדָרוֹם מִשְׂמָאל הַנִּכְנָס וְשִׁלְחָן מִיָּמִין שְׁעָלָיו לְחֵם הַפָּנִים. וְשְׁנֵיהֶם בְּצַד קֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים מִבְּחוּץ וּמִזְבֵּחַ הַקַּטְרֹת מְשׁוּךְ מִבֵּין שְׁנֵיהֶם לְחוּץ. וְעוֹשִׂין בְּתוֹךְ הָעֶזְרָה גְּבוּלֵין עַד כָּאן לְיִשְׂרָאֵל עַד כָּאן לַכֹּהֲנִים. וּבּוֹנִים בָּהּ בְּתֵים לִשְׂאֵר צָרְכֵי הַמִּקְדָּשׁ כָּל בֵּית מֶהֶם נִקְרָא לְשִׁפָּה:

כסף משנה

ועושים במקדש כלים, ברש"י בחומש פ' תרומה כ"ה י' כתב וכן תעשו לדורות אם יאבד אחד מן הכלים או כשתעשו לי כלי בית עולמים כגון שולחנות ומנורות וכיורות ומכונות שעשה שלמה כתבנית אלו תעשו אותם עכ"ל, וכתב ע"ז הרמב"ן וז"ל, ולא ידעתי שיהי' זה אמת שיתחייב שלמה לעשות כלי בית עולמים כתבנית אלו, ומזבח הנחושת עשה שלמה עשרים אמה אורך ועשרים אמה רוחב עכ"ל, ונראה לבאר ד' רש"י עפ"מ דאיתא בע"ז דף מ"ג לא יעשה אדם בית תבנית היכל, אכסדרה תבנית אולם, חצר תבנית עזרה שולחן תבנית שולחן מנורה תבנית מנורה, אבל עושה הוא של ה' ושל ו' ושל ח', ופירש"י בית תבנית היכל בארכו ורחבו ורומו ושיעור מדת פתחיו, אבל אם נשתנה במקצת מותר, וגבי מנורה חזינן דעיקר הקפידא שלא יהיו שבעה קנים ואין נ"מ בגודל המנורה, והרמב"ם בפ' ז' הל' י' כתב ואסור לאדם שיעשה בית תבנית היכל אכסדרה תבנית אולם חצר כנגד העזרה שולחן בצורת שולחן, ומנורה בצורת מנורה וכו', ומבואר שדייק בלשונו לחלק בין בית ואכסדרה לשולחן ומנורה, דבאלו כתב תבנית ובאלו כתב צורה, והוא כדי לבאר מה דבמנורה הקפידא דוקא בהקנים משום דבהיכל אין דבר מסויים לדמות להיכל אלא בארכו ורחבו ורומו, אבל בכלים כמו שולחן ומנורה אין הדמיון לפי גדלם אלא שלא יעשו כצורתם, ועכשיו

ועושים במקדש כלים וכו' עד משוך לדרום. בפרק ג' דמדות (משנה ו'):

ומזבח לקטרת ומנורה ושלחן. מפורש בתורה. ומ"ש **ושלשתם בתוך הקדש וכו' עד ושלחן מימין**. מבואר בפרשת תרומה ובפרשת פקודי: ומה שכתב ומזבח הקטרת משוך מבין שניהם לחוץ. בפ"ג דיומא (דף ל"ג):

ועושים בתוך העזרה גבולין וכו'. בפרק שני דמדות (משנה ו') ראשי ספספין מבדילין בין עזרת ישראל לעזרת הכהנים:

ובונים בה בתים וכו'. במסכת מדות (שם):

אבן האזל

ועושים במקדש כלים, מזבח לעולה ולשאר הקרבנות, וכבש שעולים בו למזבח ומקומו לפני האולם משוך לדרום, וכיור וכנו לקדש ממנו הכהנים ידיהם ורגליהם לעבודה, ומקומו בין האולם למזבח משוך לדרום שהוא שמאל הנכנס למקדש, ומזבח לקטורת ומנורה ושולחן, ושלשתן בתוך הקודש לפני קודש הקדשים.

פרק א' הלכה ו-ז

מלואים והשמטות

לידידי הגאון מוהרש"א פולנסקי שליט"א רב דבית ישראל

במה שהעירני על מש"כ בפ"א מהל' ביה"ב הל' ו' שהבאתי קושיית הרמב"ן על רש"י שכתב דוכן תעשו קאי על כלי המקדש, שהקשה מהמזבח שעשה שלמה וכתבתי ליישב זה וע"ז תמה דהא הוא גמ' מפורשת בזבחים דף ס"ב דמדת ארכו ומדת רחבו אין מעכבין, הנה קושייתו לא עלי אלא על הרמב"ן אכן יש לומר דבד' הגמ' אפשר לפרש דאין מעכבין בדיעבד, אבל לכתחלה מצוה לעשות כמו כלי המשכן, וע"ז הקשה הרמב"ן ממזבח שעשה שלמה עוד העיר מד' התוס' סנהדרין דף ט"ז ע"ב שכתבו על קושייתם דנימא דכלי שרת צריך ב"ד של ע"א דאתא אותם לגלוי דוכן תעשו לא קאי אכלים והוא כהרמב"ן ודבריו נכונים ובדעת רש"י ליישב קושיית התוס' נראה דבכלי שרת שעשה משה לא משה קידשם כיון שהוצרכו למשיחה ונתקדשו במשיחה ולכן לא פריך הגמ' אלא מהא דמכאן ואילך עבודתן מחנכת. עוד על מש"כ בהל' ט' ליישב דברי הראב"ד שלא יהיו סותרים העירני לד' הראב"ד בתמיד דף ל' ע"ב דסובר ג"כ דבנין שאינו של קבע מותר כדבריו בהל' עכו"ם והנה אין זה סתירה לדברי שלא כתבתי דהראב"ד אינו סובר כאן הא דלשעתה הוי היתר אלא דכאן סובר דלא צריך לזה משום דבעז"נ מותר אבל אה"נ דאפי' בעזרה אם הוא לשעתה מותר.

מיושב קושיית הרמב"ן דהמזבח שהוא מכלל הכלים כמו שכתב כאן הרמב"ם אין הדמיון בו בארכו ורחבו, אלא בצורתו בקרנותיו ובכרכוב המזבח, ובזה עשה שלמה כתבנית המזבח שעשה משה וכן השולחן בזרו ומסגרתו וגם שאר הכלים יש לומר שהיו בצורת הכלים שעשה משה, ומה שהיו גדולים יותר זה אינו מעכב בתבניתם וכנ"ל.

אלא דבעיקר קושיית הרמב"ן ממזבח שעשה שלמה לא ידעתי קושייתו דאף דכתב כאן הרמב"ם המזבח בין הכלים של המקדש. וטעמו דאף דמזבח של שלמה הי' בנין מ"מ כיון דמזבח הנחושת שעשה משה הי' כלי, ועיקר המזבח הוא מקום לעבודה מעבודת המקדש כללו בין שאר הכלים, אבל בקרא דכתיב וכן תעשו על תבנית כל כליו אין ראייה דקאי על המזבח דכיון דמזבח שעשה שלמה בבית המקדש הי' בנין ועיקרו נלמד מקרא דכתיב ואם מזבח אבנים תעשה לי, וגם מקרא דכתיב מזבח אדמה תעשה לי דרשינן שיהי' מחובר באדמה וכמש"כ הרמב"ם בהל' י"ג אלא שלא נמנה למצוה בפ"ע כיון שהוא מכלל המקדש, א"כ היא מצוה מסויימה על עשיית מזבח של בנין בביהמ"ק ולא קאי ע"ז קרא דתבנית כל כליו, ומבואר דרש"י הזכיר שאר הכלים ולא המזבח, אלא דמ"מ אנו צריכים למה שכתבנו מקודם משום דבכל הכלים והשולחן לא מצינו שהי' צריך לעשות שוים בגדלם כמו כלי המשכן וע"כ כמש"כ, ועיין מה שכתבתי בפ"ג הל' י"ז במה שלא הזכיר הרמב"ם גובה השולחן.

ודברי הרמב"ן שכתב דאין צריך לפרש וכן תעשו לדורות צ"ע דהא כן הוא בגמ' בסנהדרין ובשבועות וכמצויין בד' רש"י, אך מה שמצויין שם תוספתא הוא ט"ס וצ"ל תוס' ואין זה מד' רש"י רק איזה מגיה ציין לד' התוס' בשבת דף צ"ח, והוא ע"ב בד"ה דל עשר ע"ש.

אור הישר

כיוור האיך נתן היה וקרא כתיב ונתת אותו בין אהל מועד ובין המזבח, וצריך לומר דסבר רב יוסי כולו מזבח בצפון קאי¹¹. ומזבח ל"ב אמה נמצא המזבח בולט ויוצא בצד צפון ושם היה הכיור נתן שאין זה בין האולם ולמזבח. ונקרא בין אהל ובין המזבח.

וכיור וכו' לקדש ממנו הכהנים ידיהם ורגליהם לעבודה ומקומו בין האולם ולמזבח משוך לדרום וכו'. עיין לה"מ תמידין פ"ב ה"ח.

ביאורי מהר"י קורקוס והרדב"ז

ועושיין במקדש כלים כו'. כתב מהרר"ד ן' זמרא ז"ל הכל בכלל ועשו לי מקדש ואין כל אחת מהן מצוה בפני עצמה¹⁰:

מזבח לעולה ולשאר הקרבנות כו'. כתב מהרר"ד ן' זמרא ז"ל לישנא דקרא נקיט דכתיב ועשית עליו את עולתיך ואת שלמיך וגו' [שמות כ' כ"א ושם כתיב וזבחת וגו'] דאי לאו הכי מזבח לקרבנות הוי לן למימר ותו לא:

וכבש שעולים בו כו'. כתב מהרר"ד ן' זמרא ז"ל כ"ז מבואר במס' מדות וכללם בדרך כלל ואח"כ מפרש כל אחד ואחד במקומו:

ומקומו לפני האולם משוך לדרום כו'. כתב מהרר"ד ן' זמרא ז"ל פלוגתא דתנאי דגרסינן בפ' קד"ק [זבחים נ"ט ע"א] מאן תנא דפליג עלי דריה"ג ראב"י הוא, דתניא ראב"י אומר צפונה שיהיה צפון פנוי מכלום ואפילו מן המזבח. והמזבח היה לפני פתח אהל מועד ופסק הרב כראב"י:

וכיור וכו' כו'. כתב מהרר"ד ן' זמרא ז"ל סתם מתני' הוא פ"ג דמדות, ולרב יוסי דאמר ספ"ק דכלים דבחמשה דברים שוה בין האולם ולמזבח להיכל שאין שלא רחוק ידים ורגלים נכנסים לשם

¹¹ כ"כ התוס' זבחים נ"ח ע"ב ד"ה הא דלמ"ד בתוספתא דשלא רחוק ידים ורגלים אסור לכנוס בין האולם ולמזבח ע"כ ס"ל כוליה מזבח בצפון קאי יעו"ש אמנם מה שהוכיח הרדב"ז כן בדעת ר' יוסי הוא תמוה מש"ס זבחים שם דאר"א א"ר יוחנן אומר הי' רב יוסי כוליה מזבח בצפון כו' אר"ז אפשר איתא להא דריו"ח ולא תנינא לה במתני' נפק דק ואשכח דתנן כו' אר"א ב"א ה"מ רבי יהודה הוא כו' ונוקמה כרבי יוסי ובממוצע כו' ור"ש אמר כו' יעו"ש ובפרש"י שם היטב. דמבואר דלא מצאו מתני' להוכיח משם דרבי יוסי ס"ל כוליה מזבח בצפון קאי. ואדרבה רצו לומר דס"ל דממוצע הוי קאי, ולהרדב"ז הא מוכרח ממתני' דספ"ק דכלים דס"ל דבצפון קאי, וצ"ע. וע"ע תוס' יומא ט"ז ע"א ד"ה דהא ובלח"מ פ"ב מתומ"ס, אכן מצאתי בפני' הראב"ד ספ"ק דתמיד שתירץ קו' התוס' דהא דקתני בתוספתא דשלא רחוק יו"ר אסור לכנוס בין אולם ולמזבח היינו דוקא בשהטיל מים או דכוונת התוספתא רחיצה בעלמא ואין צריך לרחוק מן הכיור כדי לכנוס בין אולם ולמזבח דאין צריך קידש יו"ר מן הכיור רק לעבודה ומטיל מים יעו"ש וא"כ גם קו' הרדב"ז א"ש וממילא אין הכרח מכאן דרבי יוסי ס"ל כוליה מזבח בצפון קאי, וע' עוד בתוס' יומא ה' ע"ב ד"ה להביא, ובסנהדרין פ"ג ע"א ד"ה ולא, ובר"ש ספ"ק דכלים, ודו"ק. - ובעיקר הדבר צ"ע מש"ס זבחים כ"א ע"ב כל הכלים מקדשין כו' וכ"פ הרמב"ם פ"ה מבהמ"ק ה"י וז"ל מצוה לקדש ממי הכיור ואם קידש מאחד מכלי השרת ה"ז כשר. ויותר מזה כתב הרמב"ן פ' תשא ל' י"ט וז"ל והרחיצה היא מצוה. אבל הכיור צוה בו להזמנה ואינו מעכב ולא מצוה. כי ביוה"כ כ"ג מקדש ידיו ורגליו מקיתון של זהב כו' אבל למדנו מן הכיור כי צריכה כלי. וכ"מ בתוס' יומא מ"ד ע"ב ד"ה והיום ובר"ש ידים פ"א מ"א יעו"ש. ואפ"ל דזהו כוונת הראב"ד הנ"ל בתירוץ השני. והיינו דגם למה דמשמע מלשון הרמב"ם דלכתחילה מצוה לקדש מן הכיור. זה רק לעבודה. אבל כדי לכנוס בין אולם ולמזבח מקדש לכתחילה מכל כ"ש. ועכ"פ הוכחת הרדב"ז צ"ע.

¹⁰ כ"כ החינוך מצוה צ"ה ובמנ"ח שם רוצה להוכיח מלשון הרמב"ם כאן דכ"א מצוה בפ"ע יעו"ש. ומהר"ר דוד ן' זמרא כאן מבואר דדעת הרמב"ם כהחינוך וכן נראה מסהמ"צ שלו מ"ע ל"ג יעו"ש ברמב"ן ובמל"מ כאן ולקמן הט"ו בזה. וע' שו"ת הרדב"ז ח"ה סי' צ"ג.

פרק א' הלכה ו-ז

על עשר מנורות שעשה שלמה המלך ז"ל. אם היו מדליקין בהם או לא:

ושניהם בצד קדש הקדשים מבחוץ כו'. כתב מהרר"ד ן' זמרא ז"ל לשון זה מורה שהיו קרובים אל קדש הקדשים¹⁴ יותר מפתח ההיכל. והכי איתא התם [מנחות צ"ה ע"ב] תני חדא מחצי בית ולפנים היו מונחים ותני חדא משליש הבית ולפנים היו מונחים. ול"ק מר חשיב בית קדשי הקדשים בהדי היכל ומר לא חשיב בית קדשי הקדשים בהדי היכל. הא למדת כי בשלש אמות פנימיות של היכל היו מונחים. וכ"כ לקמן הרב¹⁵. וטעמא דכתיב בהו לפני ה'. וכל מה דאפשר לקיים בהם [שמות מ' כ"ב] לפני ה' מקיימין:

ומזבח הקטורת משוך מבין שניהם לחוץ כו'. כתב מהרר"ד ן' זמרא ז"ל סדר המקראות הכי משמע. ויתן את השלחן [שם כ"ד] ולפי שהוא

אלו ג' שלחנות שהיו במקדש כו' יעו"ש דלא נקיט הש"ס דעתי' דר"י ב"י רק בשלחן ולא במנורה, דנראה מזה דבמנורה מודה לראב"ש דבכולן מדליקין והרמב"ם לקמן פ"ג פסק כר"י ב"י בג' שלחנות וה"ה דפסיק כוותי' בזה ושפיר דייק כן רק בשלחן ודפח"ה. וע' תוספתא מנחות פי"א.

¹⁴ כ"ה בתו"כ פ' אמור פ"ו מחוץ לפרוכת העדות מה ת"ל לפי שנאמר וישם את המנורה וגו' ואיני יודע אם סמוכה לפרוכת ואם סמוכה לפתח כשהוא אומר מחוץ לפרוכת העדות באהל מועד מלמד שהוא סמוכה לפרוכת יותר מן הפתח יעו"ש. וכעין זה כתב הרמב"ם לקמן פ"ד ה"א שהארון הי' מונח בצד מערב קה"ק. אמנם התוס' ב"ב כ"ה ע"ב ד"ה וצבא בשם הריצב"א כתבו שהי' מונח במזרח קה"ק, ובתוס' מנחות צ"ח ע"ב ד"ה דוחקין. דעתם שעומד באמצע יעו"ש ובתיו"ט יומא פ"ה מ"ב תמה על הרמב"ם. ובמג"ח מ' צ"ה הביא שכ"ה גם דעת הרשב"ם ב"ב צ"ט ע"א ד"ה ארון. וכתב דטעמם משום דעיקר השראת שכינה במערב. והוא כסברת הרדב"ז כאן בשיטת הרמב"ם דכל מה דאפשר לקיים לפני ה' מקיימין. ועי' תוס' מנחות פ"ו ע"ב ד"ה ולא.

¹⁵ פ"ג הי"ז ובכ"מ שם ציין לתוספ' ולא הביא מגמ' שמביא הרדב"ז.

כלומר בין שניהם. ועדיין צריך תלמוד. ולא קי"ל כר"י¹²:

שהוא שמאל הנכנס כו'. שהרי הנכנס פניו למערב והדרום לשמאלו:

ומזבח לקטורת ומנורה ושלחן כו'. כתב מהרר"ד ן' זמרא ז"ל דבכלהו כתיב לפני ה'. המנורה בדרום דכתיב על ירך המשכן נגבה. ושלחן מימין דכתיב על ירך המשכן צפונה והוצרך הרב ז"ל לכתוב משמאל הנכנס להודיעני דצפון ודרום הנזכר בכתוב היינו דרומו של עולם וצפונו של עולם. ומכאן אתה למד כי לעולם היו מעמידין המשכן פניו למזרח כדי שיהיה מקום שכינה במערב. כי לעולם שכינה במערב. ומ"ש ז"ל שעליו לחה"פ. לאפוקי שאר שלחנות שעשה שלמה המלך דתניא [מנחות צ"ט ע"א] עשרה שלחנות עשה שלמה המלך ולא היה מסדרין אלא על של משה שנאמר ואת השלחן אשר עליו לחה"פ זהב. ראב"ש אומר על כולן היו מסדרין ור"י בר"י אומר לא היו מסדרין אלא על של משה כו'. וכן נראה שהוא דעת רבינו שכתב שעליו לחם הפנים¹³. ונחלקו שם ג"כ

¹² ברמב"ם לקמן פ"ז הכ"א ובפ"ה מ"ס ספ"ק דכלים.

¹³ קצת יל"ע בזה דבגמ' שם אמרי' ולא היו מסדרין אלא על של משה שנאמר ואת השלחן אשר עליו לחם הפנים זהב ופרש"י ד"ה את השלחן לשון יחיד יעו"ש ואמאי לא הוכיח גם מדכתיב אשר עליו לחה"פ, כמו שדייק הרדב"ז בלשון הרמב"ם. וע' רד"ק מלכים א'-ז' דכל השלחנות היו מצופין זהב. אף דכתיב אשר עליו לחה"פ זהב. וע"כ משום דעל כולן היו מסדרין וע' בנוב"ת או"ח סי' קכ"ב שהוכיח להיפך דהרמב"ם ס"ל כמ"ד דעל כולן היו מסדרין. ומצאתי בס' גוא"י להגר"מ זמבא זק"ל שכוון להוכיח מדיוק לשון הרמב"ם כמ"ש הרדב"ז אמנם העיר דלפ"ז הי' צריך הרמב"ם לדייק כן גם גבי מנורה בדרום שמדליקין בה. ולזה הוכיח מלשון הגמ' שם דאמרי' ר"י ב"י אומר לא היו מסדרין אלא על של משה אלא מה אני מקיים ואת השלחנות כו'

פרק א' הלכה ו-ז

א' דה"פ דמזבח אבנים שעשה שלמה תחת מזבח הנחושת אע"ג דגם לפ"ז על כרחך מוכח דמזבח שהיה בנוב וגבעון על כרחך היה של נחושת מ"מ כיון דהפסוק על כרחך לא מיירי במזבח נחשת דווקא א"כ י"ל דמיירי ג"כ במזבח שעשוי תחת מזבח הנחושת. א"נ דאף מעיקרא ידע מזה דהכתלים היו של נחושת אותו שעשה משה רק דר"ה ס"ל דמילאו את חללו באבנים והכי מוכח ממאי דמשני הוא דאמר כר' נתן יעו"ש משמע דפליג על הך דסדר עולם דלר' נתן ע"כ נסתלק האש מגגו שעל מזבח הנחושת והונח על האבנים ולכן ממלכים אין ראייה דלא כוותיה והוצרך להקשות מהך דסדר עולם. אבל כ"ז דחוק ובאמת בפשיטות לק"מ די"ל דאף שלא נגזו מזבח שעשה משה מ"מ י"ל דבשילה ונוב וגבעון לא שימשו בו ואותן המזבחות דשילה ונוב וגבעון פשיטא דלא היו יכולין לקובען בבית הבחירה כיון דהיה של בנין משא"כ הך של משה שפיר היה יכול לקובעו בבית הבחירה לכן קאמר דקטן היה מהכיל וע"ע תוס' זבחים נ"ט ב' בד"ה והלא כבר וכו' ויש לעיין קצת.

משוך לדרום וכו'. לדעת רבינו צ"ל דהיה המזבח בדרום רק שהיה אוכל שבעה אמות בצפון כמבואר לקמן פ"ה הט"ו והכבש שהיה בדרום המזבח כמבואר במדות פ"ג מ"ג ובזבחים ס"ב ב' ושם נ"ג א' יומא ט"ו ב' ושם נ"ט א' וע"ע סוכה מ"ח ב' ושם נסמן ועוד דוכתי טובי והיה הכבש ע"כ נגד האולם ג"כ דמכותל אולם הדרומי עד כותל העזרה היה י"ז אמות וחצי דכל העזרה היה רחבו מאה ושלשים וחמש כמבואר לקמן סי' ה' סעי' י"ג ורוחב האולם היה מאה אמה כמבואר לקמן פ"ד הט"ו יעו"ש א"כ היה החמשה אמות האחרונים הדרומיים של הכבש משוך מן האולם לדרום אבל חמשה ועשרים אמות היה כנגד האולם והיכל ט"ו אמה נגד מה שהיה האולם עודף מכל צד על רוחב ההיכל כמבואר לקמן [פ"ד ה"ה] ועשרה אמות נגד

לימין הנכנס וכל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא לימין. ואח"כ וישם את המנורה [שם כ"ו] ואח"כ וישם את מזבח הזהב באהל מועד¹⁶ לפני הכפורת. ומהסדר הזה אתה למד סדר הנחתן. ומדכתיב לפני הכפורת [יומא ל"ג ע"ב] אתה למד שיהיו בין שניהם כדי שלא יהיה דבר מפסיק בינו לבין הכפורת. ותניא פ' אמר להם הממונה. שלחן בצפון משוך מן הכותל שתי אמות ומחצה. מזבח ממוצע ועומד באמצע ומשוך כלפי חוץ. ופרכינן ונוקמוה להדיהו. כיון דכתיב ואת המנורה נוכח השלחן בעל' דחזי אהדדי:

הר המוריה

מזבח לעולה וכו'. מבואר מכאן דהמזבח היה כלי ולכאורה הוא נגד הש"ס דזבחים כ"ז ב' דקאמר התם זה רצפה וזה כלי שרת יעו"ש (עי' כתובות ק"ו ב') וע"ע זבחים ס' א' יעו"ש היטיב דמבואר שם דמזבח העולה היה בנין ולא כלי אמנם לפי שבמשכן היה כלי לכן כללו רבינו בכלל הכלים וכן בשילה ובנוב וגבעון היה של נחשת חלול כדאיתא שם ס"א ב' (ודע דהא דמקשה התם על מאן דס"ל דשל שילה ושל נוב וגבעון היה מזבח של אבנים ומקשה עליו מהברייתא דסדר עולם פט"ו (וכ"ה בתו"כ ויקרא פ"ה) דאש של מעלה לא נסתלק מהמזבח שעשה משה עד שבא שלמה יעו"ש דמוכח מזה דהמזבח של משה עמד עד בנין ביהמ"ק בירושלים ולמה לא הקשה מהא דכתיב במלכים א' ח' כי מזבח הנחשת אשר לפני ה' קטן מהכיל וגו' די"ל דהתם הפי' כר' יהודה דזבחים ס'

¹⁶ תמוה דשם בקרא סו"פ פקודי לא כתיב לפני הכפורת. רק בהצווי בפ' תצוה כתיב ונתתה אותה לפני הפרכת וגו' לפני הכפורת ושם פרש"י כמ"ש הרדב"ז כאן. וע' תוס' ישנים יומא ל"ג ע"ב וז"ל וצ"ע מנ"ל דאית לי' לאוקמא בהדיהו יעו"ש. ובזה א"ש, וע' ברמב"ם מעה"ק פ"ה הי"ד ובכ"מ שם ובפ"ד מעביהו"כ ה"ב ובשו"ת הרדב"ז ח"ה סי' רל"ג ובתוס' מנחות כ"ח ע"ב ד"ה גובהה.

פרק א' הלכה ו-ז

הזהב באהל מועד לפני הפרוכת אלמא מדלא קבע לו מקום לא צפונה ולא נגבה אלמא דבאמצע היה קאי ועי' בשמות ל' פירש"י שם בפסוק ו' לפני הפרוכת שמא תאמר משוך מכנגד הארון לצפון או לדרום ת"ל לפני הכפרת מכוון כנגד הארון מבחוץ עכ"ל וא"כ לכאורה קושייתם לק"מ. וע"ע לקמן פ"ג הי"ז יעו"ש היטיב, וצ"ע אמאי השמיט רבינו הא דהשלחן היה רחוק שתי אמות ומחצה מהכותל הצפוני וכן המנורה היתה רחוקה שתי אמות ומחצה מן הכותל הדרומי כמו דאיתא ביומא שם ובמנחות צ"ט א' וצ"ע בזה. ועי' בתוספתא פ"ב דיומא וז"ל נכנס ומהלך בהיכל עד שנמצא עומד בין מזבח הזהב ולמנורה והמזבח לפניו ממנו שלחן נתון בצפון משליש הבית ולפנים משוכה מן הכותל שתי אמות ומחצה מזבח הזהב ממוצע בנתים כנגד שני בדי ארון ומשוך כלפי מזבח וכולם היו נתונים מחצי הבית ולפנים עכ"ל והנה התוספתא זו אין לה פתר איך קאמר והמזבח לפניו ממנו הא אדרבה המזבח משוך לחוץ והנה הא אפשר ליישב ולדחוק לומר דה"ק והמזבח. לפניו ממנו שולחן נתון בצפון. ר"ל ולפנים מן המזבח לצד פרוכת מצפון הבית היה עומד השלחן.

והנה הגר"א בהגהותיו מחק כל אלו התיבות והמזבח לפניו ממנו וה"ג עד שנמצא עומד בין המזבח הזהב ולמנורה דברי ר' יהודה ר' מאיר אומר בין השלחן ולמזבח וי"א בין שלחן לכותל שלחן נתון בצפון וכו' יעו"ש היטיב והמפרש כתב וז"ל והמזבח לפניו ממנו ל"ג בנוסחת הגר"א וי"מ שהמזבח היה משוך לפניו מן המנורה ועי' תוס' זבחים פ"ו ב' ושם מבואר עכ"ל ולא ידעתי מה הוא סת. ומש"כ עוד בתוספתא מזבח הזהב ממוצע בנתים כנגד שני בדי ארון ומשוך כלפי מזבח אין לו שחר כלל ובנוסחת הגר"א איתא משוך כלפי הקה"ק והוא תמוה יותר דאדרבה היה משוך כלפי חוץ (ועי' תו"כ אמור פ"ז פרשה י"ג) וכן הגיה המפרש באמת ונכון הוא (ותמיהני אמאי לא העיר בדברי הגר"א התמוהים) ולענ"ד נראה להגיה

כותלי ההיכל וא"כ על כרחך צ"ל מש"כ משוך לדרום קאי על הכבש וה"ק שהיה לדרום המזבח.

ומקומו וכו'. משוך לדרום וכו'. היינו ג"כ לדרום המזבח אע"ג דרבינו דפסק דכל המזבח בדרום קאי לבד שבע אמות שהיה לצפון וא"כ היה יכול להעמיד הכיור אחר השלמת שנים עשר אמות מהמזבח מצד הצפון ואף אם נימא דאולם והיכל חדא קדושה הואי (עי' לעיל ה"ה ד"ה ושלשתן) מ"מ היה יכול להעמידו בסוף י"ז אמות כמבואר כ"ז בזבחים נ"ט א' כבר נתעורר בזה הלח"מ לקמן פ"ב מהל' תמידין ומוספין ה"ח סעי' ח' יעו"ש מש"כ בזה. והיה אפ"ל דלהכי פסק רבינו דהכיור היה עומד משוך מן המזבח לדרום משום דס"ל דאסור לכנוס שלא רחוק ידים ורגלים בין האולם ולמזבח עיי' תוס' זבחים נ"ח ב' ד"ה הא מגי וכו' יעו"ש היטיב אבל לכאורה לא משמע כן לקמן פ"ז ה"כ יעו"ש היטיב ושם יבואר אי"ה עוד מזה יעו"ש היטיב (ועי' בברייתא דמלאכת המשכן פי"א דאיתא שם מזבח הזהב עומד באמצע העזרה וכו' ט"ס וצ"ל מזבח הנחושת וכו').

משוך מבין וכו'. הכי מבואר ביומא ל"ג ב' ומפיק ליה מקרא מדכתיב ואת המנורה נוכח השלחן אלמא דלא מפסיק מידי בינייהו (וזה כוונת התוס' יו"ט במש"כ בצורת הבית בסוף מדות (במש"כ פרטי הבנין באותיות) וז"ל בסי' נ"ו המנורה בדרום משמאל הנכנס ושלחן מימין ומזבח הזהב משוך מבין שניהם לחוץ ככתוב בתורת משה עכ"ל כוונתו על פסוק זה) ועי' בתוס' ישנים ביומא שם שכתבו על מאי דפריך ולוקמה בהדייהו שכתבו וז"ל משמע שיש למזבח להיות עומד ביניהם מדפריך ונוקמי להדייהו ולא פריך ולא נוקמיה התם כלל וצ"ע מנלן דאית ליה לאוקמי בהדייהו עכ"ל ולא זכיתי להבין קושייתם והא כתיב שמות מ' ויתן את השלחן באהל מועד על ירך המשכן צפונה מחוץ לפרוכת וישם את המנורה באהל מועד נוכח השלחן על ירך המשכן נגבה וישם את מזבח

פרק א' הלכה ו-ז

משום דלא נאמר בתורה מדת רוחב המנורה) ועוד הגיה הגר"א וגריס כך מזבח הזהב היה נתון באמצע ומשוך כלפי חוץ וכולם היו נתונים משליש הבית ולפנים יעו"ש היטיב וצ"ל כי היה קשה לו רישא לסיפא וכמש"כ למעלה לכן מחק מה דנקט היה חולק את הבית מחציו ולפנים יעו"ש היטיב דמשמע דהיה נתון בחציו רק גורס דמשליש הבית וקחשיב קה"ק ג"כ בכלל ומאי דנקט למעלה בשלחן דהיה נתון מחציו הבית ולפנים לאו באורך ממזרח למערב קאמר רק דקאי על חצי הרוחב מצפון לדרום ואומר דהיה נותנו מחציו הבית ולפנים כלפי צפון משוך שתי אמות ומחצה מן הכותל (ומהר"א פ"י דהא דקאמר היה חולק את הבית היינו ברוחב יעו"ש וצ"ע כיון דעומד באמצע הבית והיה חצי אמה ממנו בדרום וחצי אמה ממנו בצפון א"כ אינו חולק את הבית ברחבו רק צ"ל שקצה המזרחי שלו שהיה עומד בכלות חצי אורך הבית ממזרח למערב והקרבן העדה פ"י באמצע הבית כמו שפירשתי אמנם גם זה אינו מוכרח וי"ל באמצע הבית היינו ברוחב מדרום לצפון וכמו שפ"י מהר"א ואח"כ אמר ענין בפ"ע היה חולק את הבית מחציו ולפנים והיינו באורך הבית ממזרח למערב (וכנ"ל).

ודע כי להתוס' במנחות איכא גירסא אחרת וז"ל מ"ד מזרח ומערב כולהון ראויין לשירות ומ"ד צפון ודרום נמצא שולחן בצפון ומנורה בדרום. ואינו קושיא כמש"כ כל המפרשים דא"כ חסר התירוץ רק בניחותא קאמר וה"פ למ"ד מזרח ומערב וכמסקנת הש"ס דמנחות שם א"כ גם השלחנות הצפוניים היו רחוקין שתי אמות ומחצה מן הכותל וגם שם היו מסדרין אבל למ"ד צפון ודרום היו מונחין וא"כ על כרחך שלחן הצפוני היה עומד סמוך לכותל הצפוני בלי שום פירוד ביניהם וא"כ לא היו יכולים לסדר על שולחן הצפוני וע"כ לא היו מסדרין רק על של משה לבד וע"ז קאמר דמנורה בדרום ור"ל בדרום ממש ואע"ג דבמנורה לא נפק"מ מידי בא לאפוקי דלא נימא דהיתה

ומשוך כלפי מזרח והיינו כלפי חוץ. א"נ האי כלפי המזבח היינו כלפי מזבח הנחושת וס"ל כמ"ד מזבח העולה ממוצע ועומד באמצע. סוף דבר דברי הגר"א בהגה"ה הזאת לית לה פתר.

ואשר אחזה עוד להוסיף להפליא על התוספתא שבריש דבריה איתא משליש הבית ולפנים ובסופה תני וכולם היו נתונים מחציו הבית ולפנים וע"כ רישא קחשיב גם קה"ק בכלל ובסיפא לא קחשיב על מנחות צ"ח ב' וצ"ל דתברה מי ששנה זו לא שנה זו. וצ"ע בזה. וכזה איתא בירושלמי שקלים פ"ו ה"ג וז"ל תני מזרח ומערב היו נתונים דברי ר' אליעזר בן יעקב ר' שמעון אומר צפון ודרום היו נתונים מ"ד מזרח ומערב ניחא כולהון ראויין לשירות ומ"ד צפון ודרום נמצא שלחן בדרום ומנורה בצפון והא תני השלחן היה נתון מחציו הבית ולפנים משוך מן הכותל שתי אמות ומחצה כלפי הצפון ומנורה כנגדו בדרום מזבח הזהב היה נתון באמצע הבית היה חולק את הבית מחציו ולפנים משוך קימעא כלפי חוץ וכולהון היה נתון משליש הבית ולפנים עכ"ל אלמא דמתחלה נקט מחציו ולפנים והדר נקט משליש הבית ולפנים ועיי"ש בקרבן העדה ובפ"י מהר"א ובתוס' מנחות צ"ט א' (ודע דהא דאיתא בירושלמי והא תני וכו' הוא טעות וצ"ל תני והוא ענין בפ"ע) והנה מה דאיתא בירושלמי כולהון ראויין לשירות. פ"י מהר"א [מפולדא] דה"ק דאף מאן דס"ל על של משה לבד היה מסדרן מ"מ בעינן דכולהון יהיו ראויין לשירות וכולם יהיו בצפון אבל למאן דס"ל צפון ודרום מונחין יקשה הא הוי שלחן בדרום (ומאי דמסיק ומנורה בצפון אפשר דל"ג ליה וכן הקרבן העדה מחקו) והגר"א גורס שם כן וז"ל מ"ד מזרח ומערב ניחא כולהון לצפון (ול"ג ראויין לשירות) אבל הא דמנורה בצפון לא מחק ואולי משום דמ"ד צפון ודרום היו מונחין ס"ל דמנורות היו ג"כ מצפון לדרום כדאיתא במנחות צ"ח ב' והיו י"א מנורות וס"ל דכל מנורה היתה רחבה אמה לערך (והש"ס דידן דלא מקשה התם ממנורה אפ"ל

פרק א' הלכה ו-ז

המזבח גופיה היה המחיצה כדאיתא ביומא מ"ד ב' יעו"ש היטיב וזה ל"צ להאמר. וצריך לדחוק דה"ק דעושינן גבול בין עזרת נשים לשל ישראל דעד כאן לישראל. דמכאן ואילך אינם רשאים ליכנס רק ישראלים הטהורים מכל טומאה דבעזרת נשים מותר טבול יום ליכנס מן התורה כדאיתא שם סעי' י"ז. ועד כאן לכהנים ר"ל מעזרת כהנים ואילך לא הותר ליכנס רק לכהנים לבד. ואף כי הלשון דחוק עם כל זה שבקינן דהוא דחוק ואוקמי אנפשיה. א"נ ה"ק דמלמעלה למטה קחשיב וה"ק עד סוף עזרת כהנים מהיכל ואילך לא הותר רק לכהנים ומכאן ואילך עד סוף עזרת ישראל הותר לישראל ג"כ.

צרכי המקדש וכו'. כמו שיתבאר אי"ה בפרק ה' יעו"ש.

קריית ספר

ועושינן במקדש כלים מזבח לעולה ולשאר קרבנות וכבש שעולים בו למזבח דכתיב מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עולותיך וגו' ואם מזבח אבנים תעשה לי וגו' בבית עולמי' ומדכתיב ולא תעלה במעלות שלא יעשה מעלות בכבש שלו אלא חלק למדנו שהיה לו כבש ומקומו לפני האולם משוך לדרום וכיור וכנו בין האולם ולמזבח משוך לדרום דכתיב על ירך המזבח צפונה שיהא צפון העזרה פנוי מכלים ואפילו מן המזבח מדהוה ליה למיכתב צפון וכתב צפונה לדרשא אתא כדאמר' משמע דמזבח משוך לדרום ובכיור כתיב ונתת את הכיור בין אהל מועד ובין המזבח ובעינן מזבח לפני פתח אהל מועד כדכתיב ואת מזבח העולה לפני פתח אהל מועד בלא דבר מפסיק בינה לפתח אהל מועד ולהכי היה כיור משוך קימעא מזויות המזבח ולדרום נמצא שאינו כנגד המזבח כלל אלא בין אהל מועד ולמזבח ומזבח לקטרת ומנורה ושלחן בקדש לפני קדש הקדשים מנורה בדרום ושלחן בצפון ושניהם בהיכל בצד שבפנים מחוץ לפרכת דכתיב ושמת את השולחן מחוץ לפרכת ואת

עומדת רחוק מן הכותל שתי אמות ומחצה דומיא דשלחן דילפינן מנורה משולחן וע"ז קאמר דרק מנורה של משה היה עומד ברחוק מן הכותל ולא מנורות הדרומיים יעו"ש היטיב. וזה מה שרצינו לבאר בזה.

ע"כ לישראל וכו'. כתב מרן הכ"מ מהא דאיתא במדות (פ"ב מ"ו) ראשי פספסין מבדילין בין עזרת ישראל לעזרת הכהנים. ויש לעיין הא אינו משמע מזה רק הא דמחלקין בין ישראל לכהנים והוא גבול אחד ולא משמע כן מלשון רבינו שכתב דעושינן שני גבולין לישראלים לחוד ולכהנים לחוד ועוד הא רבינו לא ס"ל דעושינן פספסין רק לקמן נ"ו ה"ג כתב וז"ל ומהלך כל עזרת ישראל בשוה ועולה ממנה לעזרת הכהנים במעלה גבוהה אמה ועליה דוכן יש בו שלש מעלות רום כל מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה נמצאת עזרת הכהנים גבוהה על של ישראל שתי אמות ומחצה עכ"ל אלמא דפסק כר' אליעזר בן יעקב דשם לא היה פספסין רק דזה היה ההבדל ומעזרת נשים לשל ישראל היה ג"כ הבדל שהיה מפסיק גובה ביניהם מז' אמות ומחצה והיו עולין לה בט"ו מעלות כדאיתא שם במשנה ה' וברבינו שם סעי' ב' (ועוד דשם היה מחיצה מפסיק בין עזרת נשים לעזרת ישראל) ואולי אפ"ל כי גם כוונת מר"ן לזה ולא הביא המשנה זו רק דאפי' אליבא דת"ק דלא היה עזרת הכהנים גבוה משל ישראל מ"מ היו עושינן היכר וכ"ש לראב"י דוודאי היה היכר. ואני בעניי לא זכיתי להבין לישנא דרבינו דקאמר עד כאן לישראל ועד כאן לכהנים ובשלמא לישראל אתי שפיר דישראל לא היו רשאים ליכנס לעזרת כהנים רק בשעה שהיו צריכים לסמיכה לשחיטה ותנופה כדאיתא לקמן פ"ז הי"ט אבל לכהנים לא היה מחיצה שלא יהיו רשאים ליכנס לעזרת ישראל ואין לומר דכוונתו דהיה מחיצה גם בין האולם ולמזבח דמשם ואילך לא היו רשאים בע"מ ופרועי ראש וקרועי בגדים ליכנס שם כמו דאיתא לקמן פ"ז ה"כ והא באמת לא היה שם גבול מפסיק רק

פרק א' הלכה ו-ז

המנורה נכח השלחן על צלע המשכן תימנה
והשלחן תתן על צלע צפון וכיון דכתיב מחוץ
לפרכת משמע אצלו בצד קדש הקדשים ומשום
דכתיב ואת המנורה נכח השולחן בעינן דחזו אהדדי
שלחן ומנורה ולהכי הוה מזבחה משוך כלפי חוץ
קימעא.

הלכה ח

כְּשֶׁבִּוּנֵי הַהֵיכָל וְהַעֲזָרָה בּוֹנֵי בְּאֲבָנִים גְּדוּלוֹת. וְאִם לֹא מֵצְאוּ אֲבָנִים בּוֹנֵי בְּלִבָּנִים. וְאִין מְפַצְּלִין אֶת אֲבָנֵי הַבִּנְיָן בְּהַר הַבַּיִת אֲלֵא מְפַצְּלִין אוֹתָן וּמְסַתְּתִין אוֹתָן מִבַּחוּץ וְאַחַר כֵּן מְכַנְּסִין אוֹתָן לַבִּנְיָן. שְׁנַאֲמַר (מלכים א ה לא) "אֲבָנִים גְּדוּלוֹת אֲבָנִים יְקָרוֹת לִיסַד הַבַּיִת אֲבָנֵי גְזִית". וְאוֹמֵר (מלכים א ו ז) "וּמִקְבוֹת וְהַגְרָזָן כָּל כְּלֵי בְרֹזֶל לֹא נִשְׁמַע בַּבַּיִת בְּהַבְּנֹתוֹ":

כסף משנה

משנה למלך

כשבונים ההיכל והעזרה וכו'. במלכים כתוב אבנים גדולות אבנים יקרות ליסד הבית ובמכילתא פרשת מזבח אדמה ואם מזבח אבנים רצה של אבנים עושה רצה של לבנים עושה וילפינן מיניה לבנין הבית:

כשבונים ההיכל והעזרה בונים באבנים גדולות וכו' ואין מפצלין את אבני הבנין בהר הבית אלא מפצלין אותם ומסתתין אותם מבחוץ ואח"כ מכניסין אותם לבנין שנא' אבנים גדולות אבנים יקרות ליסד הבית אבני גזית ואומר ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו. ובסוף פ' עגלה ערופה אמרינן ת"ר שמיר שבו בנה שלמה את בהמ"ק שנאמר והבית בהבנותו אבן שלמה מסע נבנה הדברים ככתבן דברי ר' יהודה אמר לו ר' נחמיה וכי אפשר לומר כן והלא כבר נאמר כל אלה אבנים יקרות מגוררות במגרה א"כ מה ת"ל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו שהיה מתקן מבחוץ ומכניס בפנים אמר רבי נראים דברי ר' יהודה באבני מקדש ודברי ר' נחמיה באבני ביתו ולר' נחמיה שמיר למאן אתא לאבני אפוד וכדתניא כו' ע"כ. ופ"י רש"י דברים ככתבן כמשמען אבן שלמה מסע כמו שהסיעוה מן ההר ולא סיתתוה עוד בכלי ברזל ע"כ. והנה מרן תמה על מה שפסק רבינו כר' נחמיה דכיון דרבי אמר נראין דברי ר' יהודה באבני מקדש למה הניח דברי ר' יהודה ופסק כר' נחמיה ותירץ ואפשר דמשום דסתם מכילתא כר' נחמיה ותו דפשטא דקרא מסייע ליה מש"ה פסק כוותיה והכרע' רבי אינה הכרעה מפני שהוא הכרעה ג' שאינה הכרעה כדאיתא בספ"ק דפסחים ועוד דגמרא בפ"ק דתמיד שאכתוב בפרק זה כר' נחמיה אתיא ע"כ. ודברי מרן תמוהים הם בעיני במ"ש והכרעה רבי אינה הכרעה כו' כנראה דהוקשה לו דאמאי לא פסק

ואין מפצלין את אבני הבנין בהר הבית וכו' ואח"כ מכניסין אותם לבנין. ג"ז במכילתא פרשת מזבח אדמה אבל בפרק עגלה ערופה (סוטה דף מ"ח:) תנו רבנן שמיר שבו בנה שלמה את בהמ"ק שנאמר והבית בהבנותו אבן שלמה מסע נבנה הדברים ככתבן דברי רבי יהודה אמר לו רבי נחמיה וכי אפשר לומר כן והלא כבר נאמר כל אלה אבנים יקרות וגו' מגוררות במגרה א"כ מה תלמוד לומר לא נשמע בבית בהבנותו שהיה מתקן מבחוץ ומכניס מפנים אמר רבי נראין דברי רבי יהודה באבני מקדש ודברי רבי נחמיה באבני ביתו ופירש"י דברים ככתבן כמשמען אבן שלמה מסע כמה שהסיעה מן ההר ולא סיתתוה שוב בכלי ברזל וכיון דרבי אמר נראין דברי רבי יהודה באבני המקדש יש לתמוה על רבינו למה הניח דברי רבי יהודה ופסק כרבי נחמיה ואפשר דמשום דסתם מכילתא כרבי נחמיה ותו דפשטא דקרא מסייע ליה מש"ה פסק כוותיה והכרעה רבי אינה הכרעה מפני שהיא הכרעה דעת שלישיית דלאו הכרעה היא כדאיתא בספ"ק דפסחים ועוד דגמרא בפ"ק דתמיד שאכתוב בפרק זה כרבי נחמיה אתי:

פרק א' הלכה ה'

ע"כ כי אמרינן ה"מ במתני' הוא היכא דליכא סתם דאי איכא סתם קי"ל כסתם וא"כ כי אמרינן אבל בברייתא לא הוא אף דליכא סתם נגד המכריע דאי איכא סתם אף במתני' לא קי"ל כדברי המכריע וכדמוכח הסוגיא דפסחים. ועוד יקשה בדברי התוס' הללו דא"כ נמצאו סברות הפוכות מן הקצה אל הקצה מסברת הס"ד לסברת המסקנא שהרי לפי המסקנא קי"ל דהלכה כדברי המכריע בברייתא אף דאיכא סתם מתני' דלא כוותיה והיכא דהמכריע הוא במתני' ואיכא סתם דלא כותיה קי"ל כסתם וכמו שכל זה הוא מבואר בדברי התוס' ולפי הס"ד דהיכא דהמכריע הוא בברייתא ואיכא סתם במתני' דלא כותיה קי"ל כסתם אבל היכא דהמכריע הוא במתני' אף דאיכא סתם במתני' דלא כותיה קי"ל כדברי המכריע וזה הוא דוחק גדול בעיני. מ"מ העולה ממ"ש הוא דס"ל לתוס' דאליבא דכ"ע אף בברייתא נאמר כלל זה דהלכה כדברי המכריע וא"כ אפשר דמרן בשיטת התוס' אזיל ומש"ה הקשה לרבינו דאמאי לא פסק כרבי דהוא מכריע. ומיהו אכתי קשה דאי מרן אזיל בשיטת התוס' מהו זה שכתב בסוף דבריו ועוד דגמרא דפ"ק דתמיד כר' נחמיה אתי והנה סוגיא זו דתמיד דאתי כר' נחמיה היא ליישב סתמא דמתני' דתמיד דקתני דבית המוקד היה מוקף רובדין וכדאיתא התם וא"כ מה ראייה יש מכאן דהתלמוד ס"ל כר' נחמיה ואם כוונת מרן היא דכיון דהסוגיא מוכחת דמתני' דתמיד אתי כר' נחמיה מש"ה פסקינן כוותיה הא ליתא שהרי אליבא דתוס' קי"ל כדברי המכריע אף דאיכא סתם מתני' דלא כוותיה וכמו שכתבנו לעיל. ומיהו לזה היה אפשר ליישב דמרן ז"ל לאו אהאי טעמא לחוד קא סמיך אלא שהביא ג"כ טעם זה לעשותו סניף לטעמים הקודמים שכתב א"נ דשאני הכא שרבי עצמו המכריע סתם כר' נחמיה וא"כ אפשר דכל כי האי לא קי"ל כדברי המכריע מאחר דהמכריע עצמו סתם כבר פלוגתיה א"נ דכוונת מרן היא דמתני' דתמיד היה אפשר לאוקומה כר' יהודה והרובדין היו ע"י שמיר

כרבי דהוי מכריע וקי"ל דהלכה כדברי המכריע ותמהני דהא כלל זה לא נאמר כי אם במשנה ולא בברייתא וכדאיתא בפ"ג דשבת עלה מ' ואע"ג דבדרך ספק נאמר חילוק זה דקאמר דילמא ה"מ במתניתין אבל בברייתא לא וא"כ אפשר דלפי האמת אף בברייתא קי"ל דהלכה כדברי המכריע ויעיד על זה שהרי לפי האמת ר' יוחנן פסק בפירוש דהלכה כר' יהודה בההיא דשבת ואע"ג דסתם מתני' הוי דלא כר' יהודה ור' יוחנן אית ליה דהלכה כסתם משנה וא"כ ע"כ לומר דטעמיה דר' יוחנן דפסק כר' יהודה הוא משום דס"ל דהלכה כדברי המכריע אף בברייתא וכמו שכתבו התוס' שם בד"ה אמר יע"ש. זאת ועוד שראיתי לתוס' שכתבו שם דילמא ה"מ במתניתין אבל בברייתא לא אע"ג דלא קאמר במשנתנו הכא משמע דאין הלכה כמותו משום דסתם מתניתין דלא כוותיה ע"כ. והנה מדברי התוס' הללו מוכח דאפילו כפי הס"ד הוה ס"ל דמאי דקי"ל דהלכה כדברי המכריע הוא אף בברייתא מדלא קאמר הלכה כדברי המכריע במשנתנו אלא דשאני הכא דאין הלכה כדברי המכריע משום דסתם מתני' דלא כוותיה, הן אמת שדברי התוס' הללו בעיני קשים הם וצריכים תלמוד דא"כ לאיזה תכלית חלקו בגמ' בין מתניתין לברייתא והכי הוה להו למימר דלמא ה"מ היכא דליכא סתם נגד המכריע אבל היכא דאיכא סתם שלא כדברי המכריע אז לא קי"ל כדברי המכריע וכי תימא דס"ל לסתמא דתלמודא דבמתני' אף דהוי מחלוקת ואח"כ סתם דבעלמא קי"ל כסתם מ"מ קי"ל כדברי המכריע כיון שהוא במשנה אבל בברייתא כיון דאיכא סתם במתניתין לא קי"ל כדברי המכריע בברייתא מש"ה חלק בין מתניתין לברייתא הא ליתא דהא בפ"ק דפסחים (דף י"ג) הקשו בגמרא ונימא מר הלכה כר' מאיר דסתם לן תנא כוותיה ואע"ג דהתם רבן גמליאל הוא מכריע וכמו שהקשו שם בתר הכי ונימא מר הלכה כר"ג דהוה ליה מכריע הרי מבואר דס"ל דאף דר"ג הוא מכריע מ"מ היה לו לפסוק כסתם מתניתין וא"כ

פרק א' הלכה ה'

ס"ל דבין באבני ב"ה בין באבני ביתו היו ע"י שמיר ור"נ היה אומר דבכולם היה מתקן מבחוץ ומכניס מבפנים אז הכרעת רבי היתה הכרעה אבל דבר זה לא ניתן ליאמר דאין רמז בשום מקום דאבני ביתו לא יניף ברזל ואפילו בפנים לכ"ע היו ע"י ברזל ואם כן ע"כ אית לן למימר דרבי הכי קאמר נראה כדקאמר ר"י באבני ב"ה משום דקרא דמייתי ר"נ לא מיירי אלא בבנין בית שלמה ואף שדרך זה הוא קצת רחוק מ"מ מוכרחים אנו לאומרו וכן כתב הרב בעל יפה מראה בפ"ט דסוטה וא"כ פשיטא דלא שייך כאן לומר דהלכה כדברי המכריע לפי שרבי לא בא כי אם לתת טעם לדברי ר"י ודברי מרן צל"ע:

אור הישר

כשבונים ההיכל והעזרה בונין באבנים גדולות וכו' מפצלין אותן ומסתתין אותן מבחוץ וכו'. עיין מש"כ בחידושי לסוטה מ"ח ע"ב והארכתי בזה בחידושי לתמיד כ"ו ע"ב.

ביאורי מהר"י קורקוס והרדב"ז

כשבונים ההיכל כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל בסוטה פ' עגלה ערופה [סוטה מ"ח ע"ב] אבן שלמה מסע נבנה. דברים ככתבן דברי ר' יהודה. א"ל ר' נחמיה וכי אפשר לומר כן והלא כבר נאמר כל אלה אבנים יקרות אבני גזית מגורדות במגרה א"כ מת"ל אבן שלמה שהי' מתקן מבחוץ ומכניס מבפנים. אמר רבי נראין דברי ר"י באבני מקדש, ודברי ר"נ באבני בית, ואעפ"כ פסק רבינו ז"ל כר' נחמיה דקראי כוותיה דייקי דכתיב כל אלה וגו' וכאשר הקשה הוא על ר' יהודה, ודברי רבי לא הכרעה הם ואינו נקרא מכריע¹⁷ דר' נחמיה באבני קדש הוא דמיירי דאבני בית ליכא קפידא אליבא דכ"ע. דוק ותשכח:

והרב בעל באר שבע בחידושיו לתמיד כתב דמאי דאמרינן בגמרא אמר אביי דמתקני ומייתי מעיקרא היינו דמתקני ע"י שמיר ע"כ ומרן אזיל בשיטת המפרש שכתב דמאי דאמרינן מעיקרא היינו שהיו מסתתים אותם בכלי ברזל קודם שיבואו האבנים בבית וכסברת ר' נחמיה וזהו פשטה של סוגיא וא"כ הכרח מרן היא דמדאוקמוה בגמרא למתני' כר' נחמיה ולא אוקמוה כר' יהודה מוכח דסתמא דתלמודא ס"ל כר' נחמיה וזהו שדקדק מרן וכתב דגמרא דפ"ק דתמיד ולא כתב דמתני' דפ"ק דתמיד לפי שכל ההכרח אינו אלא מסוגיית הגמרא דאוקמוה למתני' כר' נחמיה ונראה דיש להביא ראיה לזה דמתני' דרובדין אפשר לאוקמה כר"י וע"י שמיר דאי לא תימא הכי תיקשי דהיכי הוה ס"ד דבפ"ק דיומא (דף ט"ז) דסתמי דמדות ר' יהודה נינהו דהא בפ"ק דמדות מ"ח תנן דבית המוקד היה מוקף רובדין של אבן אלא ודאי דמהא לא קשיא דאפשר לאוקמה ע"י שמיר וסתמא דתמיד אוקמוה כסברת רבי נחמיה משום דסתמי דתמיד ר' שמעון איש המצפה קתני להו ומדאוקמוה כר' נחמיה משמע דס"ל לאביי דכר' נחמיה קי"ל. אך אעיקרא דדינא זה שכתבנו דמרן בשיטת התוס' אזיל ומש"ה הקשה לרבינו הוא תימה בעיני שהרי הרי"ף בפ"ק דקידושין עלה דההיא דנחלקו ר' טרפון ור' עקיבא אם העבד היוצא בראשי איברים צריך גט שחרור או לא ואמרינן התם בברייתא המכריעין לפני חכמים אומרינן נראים דברי רבי טרפון בשן ועין ודברי ר' עקיבא בשאר איברים כתב דלא קי"ל כדברי המכריעין משום דלא אמרינן הלכה כדברי המכריע אלא במתני' אבל בברייתא לא והביא ראיה לדבריו מהסוגיא דפ"ג דשבת שכתבנו ורבינו בשיטת הרי"ף אזיל וכמ"ש בפ"ה מה' עבדים דין ד' (*א"ה עיין מ"ש הרב המחבר בפ"ט מה' ברכות). עוד יש לי קושיא בדברי מרן וגדולה היא אלי משום דדברי רבי דאמר נראין דברי ר"י באבני ב"ה כו' לאו הכרעה הם משום דאם היינו אומרים דר"י

¹⁷ ע' מל"מ בסו"ד כוון לד' מהר"י קורקוס כאן.

פרק א' הלכה ה'

בבנין הבית דהייתי אומר אין זה בנין מפואר ברם השתא דאיתא להאי סברא במכילתא אף דאינה כהלכתא למזבח עצמו ילפינן מינה לבנין הבית דבנין מפואר מקרי אלא דלמזבח גופיה לא חזו לבנים מגזרת הכתוב למ"ד הכי והכי הלכתא ולכן אף דלא גלי קרא אבנים לכתחילה בעינן אבנים דומיא דמזבח ואם לא מצאו אבנים בונין בלבנים דלא גלי קרא חובה באבנים כי אם במזבח דוקא כן נ"ל ודוק.

הר המוריה

בונין בלבנים וכו'. מרן הביא זה ממכילתא דסוף פרשת יתרו יעו"ש היטיב והנה באיפת צדק הוגה שם שכצ"ל אם רצה לעשות של אבנים יעשה של אדמה יעשה והרי דברים ק"ו אם מזבח החמור אם רצה לשנות ישנה ק"ו לשאר כל הכלים עכ"ל א"כ אין משם ראייה דמותר בלבנים ובאמת משמע מרבינו גופיה דהמזבח גופיה אין בונין אותו רק באבנים ע"י לקמן הלכה י"ג ובאמת לפ"ז גם נוסחת איפת צדק לא יתכן לכאורה דהא גם מאדמה אין בונין אותו. ולכאורה הייתי אומר כי גירסת האיפת צדק נכונה יותר והאי תנא דמכילתא ס"ל דנתנה תורה רשות לעשות מזבח או מאבנים או מאדמה כדכתיב מזבח אדמה תעשה לי אבל לבנים לא הוזכר בשום מקום והא דס"ל לרבינו דאין עושין המזבח רק מאבנים ולא מאדמה משום דס"ל כתנאי דר"פ שם במכילתא דס"ל דהאי מזבח אדמה להורות אתי שיהא אטום כאדמה וכמש"כ רבינו בהדיא שם וז"ל וזה שנאמר בתורה מזבח אדמה תעשה לי שיהא מחובר באדמה עכ"ל לכן לא קי"ל כהך מ"ד דמכילתא דמתיר באדמה. אבל לפ"ז יקשה מאד הא מ"ד שיעשנו אטום כאדמה מנו היינו ר' ישמעאל דהכי איתא התם וז"ל מזבח אדמה תעשה לי מיוחד לי שלא תבנהו מתחלה לשום אחר ר' ישמעאל אומר מזבח אדמה תעשה לי שיהא מחובר באדמה שלא תבנהו ע"ג כפיס ולא ע"ג מחילות (כ"ה גירסת איפת צדק) וכו' ואח"כ

ומהרר"ד נ' זמרא ז"ל כתב הכי אמרי' במס' תמיד [כ"ו ע"ב] ואמרי' במכילתא [סו"פ יתרו] לא תבנה אתהן גזית. בו אי אתה בונה גזית. אבל אתה בונה גזית בהיכל ובבית קדשי הקדשים. הא מה אני מקיים ומקבות והגרזן וכל כלי ברזל כו' בבית אינו נשמע אבל בחוץ נשמע כי חרבך הנפת עליה ותחללה ר' אלעזר בר' שמעון אומר המזבח נברא להאריך ימיו של אדם והברזל נברא לקצרו. אינו דין שיניף המקצר על המאריך:

בן ידיד

כשבונין ההיכל והעזרה בונים באבנים גדולות ואם לא מצאו אבנים בונין בלבנים. כתב מרן ז"ל דאיתא במכילתא מזבח אדמה ואם מזבח אבנים רצה של אבנים עושה [וכו'] וילפינן מיניה לבנין הבית אלו דבריו וראיתי מקשים דהא רבינו גופיה לקמן הי"ג כתב דהמזבח אין בונין אותו אלא בנין אבנים ומה שאמר הכתוב מזבח אדמה שיהא מחובר באדמה שלא יבנהו ע"ג כיפין וכו' ומה שאמר הכתוב ואם מזבח אבנים אינו רשות אלא חובה וכיון דמזבח גופיה בעינן אבנים דוקא איך קאמר מרן ז"ל דיליף מהמזבח דקאמר המכילתא רצה בלבנים עושה וההיא הוא דלא כהלכתא ועוד דמזבח אדמה איצטריך לדרשה שיהא מחובר באדמה כמ"ש שם והכי איתא בזבחים ריש פ"ו והצריכו עיון דברי מרן ז"ל. ואני בעניי נ"ל דכונת מרן ז"ל היא דבמכילתא איתא רצה של לבנים עושה ואף דכתיב להדיא אבנים והוא הדין לבנין הבית דלא כתיב ביה להדיא אבנים שאם רוצה של לבנים עושה איברא דמ"ש שם כן במזבח אינו הלכה משום דמזבח אדמה איצטריך לומר שיהא מחובר באדמה וא"כ ואם מזבח אבנים הוי חובה ולא רשות סוף סוף גבי בנין הבית ליכא חיוב בתורה שיהא מאבנים וגם מלבנים עושה כמ"ד הכי גבי מזבח מטעם דמזבח אדמה נמי כתיב והוא הדין הכא בבנין הבית משום דלא כתיב אבנים ואי לאו האי סברא שבמכילתא לא הייתי מכשיר לבנים

פרק א' הלכה ה'

דהמכילתא מסיים ק"ו לשאר כלים דמותר לשנותן ובאמת ע"י בסוכה נ' ב' ובסוטה י"ד ב' ובזבחים צ"ו ב' ומנחות כ"ח ב' דיליף לה בכלל ופרט או ברבוי ומיעוט יעו"ש וא"כ למה לי הא מק"ו ילפינן לה אלא ודאי משום דהלכה כר' ישמעאל דאין לעשות מזבח רק מאבנים וא"כ אזל ליה האי ק"ו ודו"ק והדרינא לכללין דאין מן המכילתא מקור לדברי רבינו כאן אבל לענ"ד א"צ לשום ראייה דאטו הוזכר אבנים בתורה על בנין ביהמ"ק ורק לא הוזכר כי אם דשל עץ אסור בו וכמש"כ בסעי' ט' אבל לבנים ממילא הותר (ויש רמז במקרא ותהי להם הלכנה לאבן) ופשיטא דאם אין אבנים שרי בלבנים רק משום על צד היותר טוב יש לעשותו באבנים אם אפשר כדמצינו בשלמה וכן בבנין בית שני בנוהו באבנים כדכתיב בעזרא ונחמיה ונדבכין די אבן גלל וכן בהורדוס ריש ב"ב דעבדיה באבני שישא ומרמרא וע"י חגי ג' בטרם שום אבן אל אבן בהיכל ה' אבל אם לא אפשר באבנים עבדינן [בלבנים] כן נראה לענ"ד פשוט.

ואין מפצלין וכו'. פסק כר' נחמיה לגבי ר' יהודה בסוטה מ"ח ב' ועיי"ש בירושלמי ובתוספתא פ"ג והטעם כתב מרן משום דבמכילתא סוף יתרו איתא כוותיה דר' נחמיה יעו"ש והכי איתא התם לא תבנה אתהן גזית אין גזית אלא גזוזות שהניף עליהם ברזל ר' נתן אומר הרי שבנה שתי אבנים גזוזות שהניף עליהם ברזל יהא המזבח כולו פסול ת"ל לא תבנה אתהן גזית הן פסולות ושאר כל המזבח כשר ד"א (כ"ה גירסת האיפת צדק) לא תבנה אתהן גזית בו אי אתה בונה אבל אתה בונה בהיכל ובקדש הקדשים ומה אני מקיים ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו בבית אינו נשמע אבל בחוץ נשמע עכ"ל (ומכאן יצא לו לרבינו מש"כ לקמן הלכה ט"ז אבן שנפגמה או שנגע בה ברזל אחר שנבנות במזבח או בכבש אותה האבן פסולה והשאר כשרות יעו"ש) אע"ג דשני פירושים הם בכתוב מ"מ ס"ל לרבינו דתרווייהו איתנהו ועיי' במפרש לתמיד כ"ו ב' (הובא במרן

איתא וז"ל ואם מזבח אבנים ר' ישמעאל אומר כל אם שבתורה רשות חוץ משלשה אם תקריב מנחת בכורים חובה אתה אומר חובה או אינו אלא רשות ת"ל תקריב את מנחת בכוריה חובה ולא רשות כיוצא בו אם כסף תלוה את עמי חובה אתה אומר חובה או אינו אלא רשות ת"ל העבט תעביטנו חובה כיוצא בו ואם מזבח אבנים חובה אתה אומר חובה או אינו אלא רשות ת"ל אבנים שלימות תבנה חובה ומה ת"ל ואם מזבח אבנים אלא אם רצה לעשות של אבנים יעשה של אדמה יעשה (כ"ה גי' איפת צדק) וכו' א"כ הרי ר' ישמעאל סותר עצמו.

אמנם לכאורה גם דברי המכילתא בעצמן צריך ביאור דלענין מאי סיימה האי ומה ת"ל ואם מזבח אבנים וכו' הא כבר הראה לדעת כדרך הכתוב לומר ואם על דבר שבחובה ועוד בפרשת משפטים פ"ט במכילתא מביא מכאן ראייה על כך דאם כסף תלוה וכו' דאם קאי על חובה ושם באמת לא סיים כך ומה ת"ל וכו' לכן אי לא מסתפינא אמינא דכצ"ל במכילתא ד"א ומה ת"ל אם מזבח אבנים אלא אם רצה לעשות של אבנים יעשה של אדמה וכו' וזה פליג על כך דר' ישמעאל וס"ל דהרשות בידו לעשות או של אדמה או של אבנים ורבינו פסק כר' ישמעאל דאין עושין רק של אבנים וסעד לדברי מצאתי באברבנאל סוף פרשת יתרו יעו"ש (ואגב אעיר מה שהקשה שם אר' ישמעאל מהא דמייתי ואם תקריב מנחת בכורים וכו' וכתב שנוכל לומר כמש"כ הראב"ע שם דמייתי בכורים נדבה יעו"ש במחילת כבודו לא חש לקמחיה דמיירי התם במנחת עומר ויחיד לא מייתי נדבה משעורים עיי' מנחות ס"ח ב' ופ"ד א' יעו"ש היטיב) וע"ע בס' המצות לרבינו עשין סי' כ' יעו"ש היטיב ובסמ"ג לאוין סי' ר"צ דמשמע כדברינו יעו"ש היטיב ומזה תראה כי גירסת לבנים לא יתכן כלל כי לא נזכר בכתוב לבנים רק אדמה וס"ל לדעה זו כי הרשות נתונה או אדמה או אבנים ודלא כר' ישמעאל אבל לבנים כו"ע מודו דלא. ועוד ראייה לדברינו

פרק א' הלכה ה'

כשהוא שלם ולא כשהוא חסר ע"י רש"י בחולין י"ז ב' בד"ה מזבח וכו' (ועיי"ש בתוס' ד"ה פגימת וכו' ובח"י רשב"א שם שהשיג עליו ודעתו דמשלימות נפקא וכדעת התוס' ועיי' לקמן סעי' י"ד ומש"כ שם) ע"י בע"ז נ"ב ב' שם משמע דמאבנים שלימות ילפינן פגימת מזבח ויש ליישב דמיירי שם לענין ליתברניהו לשנים והא דכתב רש"י שם כדי חגירת צפורן ג"כ פסול היינו מעליו והא דלא מקשה הש"ס כן דליעבד ע"י שמיר כיון דפשוט לו ממקום אחר דפסול בכדי חגירת צפורן ועל כרחק צ"ל להתוס' כן. ועי' בזבחים נ"ד ב' בד"ה אבנים וכו' שכתבו וז"ל תימה דהו"ל לאקשווי לא תניף עליהם ברזל אמר רחמנא יעו"ש מה שתירצו בזה ולא זכיתי להבין קושייתם הא מאן יימר לן דגזזינהו ע"י ברזל דילמא גזזינהו ע"י דבר אחר ולכן לא הקשה לו רק מטעם אבנים שלימות וכו' וצ"ל דהכי מקשו לימא ואי דנסרינהו הא לא תניף עליהם ברזל א"ר וכו' ולכן תירצו דבאמת קצר הש"ס כאן וצ"ל כמו דאיתא בע"ז ופשוט) אמנם כ"ז דחוק. שוב נ"ל לפרש הש"ס דתמיד דלא הי' ע"י ברזל ולא ע"י שמיר די"ל דהמקשה אסיק אדעתיה דמאי דכתיב אבן שלימה מסע דה"ק דכמו שהוא שלם בלא סיתות כלל כ"ה נבנה בבית וא"כ היכי יכול להיות דאיפצלו ומשני אה"נ רק מעיקרא תיקנו כן להביא קטנות וגדולות ומזה נעשו האיציטבאות רק דמשמע מרש"י שם במלכים דאפ"ה הוצרכו לשמיר כי הוצרך לחצבן ממקורן ע"י שמיר מיהת. אבל אכתי אינו מוכרח מי לא יכול להיות שדקדקו ומצאו אבנים תלושות ולקחום כמו שהן והבן. ויש לי ראייה לדברי רבינו מב"ב ג' א' דאמה טרקסין היה גזית ועיי"ש ברש"י ועוד מלשכת הגזית דהיה חציה קדש (ע"י לקמן פ"ה הי"ז) ואין לומר דנעשה ע"י שמיר דהא אין גזית אלא שהניף עליהם ברזל וכנ"ל במכילתא ולר"י צ"ל הא דכתיב אבנים יקרות ליסד הבית אבני גזית קאי אאבני ביתו וכמש"כ הרמב"ן ביתרו שם יעו"ש היטיב וא"כ יש ראייה ברורה לדברי רבינו.

לקמן הלכה י"ד (ורמזה כאן) יעו"ש היטיב שכתב ג"כ כר' נחמיה יעו"ש ובאמת בש"ס לא איתפרש דהיה ע"י ברזל ויכול להיות דהיה ע"י שמיר וכמו שהביא המל"מ בשם הבאר שבע. אמנם לענ"ד משמע דלישנא דתלמודא כוותיה דר"נ מדמקשה התם ומי הו' מיפלגי אבנים והכתיב והבית בהבנותו אבן שלימה מסע וגו' יעו"ש היטיב ומאי קושיא דילמא איפליג ע"י שמיר וכו"י (ועי' רש"י מלכים א' ה' שם סתם דבריו כר"נ ושם סי' ו' לא פ"י הלכה כמי וכתב שבמחלוקת שנויה יעו"ש והבאר שבע הביא ראייה מרש"י דפ"י כר"י יעו"ש ולא ידעתי מה זה ואולי לפניו היה נוסחא אחרת (ברש"י) לכן נ"ל דהש"ס מפרש באבן שלימה כרבינו לקמן סעי' י"ד שכתב וכן ההיכל והעזרות אבנים שלימות היה ופ"י בלא פגימה וכמש"כ שם מרן ודייק לה מדכתיב אבן שלימה וכן פ"י הרמב"ן בחומש סוף פרשת יתרו יעו"ש וזה א"א ע"י שמיר וכמש"כ התוס' זבחים נ"ד ב' ד"ה אבנים וכו' ותוס' סוכה מ"ט א' ד"ה שכל וכו' ותוס' גיטין ס"ח א' ד"ה איכא וכו' ותוס' ע"ז כ"ג ב' ד"ה בקשו וכו' עד שמכח זה תמהו על ר"י דס"ל דע"י שמיר בנו ביהמ"ק הא בעינן אבן שלימה מסע וכו' יעו"ש ואין לומר דע"י ברזל הא כתיב והמקבות והגרזן וכו' אלמא לא היה כלי ברזל לכן הוכרח אבני לשנויי דמתקני מעיקרא ומייתי וכו"נ והבן.

אבל לענ"ד תמוה מילתא טובא דיקשה על ר"י גופיה מהאי קרא דמייתי סייעתא לדבריו והא כל עיקר הוכחתו הוא מדכתיב אבן שלימה מסע דהיה ע"י שמיר וכ"ה בגיטין ס"ח א' דאתי כוותיה דר"י וכמש"כ התוס' שם לכן נ"ל דיש נפק"מ בין שלימות דמזבח ובין שלימות דהיכל דבהיכל לא בעינן רק שיהיו שלימות ולא שבורות דיש בהם פגימה גדולה דהיינו שיש בהם שבר גדול שנשבר לשנים אבל במזבח פוסל בו אפילו חגירת ציפורן ושמיר נהי דמיקרי שלימות אבל מ"מ יש בו חגירת ציפורן והא דפגימת חגירת ציפורן פוסל במזבח לא מטעם שלימות נפקא רק מטעם דכתיב וזבחת עליו

פרק א' הלכה ה'

היטיב אמנם דברי רבינו ששויים המה וכמו זה כן זה.

וע"ע במל"מ שהאריך כאן בכלל דכל המכריע הלכה כמותו והאריך לקהות בה טובא ואני בחי' לשבת כתבתי וז"ל לפי הנראה הוא כך מחלוקת ואח"כ סתם במשנה הלכה כסתם ואין הלכה כמכריע כמש"כ התוס' בד"ה אמר רבה ב"ה וכו'. מחלוקת במשנה בלי שום סתם א"נ סתם ואח"כ מחלוקת במשנה הלכה כמכריע ובסתם מתניתין ומחלוקת בברייתא אין הלכה כמכריע רק הלכה כסתם ולפי המסקנא אף סתם במשנה ומחלוקת בברייתא הלכה כמכריע ובזה אזדא כל מה שקיהא בזה המל"מ וכ"ז במקום שיש סתם משנה אבל במקום שאין סתם משנה לכו"ע הלכה כמכריע והא דבקדושין כ"ד ב' לא פסקינן הלכה כמכריעין דשם ג"כ הלכה כסתם משנה עיי"ש תוס' כ"ד א' ד"ה תנא וכו' ועי' בבאור הגר"א יו"ד סי' רס"ז ס"ק ס"ט יעו"ש היטיב והנה בזה יש מקום רחב לפלפל בזה וע"ע בעירובין מ"ב א' יעו"ש (ודע דלפי המסקנא דשבת שם י"ל דלא בכל סתם משנה והכרעה בברייתא הלכה כמכריע רק באותו דבר דשבת גופיה וכדמשמע שם בש"ס).

יד איתן

בכ"מ: יש לתמוה על רבינו למה הניח דברי ר' יהודה ופסק כר' נחמיה. ואפשר דסתם מכילתא כר' נחמיה:

ימי שלמה

כשבונין ההיכל וכו'. אמ"ה עיין מ"ש הכ"מ והמל"מ ז"ל ועיין בתוס' פ' הגזול בתרא דף קט"ז ע"א דמבואר יוצא מדבריהם דאף בברייתא אתאמרא הך כלל דהלכה כדברי המכריע והכי

ועוד י"ל כי באמת מן הדין מותר לבנות ההיכל באבני גזית ולא נאסר רק במזבח וכמש"כ הרמב"ן ושלמה החמיר מדעתו לכן נטה דעת רבינו דאין להחמיר כ"כ בזה וע"ע במדרש ריש שיר השירים ובריש קהלת במעשה דר"ה בן דוסא דסיתת אבן והעלה לירושלים יעו"ש ולכאורה משמע מזה ג"כ כדעת ר"נ (ודוחק לומר דהיה ע"י שמיר דמשמע שם דיפה אותו וג"כ אין לומר דהעלה אותו שלא לבדק הבית ומשמע כר"נ) ועי' ברמב"ן סוף יתרו שכתב דדווקא על ברזל הקפיד הכתוב אבל אם בא לסתת אותן בכלי כסף או לעשותן ע"י שמיר מותר אף במזבח ואף שאינם שלימות יעו"ש ולענ"ד קשה דא"כ ל"ל לשלמה המלך ע"ה להצטער על השמיר הו"ל לעשות ע"י כלי כסף והא אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה גם למה הוצרך לגנוז אבני מזבח ששקצום העכו"ם כדאיתא בע"ז נ"ב ב' ליעבדו ע"י שמיר או ע"י כסף ודוחק לומר דע"י כסף ג"כ לא היו חלקות ועוד ליעבדנהו ע"י שמיר (ואין לומר דע"י שמיר לא היו חלקות דא"כ באיזה אופן יש למצוא להכשיר ע"י כסף וע"י שמיר באבני מזבח כיון דאכתי איכא כדי חגירת צפורן) ואפ"ל דס"ל לרמב"ן דשמיר עשו אותן חלקות (אבל הכסף לא היה עושה אותן חלקות) ובבית שני לא היה שמיר והא דלקחו אבני אפוד מדמא בן נתינה י"ל דס"ל לרמב"ן דבאבני אפוד לא הוצרכו לשמיר וכמש"כ בשמות כ"ה פסוק ז' יעו"ש אבל יקשה מהא דירושלמי דמייתי התוס' בע"ז כ"ד א' ד"ה ואבני וכו' שכתב דהיה שם אבני חושן יעו"ש וצ"ע בזה (ומ"מ מה שהשיג על הראב"ע שכתב דטעם איסור גזית במזבח כדי שלא ישארו האבנים השבורות ככלי אין חפץ בו ויש בזה בזיון להקדש יעו"ש בזה יפה השיגו דהא מבואר בע"ז נ"ב ב' דאם היה יכול להיות חלק בלא הנפת הברזל שפיר היה מותר לנסרה יעו"ש ומזה מבואר דאבן שנשבר למחצה ואין בו פגם דמותר למזבח והבן (ודלא כמש"כ לעיל) וע"ע ברמב"ן שם שחילק בין אבני היכל לאבני העזרה יעו"ש

פרק א' הלכה ה'

יצחק ירנן

כשבנינו וכו'. עד **בנינו באבנים.** ועיין מ"ש מרן ודבריו תמוהים ממ"ש רבינו סמוך ונראה בהי"ג יעו"ש וכמ"ש בס' בירך יצחק סוף סדר תרומה. ולענ"ד נראה בשנדקדק לשון מרן שכתב וילפינן מיניה לבנין הבית והו"ל למימר וכ"ש לבנין הבית שהוא קיל טפי וכן סיים במכילתא ומה אם מזבח החמור אם רצה לשנות ישנה ק"ו לשאר כל הכלים עכ"ל, אשר מזה מוכרח דכונת מרן דאפי' דרבינו פוסק כתנא דואם מזבח אבנים תעשה לי הוא חובה ולא רשות והוי דוקא מאבנים וכדכתיב אבנים שלמות תבנה ולא כמאן דדריש ואם, אם רצה מאבנים עושה רצה של לבנים עושה והוי ואם ככל אם, מ"מ ס"ל כיון דמצינו תנא דדריש כן ומיקל דאם רצה מלבנים עושה אף דלא סבירא לן כוותיה מ"מ לבנין הבית דהוי קיל טפי פסקינן כוותיה וזה שכתב מרן לבנין הבית כלומר אף דלא פסקינן כוותיה מ"מ לבנין הבית למדינן מיניה. אמנם חזות קשה חזיתי במכילתא עצמה וז"ל ואם מזבח אבנים חובה או אינו אלא רשות ת"ל ואם מזבח אבנים אלא אם רצה לעשות של לבנים עושה של אבנים עושה והוי ב' דסתרן וודאי נ"ל דט"ס נפל וצ"ל דבר אחר אם רצה.

לחם יהודה

לשון מרן הכ"מ ד"ה ואין מפצלין את אבני הבנין וכו' וכיון דרבי אמר נראין דברי ר' יהודה באבני מקדש וכו' יש לתמוה על רבינו למה הניח דברי ר' יהודה ופסק כר' נחמיה ואפשר משום דסתם מכילתא כר"נ ותו דפשטא דקרא מסייע ליה משו"ה פסק כוותיה ע"כ. וקצת קשה דאדרבה דפשט הכתוב משמע כר' יהודה דהא קאמר דברים ככתבן דהיינו הדברים כפשטן, ועוד דכן משמע מלשון המכילתא שהובאה בילקוט סוף פרשת יתרו וז"ל לא תבנה אתהן גזית בו אי אתה בונה גזית אבל אתה בונה גזית וכו' ומה

מוכח נמי מדפרכינן בנזיר ובחולין והא אין הכרעא שלישיית מכרעת משמע דאי לא הוה סברא שלישיית הוה ניחא דהוי הכרע והלכה כדברי המכריע אף דהוי בברייתא וכן בפלוגתא דבית שמאי ובית הלל גבי חבית של יין של תרומה שנטמאת דאמרו לו אין הכרעא שלישיית מכרעה מוכח כן דאל"ה הוי הכרעה והלכה כדבריו ועיין בפירש"י בנזיר ובחולין וצ"ע.

ובעיקר פלוגתא דרבי יהודה ורבי נחמיה והכרעת (רבי') [רבי] קשה לי לסברת ר"י דאמר דברים ככתבן וקאמר רבי דנראין דבריו בבית המקדש דליכא הנפת ברזל כלל לא מפנים ולא מחוץ והרי קרא כתיב (מלכים א' פ' ל"א) אבנים יקרות ליסד הבית אבני גזית והיינו ע"י הנפת ברזל וכדכתיב גבי מזבח לא תבנה אתהן גזית כי חרבך וכו' ועוד קשה מדפרט הכתוב גבי מזבח מכלל דלבנין הבית שרי ולזה י"ל דלמזבח בלאו ולשאר בנין הבית באיסור גרידא מיהא קיימא ועיי"ש למהרש"א באגדתיה וראיתי להרב באר מים חיים הלוי בדרוש י"א שכתב לתרוצי הך קרא דאבני גזית לר"י דהיינו לבנין היסוד דבהא לא אכפת לן אי הוי ע"י ברזל עיי"ש והרואה יראה כמה מהדוחק וצ"ע ולמ"ש המל"מ ז"ל בסוף דבריו על דברי מרן ז"ל כ"כ התוס' ז"ל בגיטין דף ס"ח ע"א סוד"ה איכא שמיר וכו' והכי מבואר בלישנא דברייתא דקתני שמיר שבו בנה בית המקדש וכו' וק"ל.

ועל מ"ש מרן ז"ל בטעמא דפסק רבינו כר"נ משום דסתם במכילתא כוותיה קשה לי דסתמא דש"ס דידן פ' מי שאחזו מבואר כר"י והוא מדשאל שלמה המלך לרבנן היכי איעביד ואמרו ליה איכא שמירא וכו' ולר"נ הא אפשר לתקן מבחוץ ועיי"ש בתוס' ובפ' איזהו מקומן דף נ"ד ע"ב ד"ה אבנים ודוק ועיין למוה"ר יהודה עייאש בלחם יהודה וי"ל כמו שיראה המעיין.

פרק א' הלכה ה'

חשיבי כבית המקדש ממש ולר' יהודה כל כללות בית המקדש לא הונף בבנינו ברזל ואפי' מה שנקרא אבני ביתו ולר' נחמיה אפי' היכל ובית קדשי הקדשים מתקן מבחוץ וכו' והשתא חשיבא הכרעת רבי הכרעה שלישית דאינה מכרעת לכו"ע ולא תיקשי לשיטה זו במאי מוקי ר' יהודה קרא דמגוררות במגרה דמוקים לה בבנין ביתו ממש דוק:

גם מה שסיים הכ"מ וז"ל ועוד דגמ' בפ"ק דתמיד שאכתוב בפ' זה דין י"ד כר' נחמיה אתי ע"כ. אע"ג דהמפרש שם פ' כשיטת ר' נחמיה מ"מ יש ליישב הסוגיא גם אליבא דר' יהודה והמקשן קס"ד לאחר שחיברו האבנים בכותלים חילקום וידע שפיר שהחלוקה היתה ע"י שמיר וקשיא ליה מרישא דקרא אבן שלמה כמו שהסיעוה מן ההר כך נשארה שלא חיסרו ממנה כלום לאחר ההבאה ומתריך דמתקני ומייתי מעיקרא ר"ל ע"י שמיר היו מתקנין בהר ואח"כ מכניסין כך מתוקנים שלא יהו חסרין שום תיקון לאחר ההבאה ופי' זה נראה לי כמעט מוכרח דלא ליהו הסוגיות סותרין זה לזה דהא סוגיא דריש פ' מי שאחזו על כרחך דסברא כר' יהודה דאיצטריך שמיר לאבני מקדש וכמ"ש התוס' בפירושו בפ' איזהו מקומן דף נ"ד ריש ע"ב יעו"ש וגם סוגיא דפ' ר' ישמעאל בע"ז אתיא כר' יהודה כמ"ש התוס' בפרק מי שאחזו וז"ל ולינסרינהו ע"י שמיר ואומר ר"י דעל ידי שמיר אין נעשין חלקות דחגירת צפורן פוסלת במזבח והך סוגיא אתיא כמ"ד בסוטה דאצטריך שמיר לאבני בית המקדש וכו' ע"כ, ור"ל על סוגיא דע"ז ודייקי לה דאתיא כר' יהודה דאילו לר' נחמיה למה יגנזום יתקנום מבחוץ בכלי ברזל ויניחום לצורך בדק בנין בית המקדש אבל לר' יהודה ניחא דאין להם תקנה אלא גניזה דאבני מקדש שוו לאבני מזבח ואין לומר דלר' נחמיה נמי הויא להו הורדה לשאר בנין הבית ומעלין בקדש ואין מורידין דהא במכילתא מוכח דאדרבה הויא העלאה דקתני ומה

אני מקיים לא נשמע בבית בבית אינו נשמע אבל בחוץ נשמע ע"כ, אלמא דהקס"ד בפשט הכתוב הוא דלבנין הבית לא הונף כלי ברזל כלל וכי תימא דכוונת הכ"מ היא על הפסוק האחר דמגוררות במגירה דלר' יהודה צריך לפרשו באבני ביתו וכמ"ש התוס' ריש פ' מי שאחזו ופשט פסוק זה אינו משמע אלא על בנין בית המקדש מ"מ זה דוחק דהא קרא אחרינא דלא נשמע בבית פשטיה כר' יהודה ומאי אולמיה דהאי מהאי וצ"ע:

גם מ"ש הכ"מ וז"ל והכרעת רבי אינה הכרעה מפני שהיא הכרעה שלישית דלאו הכרעה היא כדאיתא בסוף פ"ק דפסחים ע"כ, קשה קצת דהא הכא הוי לגמרי כר' יהודה דודאי ר' יהודה לא פליג אלא באבני מקדש דס"ל דאיכא איסורא גם בתיקון דחוץ כאבני מזבח אבל בביתו מה איסורא שייך שם אפי' בתיקון דפנים דאם תימצי לומר דשלמה היה מתקן בחוץ ומכניס היינו מדעתו הוא דעבד וא"כ רבי ס"ל לגמרי כר' יהודה ומ"ש ונראין דברי ר' נחמיה וכו' ר"ל מה שהביא ר"נ מקרא דמגוררות י"ל דמיירי בביתו וכיון דבענין הנוגע לדין אתי רבי לגמרי כר' יהודה הו"ל מכריע והלכה כדברי המכריע בהך דפרק כיצד מברכין גבי פלוגתא דבית שמאי ובית הלל בשמן והדס. מיהו י"ל דאפילו בכי האי גוונא חשיב הכרעה שלישית דאינה מכרעת כדמוכח מהתוס' דסוף פ"ק דפסחים ועיין בס' הליכות עולם שהביא מחלוקת בהכרעה כגון זה:

א"נ י"ל דמפרש הכ"מ כפי' רבינו חננאל דפי' הכרעה שלישית היינו דור ג' או הכרעת תלמיד דאינה הכרעה ורבי דהכא הוא סוף התנאים וחשיב תלמיד:

ועוד י"ל דהאי אבני ביתו דקאמר רבי אינו על בית דירתו ממש אלא על הבניינים שבנה שלמה אצל בית המקדש וסמוך לו כגון בית מושב זקנים מלכים ושרים וכיון שהם סמוכין לבית המקדש

פרק א' הלכה ה'

וכ"כ המל"מ ז"ל אם לא שנדחוק שהכוונה לר' יהודה שהיו שוין כאילו נגררו במגרה וצ"ע:

מקורי הרמב"ם לרש"ש

ואם לא מצאו אבנים בונין בלבנים. עיין בכ"מ מה שמביא מהמכילתא, ושם דריש ממלת ואם, ומוכח דבלא זה לא הוי לבנים כשרים דאינם בכלל אבנים, וראיה גם מהכא להמג"א בסי' קל"א סק"כ.

במל"מ, שהרי הרי"ף בפ"ק דקדושין וכו' כתב וכו' אבל בבב"ב לא וכו'. לא הביא מן המוקדם דגם בערובין ריש פ"ג גבי פלוגתא רב ושמואל אי הלכה כדברי רבן גמליאל בדיר וסוהר כתב הרי"ף כן.

מרכבת המשנה

מפצלין וכו'. עיין פ"ט מהל' כלי המקדש ה"ז.

משרת משה

כשבונין ההיכל והעזרה וכו'. כתב מרן במכילתא וכו' יעויין עליו. וראיתי להרב בירך יצחק ז"ל בדרשותיו בפרשת תרומה בדף מ"ו שהקשה על מרן בזה שהרי רבינו גופיה לקמן בדין המזבח דין י"ג כתב המזבח אין עושין אותו אלא בניין אבנים וכו' וזה שנאמר בתורה ואם מזבח [אבנים] (אדמה) מפי השמועה למדו שאינו רשות אלא חובה עכ"ל, והשתא כיון דהר"מ ס"ל דמזבח גופיה בעינן ביה אבנים דווקא לחובה א"כ היכי כתב מרן המכילתא [רצה] של אבנים עושה, ומינה קא יליף לעניין הבית, כלומר דכשר בלבנים. ועוד דעל כרחך האי דקאמר קרא מזבח אדמה איצטריך לדרשא שיהא מחובר באדמה, דהכי ס"ל לסתמא דתלמוד בזבחים דף [נ"ח] כמ"ש מרן גופיה, וא"כ דברי מרן צ"ע עכ"ל.

אם מזבח הקל אסור לבנות בו גזית היכל ובית קדשי הקדשים וכו':

ומעתה כיון דסוגיות אלו מוכיחין כר' יהודה איך יפסוק רבינו כר' נחמיה דאם תימצי לומר דסוגיא דתמיד כר"נ לא סמינן תרי סוגיי מקמי חדא ומכל שכן דהך סוגיא נמי לא מכרעה כר"נ דהא מצינן לפרושה ככו"ע וצ"ע:

לחם שמים

בכ"מ ד"ה ואין מפצלין. יש בלשונו חסרון הניכר אחר שכתב ופסק כר' נחמיה היה כתוב התירוץ, וי"ל מפני מה פסק כמותו, ושמא משום דמסייעא ליה מכילתא דמיתניא אליבא דר' ישמעאל:

מעשה רקח

ואין מפצלין וכו'. מבואר הדבר דפסק כר' נחמיה בסוטה דף מ"ח משום דהמכילתא סוף פרשת וישמע יתרו אתיא כוותיה ולפי דעתו השמיר לא היה צריך לבנין בית המקדש וסוגיא דגיטין דף ס"ח לא אתיא כוותיה דמייתי קרא דוהבית בהבנותו וכו' אמר להו לרבנן היכי אעביד אמרו ליה איכא שמירא דאייתי משה וכו' גם הסוגיא דע"ז דף נ"ב אאבני מזבח ששיקצו אנשי יון לע"ז נינסרינהו לא תניף עליהם ברזל אמר רחמנא הרי דקרא דלא תניף הוי בכלול וכן הקשה הרב לחם יהודה ז"ל והניחו בצ"ע. ולענ"ד ההיא דגיטין נראה ודאי דהויא תיובתיה ברם הך דע"ז יש לישב דכיון שכבר היו בפנים תו לא מצינן להוציאן לחוץ כדי לתקנן ועיין מ"ש פ"ט דכלי המקדש הל' ז' שנראה משם ג"כ דלא היו משתמשין בשמיר כלל ומ"ש מרן ז"ל דהכרעת רבי אינה הכרעה היא קשה לשמוע דהא לר' יהודה בהכרח נראה דמגוררות במגרה הוי לאבני ביתו דקרא ככתבו

פרק א' הלכה ה'

ביתו מ"מ כיון שאמר קרא כל אלה אבנים יקרות במדות גזית מגוררות במגרה וגו' משמעות כל אלה אבנים וגו' איירי על כל האבנים הנזכרים שהוא גם על אבני מקדש הנזכרים וגם משמעות קרא והבית בהבנותו וגו' כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו שהוא משמע דלא נשמע בבית אבל בחוץ נשמע:

עוד כתב והכרעת רבי אינה הכרעה מפני שהיא הכרעה שלישית דלאו הכרעה היא ע"כ. פירוש דמשמעות דברי רבי שאמר נראין דברי ר' יהודה באבני מקדש הוא משמע דדברי רבי יהודה איירי גם באבני ביתו. והוא נראה לו דבריו דוקא באבני מקדש וכן מה שאמר ודברי ר' נחמיה באבני ביתו שהוא משמע דרבי נחמיה אמר גם על אבני מקדש ורבי לא נראה לו דברי רבי נחמיה אלא באבני ביתו. וכן משמע להדיא ממה שאמר לו ר' נחמיה וכי אפשר לומר כן והלא כבר נאמר כל אלה אבנים יקרות וגו'. אם כן מה ת"ל לא נשמע בבית בהבנותו שהיה מתקין מבחוץ ומכניס מבפנים דגם על מה דכתיב כל אלה אבנים יקרות שהם איירי באבני ביתו. אלא ממה שאמר כל אלה משמע גם על אבני מקדש הנזכרים למעלה. וגם ממה שאמר אח"כ הש"ס ור' נחמיה שמיר למאי אתא משמע דהוא ס"ל דגם אבני מקדש היה מתקן מבחוץ ומכניס מבפנים ולא צריך שמיר כלל בכל מקום. וא"כ מה שאמר נראין לו דברי רבי נחמיה באבני ביתו שלא היה צריך שמיר. אבל הוא כדבריו דבאבני ביתו היה מתקן מבחוץ ומכניס מבפנים דזאת הכרעה שלישית דלאו הכרעה:

והנה מבין ריסי עיניו ניכר שהבין דמין גופיה מסברא דידיה קא יליף לעניין הבית, אבל המעיין בדברי המכילתא שם בעיניו יראה דהוא לשון המכילתא גופה שאמר הכי וילפינן מיניה לעניין הבית. ולעניין קושייתו ז"ל נראה לענ"ד לומר דחזא מתרצה לחברתה, דלעניין המזבח דאשכחן תלמוד דידן דסתמו כוותיה דר' ישמעאל לכן ע"כ דרבינו למיפסק כוותיה אבל לעניין הבית דלא אשכחן שום גילוי בתלמוד דידן, לכן פסק כתנאי דפליגי על ר' ישמעאל דקא יליף לה ממזבח לדידהו ואמרי רשות.

וכי תימא כמו להני דפליגי אשכחן דאמרי במכילתא דילפי מיניה וקא משוו הבית למזבח כן נמי נימא לסברת ר' ישמעאל וכיון דאשכחן לעניין מזבח סתם גמ' כוותיה הוי כאלו סתמו נמי לעניין הבית, דהא הני תרי נילף להו מהדדי, י"ל דלתנאי דפליגי וסברי כמזבח דרשות הוא מוכרח הוא דנילף מינה לבנין הבית, דהא בנין מזבח החמור כך בנין הבית דאיהו קל לדידיה לא כל שכן, אבל לר"י דסבר במזבח אם חובה, אינו מוכרח דנילף מינה (בבניין) לבנין הבית דאיכא למימר מזבח שאני וקדושתו אינה שוה כבניין הבית והכתוב לא קבעו חובה אלא במזבח וא"כ מזה אפשר קצת לומר דלעניין בניין הבית סברי כהני תנאי וכו"ע מודו, ועוד דכיון דאינו מוכרח דנילף אליבא דר"י ולא מצינו דסתמו בגמ' היפך מהני תנאי, לכן פסק רבינו ההיא דמכילתא בזה וכמבואר. זהו הנראה לפי חומר הנושא ביישוב דברי רבינו ומרן ז"ל קיצר במקום שהיה לו להאריך.

עדות ביהוסף-קונטרס אחרון

בכ"מ, כשבנין ההיכל וכו' במכילתא מזבח אדמה ואם מזבח אבנים רצה של אבנים עושה וכו' וילפינן מינה לבנין הבית יעו"ש וקשיא לי דבפירוש לית ליה לרבינו האי דרשא לקמן הי"ג גבי מזבח. ודוחק לומר דכונת מרן הוא דאף דלית

נאם דוד

ואין מפצלין את אבני הבנין בהר הבית וכו'. כתב מרן בכ"מ יש לתמוה על רבינו למה הניח דברי ר' יהודה ופסק כרבי נחמיה ואפשר דמשום וכו'. ותו דפשטא דקרא מסייע ליה משו"ה פסק כוותיה ע"כ. אע"ג דזה הפסוק מיירי בספור בנין

פרק א' הלכה ה'

כתב לא מצאו של אבנים בונין בלבנים ועוד יש לתמוה דרבינו פסק דהמזבח אין בונין אותו אלא בנין של אבנים וכו' והיינו כרבי יהודה וכמ"ש מרן דלא כמ"ד רצו של אבנים וכו' ואיך פסק בבנין ההיכל והעזרה דאם לא מצאו אבנים בונים בלבנים וצ"ע:

קריית ספר

בנין היכל ועזרה הוי אפילו בלבנים אם לא מצאו אבנים דלא הוזכרו אבנים אלא במזבח וכשבונין אותו באבנים אין מסתתין אותם אלא בחוץ דכתיב במזבח לא תבנה אתהם גזית ודרשינן בו אי אתה בונה גזית אבל אתה בונה גזית בהיכל ובקדש הקדשים משמע דמיעט בהיכל דומיא דמזבח דאבני מזבח שנגעו בהם ברזל אפילו בחוץ פסולות מה שאין כן באבני היכל והיינו דכתיב לא נשמע בבית בהבנותו.

ליה האי דרשא ילפינן מינה לבנין הבית כלומר דנהי דלענין מזבח לית הלכתא כהאי מכילתא כיון דבש"ס איתמר איפכא אבל לענין בנין הבית דלא מצינן להפך דינא הכי ולדידי צ"ע.

עין תרשיש

במ"מ סוף הלכה סיים ודברי מרן צל"ע עכ"ל. ולכאורה כי גם הכ"מ הרגיש בקושיתו והיינו שכתב דאינה הכרעה מפני שהיא הכרעה שלישית וכדפירש"י שם.

קרבן אשה

כשבונים ההיכל והעזרה בונים באבנים גדולות ואם לא מצאו אבנים בונים בלבנים. כתב מרן בכ"מ וז"ל ובמכילתא וכו' רצו וכו' וילפינן מינה לבנין הבית ע"כ. ואני תמה על דבריו דבמכילתא אמרו רצו של אבנים רצו של אדמה ואילו הב"י

הלכה ט

וַאִין בּוֹנֵין בּו עֵץ בּוֹלֵט כָּלָל אֶלָּא אוּ בְּאַבְנֵים אוּ בְּלִבְנֵים וְסִיד. וַאִין עוֹשִׂין אַכְסָדְרוֹת שֶׁל עֵץ בְּכָל הָעֶזְרָה אֶלָּא שֶׁל אַבְנֵים אוּ לִבְנֵים:

השגות הראב"ד ואין בונין עץ בולט כלל וכו'. א"א והלא לשכת כהן גדול של עץ היתה ובשמחת בית השואבה מקיפין כל העזרה גזוזטרא אלא לא אסרה תורה כל עץ אלא אצל מזבח ה' והיא עזרת כהנים משער ניקנור ולפנים אבל בעזרת נשים ובהר הבית מותר:

כסף משנה

למה נשתנית לשכה זו לעשותה של עץ יותר משאר לשכות שהיו של בנין. ועי"ל דהראב"ד ניהא ליה לשכת כהן גדול שתהא של עץ מפני שסובר שלשכה זו היתה בנויה במקום דריסת רגלי ישראל ולא אסרו אלא משער נקנור ולפנים שהוא אצל המזבח ומקשה לרבינו שסתם דבריו ומשמע מדבריו שבכל הבית אין בונין עץ אפילו בעזרת הנשים ולדעת רבינו יש לתרץ דכל העזרה דקאמר היינו משער נקנור ולפנים כדברי הראב"ד:

ואין בונין בו עץ בולט כלל וכו'. נלמד ממ"ש לקמן בסמוך:

ואין עושין אכסדרות של עץ בכל העזרה וכו'. בספ"ק דתמיד (דף כ"ח:):

כתב הראב"ד ואין בונין בו עץ כלל א"א והלא לשכת כ"ג של עץ היתה הכי איתא בסוף מדות (פרק ה') שלשכת כ"ג היתה נקראת לשכת העץ. ומ"ש עוד ובשמחת בית השואבה מקיפין כל העזרה גזוזטרא וכו'. בפרק שני דמדות (משנה ה'). ומ"ש אבל בעזרת הנשים ובהר הבית מותר כלומר וההיא דשמחת בית השואבה בעזרת הנשים היתה ובספ"ג מהלכות ע"ז תירץ דשאני ההיא דלשעתה היתה וכתב שם עוד ובימה של עץ שהיו עושים למלך בשעת הקהל לשעתה היתה: ותמיהא לי הא דתנן בפרק ג' דמדות וכלונסות של¹⁸ ארז היו קבועים מכתלו של היכל לכתלו של אולם כדי שלא יבעט ושמא יש לומר שלא קבועים ממש קאמר בבנין אלא קבועים בעלמא בלא בנין ועל פי זה יש לתרץ ללשכת כ"ג שלא היתה קבועה בבנין אלא בלא בנין ועי"ל שלשכת כ"ג לא של עץ היתה אלא בנין אבנים ולא נקראת של עץ אלא מפני שהניחו בה עצים אי זה פעם וטעמא דמסתבר הוא דאם לא כן

משנה למלך

ואין בונין בו עץ בולט וכו'. כתוב בהשגות דלא אסרה תורה כל עץ אלא אצל מזבח ה' והיא עזרת כהנים משער נקנור ולפנים וכו'. נ"ל שצריך להגיה עזרת ישראל לפי שמשער נקנור ולפנים היא עזרת ישראל וס"ל להראב"ד דעזרת ישראל בכלל האיסור שהרי סיים אבל בעזרת נשים ובהר הבית מותר. ולשכה זו דכ"ג אף דנימא שהיתה בעזרת ישראל לא קשה משום דע"כ לשכה זו לא נתקדשה בקדושת עזרה שהרי כ"ג היה ישן בה כל ז' ימים וגמירי דאין ישיבה בעזרה כ"א בעזרת נשים וכמבואר. ואפשר דלשכה זו אף שהיתה בנויה בקדש לא היה לה פתח לקדש כי אם לחול וקי"ל דתוכן חול וכמ"ש רבינו בפ"ו מה' אלו וא"כ דין עזרת נשים יש ללשכה זו ומש"ה הותר לעשותה של עץ. ודברי מרן ז"ל תמוהים הם בעיני ועיין במ"ש הרב תי"ט בסוף מדות ודו"ק:

¹⁸ בגירסתנו כתיב של אבן ולפי זה אין כאן תמיהא.

פרק א' הלכה ט'

אבן האזל

מפני הבימה, ויעשו אותה מאתמול שלא לדחוק את העזרה, א"ר מתניה על שם לא תטע לך אשרה כל עץ, וחזינן דאמוראי קמאי דסברי שדחו מפני התקיעה או שלא לדחוק את העזרה בהבימה לא סברי דאיכא איסורא משום לא תטע, וטעמא משום דליכא איסורא דלא תטע בעזרת נשים, וכמו בדין אין ישיבה בעזרה דבעזרת נשים מותר, ואף דבספרי איתא דגם בהר הבית אסור, כבר כתב הכ"מ בהל' עכו"ם דראב"י שם דאמר מנין שאין עושין אכסדרה בעזרה מוכח דדוקא בעזרה ופסק הרמב"ם כראב"י, ואף דהי' אפשר לומר דאמוראי קמאי דלא אמרי משום לא תטע הוא משום דסברי דכמו דמותר לעשות הבימה לפי שעה בשעת הקהל כן הי' אפשר גם לעשות מערב שבת וגם יום אחד אינו קבע, מ"מ אין זה מוכרח ושפיר נוכל לומר דפליגי בעיקר דין איסור בעזרת נשים כיון דבין הרמב"ם בין הראב"ד כאן סוברים דבעז"נ מותר, וכן מצינו לענין אין ישיבה בעזרה דבבבלי בסוטה דף מ' מתרץ בהא דישב המלך בהקהל דבעזרת נשים מותר, ובירוש' שם מתרץ שסמך לו בכותל, וא"כ נוכל לומר דר' מתניה סבר ג"כ לענין ישיבה בעזרה דאין נ"מ בין עזרת ישראל לעזרת נשים ואנן קיי"ל כאמוראי קמאי וכבבלי בסוטה.

והנה בפ' זה הל' ט"ו כתב הרמב"ם אבני היכל ועזרות שנפגמו או שנגממו פסולים, יש לעיין בזה אם עזרת נשים בכלל, דממה שכתב עזרות ולא העזרה משמע דעזרת נשים בכלל דאף דאפשר לומר דהכונה לעזרת כהנים ועזרת ישראל קשה לומר כן, דהא לעזרת כהנים ועזרת ישראל קורא בסתם בשם עזרה, וכמו שכתב בהלכה ה' ובפ"ה הל' ד' איברא דיש לומר דאין רא' דעזרת כהנים נכלל בכלל סתם עזרה דהא ההיכל והקה"ק גם כן נכללו במדת העזרה דהא כתב בפ"ה הל' ד' וכל העזרה היתה אורך קפ"ז על רוחב קל"ה ובכלל זה כל ההיכל עם קה"ק כמבואר שם, וא"כ יש לומר דאף דכשכותב העזרה הכל בכלל מ"מ שייך לכתוב העזרות על עזרת כהנים ועזרת ישראל ובפרט

ואין בונין בו עץ בולט כלל אלא או באבנים או בלבנים וסיד, ואין עושין אכסדרות של עץ בכל העזרה אלא של אבנים או לבנים.

השגת הראב"ד ואין בונין בו עץ בולט כלל כו', א"א והלא לשכת כהן גדול של עץ היתה, ובשמחת בית השואבה מקיפין כל העזרה גזוזטרא, אלא לא אסרה תורה כל עץ אלא אצל מזבח ד' והיא עזרת (כהנים) [ישראל] משער נקנור ולפנים, אבל בעזרת נשים ובהר הבית מותר.

מה שכתב הראב"ד בעזרת נשים ובהר הבית מותר אין זה בדרך השגה על הרמב"ם דבודאי בלשון הרמב"ם עזרה סתם אינו אלא על עזרת ישראל ולא על עזרת נשים, דהא כתב בפ"ה הל' ד' לפנים מן החזיל העזרה וכל העזרה היתה אורך קפ"ז על רוחב קל"ה, וזהו עזרת ישראל ואח"כ בהל' ז' כתב ולפני העזרה במזרח היתה עזרת הנשים, ומבואר דסתם עזרה היא עזרת ישראל, וכן לעיל בהל' ה' כתב וכל המוקף במחיצה זו שהוא כעין חצר אוהל מועד היא הנקרא עזרה, ובס' עבודת המלך בפ"ו מה' עכו"ם הוכיח עוד מזה שכתב לקמן בפ"ז ואסור לישב בכל העזרה ולא כתב דבעזרת נשים מותר, וע"כ דעז"נ לא נקרא סתם עזרה, אכן כבר עמדו המפרשים דהראב"ד סותר משנתו דבפ"ו מה' עכו"ם הל' י' במש"כ שם הרמב"ם אסור לעשות אכסדראות של עץ במקדש כתב הראב"ד וז"ל לשכת העץ בית היתה בימת העץ שעושין למלך בשעת הקהל לשעתה היתה, וכן גזוזטרא שהקיפו בעזרת נשים בשמחת בית השואבה לשעתה היתה, ומבואר מדבריו שם דגם בעזרת נשים אסור לבנות של עץ, והוצרך לתרץ דלשעתה היתה.

אך באמת הוא מחלוקת בירושלמי במגילה פ"א הל' ד' אמתני' דחגיגה והקהל מאחרין איתא שם ובהקהל, ר' בא אמר מפני התקיעה ר' יצחק אמר

פרק א' הלכה ט'

הבימה היתה בעזרת נשים וצ"ע. ואפשר דסובר דמדרבנן אסור רק לשעה התירו ואילו היה אסור מה"ת לא הותר אף לשעה ועיין דבריו בהלכות עו"ג, אך באמת מה"ת אינו אסור אלא נטיעה והשאר דרבנן וצ"ע:

אמר יוסף

ואין בונין בו עץ בולט. השיג הראב"ד דהא בשמחת בית השואבה מקיפין כל העזרה גזוזטרא יעו"ש. ובפ"ו מהלכות ע"ז תירץ הוא בעצמו לזה דלשעתה היתה בשביל שמחת בית השואבה יעו"ש. וראיתי להרב הגדול מהר"א נחום פ"א דתמיד משנה ג' הקשה על דברי הראב"ד הללו דהא בחולין דף פ"ג ע"ב גבי כיסוי בקדשים פריך היכי נעביד לבטליה קא מוסיף אבנין וכתוב הכל בכתב וכו' לא לבטליה קא הוי חציצה יעו"ש ומשמע מכאן דאי לא מבטלינן ליה אלא לשעתה הוא דנותן עפר ליכא משום הוספה אלא משום חציצה וא"כ מאי פריך בפרק החליל דף נ"א גבי גזוזטרא והיכי עבדי הכי והכתיב הכל בכתב ה' וכו' יעו"ש ולדברי הראב"ד מאי קושיא הרי כיון דלשעתה היתה ליכא משום הוספה בבנין וצ"ע עכ"ל. ולא קשיא כלל דלא כתב הראב"ד דלשעתה היתה אלא הגזוזטרא אבל הזיזים שעליהם היו הני גזוזטראות היו שם לעולם קבועים וכן מתבאר מדברי רש"י שם וא"כ כי פריך הש"ס והכתיב הכל בכתב אזיזים קאי דלא היו לשעתה וכ"כ בס' דרך הקדש דף י"ב ע"א ויגדל התימה דאיהו גופיה כתב כן בפ"ה מכלים דף כ"ז ע"א יעו"ש. איך שיהיה הדבר ברור דכדבר שהוא לשעתה ליכא משום הוספה על הבנין כדמוכח מסוגיא זו דחולין וכדברי הרב בעל חזון נחום ז"ל.

אשר לפ"ז מה מאד קשה להבין דברי הרב הגדול כמהר"ח אבואלעפיא ז"ל בספרו הנורא נשמת חיים דף פ"ז ע"ב על דברי מהרימ"ט שהביא הרב דרך הקדש דתמה על הראב"ד דכתב דלשעתה

מכיון שהזכיר ההיכל הי' אפשר לומר דהעזרה שאחר ההיכל הוא עזרת כהנים, לכן כתב וכן תניא בתוספתא העזרות, אלא דאפ"י אם נימא דגם עזרת נשים בכלל העזרות לענין דין נפגמו, יש לומר דהך דינא כיון דילפינן זה מקרא דכתיב אבן שלמה מסע נבנה, שפיר יש לומר דקאי גם על עזרת נשים, אבל הא דאין ישיבה בעזרה זהו משום דהוי לפני ד', וכן בלא תטע לך כל עץ כתוב אצל מזבח ד' זהו דוקא בעזרת ישראל לפי"מ דקיי"ל כראב"י דבהר הבית מותר.

ומבואר במה שכתבנו דדברי הראב"ד אינם סותרים זא"ז דבהל' עכו"ם כתב לתרץ לכו"ע דאפ"י נימא דאיכא איסורא בעז"נ עכ"פ לפי שעה מותר. דכן מבואר מתירוצא דר' מתניה, וכאן כיון דזהו עיקר מקומו כתב להלכה דסובר כהרמב"ם וכאמוראי קמאי בירוש' וכראב"י בספרי וכבבלי בסוטה לדין ישיבה דלא נאסר אלא בעזרה ולא בעז"נ.

אור הישר

ואין בונין בו עץ בולט כלל וכו'. עיין ראב"ד ומפרשים ובבאר שבע לסוטה דף מ"א ד"ה עושין ובכ"מ הל' עכו"ם ספ"ו ובמש"כ בחידושי לתמיד כ"ט ע"א במפרש ד"ה גפן ועיין עוד ברדב"ז בלשונות הרמב"ם סי' צ"ד.

אור שמח

ואין בונין בו עץ [בולט] כלל.

בהשגות כתב דלא אסרה תורה כל עץ אלא אצל מזבח ד' והיא עזרת ישראל משער ניקנור כו' אבל בעזרת נשים כו' מותר. ולפלא דבירושלמי מגילה פ"א ה"ד קאמר הקהל אינו דוחה שבת כו' מפני הבימה ויעשו אותה מאתמול כו' א"ר מתני' על שם לא תטע לך אשירה כל עץ אצל מזבח ד' והלא

פרק א' הלכה ט'

דהליבון הוא דוקא במפה משום דאם נאמר בסיד קשיא דהוי מוסיף בבנין דגם בדבר מועט איכא הוספת בנין כדמוכה פרק כיסוי הדם ומשו"ה בחר הר"מ ז"ל לפרש כולה מתני' דהליבון הוא במפה. ומעתה צריך לבקש טעם לדברי הרב ברטנורא ז"ל והראב"ד דפירשו דהליבון הוא בסיד אמאי לא חששו מהא דאיכא הוספה בבנין וראיתי בספר לשון חכמים פירוש הרא"ש על מסכת מידות דף כ' ע"א שכתב וז"ל מלבנין אותו פעמיים בשנה בסיד וא"ת והא מוסיף אבנין וכתביב הכל בכתב וכו' ואין לומר דבדבר מועט ליכא מוסיף אבנין דהא אמרינן בפרק כיסוי הדם דקדשים פטורים מכיסוי דהיכי ליעביד למיתב עפרא קא מוסיף וכו' אלמא אפי' (מיעוט) [בדבר מועט] שייך הוספת הבנין וי"ל שהמזבח יכול להיות גדול עד ששים כדאמרינן בפרק קדשי קדשים וההיא דפרק כיסוי הדם הכי קאמר על כרחך קדשים לא בעי כיסוי הדם דאם הוסיפו על המזבח ועשאו ששים אמה א"א להוסיף עליו עכ"ל.

ולפי קוצר עניות דעתי נוראות נפלאתי ולא זכיתי להבין דברי קדשו ועדיין הקושיא במקומה עומדת דלמה פטרו קדשים מכיסוי (הדם) ליתבו עפרא וליבטליה ואם יגיע לשיעור יותר מששים אמה יסלק אותו עפר ויתחיל ליתן עפר אחר חוזר חלילה ובאופן זה לעולם לא יבוא לידי (נוסף) [מוסיף] דכשיראו דנתמלא המזבח מעפר עד שכבר הוא בא לשיעור יותר מששים אמה יסלקוהו, ואם איירי הרב בהגע עצמך בנו המזבח מעיקרו שיעור ששים אמה ועל זה קאמר דאי אפשר למיתב עפרא דמוסיף אבנין גם זה לא הונח לנו כלל דהא כיון דיכולים לבנותו פחות מששים אמה לא יבנוהו מעיקרא אלא פחות מששים אמה כדי שלא תבטל מצות כיסוי [הדם] בקדשים, ועוד דאם כן גם לענין מלבנין אותו שייך לומר הכי דלא ילבנוהו בסיד דאם הוסיפו על הבנין ועשאו של ששים אמה אי אפשר להוסיף עליו ועיין בתוס' פ' קדשי קדשים דף ס"ב ע"א ד"ה אף ששים אמה ודוק.

היתה דאם כן מאי פריך התם תלמודא והכתיב וכו', וז"ל ולא הבנתי דברות קדשו דעד כאן לא קאמר הראב"ד דלשעתה היתה אלא דוקא באזהרת לא תטע וכו' אבל בענין הוספת הבנין מי גילה רז זה לנעשית לקיום או עראי כיון דסוף סוף לפום שעתא הרי עבודת היום עשויה בהוספת בנין נוסף וכמ"ש ריש פרק כיסוי הדם אלו דבריו ז"ל.

ודבריו תמוהים טובא דכל בתר איפכא דמוסוגית פרק כיסוי הדם מוכח דעל בנין שהוא לשעתה לא הוי הוספת הבנין וכמו שנתבאר לעיל והדבר צ"ע. והרב הגדול ר' אליעזר ממיץ בס' יראים סימן שנ"ד הביאו הרב חזון נחום הקשה דהיכי עבדינן אכסדרה והכתיב הכל בכתב וכו' ותירץ דהאי אכסדרה של בנין לא היתה מחוברת ברצפה אלא על עמודי אבנים רחבים היתה בנויה ובתלוש אין הוספה בבנין כדאמרינן בסוטה דף מ"א ע"א עושין לו בימה של עץ יעו"ש. ודבריו תמוהים דא"כ מאי פריך בפרק החליל דף נ"א ע"ב על הא דאמר ר' אלעזר חלקה היתה בראשונה והקיפיה גזוזטרא ופריך דהיכי עביד הכי והכתיב הכל בכתב ה' וכו' ולדברי הרב דכל שאינו בנין מחובר ברצפה ליכא משום הוספת הבנין הרי הגזוזטראות לא היו מחוברים ברצפה אלא זיזין בולטין מן הכותל ועליו היו מניחין בכל שנה הגזוזטראות וכמ"ש רש"י ז"ל.

וראיתי להרמב"ם בפ"א מהלכות בית הבחירה דין ט"ז כתב וז"ל ומלבנין את המזבח פעמים בשנה וכשמלבנין אותן מלבנין במפה וכו'. עיין הראב"ד והכ"מ. והרב ברטנורא בפירוש המשנה כתב ז"ל ומלבנין אותן פעמים בשנה בסיד יעו"ש, והרב חק נתן בחי' למידות שם כתב דהר"מ מפרש שרבי פליג את"ק ופסק כת"ק והליבון הוא במפה, אבל מדברי הראב"ד משמע שיכולים ג"כ לסוד אותו בסיד יעו"ש. ודברי הראב"ד לדעת הרב חק נתן הוא כדברי הרע"ב ברטנורא ונראה לענ"ד דמשו"ה נייד הרמב"ם לפרש גם בדברי הת"ק

פרק א' הלכה ט'

שבולטין מהכותלים. וכ"כ רש"י ז"ל פ' החליל¹⁹ גזוזטראות נתנו בכותליה בולטים מן הכותל סביב וכל שנה מסדרין לווחין שקורין פלנקא"ש כו'. וכיון שכן ודאי שאין זה נקרא בנין עץ ואין כאן איסור. ומה שהקשה מלשכת כ"ג. יש לדקדק ולדידיה היכי ניחא, שהרי לשכה זו לפנים משער ניקנור בעזרת אנשים היתה.²⁰ ומודה הר"א ז"ל דלפנים משער ניקנור אסור וקרינן בי' אצל מזבח ה'. אלא שאפשר לומר שדעת הר"א ז"ל דלשכה זו לא נתקדשה בקדושת עזרה. דהא קי"ל שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד וכ"ש שכיבה. וא"כ איך היה כ"ג דר שם ושוכב שם ז' ימים קודם יוה"כ²¹ אלא שצריך לומר שכיון שמתחלה לשם כך עשו אותה לא נתקדשה בקדושת עזרה. וכן מצאתי שכתב הריטב"א ז"ל פ"ק דיומא. ומכח מה שהקשתי.²² ומעתה להר"א ז"ל ניחא. ומ"מ מקשה על רבינו, דלא גרעה מהר הבית דודאי מכלל מקדש הוא. ואפשר לתרץ לדעת רבינו דאע"פ שנקרא לשכת העץ לא מפני שהיתה של עץ נקראת כן, אלא לאיזה סיבה אחרת שלא נתפרשה והרי לשכה שמפרישן כהן השורף את הפרה נקראת לשכת האבן. ולא על שם בניינה נקראת כן, אלא על שם שכל מעשיה בכלי אבנים. וגם זו אפשר שמפני סיבה אחרת נקראת כן.²³ ואפשר שהיו בה עצים ובנו אותם בטעות ובאו והסירם ונשאר שמה עליה.²⁴ או היה באותו מקום עץ גדול והסירו אותו ובנו אותה שם ונקרא שמה על שם אותו עץ²⁵. או לאיזה סיבה אחרת. ואפשר

ביאורי מהר"י קורקוס והרדב"ז

ואין בונין בו עץ בולט כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל בהשגות א"א והלא לשכת כ"ג של עץ היתה כו'. והנה לדעת הר"א ז"ל שהוא מפרש אצל מזבח ה' מעזרת אנשים ולפנים לבד. א"כ גם נטיעת אשירה לא יהיה אסור אלא מעזרת אנשים ולפנים דוקא. דאצל מזבח ה' אתרווייהו קאי. ובודאי שהדבר דחוק לומר כן. ובספרי [פ' שופטים] שנינו מנין לנטוע אילן ובונה בית בהר הבית שהוא בל"ת ת"ל אשרה כל עץ אצל מזבח ה'. ר' אליעזר אומר מנין שאין עושין אכסדרה בעזרה ת"ל אצל מזבח ה' ע"כ. מוכח בהדיא דאצל מזבח ה' אין משמעותו בעזרת אנשים דוקא כדברי הר"א ז"ל. וכאשר כתבו רבינו בהלכות ע"ז [פ"ו ה"ט ה"י] שהנטוע בכל עזרה עובר בל"ת. ובמס' תמיד פ"א [כ"ח ע"ב] אמרו על משנת ונכנס מבית המוקד לעזרה ובא לו. מהלכין באכסדרה מכאן ומכאן עד שמגיעין ללשכת עושה חביתין. ופריך עלה בגמרא ומי בנו אכסדרה בעזרה והא תניא ר"א אומר מנין שאין עושין אכסדרה בעזרה כו' ומסיק רב חסדא דאכסדראות של בנין היו. ומדקאמר סתם בעזרה, משמע שגם עזרת נשים בכלל, כי עזרה סתם כולל הכל בכל מקום. גם רש"י ז"ל בפ"י החומש [דברים ט"ז כ"א] כ"כ לא תטע וגו' אזהרה לנטוע אילן ובונה בית בהר הבית. והוא ההוא דספרי גם הרמב"ן ז"ל הסכים עמו וביאר דבריו דבונה בהר הבית מדרבנן הוא וקרא אסמכתא בעלמא. וכך הוא גם דעת רבינו ז"ל. וכן ביאר בהלכות ע"ז [שם] דהרחקה יתירא הוא לאסור כל עץ בכל המקדש ואסמכוהו רבנן אקרא. ומעתה קושיית הר"א ז"ל צריכה יישוב גם לדעת רש"י והרמב"ן ז"ל. ונראה דמההיא שהיו מקיפין את כל העזרה גזוזטרא. לק"מ חדא כי לא היה דבר של קבוע אלא של ארעי לשעתה ומיד מסירין אותה. ואנן בדבר שהוא קבוע מיירינן. ועוד כי לא היה בנין אלא מסדרין לוחות על זיזין של אבן

¹⁹ סוכה נ"א ע"ב יעו"ש ובהגהות הגריעב"ן.

²⁰ כ"ה גם בתיו"ט פ"ה דמדות מ"ד.

²¹ יפלא שלא מביא מפרש"י יומא ו' ע"א ד"ה מביתו

כו' דע"כ לא היתה קדושה דהא אין ישיבה בעזרה

כו' וכ"ש שכיבה והתוס' שם כתבו דקדושה כהר

הבית וע"ע שם ח' ע"ב ד"ה דאי ובדף י' ע"א ד"ה

חוי".

²² ע' מל"מ כאן.

²³ כ"כ גם בתיו"ט שם.

²⁴ הובאו דבריו במלאכת שלמה פ"ד דמדות מ"ד.

²⁵ כ"כ בכ"מ.

פרק א' הלכה ט'

בנין דעץ דאפילו כהר הבית לא היתה²⁷, והריטב"א ז"ל שסובר כאשר כתב הר"א ז"ל כאן דקדושת עזרה אין בה אבל קדושה מיהו אית בה. הוקשה לו מהא דתניא התם [ביומא י"א ע"ב] ביתך מה ביתך שהוא חול אף כל שהוא חול יצאו לשכות ועזרות שהם קדש, וא"כ לשכת כהן גדול למה חייבת אפילו שהיתה בית דירה. והא דומיא דביתך בעינן שתהא דירה של חול. והוצרך לדחוק דהיא פליגי אדרבנן דלשכת כהן גדול. ורבינו בהלכות מזוזה [פ"ו ה"ז] כתב כרבנן וכתב ההיא ברייתא. מוכח דס"ל דלשכת כ"ג לא היתה קדש. וזהו שכתב הר"א ז"ל שם לשכת כ"ג בית היתה. כלומר כשאר בתים. וכן כתבו רבינו [לקמן פ"ה הי"ז] שלשכה זו אחורי שתי לשכות לשכת הגולה ולשכת הגזית. ולשכת הגזית היתה חצי חול וזו היתה אחוריה. א"כ אין דוחק אם כולה תהא חול²⁸. והשתא ומה לשכת הסנהדרין הוצרכו לעשותה חול. וחול לגמרי משמע לשכב ולישן. לשכת כ"ג לא כ"ש שצריך שתהא חול. כנ"ל לדעת רבינו וביאר דברי הר"א ז"ל שם:

והר"ד ז' זמרא כתב בהשגות א"א כו' ואיברא דהכי משמע בפ"ק דתמיד [כ"ח ע"ב] דתנן נטל את

היה לומר עוד, שאפילו אם היה בה עץ לא היה בולט וכל שאינו בולט לא דמי לנוטע אילן. ולכך כתב רבינו ואין בונין עץ בולט כו' וכן כשבונין אכסדרה של עץ הרי הוא בולט²⁶. ולכך כתב רבינו בהלכות ע"ז אסור לעשות אכסדראות וכו' וכל האכסדראות והסבכות שהיו במקדש היוצאים מן הכתלים של אבן היו לא של עץ. משמע דלא קפיד אלא אסבכות ואכסדראות לא על הלשכות. אלא שזה דוחק. שוב ראיתי בהשגות הר"א ז"ל פ"ו מהלכות ע"ז שכתב, א"א לשכת העץ בית היתה בימה שעושין למלך בשעת הקהל לשעתה היתה וכן גזוזטרא שהיו מקיפין בעזרת נשים לשעתה היתה, ע"כ. נראה שכוונתו לתרץ כל מה שהקשה לו כאן על רבינו ותירץ בגזוזטראות כאשר תירצתי. והיא דלשכת העץ נראה שכוונתו לומר שהיתה בית כשאר בתים של חול ולא נכללה בכלל האיסור. ולשון הגמרא הוא כי שם פ"ק דיומא [י' ע"א] נחלקו רבנן ור' יהודה דרבנן סברי דבית שאינו לקיץ ולחורף אעפ"כ נקרא בית הילכך לשכה זו אעפ"י שאינה אלא לשבעת ימים בית נקראת וקרינן בי' מזוזות ביתך ומטעם זה חייבת במזוזה. ור"י סבר אינה נקראת בית ואינה חייבת בה. וזהו שכתב הר"א ז"ל בית היתה דכרבנן קי"ל וכיון דהויא בית וקרינן בי' ביתך אין בה איסור

²⁷ ע' פי' הראב"ד פ"ק דתמיד שכתב דפרישת כ"ג צריך להיות למקום קדוש משום דילפינן ממלואים. וע"כ לשכת פרהדרין קדש היתה והא דמותר לכ"ג לישב ולישן שם משום דהיכא דלא אפשר שאני יעו"ש היטב. ואם הוא הראב"ד בעל ההשגות אי אפשר לומר בכוונתו כאן מ"ש "דבית היתה" שהוא כבית של חול. ומזה יש ראי' לדעת האומרים דפי' על מס' תמיד אינו להראב"ד ז"ל. - ואפ"ל בכוונתו כאן מ"ש דלשכת כ"ג בית היתה, עפ"ד התוס' רי"ד יומא ו' ע"א דהא דאין ישיבה בעזרה כו' הוא דוקא באויר עזרה שנראה כנגד פתח ההיכל. אבל הלשכות שהיו בנויות בעזרה שהן מוקפות מחיצות מותר לישב ולישן בהם יעו"ש, וא"כ י"ל דה"ה דל"ש בהם איסור דלא תטע כל עץ וכמ"ש המהר"י קורקוס כאן דדין אחד להם. וזהו שכתב הראב"ד בית היתה כלומר מוקף מחיצות.

²⁸ ע' תי"ט מדות פ"ה מ"ד.

²⁶ כווננו לזה בתיו"ט מדות פ"ג מ"ז ובס' מעשה רקח הספרדי ומביא כן מפה"מ להרמב"ם ספ"ק דתמיד. ומקרא מלכים א' ו' ופרש"י שם. ובצ"פ תנינא פ"ו מע"ז ה"י כתב לדייק כן בש"ס ר"ה ד' ע"א שלמה שקעיה בבנינא כו' שלמה סדייה בסידא. דהכוונה שלא הי' בולט. ומתירין בזה בש"ס יומא י"ב ע"א אחזתכם כו' ואין ירושלים מטמא בנגעים אמר ר"י אני לא שמעתי אלא מקום מקדש בלבד. וקשה מהא דתנן בנגעים פי"ב מ"ד דצריך שיהי' בבית גם עץ. וא"כ מקדש דאין בו עץ בלא"ה ל"ש בי' טומאת נגעים. אמנם אי בעי בולט דוקא. א"ש דהא תנן שם במ"ד עצים כדי ליתן תחת השקוף יעו"ש וזה אינו בולט. וע' תפא"י פ"א דמדות בזה.

פרק א' הלכה ט'

אין עושיין וכו'. מקורו מהא דתמיד כ"ח ב' וכמש"כ מרן ועל' בהל' עכו"ם וחוקותיהם פ"ו ה"י שכתב רבינו וז"ל אסור לעשות אכסדראות של עץ במקדש כדרך שעושיין בחצרות אע"פ שהוא בבנין ואינו עץ נטוע הרחקה יתירה היא שנאמר כל עץ אלא כל האכסדראות והסככות היוצאים מן הכתלים שהיו במקדש של אבן היו לא של עץ עכ"ל ומדכתב אסור ובה"ט בנוטע אילן אצל המזבח או בכל העזרה כתב דלוקה אלמא דס"ל דזה אינו אסור אלא מדרבנן בעלמא וכמש"כ דהרחקה יתירה היא וכ"כ הרמב"ן שם בפ"ה התורה בפרשת שופטים וכ"כ החינוך שם וס"ל לרבינו דהלכה כר' אליעזר בן יעקב דדווקא בעזרה ולא בהר הבית ולכן כתב כאן בעזרה והוא עזרת ישראל וכ"כ שם במקדש וכוונתו על כל העזרה וכמש"כ לעיל הלכה ה' יעו"ש. ובספרי שופטים פיסקא קמ"ה איתא וז"ל לא תטע לך אשרה כל עץ מלמד שכל הנוטע אשרה עובר בל"ת ומניין לנוטע אילן ובונה בית בהר הבית שהוא עובר בל"ת ת"ל כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך אומר מגיין שאין עושים אכסדרה בעזרה ת"ל כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך כשהוא אומר אשר תעשה לך לרבות במה עכ"ל והובא דברי ראב"י בתמיד שם ופליג את"ק בתרתי חדא דבונה איסורא בעלמא הוא ולא לקי עליה ועוד דדווקא בעזרה ולא בהר הבית ועל' במרן שם שגם הוא כ"כ רק שכתב זה בלשון אפשר ועל' בזרע אברהם שם (ודע כי כתב שם מרן וז"ל ראב"י אומר מנין שהעושה אכסדרה בעזרה עובר בל"ת וכו' והוא תמוה דהא בספרי איתא כמש"כ ועוד הא בעצמו כתב כמה פעמים דלא ס"ל לראב"י מלקות בזה רק איסורא בעלמא לכן על כרחך ט"ס הוא וצ"ל ראב"י אומר מגיין שאין עושים אכסדרה בעזרה וכו' ומדלא כתב מנין שהעושה אכסדרה בעזרה עובר בל"ת וכו' כדקתני גבי נוטע אילן משמע לרבינו דלא לקי עליה וכו' כצ"ל וט"ס דמוכח הוא.

המפתח ופתח את הפשפש וכו' אלו מהלכין באכסדרא כו' ודאי עזרה זו עזרת אנשים היא ועלה פרכינן בגמרא ומי הוי אכסדראות וכו' ודעת רבינו דאע"ג דהך שקלא וטריא איירי באכסדראות דהוי בעזרת אנשים, מ"מ האיסור כולל בכל בנין הבית או מדאורייתא או מדרבנן א"נ משום הרחקה יתירה ושלא נאסר אלא דרך בנין ובולט, וכן כתב רבינו ז"ל ואין בונין עץ בולט. אבל כשהיו מקיפין את העזרה בגזוזטרא לא היה דרך בנין קבע, אלא לפי שעה ומיד מסירין אותו. ולשכת העץ אפשר דכך שמה, א"נ שהיתה מקורה בעץ כשאר תקרות במקדש ולא כשאר לשכות שהיו בנויות כיפה²⁹. וכבר הארכתי בתשובה [שו"ת הרדב"ז ח"ה סי' צ"ד] על זה אחר שנודעה לקושייתו של הראב"ד ז"ל. אבל מה שאני סובר בדברי רבינו. כי מה שכתב אין בונין בו עץ בולט כלל. על היכל ועזרה קאי שהוא מקדש בכלל, אבל שאר הר הבית היה מותר לבנות בו עץ³⁰ ולשכת העץ לא היה בנוי בקודש³¹. וכן נראה ממה שכתב בפ"ה [הוא לקמן פ"ה הי"ז] ולשכת העץ היתה אחורי שתיהם והוא היתה לשכת כהן גדול והוא הנקרא לשכת פרהדריין:

הר המוריה

עץ בולט וכו'. ודאם אינו בולט שרי דהא כל ההיכל של בנין שלמה היה מחופה בעצים מבפנים וכן היו נדבכין די עצי ארז בבנין ראשון ובבנין שני כמבואר בר"ה ג' ב' יעו"ש היטיב ועל' לקמן פ"ד ה"ה ד"ה היה.

²⁹ ע' מדות פ"ה מ"ד וגג שלשתן שוה ופי' הרע"ב קרוי אחד לשניהם.

³⁰ הכ"מ פ"ו מע"ז ה"ט ובבאר שבע תמיד כ"ח ע"ב כתבו דזה אי שייך איסור זה גם בהר הבית תליא בפלוגתא דרבנן ור"א בספרי פ' שופטים.

³¹ ע' תוס' יומא י' ע"א ד"ה חוץ וע"ע בהגהות לעיל אות נ"ר בזה.

פרק א' הלכה ט'

עושין בימה של עץ למלך לקרות עליה פרשת הקהל כמבואר לקמן פ"ג מהלכות חגיגה ה"ד דנתעורר מזה הראב"ד בהל' עכו"ם וחוקותיהם ותירץ דלשעתה היתה יעו"ש (והובא כאן במרן) ולפי הנ"ל לק"מ דשם היה בעזרת נשים כמבואר שם ובסוטה מ"א ב' יעו"ש וע"ע ביומא ס"ט ב' דבימי עזרא קראו בספר תורת ה' על מגדל עץ אשר עשו בעזרת נשים יעו"ש היטיב ועי' ירושלמי פ"ק דמגילה ה"ד איתא שם דלכן בהקהל מאחרין ולא מקדימין ולא קורין בשבת משום דחק עזרה או משום דכתיב לא תטע לך אשירה יעו"ש אלמא דהיה אסור באם היה קבוע איזו ימים וצ"ל על כרחך כמש"כ הראב"ד שם דבנין דלשעתה שרי ומכאן ראייה גדולה אליו.

אבל י"ל דהירושלמי לטעמיה אזיל דס"ל בסוטה פ"ז ה"ד דהקריאה היתה בעזרת ישראל יעו"ש היטיב לכן אסור ודווקא משום דהיתה לשעתה שרי אבל לדין דמסקינן בסוטה דהיתה בעזרת נשים צ"ל משום דדחיק עזרה אבל משום לא תטע מותר ולכן רש"י במגילה ה' א' לא הביא רק הטעם דדחיק לה עזרה (ועי' בפסקי תוס' תמיד סי' ג' יעו"ש שדעתם נוטה כדעת הראב"ד לחלק בין בנין קבוע לבנין לשעה יעו"ש היטיב) והבן א"נ דהירושלמי ס"ל כת"ק דראב"י וס"ל דאפ"י בהר הבית לוקין עליה ולכן הוצרך לחלק בין בנין לשעתה או לא אמנם לראב"י דהלכה כוותיה א"צ לחלק בזה רק דעיקר החילוק הוא בין עזרת ישראל לחוצה לו ובהכי אתי שפיר מה דאיתא ביומא שם ובסוטה שם היכן קוראין בו בעזרה ראב"י אומר בהר הבית יעו"ש היטיב וה"ט דת"ק אזיל לשיטתו דלא מחלק בין עזרה להר הבית ועל כרחך ס"ל לחלק בין בנין קבוע לבנין שהוא לשעה ולכן כוון שהוא לשעה אף בעזרה שרי אבל לראב"י דס"ל לחלק בין עזרה להר הבית א"כ י"ל דאף בנין לשעה אסור ולכן הוצרכו לקרות בהר הבית (הן אמת דלשון רש"י בסוטה מ"א א' בד"ה ויקרא וכו' מבואר דהאי עזרה דקאמר ת"ק היינו

אבל יש לעיין קצת על מש"כ וז"ל ויש לתמוה עוד על רבינו למה השמיט הא דבונה בית בל"ת ואפשר דס"ל דבהא נמי פליג דהאי בונה בית דקאמר ת"ק של עץ היא כעין אכסדרה ואתי ראב"י למימר דאינו בל"ת אלא איסורא בעלמא הוא דאיכא עכ"ל וכיון שפשוט ליה מעיקרא דראב"י ס"ל דליכא רק איסורא בעלמא מאי מקשה תו ואפשר דס"ל דבונה בית חמיר מאכסדרה וס"ל לראב"י דליכא איסורא רק בעזרה באכסדרה אבל בבונה בית לוקין עליה בעזרה דומיא דאילן רק דת"ק ס"ל דלוקין אפ"י בהר הבית ובהא פליג עליה ראב"י וס"ל דאין לוקין רק בעזרה אבל בעזרה מיהת לוקין על בנין בית כמו אילן ות"י דאכסדרה הוא שוה לבונה בית ופליג בתרתי וס"ל דעל בנין בית ואכסדרה לא לקי כלל אפ"י בעזרה ובהר הבית אין איסור אפ"י באילן ודו"ק בלשונו כי כן מוכרח הוא) והנה הראב"ד כתב וז"ל א"א והלא לשכת כה"ג של עץ היתה ובשמחת בית השואבה היו מקיפין כל העזרה גוזזטרא אלא לא אסרה תורה כל עץ אלא אצל מזבח ה' והוא עזרת כהנים משער ניקנור ולפנים אבל בעזרת נשים ובהר הבית מותר עכ"ל והנה וודאי כן האמת דעזרת נשים לאו בכלל עזרה הוא אלא בכלל הר הבית הוא כדמבואר לקמן פ"ה ה"ב יעו"ש וכן הסכמת מרן (רק מש"כ וז"ל ועוד י"ל דהראב"ד ניחא ליה לשכת כה"ג שתהא של עץ מפני שסובר שלשכה זו היתה בנויה במקום דריסת רגלי ישראל ולא אסרו אלא משער ניקנור ולפנים שהוא אצל המזבח וכו' ומשמע מדבריו דמשער ניקנור ולפנים לא היו רגלי ישראל דורכות שם והוא תמוה דמשער ניקנור ולפנים מתחיל עזרת ישראל כמבואר בפ"ה ה"ה ולישנא דהראב"ד אטעותיה במש"כ והיא עזרת כהנים משער ניקנור ולפנים וכו' והוא ט"ס וצ"ל עזרת ישראל וכמש"כ המל"מ וכבר תמה המל"מ על מרן וא"א לומר שהוא ט"ס במרן וצ"ל היתה בנויה במקום דריסת רגלי נשים וכו' זה א"א דהא היה לצד מערב טפי משער ניקנור וק"ל) ובהכי ניחא נמי מהא דהיו

פרק א' הלכה ט'

הפסוק כימי העץ ימי עמי (ולחיפך משם פרהדרין) יעו"ש וג"כ נכון הוא) ומרן כתב בהל' עכו"ם וחוקותיהם בשם הראב"ד דלשכת העץ שאני משום דהיה בית ודווקא אכסדרה אסור יעו"ש וזהו היפך סברת מרן עצמו שכתבתי בשמו לעיל דמתחלה אסיק אדעתיה דבית גרע טפי מאכסדרה והוא היפך סברתו.

וראיתי להגר"א שכתב באדרת אליהו בפרשת שופטים וז"ל לא תטע לך אשירה מפני חוקות הגוים שנוטעים אצל אליליהם ולא אשירה בלבד אלא אפ"ל כל עץ אצל מזבח והוא בהר הבית וראב"י אומר שאין עושים אפ"ל אכסדראות בעזרה שנאמר כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך והקשו הראשונים הלא היה לשכת עץ של כה"ג וכן אמלתראות של מילין אבל האיסור הוא כדרך גידולו ולכן אסור גם בדרך בנין אם קבען כדרך גידולן ונראה כנטועין עכ"ל ומש"כ הגר"א שאין עושין אפ"ל אכסדראות וכו' אין כוונתו דראב"י מחמיר את"ק דהא אדרבה הת"ק מחמיר אפ"ל בבית רק כלפי מש"כ מתחלה דעץ אסור אפ"ל אינו אשירה ע' כ' דראב"י מחמיר טפי וס"ל אפ"ל אכסדרה נמי אסור אבל לעולם הת"ק מחמיר טפי וא"כ פליג ראב"י את"ק בתלתא. חדא דס"ל בהר הבית מותר אפ"ל לנטוע. וחדא דס"ל אין לוקין רק אעץ ולא אבנין אפ"ל בעזרה. וחדא דבית מותר אפ"ל בעזרה. ובהכי אתי שפיר דהשמיט רבינו הא דבית משום דלדידיה אפ"ל לכתחלה מותר ובהכי אתי שפיר הא דמקיפין את העזרה בגזוזטראות בסוכה שם משום דזה היה שלא כדרך גדילתן. וזה שפיר כסברת הראב"ד שמחלק בין בית לאכסדרה רק לפי"ז לא ידעתי ל"ל להראב"ד לחדש הך סברא דבגזוזטראות שרי משום דהיה לשעתה.

אבל לכאורה יש לעיין על הירושלמי דגבי בימה והא שם היו יכולים ג"כ לעשות שלא כדרך גדילתן אבל לפי מש"כ לעיל דהירושלמי אזיל אליבא דת"ק ולדידיה אפ"ל בבית חייב אתי שפיר ודו"ק

עזרת נשים יעו"ש אבל יש לעיין דא"כ מאי מקשה אדר"ח לימא דס"ל ומוקי משנתינו כראב"י לכן נ"ל דהכי פירושא דר"ח ס"ל דהיו קורין בעזרת נשים ומקשה דהוא דלא כמאן דלת"ק היו קורין בעזרה וסתם עזרה היא עזרת ישראל ולראב"י היו קורין בהר הבית וא"כ כמאן מוקי לה הא דר"ח ומשני דלעולם כראב"י ס"ל והא דקאמר בהר הבית כוונתו אעזרת נשים והבן וע"ע לקמן מה שאכתוב בזה אי"ה) וראיתי להבאר שבע שכתב דדעת רש"י הוא ג"כ כהראב"ד דיש חילוק בין בנין לשעה לבנין קבוע מהא דכתב בסוכה נ"ב ב' בד"ה והקיפיה וכו' שבכל שנה היו עושין כן יעו"ש וה"ט דלא ליהוי בנין קבוע. ותמוה הוא דהא על שני ימים או יום אחד הוי ג"כ בנין קבוע כמו דמבואר בירושלמי הנ"ל ורש"י ז"ל דכתב כן משום דלישנא הכי משמע דבכל שנה היו מתקנין והבן.

עוד הקשה הראב"ד מהא דלקמן פ"ה הי"ז דלשכת כה"ג היתה של עץ והנה מאי דמשמע מכאן דהראב"ד ס"ל דהיתה בעזרת נשים זה ודאי אינו וצ"ל כמש"כ המל"מ שהיתה פתוחה לחול ודינה כחול (ועי' תוס' יומא ח' ב' ד"ה דאי ר"ח וכו' יעו"ש מש"כ בזה) וי"ל דכוונת מרן ג"כ לזה (ובזה י"ל מש"כ הראב"ד והיא עזרת כהנים משער ניקנור ולפנים וכתב לעיל בשם המל"מ דט"ס הוא וצ"ל בעזרת ישראל וכו' והשתא אתי שפיר די"ל דלשכת העץ היה כנגד עזרת כהנים וע"ז כתב דלא נאסר רק מה שהוא לפנים משער ניקנור מה שהוא בתוך חלל העזרה אבל הפתוחות לחול שדינן כהר הבית שרי (אף שהוא דחוק קצת) ובזה מיושב ג"כ מש"כ מרן והבאתיו לעיל לשונו התמוה והבן) ומרן כתב דלא היתה של עץ רק שהיתה נקראת כן ע"ש שהיו מחזיקין בו עצים יעו"ש והנה אמרתי לכאורה י"ל שהיתה של אבנים ונקראת של עץ על היפך מלשכה שבה היה פורש כהן השורף את הפרה שהיתה נקראת של אבן כדאיתא בריש יומא. ופקח ה' עיני ומצאתי בתוס' יו"ט שכ"כ ונהניתי (וע"ע בתוס' חדשים כתב שם דנקרא כן ע"ש

פרק א' הלכה ט'

ביאור מדקאמר כדאמר ר"ח בעזרת נשים ה"נ בעזרת נשים ומשמע דר"ח בעצמו לא קאמר על המשנה רק איהו אמר על הברייתא דהיכן קורין בו וכו' דמיירי בעזרת נשים וע"ז קאמר סתמא דש"ס דכדר"ח דתירץ דמיירי בעזרת נשים ה"נ י"ל דמיירי המשנה בעזרת נשים ומקשה ע"ז מהברייתא דמוכח שם דלאו בעזרת נשים וע"ז תירץ ר"ח דמיירי הברייתא בעזרת נשים ור"ח לא מחמת קושיא אמר דבשעה שאמר ר"ח בעזרת נשים אכתי לא הקשו מהברייתא על תירוץ דעזרת נשים דהא דתירץ על המשנה דמיירי בעזרת נשים לבתר דאמר ר"ח על הברייתא דמיירי בעזרת נשים אוקמיה להמשנה נמי דמיירי בעזרת נשים וא"כ ר"ח דאוקמה בעזרת נשים לא מחמת קושיא רק דהאמת כן הוא לדידיה דמיירי בעזרת נשים ומשו"ה י"ל דהגר"א מחק תיבת מיתבי וכו' דר"ח לא מחמת קושיא אמר כן אבל י"ל דמתחלה תירוץ הש"ס בעצמו דמיירי בעזרת נשים וע"ז הקשו מהך ברייתא דהיכן קורין בו וכו' ותירץ ר"ח דמיירי בעזרת נשים ושוב כאשר קבעוה בש"ס ולא רצו לאקבועי תירוץ דעזרת נשים בלא שום גברא ותלו אותה באילן גדול בדר"ח וא"כ אתי שפיר תיבת מיתבי ביומא.

ואי לא מסתפינא אמינא דהך מיתבי דסוטה שייך שם למ"א ב' בעניינא דמלך דהברייתא דהיכן קורין בו וכו' מתנייא בתוספתא דסוטה פ"ז גבי מלך בפרשת הקהל וכ"כ התוס' ישנים ביומא שם. ושם צ"ל כך עומד מכלל דיושב וכו' אלא למלכי בית דוד וכו' וישב לפני ה' ויאמר וגו' בעזרת נשים מיתבי היכן קורין בו בעזרה ראב"י אומר בהר הבית וכו' אר"ח בעזרת נשים ובזה אתי שפיר לשון הש"ס דסוטה מ' ב' (ושם צ"ל נמחק הך דמיתבי) והא דאיתא שם מ"א ב' כדאמר ר"ח אשגרא דלישניה שיטפיה להמדפיס מהא דלעיל מ' ב' (ובזה אתי שפיר לשון הש"ס דיומא כפשוטו על הך מיתבי דתניא. שוב נ"ל לומר כי מתחלה הקשו על הך ברייתא דהיכן קורין וכו' דשם מבואר

היטיב ובזה אתי שפיר נמי מה שמקשה כאן מרן מהא דמדות פ"ג מ"ח מכלונסות של ארז (ולפנינו איתא של אבן וכמש"כ בהג"ה בכ"מ) אבל לכאורה לא יתכן הא דאיתא לקמן פ"ד הי"ג ואולי שם לא היו קבועות כבנין רק היו מטלטלין כסולם (ובפסקי תוס' דתמיד סי' ג' משמע לכאורה דעל גגין ועליות כיון שלא נתקדשו לכן מותר לעשות שם בנין עצים יעו"ש אבל אם היתה כוונתם לזאת לכאורה יש לעיין הא עליית ההיכל שפיר נתקדש ע"י במש"כ פ"ו ה"ז יעו"ש ועל כרחק צ"ל דלא היתה כוונתם לזה) ומלשון רבינו משמע כאן דכל בנין אסור אפי' בנין בית מדכתב סתמא ואין בונין בו עץ בולט כלל אלמא דס"ל דבית לא קילא מאכסדרה וכסברת מרן בהל' עכו"ם שם מעיקרא ודו"ק היטיב בכל מש"כ. ועי' רדב"ז ח"ה סי' צ"ד. ומש"כ בספרי כשהוא אומר אשר תעשה לך לרבות במה עי' בזרע אברהם שהביא בשם הזית רענן שפי' דאם בנה במה בעזרה עובר אלאו זה יעו"ש ולפ"ז הו"ל לרבינו להביאו. אבל לענ"ד יש לפרש להיפך דבזמן היתר הבמות היה אסור ג"כ ליטע עץ וכל האיסורין שנוהג בעזרה נוהג ג"כ בבמה בזמן היתר הבמות ולפי שהאידנא לא שייך זה השמיטו רבינו כן נראה לענ"ד.

ואגב דהבאתי לעיל לשון הש"ס דיומא אמרתי להעיר במה דאיתא ביומא שם וז"ל והיכא איתמר דר"ח אהא מיתבי דתניא היכן קורין בו בעזרה וכו' ולכאורה הך מיתבי אין לו ביאור והגר"א בהגהותיו מחקו יעו"ש וכ"ה בילקוט. ולכאורה היה נראה לומר דקאי על הך מיתבי דסוטה שם שהבאתי שם וכנ"ל אבל לכאורה קשה מאד הלשון דיומא דקאמר והיכא איתמר דר"ח אהא מיתבי דתניא וכו' ואף לגירסת הגר"א דל"ג מיתבי רק אהא דתניא וכו' והא בסוטה מ' ב' מבואר דר"ח אמר זה בפ"ע לפרש המשנה דסוטה דמיירי בעזרת נשים ומקשה עליה מהך ברייתא ומשני דמיירי ג"כ בעזרת נשים אבל עיקרא דר"ח אמר לה על המשנה. אבל באמת גוף לישנא דש"ס דסוטה צריך

פרק א' הלכה ט'

ימי שלמה

ואין בונין בו עץ בולט וכו'. נ"ב עיין בהשגת הראב"ד ובכ"מ ז"ל ועיין להרב פר"ח ז"ל מה שהקשה על הראב"ד מהירושלמי פ"ק דמגילה דאמרו שם דטעמא דאין בונים הבימה של עץ מערב יו"ט משום לא תטע לך אשרה כל עץ הרי דאף בעזרת נשים איכא איסורא עיי"ש ועיין להרדב"ז בנימוקיו על לשונות הרמב"ם סי' צ"ד. אמ"ה עבדו ותלמידו כעת לא ידענא מאי קשיא ליה להרב ז"ל מהירושלמי שהרי התם מפלג פליגי בה אמוראי בטעמא דמתני' דתנן (בחגיגה) והקהל מאחרין ולא מקדימין חד אמר מפני התקיעה וחד אמר מפני הדוחק וחד אמר משום לא תטע וכו' ואיכא למימר דהני תרי אמוראי קמאי היינו טעמא דלא קאמרי משום לא תטע דס"ל דליכא איסורא בעזרת נשים ופסק הראב"ד כוותיהו דהוון תרי לגבי חד בהך מילתא ואף למ"ד משום לא תטע פלי מה"ר יהושע בנבנשתי ז"ל בס' שדה יהושע דדרך הלצה קאמר ולא שיש איסור בדבר עיי"ש והנה עד ממהר למ"ש שהרי בסוף הל' חגיגה כתב רבינו ז"ל טעמא דמאחרים משום התקיעות והשיג עליו הראב"ד דפלי בירושלמי דטעמא הוי מפני דוחק העזרה ועיי"ש למרן ז"ל ולמהרי"ב ז"ל מ"ש בטעמיה דמר ודמר. ולענ"ד נראה פשוט דמאי דלא נקט שם רבינו הך טעמא דבימה הוא דלפי מ"ש שם בדין ד' ומביאין בימה של עץ וכו' ליכא דוחק העזרה שלא היו בונים אותה שם בעזרה וא"כ אכתי אפשר שיבנוה מערב יו"ט ויביאוה שם בשבת בו בפרק ולכך ניחא למימר טפי משום תקיעות ואמטו להכי ליכא נמי לשיטת רבינו משום לא תטע וכו' שלא היה שום בנין בעזרה מ"מ שמעינן דהראב"ד ז"ל לא שמיע ליה כלומר לא סבירא ליה טעמא דמ"ד משום לא תטע וכן רש"י ז"ל במגילה ובסוטה קאמר טעמא דמפני הבימה עיי"ש וכבר ראיתי להרב פר"ח ז"ל גם בהלכות חגיגה לא השיב ידו מהשג על הראב"ד ז"ל וציין

בתוספתא דהיה יושב והיה קורא בעזרה לת"ק ועליה שני ר"ח דת"ק מיירי בעזרת נשים וכפירש"י ושוב הקשו על המשנה דמשם יש לדקדק נמי דהיה יושב וע"ז קאמר כדתיירץ ר"ח בעזרת נשים ה"נ בעזרת נשים ולפ"ז שפיר קאמר על הך מיתבי דתניא וכו' וכן נ"ל להגיה בסוטה מ' ב' ודו"ק (ומכאן ראייה למש"כ רש"י בסוטה מ' א' דהא דנקט בעזרת נשים קאי על הת"ק ולא על ראב"י דאל"כ אכתי קשה היאך ישב הא אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד וכו' אבל יש לדחוק דמאי דקאמר יושב היינו שהיה סמוך בכותל וכדאיתא בירושלמי שם פ"ז ה"ז. אבל מ"מ מדאיתא במשנה דמלך היה קורא בעזרה ומוקמינן לה בעזרת נשים א"כ הא נמי מאי דאמר ת"ק והיכן קורין בו בעזרה הוא בעזרת נשים והבן וזה דלא כמש"כ לעיל).

ויקח אברהם

ואין בונין בו עץ בולט כלל וכו'. נ"ב אמר יוסף דכ"ב ע"ג.

יד איתן

ואין בונין בו עץ בולט. עיין בהשגות ובכס"מ בישוב לשכת כה"ג שהיתה של עץ. ובחנם דחק דהוא מבואר מדברי התוס' ביומא (דף ח') שהיתה פתוחה לחול ותוכה חול וא"כ ה"ט שהיו רשאים לבנותה מעץ: בכ"מ ד"ה ותמיהא לי הא דתנן בפ"ג דמדות וכלונסות של ארז היו קבועים כו'. וכתב בהגה"ה, בגירסתנו כתוב של אבן ולפ"ז אין כאן תמיה. אך רבינו לקמן ספ"ד העתיק ארז אלא שלא כתב קבועים והיינו כמ"ש הכס"מ:

פרק א' הלכה ט'

רש"י ז"ל במתני' דגריס יו"ט האחרון מ"מ לאו היינו שמיני והא ודאי ט"ס הוא וצ"ל ביום שלישי והוא פשוט וק"ל.

מעשה רקח

ואין בונים בו עץ בולט כלל. ידוע מה שהשיג הראב"ד ז"ל מלשכת העץ דאיתא בסוף מדות ומרן ז"ל תירץ כמה תרוצים גם בהרדב"ז ז"ל שנדפס מחדש בס' צ"ד עמד בזה והתוס' יו"ט ז"ל חלק על דברי מרן עיי"ש ועיין עוד להמל"מ והפר"ח ובס' צרור החיים ז"ל והרמ"א פ"ו דע"ז. אך לענ"ד תורה היא והרשות נתונה אחרי התאבקי בעפרות זהב רגלי הגאונים הנ"ל שדברי רבינו מבוארים ואין כאן תחילת השגה לא בפרקין ולא בספ"ו דהלכות ע"ז וזה דרבינו כתב כאן ואין בונים בו עץ בולט כלל דמשמע דאם אינו בולט שרי להדיא ומרן ז"ל ציין נלמד ממ"ש לקמן בסמוך ע"כ והיינו בהכרח מהא דאין עושין אכסדראות של עץ דסתם אכסדראות בולטין מן הכתלים וכ"כ ז"ל בפירושו המשנה בספ"ק דתמיד ובגמרא התם פריך ומי הו אכסדראות בעזרה והתניא ר' אליעזר בן יעקב אומר מנין שאין עושין אכסדראות בעזרה ת"ל לא תטע לך אשרה כל עץ ה"ק לא תטע לך כל עץ וכו' אמר רב חסדא באכסדרה של בנין ע"כ. ומשם למד רבינו דכל עץ שהוא בולט דומיא דאכסדרה אסור גם בספ"ו דע"ז לא אסר אלא אכסדראות ושבתות היוצאים מן הכתלים שכן כתב להדיא שם עיין עליו דמשמע דאם אינו דרך בליטה אלא בנין שרי להדיא וכיון שכן לשכת העץ אף אם היתה כולה בנויה מעצים שריא כיון שאינה דרך בליטה ודייקי דברי רבינו שם בהל' ע"ז שכתב אע"פ שהוא כבנין ואינו עץ נטוע הרחקה יתירה היא שנאמר וכו' דה"ק אע"פ שהוא כבנין והבנין הוא מותר להדיא וכו'.

ותדע עוד דבבנין הבית של שלמה ע"ה כתיב במלכים א' ו' ויבן את קירות הבית מביתה בצלעות

למ"ש סוף פ"ו מהל' ע"ז ועיין להרב צרור החיים ז"ל פה שהביא למ"ש בירושלמי בפ' אלו נאמרין דהבימה היתה בעזרת ישראל ופליגא אתלמודא דידן עיי"ש שהאריך.

ועל מה שהקשה הכ"מ ז"ל מהא דתנן וכלונסאות של ארז היו קבועים בבנין וכו' כתוב בהגהה לצדדין בגירסתינו כתיב של אבן ולפי"ז אין כאן תמיהא ע"כ וראיתי שם להרב צרור החיים שם שכתב דגירסת רבינו למ"ש בסו"פ ד' היא של ארז כמ"ש מרן ז"ל והדרא קושיא לדוכתא עיי"ש והנה גם דמ"ש רבינו ז"ל שם כלונסאות של ארז לאו היינו הנך דמתני' שהביא מרן ז"ל דהנהו היינו מכותל האולם לכותל ההיכל ולא הזכירן רבינו ז"ל כלל ומ"ש רבינו היינו מתני' דפ"ד דהיינו בפתחה של עליה ומ"מ מהך נמי קשיא כי קושית מרן ז"ל דהא דקי"ל גיין ועליות לא נתקדשו היינו בעזרה אבל עליות דהיכל נתקדשו וכמ"ש המל"מ ז"ל לקמן בפ"ו ה"ז וסבור הייתי לומר בלאו תירוץ דמרן ז"ל דעד כאן לא אסרינן עץ בולט אלא בתוך חלל המקדש וטעמא כדי לעשות הרחקה דקרא כתיב כל עץ וכמ"ש רבינו בהלכות ע"ז וא"כ סגי בהכי להרחיק ממקום המזבח כל חלל המקדש היכא דקאי מזבח ונראה אע"פ שאינו סמוך אבל בעליות דהיכל דאינו סמוך ואינו נראה דקמפסיק תקרת ההיכל כולי האי לא גזרינן ברם כד דייקינן שפיר לשון רבינו דהכא ודהתם סתמו כפירושו דבכל המקדש גזרו ועליות בכלל ומחזורתא כדתיירץ מרן ז"ל ומה שיש להקשות על דברי רבינו ז"ל דכאן כתב אין עושין אכסדראות בכל העזרה ושם כתב אסור לעשות וכו' במקדש עיי"ש כבר עמד בזה הרב צרור החיים ז"ל עיי"ש.

ומידי דברי אכתוב זאת זכרון שעמדתי משתומם על מ"ש רבינו בפ' המשניות דמגילה פ"ק דמגילה אמתני' דאיזו היא עיר גדולה וכו' ז"ל וכשיחול יום הקהל בשבת תהיה הקריאה ביום שמיני ע"כ ומילת שמיני לא יכולתי להולמו אף לפי גירסת

פרק א' הלכה ט'

קבוע אלא א"כ עץ בולט. ובהכי ניחא אפי' תימא דלשכת העץ היתה של עץ ממש כדעת הראב"ד דבהכרח היה מצופה בזהב או בנחשת. וזה ברור דלא נאסר עץ אלא דרך בנין דכל שמחובר לקרקע מחזי כנטיעה והוא שבולט אבל כל שאינו קבוע בבנין או אינו בולט לא מחזי כנטיעה ושרי. ודברי הראב"ד סותרין זא"ז כמ"ש פ"ו מהל' ע"ז ה"י והנכון כדרך רבנו וכמ"ש.

נאם דוד

ואין בונין וכו'. עיין השגות. ועי' מה שכתבתי פ"ג מהל' חגיגה ה"ז ועי' מ"ש פ"ו מהל' ע"ז ה"י. ועי' כ"מ ומל"מ. והנה מ"ש המגיה על דברי הכ"מ בגירסתנו כתוב של אבן וכו' ועיין כיוצא בזה בלשון רבנו פ"ד מהל' בית הבחירה הי"ג שתי כלונסאות של ארז. והנכון כמ"ש הכ"מ שלא היו קבועים בבנין אלא עומדים שם בקביעות והיו בהן יתדות של עץ קבועים כמו שליבות הסולם לעלות לעלייה. ולא הקפיד רבנו אלא שלא יהיה בבנין עץ בולט. ואולי נמי רמז רבנו בלשונו הצח דהוקשו לו מעשה משכן בקרשים וניחא ליה דכתיב ואת הקרשים ציפה זהב וכן מפורש מלכים א' ו' בבנין שלמה הכל ארז אין אבן נראה. וניחא ליה דכתיב ואת כל הבית ציפה זהב דאין איסור אפילו בבנין קבוע אלא א"כ עץ בולט. ובהכי ניחא אפי' תימא דלשכת העץ היתה של עץ ממש כדעת הראב"ד דבהכרח היה מצופה בזהב או בנחשת. וזה ברור דלא נאסר עץ אלא דרך בנין דכל שמחובר לקרקע מחזי כנטיעה והוא שבולט אבל כל שאינו קבוע בבנין או אינו בולט לא מחזי כנטיעה ושרי. ודברי הראב"ד סותרין זא"ז כמ"ש פ"ו מהל' ע"ז ה"י והנכון כדרך רבנו וכמ"ש.

צרור ההיים

ואין בונין בו עץ בולט כלל אין עושין אכסדראות של עץ בכל העזרה. ובהשגות א"א

ארזים מקרקע הבית עד קירות הספן צפה עץ [מבית] ויצף את קרקע הבית בצלעות ברושים ופירש"י שם ויצף שלמה את הבית מפנימה זהב סגור וא"א לטוה זהב ע"ג האבנים כי אם בעצים ובמסמרות ע"כ הרי מבואר יוצא מדברי כולם דבנין עצים לא נאסר שכל הקפידה אינה אלא על הבליטה דומיא דעץ נטוע היוצא מן הארץ וכיון שכן לשכת העץ ג"כ אפילו שהיתה בנויה מעץ אין כאן שום חשש ואדרבה זו היא שבנה שלמה ומה שנראה שהראב"ד ז"ל לא היה גורס בדברי רבינו תיבת בולט שהרי העתיק ואין בונים בו עץ כלל ולכך מצא מקום להשיג על רבינו זה הנראה לענ"ד ברור עם כל בני ישיבתי ותלמידי שיחיו:

מקורי הרמב"ם לרש"ש

במל"מ, ואפשר דלשכה זו לא היה לה פתח לקדש כי אם לחול וכו'. וכ"כ התוס' ביומא (ח' ב') ד"ה דאי, ותימה על המחבר וכן על התוס' יו"ט בסוף מדות שכתב ג"כ כדבריו שלא הביאום, והמחבר הראה לעיין בדבריהם אלו לקמן פ"ה הי"ז.

מרכבת המשנה

ואין בונין וכו'. עיין השגות. ועי' מה שכתבתי פ"ג מהל' חגיגה ה"ז ועי' מ"ש פ"ו מהל' ע"ז ה"י. ועי' כ"מ ומל"מ. והנה מ"ש המגיה על דברי הכ"מ בגירסתנו כתוב של אבן וכו' ועיין כיוצא בזה בלשון רבנו פ"ד מהל' בית הבחירה הי"ג שתי כלונסאות של ארז. והנכון כמ"ש הכ"מ שלא היו קבועים בבנין אלא עומדים שם בקביעות והיו בהן יתדות של עץ קבועים כמו שליבות הסולם לעלות לעלייה. ולא הקפיד רבנו אלא שלא יהיה בבנין עץ בולט. ואולי נמי רמז רבנו בלשונו הצח דהוקשו לו מעשה משכן בקרשים וניחא ליה דכתיב ואת הקרשים ציפה זהב וכן מפורש מלכים א' ו' בבנין שלמה הכל ארז אין אבן נראה. וניחא ליה דכתיב ואת כל הבית ציפה זהב דאין איסור אפילו בבנין

פרק א' הלכה ט'

ולוי הדיוט אחר המחילה רבה לא ידענא מאי קא קשיא ליה מהתם דהתם רבינו בעזרת ישראל דוקא קאי דעזרה סתם המוזכר בדברי רבינו בכל הלכות בית הבחירה היא עזרת ישראל. ומה גם דמהי שיאטה עזרת נשים גבי אולם והיכל דהרי כשאדם נכנס משער מזרחי של הר הבית מהלך עד סוף החיל בשוה ומן החיל עולה לעזרת נשים בי"ב מעלות ומהלך כל עזרת נשים בשוה ועולה ממנה לעזרת ישראל שהוא תחילת העזרה בט"ו מעלות ומהלך כל עזרת ישראל בשוה ועולה ממנה לעזרת כהנים במעלה גבוהה אמה ועליה דוכן יש בו ג' מעלות ומהלך כל עזרת כהנים והמזבח ובין האולם למזבח בשוה ועולה משם לאולם בי"ב מעלות והאולם וההיכל כולו בשוה כמפורש כל זה בדברי רבינו ריש פ"ו מהלכות אלו וא"כ מה שיאטה ומה שייכות יש לה לעזרת נשים גבי אולם והיכל:

ועוד דאדקשיא ליה על דברי מרן ז"ל תיקשי ליה על דברי רבינו דידיה אדידיה דשם בפ"ו מהל' ע"ז כתב במקדש דכולל ג"כ הר הבית ועזרת נשים כדמוכח ממ"ש רבינו ריש פ"ו מהלכות אלו המקדש כולו וכו' ואילו הכא בפ"א מהל' אלו לא כתב איסור אכסדראות של עץ כי אם בעזרת ישראל דוקא:

תו כתב מורי הרב נר"ו שם וז"ל גם מ"ש מרן ז"ל דלשכת העץ היתה בנויה במקום דריסת רגלי ישראל משמע דאינו בכלל שער נקנור. ליתא דכל עזרת ישראל לפנים משער נקנור הוא עכ"ד. וכן נמי קשה שהרי רבינו כתב בפ"ה מהל' אלו דין י"ב דמקום דריסת רגלי ישראל הוא הנקרא עזרת ישראל. ובפ"ז דין י"א כתב ומפתח הר הבית עד פתח העזרה שהוא שער נקנור במחנה לוי וכו' מוכח בהדיא דכל עזרת ישראל לפנים משער נקנור הוא ומקום דריסת רגלי ישראל הוא עזרת ישראל:

שוב ראיתי להרב בעל תוס' יו"ט ז"ל בפ"ה דמידות משנה ד' שהוקשה לו כן על דברי הראב"ד

והלא לשכת כה"ג של עץ היתה. ובשמחת בית השואבה מקיפין כל העזרה גזוזטרא אלא לא אסרה תורה כל עץ אלא אצל מזבח ה' והיא עזרת כהנים משער נקנור ולפנים אבל בעזרת נשים ובהר הבית מותר ע"כ:

הנה מרן ז"ל בכ"מ תמה עוד מהא דתנן בפ"ג דמידות וכלונסאות של ארז היו קבועים מכתלו של היכל לכתלו של אולם כדי שלא יבעט. ושמה י"ל שלא קבועים ממש קאמר בבנין וכו' וכתב הר"ש אאיליון ז"ל וז"ל בגירסתינו כתוב של אבן ולפ"ז אין כאן תמיהא עכ"ד. וליתא דמרן ז"ל קאי לדעת רבינו דבסוף פ"ד מהלכות אלו פסק לההיא דתנן בפ"ד דמידות ובפתחו של עלייה היו שתי כלונסאות של ארז וראשי פספסין היו מבדילין בעלייה בין גג הקדש לגג קדש הקדשים. לפ"ז מוכרח דגם הכא גריס הכי וצריך לתרץ תירוץ מרן ז"ל. ועל פי זה יש לתרץ לההיא דתנן בפ"ב דמידות משנה ו' וראשי פספסין מבדילין בין עזרת ישראל לעזרת כהנים ר"ל ראשי קורות בולטים ויוצאים מן הכותל להבדיל וכו' וגם רבינו בפ"ה המשנה פ"ק דמידות משנה ו' דקתני וראשי פספסין מבדילין בין קדש לחול פי' דלפעמים עושין אלו הפספסין מעצים וכו' וצריך לומר שלא קבועים בבנין ממש היו כתירוץ מרן ז"ל לההיא דכלונסאות של ארז:

עוד תירץ מרן ז"ל להשגת הראב"ד די"ל דס"ל להראב"ד דלשכת העץ היתה בנויה במקום דריסת רגלי ישראל וגזוזטרא בעזרת נשים ורבינו י"ל דהכי ס"ל ע"כ:

והקשה מורי הרב נר"ו בפ"ו מהלכות ע"ז בס' מקראי קדש דליתא דשם בפ"ו דע"ז כתב רבינו במקדש ובפ"א מהלכות בית הבחירה דין ה' כתב דקדש הקדשים ואולם ועזרה הכל נקרא מקדש מוכח דכל העזרות נקראין מקדש ואיך נאמר דוקא משער נקנור עכ"ד:

פרק א' הלכה ט'

אמור מעתה דלק"מ דכוונת הראב"ד לפי מ"ש מרן ז"ל בכ"מ הוא שלשכה זו היתה בנוייה במקום דריסת רגלי ישראל שהוא עזרת ישראל והיא בצפון העזרה ושם לא יש איסור מלא תטע כל עץ שאינו אצל מזבח ה' ולא אסרו אלא משער נקנור ולפנים שהוא אצל המזבח ודוק:

שוב ראיתי להפר"ח שנדפס עכשיו בהלכות בית הבחירה שכתב עיין השגת הראב"ד בפ"ו מהלכות ע"ז שכתב עוד ובימה של עץ שהיו עושין למלך בהקהל לשעתה היתה ע"כ והכי איתא בירושלמי פ"ק דמגילה אהא דתנן חגיגה והקהל מאחרין ולא מקדימין רבי יצחק אמר מפני הבימה ופריך ויעשו אותה מאתמול אמר ר' מתניה על שם לא תטע לך כל עץ אלא דכיון דלשעתה היתה ליכא לא תטע ומהכא שמעינן דאף בעזרת נשים אסור היפך סברת הראב"ד הכא בפ"א דבית הבחירה ע"כ:

ולענ"ד לק"מ דהרי רבינו ז"ל פסק כר' אליעזר בן יעקב בפ"ו מהלכות ע"ז דליכא איסור אלא בעזרה ולא בהר הבית כסברת הת"ק שבספרי משום דמשנת ראב"י קב ונקי והראב"ד הודה לו לרבינו שם בזה מדלא השיג עליו בזה שם וכיון שכן מצינן למימר דהראב"ד ס"ל כמ"ד בירושלמי דטעם הקהל דמאחרין ליום מחר היינו מפני הבימה כדכתב הראב"ד בהדיא בסוף הלכות חגיגה וס"ל דבהא פליגי דמ"ד מפני הבימה וכדי שלא לדחוק את העזרה לא היו עושין אותה מאתמול ס"ל כראב"י. דליכא איסורא בהר הבית ולא בעזרת נשים כי אם בעזרת ישראל דוקא ומ"ד בירושלמי על שם לא תטע כל עץ ס"ל כת"ק שבספרי ולית הלכתא כוותיה אלא כראב"י דמשנתו קב ונקי וס"ל להראב"ד דלמ"ד על שם לא תטע לך כל עץ לאו היינו טעמא דמאתמול לא מיקרי לשעתה דמהי תיתי לן דאפי' יעשו אותה מאתמול דאינו קרוי לשעתה כיון שאחר מצות הקהל היו מסלקין אותה ואינה קבועה שם לעולם אלא ודאי דס"ל לאותו מ"ד דאפי' שאינו בנין קבוע לעולם כי אם לשעתה

ומרן כ"מ ז"ל וז"ל וצריך טעם למה נקראת לשכת העץ וראיתי להראב"ד פ"א מהל' בית הבחירה שכתב שהיתה של עץ והוקשה לו מלא תטע לך כל עץ וניחא ליה דלא אסרה תורה אלא אצל מזבח ה' והיא עזרת כהנים משער נקנור ולפנים אבל בעזרת נשים ובהר הבית מותר ע"כ ולא יכולתי לעמוד עליהן שאם הוא אומר שמשער נקנור ולהלן אסור יהיה בכלל האיסור אף עזרת ישראל ששער נקנור בתחילת עזרת ישראל הוא שאין שער בין עזרת ישראל לעזרת הכהנים וא"כ הוא דכתב עזרת כהנים לאו למעוטי עזרת ישראל אלא לאפוקי עזרת נשים וכדמסיים למילתיה וקשיא לי דלפום מאי דתנינן הכא לא היתה לשכה זו כלל בעזרת נשים דבעזרת ישראל אנן קיימין. וכן קשה לי על הכ"מ ז"ל שגם הוא מיישב ע"פ זה הדרך של הראב"ד עכ"ד. הנה לכאורה קושייתו היא עצומה. אבל מה שהבין מדברי הראב"ד שכוונתו לתרץ דלשכה זו היתה בעזרת נשים ליתא דהראב"ד סובר שהיתה בנויה במקום דריסת רגלי ישראל והוא עזרת ישראל וכמ"ש מרן ז"ל. ומה מאד קשה מ"ש שגם מרן ז"ל מיישב ע"פ זה הדרך של הראב"ד שהרי לפי דברי התוס' יו"ט הראב"ד סובר שהיתה לשכה זו בנויה בעזרת נשים ואילו מרן ז"ל כתב בדעת הראב"ד דס"ל שהיתה בנויה במקום דריסת רגל ישראל שהוא עזרת ישראל כדכתב רבינו פ"ה דין י"ב:

אבל נ"ל לעיקר הקושיא על הראב"ד והכ"מ ז"ל דלק"מ דהנה שבעה שערים היו לה לעזרת ישראל שלשה מן הצפון הסמוכין למערב ושלשה מן הדרום הסמוכין למערב ואחד במזרח מכיון כנגד בית קדש הקדשים באמצע ושער זה שבמזרח הוא הנקרא שער העליון והוא שער נקנור כדכתב רבינו בפ"ה דין ד' וה' ותנן נמי בפ"ה דמדות שש לשכות היו בעזרת ישראל שלש בצפון ושלש בדרום השלש שבצפון לשכת הגזית לשכת הגולה לשכת העץ והיא היתה לשכת כה"ג ופסקו רבינו בסוף פ"ה מהל' אלו דין י"ז:

פרק א' הלכה ט'

לו בימה של עץ א"כ לפ"ז משני שפיר בפ"ק דמגילה דהטעם דאין עושין הבימה מאתמול הוא על שם לא תטע לך כל עץ דבעזרת ישראל ודאי איכא איסורא מלא תטע לך כל עץ וצ"ע:

ותו קשה טובא דלא יתכן לומר דטעם מ"ד בירושלמי דמה שלא היו עושין אותה מאתמול אלא ביומיה הוא משום דכיון דלשעתה היתה ליכא איסורא דלא תטע לך כל עץ משא"כ מאתמול דלא מיקרי לשעתה דאיכא איסורא וכו' ליתא דהרי בשמחת בית השואבה היו מקיפין כל עזרת נשים גזוזטרא והתם פעמים היתה שמחת בית השואבה ששה ימים ופעמים חמשה כדתנן בריש פרק החליל. נמצא דאפילו דהקפת גזוזטרא היתה לששה או חמשה ימים זה קרוי לשעתה וליכא איסורא דלא תטע לך כל עץ. אלא ודאי דהטעם הוא משום דהוי מצוה דיומיה משא"כ מאתמול וכדכתיבנא והכי נמי איכא למימר התם בשמחת בית השואבה אליבא דזה מ"ד:

גם בדברי רבינו בפ"ו מהלכות ע"ז איכא למידק עמ"ש שם הנוטע אילן אצל המזבח או בכל העזרה וכו' ה"ז לוקה שנאמר לא תטע לך אשרה כל עץ. אסור לעשות אכסדראות של עץ במקדש וכו' הרחקה יתירה היא וכו' ע"כ בסיפרי פרשת שופטים לא תטע לך אשרה כל עץ מלמד שכל הנוטע אשרה עובר בלא תעשה. ומנין לנוטע אילן ובונה בית בהר הבית שהוא עובר בל"ת ת"ל כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך ראב"י אומר מנין שאין עושין אכסדרא בעזרה ת"ל אצל מזבח ה' אלהיך ע"כ. וכתב מרן בכ"מ דמדלא קאמר ראב"י עובר בל"ת כדקתני גבי נוטע אילן משמע לרבינו דלא לקי עליה וממ"ש רבינו הרחקה יתירה היא משמע דמדרבנן הוא דמיתסר וקרא אסמכתא בעלמא ע"כ:

ויש לדקדק בדברי רבינו דממ"ש דנטיעת אילן בעזרה לוקה משמע הא לעשות אכסדרא של עץ בעזרה מילקא הוא דלא לקי אבל איסורא

אפ"ה איכא איסורא אלא דטעמו הוא דלא שרינן כי אם ביומיה דהוי מצוה דיומיה משא"כ מאתמול דלא הוי מצוה דיומיה:

אבל כד מעיינינן שפיר הא ודאי ליתא כלל דאם איתא דהראב"ד ז"ל ס"ל הכי דבהא פליגי בירושלמי דמ"ד כדי שלא לדחוק את העזרה ס"ל דליכא איסור דלא תטע לך כל עץ בעזרת נשים כי אם בעזרת ישראל דוקא כסברת ראב"י וקי"ל כוותיה א"כ מה הוקשה לו להראב"ד שם בפ"ו מהלכות ע"ז מההיא דבימה של עץ והוצרך לתרץ לשעתה היתה והלא בימה זו בעזרת נשים היו עושין אותה ששם היתה נעשית מצות הקהל ובעזרת נשים מותר אלא ודאי דס"ל דלא פליגי בהכי וטעמו דאותו מ"ד על שם לא תטע לך כל עץ הוא דכיון דלשעתה הייתה ליכא איסורא דלא תטע משא"כ דמאתמול אסור ומעתה קושית הפר"ח היא עצומה מהירושלמי הנזכר:

וכד דייקנן שפיר אעיקרא קושיא ליתא ואדרבא דברי הפר"ח תמוהים טובא דאישתמיטתיה לשון הירושלמי בפ' אלו נאמרין על מתני' דפרשת המלך כיצד וכו' דקתני עושין לו בימה של עץ ועזרה והוא יושב עליה וכו' והמלך עומד ומקבל ס"ת וקורא יושב ופריך התם בירושלמי לא כן תני רבי חייא לא היתה ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד ואמר רבי אמי בשם ר' שמעון בן לקיש אף למלכי בית דוד לא היתה ישיבה בעזרה ומשני תיפתר סמך לו בכותל וישב לו ע"כ הרי לך בהדיא דס"ל להירושלמי דבימה זו ומצות הקהל בעזרת ישראל היו עושין אותה ולא בעזרת נשים דבתלמודא דילן פרכינן הכי ומשנינן בעזרת נשים. ואילו מדברי הירושלמי מוכח בהדיא דבעזרת ישראל היתה בימה זו ושם נעשית מצות הקהל ולא היתה ישיבה אלא סמיכה:

אמור מעתה דלפ"ז דס"ל להירושלמי הכי דבעזרת ישראל היתה נעשית מצות הקהל ושם היו עושין

פרק א' הלכה ט'

ראב"י את"ק דהאי בונה בית דקאמר ת"ק של עץ היא כמין אכסדרא ואתא ראב"י למימר דאינו בל"ת למלקות כמו נוטע אילן בעזרה אלא איסורא דאורייתא לחוד הוא דאיכא אחר דעיקר צווי הלאו הוא בנטיעה ומריבויא דכל עץ נפקא לן לאיסור עשיית אכסדראות בעזרה מדאורייתא וא"כ קשה דמנ"ל לרבינו לומר דלראב"י ליכא אלא איסורא בעלמא דרבנן וגם לדברי מרן ז"ל קשה זה ודוק ועיין:

גם מה שהשיג הראב"ד שם בפ"ו מהלכות ע"ז מההיא דבימה של מלך שהיו עושין והוצרך לתרץ דלשעתה הייתה וכו' לפי מ"ש רבינו בסוף הלכות חגיגה ומביאין בימה גדולה של עץ וכו' לק"מ ולא צריכנן לתרוצי בהכי דהא מדבריו אלה מוכח שלא היתה קבועה בבנין אלא היו מביאין אותה עשויה מבחוץ ובנין של פרקים הייתה כמ"ש שם התוס' והיו מביאין אותה מפורקת ושם בעזרה היו מחברין אותה בחוליות וכיון שכן ליכא איסורא מלא תטע לך כל עץ מידי דהוה אכלונסאות של ארז שכתב מרן כ"מ בפ"א מהלכות בית הבחירה שלא היו קבועים ממש בבנין ודוק:

אין עושין אכסדראות של עץ וכו'. וקשה דכאן לא כתב איסור אכסדראות כי אם בכלל עזרת ישראל דוקא ובסוף פ"ו מהל' ע"ז כתב במקדש דמקדש כולל הר הבית וכל העזרות וכדמוכח ממ"ש בריש פ"ו מהל' אלו:

שוב ראיתי למורי הרב נר"ו בס' מקראי קדש בפ"ו מהל' ע"ז שכתב דהראב"ד תירץ בפ"א מהל' בית הבחירה דלא אסרה תורה רק משער נקנור ולפנים ועזרת נשים והר הבית מותר. וכתב שם מרן ז"ל דס"ל דלשכת העץ היתה במקום דריסת רגלי ישראל וגזוזטרא בעזרת נשים ורבינו י"ל דהכי ס"ל ע"כ וליתא דכאן כתב רבינו במקדש ופ"א מהל' בית הבחירה דין ה' כתב דקודש הקדשים ואולם ועזרה הכל נקרא מקדש מוכח דכל העזרות

דאורייתא מיהא איכא וכדמוכח מדברי הראב"ד בפ"א מהלכות בית הבחירה שהבין כן מדברי רבינו דמדאורייתא הוא דאסור לעשות אכסדראות של עץ בעזרה יעו"ש וכיון שכן היאך כתב רבינו אח"כ דאיסור עשיית אכסדראות של עץ הוא מדרבנן משום הרחקה יתירה דהא במקדש שכתב רבינו כולל ג"כ העזרה וכמ"ש רבינו בפ"א מהל' בית הבחירה דין ה' דק"ק ואולם ועזרה הכל נקרא מקדש והראב"ד ג"כ מה זו שתיקה בזה. ואין לומר דמ"ש הראב"ד שם בפ"א מהל' בית הבחירה אלא לא אסרה תורה וכו' לאו למימרא שהבין מדברי רבינו דלעשות אכסדראות של עץ בעזרה איכא איסורא דאורייתא וע"ז כתב הוא ז"ל דליכא איסורא דאורייתא אלא משער נקנור ולפנים אלא כוונתו לומר דהיכא דאסרה תורה נטיעת עץ שהוא משער ניקנור ולפנים דוקא שם עשו חכמים הרחקה שלא יעשה אכסדראות של עץ אבל בהר הבית ובעזרת נשים ליכא איסורא אפ"ל דרבנן וגם בעזרת ישראל במקום דריסת רגלי ישראל לפי דברי מרן ז"ל בכ"מ לדעת הראב"ד. דהא כתב רבינו אסור לעשות אכסדראות של עץ במקדש ומילת במקדש כולל הר הבית ועזרת נשים ומקום דריסת רגלי ישראל כמבואר בדברי רבינו ריש פ"ו מהלכות בית הבחירה וא"כ אמאי לא השיגו הראב"ד בזה דליכא איסורא אפילו מדרבנן. והן אמת דבלא זה נמי קשה דאמאי לא השיגו בזה אחר דהוא ז"ל סובר דבהר הבית ובעזרת נשים מותר גמור ואיך כתב הרמב"ם במקדש דנראה דכולל הכל:

על כן צ"ל דהאי במקדש שכתב רבינו בפ"ו דע"ז היינו בעזרה כמ"ש בפ"א מהלכות בית הבחירה וקאי שם אדלעיל מיניה שכתב איסור נטיעת עץ בעזרה מדאורייתא על זה קאי ההרחקה יתירה מדרבנן שלא לעשות אכסדראות של עץ:

אך קשה דאף דנימא דרבינו פסק כר' אליעזר בן יעקב דלא קאמר עובר בל"ת מ"מ נימא דבהא פליג

פרק א' הלכה ט'

למעוטי עזרת ישראל אלא לאפוקי עזרת נשים וכדמסיים במילתיה וקשיא לי דלפום מאי דתנינן הכא לא היתה לשכה זו כלל בעזרת נשים דבעזרת ישראל אנן קיימין. וכן קשיא לי על הכ"מ שגם הוא מיישב ע"פ זה הדרך של הראב"ד עכ"ד. הנה מה שהבין הוא ז"ל מדברי הראב"ד שתירץ דלשכה זו היתה בעזרת נשים וכו' ליתא דהראב"ד סובר שהייתה בנויה במקום דריסת רגלי ישראל כמ"ש מרן ז"ל והוא בעזרת ישראל כמ"ש רבינו פ"ה מהל' בית הבחירה דין י"ב. ומה מאד קשה מ"ש שגם מרן ז"ל מיישב ע"פ זה הדרך של הראב"ד שהרי לפי דבריו הראב"ד סובר שהייתה לשכה זו בעזרת נשים ואילו מרן ז"ל כתב בדעת הראב"ד שסובר שהייתה בנויה במקום דריסת רגלי ישראל שהוא עזרת ישראל:

ולעיקר קושייתו על הראב"ד והכ"מ נ"ל דלק"מ דהנה שבעה שערים היו לה לעזרת ישראל שלשה מן הצפון הסמוכין למערב ושלשה מן הדרום הסמוכין למערב ואחד במזרח מכוון כנגד בית קדש הקדשים באמצע ושער זה שבמזרח הוא הנקרא שער העליון והוא שער נקנור כדכתב רבינו בפ"ה מהל' בית הבחירה דין ד' וה' והוא משנה וגמרא כמ"ש שם מרן ותנן נמי בפ"ה דמידות שש לשכות היו בעזרת ישראל שלשה בצפון ושלשה בדרום השלש שבצפון לשכת הגזית לשכת הגולה לשכת העץ והיא היתה לשכת כה"ג ופסקו רבינו בפ"ה דין י"ז. אמור מעתה דכוונת הראב"ד לפי מ"ש מרן כ"מ היא שלשכה זו היתה במקום דריסת רגלי ישראל שהיא עזרת ישראל והיא בצפון העזרה ושם לא יש איסור מלא תטע כל עץ שאינו אצל מזבח ה' ולא אסרו אלא משער נקנור ולפנים שהוא אצל המזבח ודוק:

נקראין מקדש ואיך נאמר דוקא משער נקנור עכ"ד. ואחר המחילה רבה לא ידענא מאי קא קשיא ליה מהתם דהתם רבינו בעזרת ישראל דוקא קאי דעזרה סתם המוזכר שם בדברי רבינו בהל' בית הבחירה היא עזרת ישראל ומה גם דמאי שיאטה עזרת נשים שם גבי אולם והיכל דמהר הבית עד החיל משם היו עולין לעזרת נשים בי"ב מעלות ומהלך כל עזרת נשים בשוה ועולה ממנה לעזרת ישראל שהוא תחילת העזרה בט"ו מעלות ומהלך כל עזרת ישראל בשוה ועולה ממנה לעזרת כהנים במעלה גבוה אמה ועליה דוכן יש שלש מעלות ומהלך כל עזרת כהנים והמזבח ובין האולם ולמזבח בשוה ועולה משם לאולם בי"ב מעלות והאולם וההיכל כולו בשוה כמפורש כל זה בדברי רבינו בריש פ"ו מהל' בית הבחירה יעו"ש ועוד דאדקשיא ליה בדברי מרן ז"ל תיקשי ליה בדברי רבינו גופיה דידיה אדידיה כדאקשינן דהכא כתב במקדש דכולל ג"כ הר הבית ועזרת נשים כדמוכח ממ"ש ריש פ"ו מהל' בית הבחירה ואילו בפ"א מהל' בית הבחירה לא כתב איסור אכסדראות של עץ אלא בעזרת ישראל דוקא:

תו כתב מורי הרב נר"ו גם מ"ש מרן דלשכת העץ היתה במקום דריסת רגלי ישראל משמע דאינו בכלל שער נקנור וליתא דכל עזרת ישראל לפנים משער נקנור הוא וכו'. הנה קושיא זו הקשה התוס' יו"ט ז"ל בפ"ה דמידות משנה ד' בין על הראב"ד בין על מרן כ"מ ז"ל והי לך לשונו וצריך טעם למה נקראת לשכת העץ וראיתי להראב"ד פ"א מהל' בית הבחירה שכתב שהייתה של עץ והוקשה לו מלא תטע לך כל עץ וניחא ליה דלא אסרה תורה אלא אצל מזבח ה' והיא עזרת כהנים משער נקנור ולפנים אבל בעזרת נשים ובהר הבית מותר ע"כ והוקשה לו ולא יכולתי לעמוד עליהן שאם הוא אומר שמשער נקנור ולהלן אסור יהיה בכלל האיסור אף עזרת ישראל ששער ניקנור בתחילת עזרת ישראל הוא שאין שער בין עזרת ישראל לעזרת כהנים וא"כ הא דכתב עזרת כהנים לאו

פרק א' הלכה ט'

אבל כשהיו מקיפין את כל העזרה גזוזטרא לא היה דרך בנין אלא לפי שעה ואח"כ מסירין אותה וכן לשכת כהן גדול אע"פ שהיה דרך בנין לא היה בולט אלא כעין תקרת ההיכל ולפי ששאר הלשכות לא היה להם תקרה היו קורין ללשכת כהן גדול לשכת העץ א"נ שמא היה שם עץ תחילה ועקרו אותו ובנו הלשכה במקומו נקראת לשכת העץ. וקשיא לי על הראב"ד ז"ל דס"ל דשל עץ ממש היתה הרי הוא מודה דבעזרת אנשים לא היו יכולין לבנות עץ והלא לשכת העץ בעזרת ישראל היתה וצריך לתקן לדעתו ז"ל כי בחול היתה בנויה ולא בקדש ואחורי לשכת הגזית היתה ולשכת הגזית חציה בחול ששם יושבים סנהדרין.

קריית ספר

ואין בונין בו עץ כלל דכתיב לא תטע לך אשרה ודרשינן ליה לא תטע לך אשרה לא תטע לך כל עץ אצל מזבח וגו' דהיינו מעזרת ישראל ולפנים.

שו"ת הרדב"ז

עוד שאלת על מה שהשיג הראב"ד ז"ל בפרק הנזכר והלא לשכת כהן גדול של עץ היתה ובשמחת בית השואבה היו מקיפים כל העזרה גזוזטרא אלא לא אסרה תורה כל עץ אלא אצל מזבח ה' והיא עזרת אנשים משער ניקנור ולפנים אבל בעזרת נשים ובהר הבית מותר עכ"ל.

תשובה דעת הרב ז"ל דלא אסרה תורה אלא דרך בנין ובולט וכן כתב ז"ל ואין בונין עץ בולט כלל

הלכה י

וּמְרַצְפִּין אֶת כָּל הָעֲוֹרָה בְּאַבְנֵי יְקָרוֹת. וְאִם נִעְקְרָה אָבֶן אֶף עַל פִּי שְׁהִיא עוֹמֶדֶת בְּמִקְוָמָהּ. הוֹאִיל וְנִתְקַלְקְלָה פְּסוּלָה וְאִסוּר לִפְהֵן הָעוֹבֵד לְעַמֵּד עָלֶיהָ בְּשַׁעַת הָעֲבוּדָה עַד שֶׁתִּקְבַּע בְּאַרְץ:

השגות הראב"ד עד שתקבע בארץ. א"א עוד אמרו שאם נעקרה האבן ועמד הכהן ועבד במקומה (בגומא) אין דרך שירות בכך: [בגמ' לא איפשיטא וקאי בתיקון]

כסף משנה

דעתו לחברה, ותמה ע"ז המל"מ דכיון דאמרינן דודאי חייצא א"כ ודאי פסול הקרבן, ובמה שהשמיט הרמב"ם האבעיא דעמד במקומה כתב הכ"מ דמכיון דסתמא דגמ' לא בעי הכי אליבא דר' אמי משמע דפשיטא ל' דדרך שירות בכך, וגם בזה תמה המל"מ דלא מצינו להוכיח כן וסיים בצ"ע, ובאמת אינה הוכחה דהא לא שייך זה לבעיא קמייתא.

ומרצפין את כל העזרה באבנים יקרות. הכי משמע בכמה דוכתי: ואם נעקרה אבן וכו'. פרק שני דזבחים (דף כ"ד). וכתב הראב"ד עוד אמרו שם וכו'. ויתבאר פרק ה' מהלכות ביאת המקדש:

אבן האזל

והנה בדין עומד על האבן מייתי בגמ' בזבחים דף כ"ד הא דתנא דבי ר' ישמעאל הואיל ורצפה מקדשת וכלי שרת מקדשים, ובהר המוריה העיר בזה דבספרי פ' שופטים דריש כן מקרא דושרת וגו' ככל אחיו הלויים, ובשבת דף צ"ג מביא רש"י ב' הדרשות, והגר"א באדרת אלי' כתב דהדרשא הוא מסוף הפסוק דכתיב העומדים שם וע"ז דריש דהוא על הרצפה (ובספרי מלבי"ם שנדפס עם הגהות הגר"א איתא העומדים לשרת והוא בודאי ט"ס דליכא בקרא העומדים לשרת אלא העומדים שם) וכתב בהר המורי' דאיצטרך הא דתנא דבי רי"ש דמדרשת הספרי אינו אלא לכתחילה אבל לא לעכב, ודבריו תמוהים דהא בספרי איתא להדיא מכאן אמרו עומד ע"ג כלים וכו' פסול ולשון פסול בודאי הוא דהקרבת פסול.

ומרצפין את כל העזרה באבנים יקרות, ואם נעקרה אבן אע"פ שהיא עומדת במקומה הואיל ונתקלקלה פסולה ואסור לכהן העובד לעמוד עליה עד שתקבע בארץ.

השגת הראב"ד עד שתקבע בארץ, א"א עוד אמרו שאם נעקרה האבן ועמד הכהן במקומה בגומא ועבד דרך שירות בכך.

הכ"מ בפ"ה מה' ביאת מקדש הביא דברי הראב"ד ותמה עליו דהא בגמ' הוא בעיא דלא איפשטא, אבל גם על הרמב"ם תמה שהשמיט לגמרי דגם לכתחילה אסור לעמוד, עוד תמה על הרמב"ם שלא חילק בין דעתו לחברה לאין דעתו לחברה, דבדעתו לחברה הוי בעיא דלא איפשטא והקרבת לא נפסל מספק, אבל באין דעתו לחברה הא אמרינן דודאי חייצא וא"כ הקרבן פסול, וכתב דהרמב"ם מפרש דמה דאמרינן חייצא אינו לפסול הקרבן, אלא שלא יעמוד עלי' הכהן לכתחילה ובדעתו לחברה בעי אי מותר לכתחלה לעמוד עלי', וא"כ מספק אסור לכתחלה לעמוד עלי', בין בדעתו לחברה בין באין

לכן נראה דבאמת פליגי דהספרי סבר דכיון דלעיקר דין עומד הוי הך קרא לעכב כדתניא בזבחים דף כ"ג לעמוד לשרת מצוה כשהוא אומר העומדים שנה עליו הכתוב לעכב, ולכן סבר הספרי דגם מה דילפינן מהעומדים שם דבעינן עומד ע"ג

פרק א' הלכה י'

ד"א שמה לקיחה, וחלקו בין שכורך סביב ידו דלא הוי לקיחה ובין שכורך סביב הלולב דהוי לקיחה, ובסוכה דף ל"ז כתבו דהוא משום דאינו דרך כבוד, ולפי"ז אם ה' דרך כבוד והדור למעשה הקבלה ה' כשר לקיחה ע"י ד"א. וכיון דדין מה דפסול כשדבר חוצץ בינו לבין הרצפה ילפינן מדין כלי שרת, א"כ כי היכא דבדין כלי שרת היינו אומרים דלקיחה ע"י ד"א שמה לקיחה אם ה' דרך כבוד והדור ה"נ בעמידה ע"י דבר אחר על הרצפה היכי שהוא דרך כבוד צ"ל דשמה עמידה על הרצפה.

מלואים והשמטות

**לידידי הרב הג' הנעלה מו"ה אברהם שפירא
שי' ממצוייני ישיבת חברון**

במש"כ בהל' י' ד"ה והנה שכתבתי וה"נ בעמידה ע"י דבר אחר כתב ע"ז, מפורש לקמן דדם קדשים חוצץ בין רגל לרצפה אי לאו דלח אינו חוצץ אף שמפורש שם להדיא דהוא דרך כבוד ושבח הוא להם, ובודאי מש"כ התוס' שייך לומר רק בלקיחה כיון שגם ע"י ד"א נקרא לקיחה ואינו דומה לקיחה לעמידה, ועוד דאל"כ בכל מבשא"מ אם אינו דרך בזיון לא תהוי חציצה וז"א, ובאמת זה מוכרח ביומא דגם בכ"ש מבשא"מ חוצץ עכ"פ כשמחזיק תחת הכלי, וכמש"כ התוס' בכ"מ איברא בזבחים ל"ה הנז' ק"ל ממה דאמר רבא כל לנאותו אינו חוצץ וי"ל עכ"ד, והנה בא לחלק בין לקיחה ע"י דבר אחר לעמידה ע"י ד"א, אכן הא עיקר דין דאמרינן שלא יהי' דבר חוצץ בין רגלו לרצפה ילפינן בזבחים דף כ"ד מהא דרצפה מקדשת וכלי שרת מקדשין, מה כלי שרת לא יהא דבר חוצץ בינו לבין כלי שרת פירש"י בקבלת הדם כדכתיב ולקח הכהן שתהא לקיחה בעצמו של כהן, וכתבו שם התוס' דבדין זה של ולקח הכהן שייך דין דלקיחה ע"י ד"א שמה לקיחה, והקשו דלמה פסול כאן חציצה וכתבו לחלק בין כרך ידו לכרך הלולב, וה"נ אם אוחו הכלי בדרך בית יד ה"נ דכשר דהוי

הרצפה הוא ג"כ לעכב דהוא רק פ' בגדר עומד וכמו דמצינו בדין ילבש על בשרו שלא יהי' דבר חוצץ בין בגדי כהונה לבשרו דלא שנה עליו הכתוב לעכב ומ"מ הקרבן פסול משום דזהו רק פרט בדין לבישת בגדי כהונה, וממילא ילפינן מקרא דאין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם דהקרבן פסול, ומבואר מה דאיתא בספרי לגירסת הגר"א מכאן אמרו יושב עומד ע"ג וכו' דהוא חד דינא עם יושב דהקרבן פסול, אבל תנא דבי ר' ישמעאל סבר דדין עומד ע"ג הרצפה לא נוכל ללמוד מהך קרא דהוא לעכב דהוא מילתא אחריתא ואינו גדר בעמידה אלא דהוא דין אחר דצריך שיהי' עומד ע"ג הרצפה, ולכן לא הוי מיפסל הקרבן ולכן הוצרך ללמוד במה מצינו מכלי שרת, דכמו דבכלי שרת פסול חציצה ה"נ ברצפה פסול חציצה, ומבואר דבאמת תנא דבי רי"ש נמי סמך אקרא דהעומדים שם דרש"י פ' הואיל ורצפה מקדשת, לעמוד לשרת שהרי דוד קדשה וכו', ולכאורה מזה דדוד קדשה להרצפה לא מוכח דהוא עכוב על עמידת הכהן דאפשר דצריך הרצפה לקדושת העזרה ולהכשר הקרבנות, ואף דעמד בחוץ וקבל קבלתו פסולה כדאיתא בדף כ"ו הא פירש"י דקבלה בפנים נפקא לן מדכתיב לעמוד לפני ה' לשרתו אלמא כל שירות לפני ה' הוא, אבל מנלן דצריכה הרצפה לקדושת הכהן אבל בדרשת הספרי מבואר דמדכתיב העומדים שם ילפינן דשרות הכהן הוא כשעומד על הרצפה, ומבואר עכשיו מה דרש"י בשבת בדצ"ג מביא ב' הדרשות, משום דלדרשא דתנא דבי רי"ש צריך נמי לדרשת הספרי.

והנה בסוכה דף ל"ז גבי לולב אמר רבא דלקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה, ואמר ע"ז בגמ' דהוא דוקא דרך כבוד, וכן פסק הרמב"ם בפ"ז מה' לולב דלקיחה ע"י ד"א שמה לקיחה והוא שיהי' דרך כבוד והדור, ובתוס' דף כ"ד הקשו אמאי אמרינן דאם מפסיק בין ידו להכלי שרת הוי חציצה ועובדא דיששכר איש כפר ברקאי דהא לקיחה ע"י

פרק א' הלכה י'

דף ל"ז אמר רבה כי גדליתו הושענא שיירו בה בית יד כי היכי דלא תיהוי חציצה, רבא אמר כל לנאותו אינו חוצץ, אח"כ אמר רבה לא לנקוט אינש הושענה בסודרא דבעינא לקיחה תמה וליכא רבא אמר לקיחה ע"י ד"א שמה לקיחה והרמב"ם צירף שני הדינים ושני הטעמים ביחד, וכבר הקשה זה הלח"מ במקומו ויישב דעת הרמב"ם ע"פ דברי הר"נ בהלכות, ובמה שכתב בשם הר"נ דחציצה בלולב אינו אלא מדרבנן לא הוזכר זה בר"נ כלל, ורק שכתב דבלא דין לקיחה תמה לא הוי שייך דין חציצה דלא הוזכר בקרא שלא יהי' הפסק בין ידו להלולב כמו דדרשינן מקרא דורחץ במים את בשרו שלא יהי' דבר חוצץ בין מים לבשרו, או גבי בגדי כהונה דכתיב על בשרו ולבשם ולכן רק משום דבעינן לקיחה תמה פוסל רבה משום דלא סבר לקיחה ע"י ד"א שמה לקיחה, אבל ממילא יש בזה גדר חציצה והיינו דלקיחה תמה הוא כשנוטל בידו ולא ע"י ד"א.

אך בעיקר ההלכה אינם שוים הרמב"ם והר"נ דהר"נ כתב דהיכי שכרך סדין סביב הלולב לא מהני משום טעמא דלקיחה ע"י ד"א שמה לקיחה, וצריך בזה טעמא דכל לנאותו והוא באופן שהוא לנוי להלולב, אבל אם כרך סביב ידו בזה אמרינן לקיחה ע"י ד"א שמה לקיחה ולא בעינן שיהי' לנוי להלולב אלא שהלקיחה תהי' דרך כבוד, והרמב"ם הא כתב להדיא טעמא דלקיחה ע"י ד"א היכי שכרך סדין סביב הלולב וצירף שני הטעמים ביחד דאינו מחלק בין טעם זה לזה, ובגמ' מבואר שהם שני דינים ושני טעמים.

ונראה דגם הרמב"ם סובר דהם שני טעמים, אלא דמצטרפים לגדר אחד לחלק בין דרך כבוד לשאינו דרך כבוד והיינו דדין כל לנאותו אינו חוצץ אינו שייך אלא היכי שכורך דבר סביב להלולב כמו גימון, ובזה שהוא לנאותו מתבטל להלולב ולא הוי חציצה, אבל גבי סדין אפי' כשכרך סדין סביב הלולב ולא מיירי שהסדין נתייחד להלולב אלא

לקיחה ע"י ד"א, א"כ כאן דילפינן זה מזה מנ"ל לחלק בין דין לקיחה לדין עמידה, ומה שהקשה דא"כ כל מבשא"מ אם אינו דרך בזיון לא הוי חציצה, והקשה ע"ז מיומא בהניח מזרק בתוך מזרק אני תמה על הוכחתו דהא התוס' בעצמם הקשו שם זה דאמאי בהניח מזרק בתוך מזרק אינו חוצץ מטעם מין במינו, הא בשאינו מינו חוצץ וכתבו דהתם כגון שנושא החיצון מתחתיו דלא מהני כלל לפנימי, והיינו דבאופן זה הי' יכול לשאת גם הפנימי בלא החיצון, כיון דאינו נושא הפנימי ע"י החיצון, וא"כ מנ"ל לחלק ולומר דאינו כן בעמידה על הרצפה דהיכי דאינו יכול לעמוד בלא האבן המדולדלת, וכמו שבארתי שם, בכה"ג גם עמידה ע"י ד"א שמה עמידה, כיון דעיקר דין עמידה נלמד מדין לקיחה.

ומה שכתב דא"כ למה פריך בדף ל"ה והא דם הוי חציצה דהא הוי דרך כבוד דשבח הוא לבני אהרן והכריח מזה לחלק בין לקיחה לעמידה, והקשה על עצמו דהא כל לנאותו אינו חוצץ וכתב וי"ל ולא ביאר, ובזה ודאי יש לומר דכל לנאותו הוא על עצם הלולב וכאן הוא רק דרך כבוד וחבוב העבודה, אכן הרמב"ם בפ"ז מהל' לולב צירף שני הטעמים יחד דין דלקיחה ע"י ד"א שמה לקיחה והוא שיהי' דרך כבוד וכתב ע"ז שכל לנאותו אינו חוצץ, אלא דבאמת עיקר קושייתו לא קשה דהגמ' פריך שפיר והא דם הוי חציצה אליבא דרבה דלא סבר לה הא דלקיחה ע"י ד"א שמה לקיחה ולא הא דכל לנאותו אינו חוצץ, וקושטא משני דמתורץ גם לרבה דלח הוא ואינו חוצץ.

ובעיקר דברי הרמב"ם פ"ז מהל' לולב נבאר דבריו וז"ל שם בהל' י"א עשה לאגודה זו גימון של כסף או של זהב או שכרך עליה סדין ונטלה יצא לקיחה ע"י ד"א שמה לקיחה והוא שיהי' דרך כבוד והדור שכל שהוא לנאותו אינו חוצץ, ועירב כאן שני הדינים בהלכה אחת ומטעם אחד וקשה דבגמ' מוכח דהם שני דינים ושני טעמים נפרדים דבסוכה

פרק א' הלכה י'

דעכ"פ במקום זה אינו על בשרו, אבל דין חציצה דקבלת הדם בכלי שרת דפירש"י משום דכתיב ולקח הכהן שתהא לקיחה בעצמו של כהן ליכא קרא על עיקר דין חציצה, אלא דאם נוטל ע"י חציצה אינו לקיחה בעצמו של כהן, וכן הוא בעמידה על הרצפה דנלמד מכלי שרת, ולכן שפיר אמרינן דדוקא דבר חשוב כמו גע"ג מפסיק דאינו לקיחה בעצמו של כהן אבל בפחות מגע"ג אינו מפסיק כיון דהלקיחה בכללותה היא בעצמו של כהן ועיין לקמן שבארתי לפי"ז שיטת הרמב"ם בהל' ט' במה שכתב והוא שלא יחוץ הגמי וכו', ולכן מבואר כד' התוס' דגם גבי כלי שרת מהני לקיחה ע"י דבר אחר היכי שהוא דרך כבוד, ושפיר כתבנו לדין עמידה על הרצפה דמהני עמידה ע"י ד"א וכמו שכתב הרמב"ם דאינו חוצץ בזה בפחות מגע"ג.

לידידי הרב הג' הנעלה מו"ה אברהם שפירא שי' ממצוייני ישיבת חברון

ובמש"כ בד"ה אכן וכו' שעמד בזה בעקבו, כתב צ"ע דהרי גם בעומד ע"ג כלי אם יכול לעמוד כשינטל הכלי כשר, והכא פשיטא שיכול לעמוד כשינטל הגמי, ואולי מפרש שהגמי דבוק על שני רגליו וזה דוחק עכ"ל, ולא ידעתי הדוחק בזה דהא זה ודאי דלשון חוצץ הוא מדין חציצה ולא מדין יתור בגדים, ואפ"ל לפירש"י דמפרש חוצצות כלומר הוי יתור בגדים ואידי דנקט במקום בגדים לישנא דחציצה דשייכא בה נקט במסקנא לישנא דחציצה, לא שייך כן לומר אלא במימרא דרבא ולא בד' הרמב"ם, בפרט שהרמב"ם לא הזכיר כאן בהלכה זו דין במקום בגדים, וא"כ זה ברור דכונת הרמב"ם כאן הוא משום דין חציצה, והרמב"ם משמיענו כאן דינא דחציצה והוי כמו עומד על הכלי, וזה כבר כתב בהלכות ביאת מקדש שאם יכול לעמוד על רגלו אחת עבודתו כשרה, וכאן כתב דפוסל מדין חציצה וממילא מובן שהוא כהלכות חציצה בעומד על הכלי שביאר בהל' ביאת

דהוא סדין גדול ואפשר דהוא סדין שלובשו, רק שנוטל הלולב בסדינו וסדין זה אינו שייך שיתבטל להלולב ולא מהני מה שהוא דרך כבוד, ולכן בזה צריך לטעם אחר דלקיחה ע"י ד"א שמה לקיחה, והיינו שלענין הלקיחה מתבטל הסדין להלקיחה ולא שעיקר הסדין מתבטל אלא שאין חסרון בהלקיחה שהוא ע"י ד"א, כיון שיש בזה צורך הלקיחה שהוא דרך כבוד שאינו רוצה ללכלך הלולב בידיו שאינם רחוצות והסדין נקי, וכיון שהוא דרך כבוד אינו חוצץ להלקיחה, ולכן קבע הרמב"ם שני הדינים בהלכה אחת משום ששניהם הוא מגדר אחד שמה הוא בדרך כבוד בין לצורך הלקיחה בין לצורך הלולב לנאותו אינו חוצץ. [עד כאן].

אמנם דהר"נ בסוכה בהלכות כתב דמה דאמר רבא בלולב דלקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה היינו משום דלית לן קרא בלולב לפסול חציצה, ומאי דחיישינן היכי דמפסיק זהו משום דבעינן לקיחה תמה כדאמר רבא דלא פסלינן משום חציצה אלא היכי דאיכא קרא כטבילה, דכתיב בה ורחץ בשרו במים שלא יהא דבר חוצץ בינו לבשרו, וא"כ לכאורה לדברי הר"ן אין ראי' מדין לולב לדין כלי שרת דאמר בגמ' שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין כלי שרת, ודלא כהתוס' שמדמים זה לזה.

אכן בפ"י מה' כלי המקדש הל' ח' בדין חציצה בפחות מג' על ג', בארתי דהרמב"ם מפרש מה דאמר רבא שלא במקום בגדים גע"ג חוצצות דלא כפירש"י דהיינו דהוי יתור בגדים, אלא דהוא מדין חציצה ממש והיינו דלא מיפסל אלא באופן שנוטל הכלי לקבל הדם במקום החציצה, ומה שכתב הרמב"ם כגון שדרך על אצבעו או על עקבו היינו שעמד בזה בעקבו על הרצפה דג"כ פסלה חציצה כדאמר הכא, ומ"מ במקום בגדים אפ"ל נימא אחת חוצצת, ובארתי דתרי דיני חציצה הם דין חציצה דבגדי כהונה דכתיב ילבש על בשרו שלא יהא דבר חוצץ בינו לבשרו דהתם אפ"ל נימא אחת חוצצת

פרק א' הלכה י'

שמה לקיחה, וכן לענין עמידה, ועכשיו מיושב דאף דלא פסק הרמב"ם כר' אמי דהיכי דאין דעתו לחברה דודאי חייצא משום דקיי"ל כרבא דלקיחה ע"י ד"א שמה לקיחה, אבל מ"מ אסור לעמוד על האבן לכתחלה מדרשת הספרי מקרא דהעומדים שם, ובזה קיי"ל כתנא דבי רי"ש דהעומדים אינו מעכב דלכן לא הובא דרשא דהספרי בגמ'.

ובזה נוכל ליישב מה דהשמיט הרמב"ם הא דבעי רבה זוטי נעקרה האבן ועמד במקומה, דהמאירי בסוכה דף ל"ז כתב דאפ"ל לרבה דסבר דלקיחה ע"י ד"א לא שמה לקיחה מ"מ אם לולב צריך אגד מודה רבה דמותר ליטול הלולב במקום האגד ואף דאין האגד עיקר הלולב כיון דהלולב צריך להאגד, וא"כ אי הוי סבר ר' אמי לפי אבעיא קמייתא דאם עמד בגומא אין דרך שירות בכך וא"כ הכשר עבודת מקום זה הוא דוקא כשיעמוד עלי' על האבן שיהי' כשאר הרצפה, וא"כ בכה"ג הא גם רבה מודה דלא הוי חציצה, וע"כ דלבעיא קמייתא לא סבר ר' אמי דאין דרך שירות בכך, ולכן סבר דבאין דעתו לחברה דודאי חייצא, ואף דדרך כבוד והדור הוא לעמוד על האבן כשאר הרצפה בזה סבר כרבה דלא מהני, ולכן אף דלא פסק הרמב"ם כר' אמי לענין אי חייצא לפסול בדיעבד משום דקיי"ל כרבא דלקיחה ע"י ד"א שמה לקיחה, אבל עכ"פ מוכח מבעיא קמייתא בשם ר' אמי דבעי סתמא דגמ' דלא סבר כרבה זוטי דאינו דרך שירות בכך, ולכן לא פסק הרמב"ם כהך אבעיא.

ובדעת הראב"ד מה שכתב אין דרך שירות בכך שתמה הכ"מ דהא בגמ' הוא בעיא דלא איפשטא נראה דהראב"ד גורס בספרי כגירסת רש"י בשבת דף צ"ג דיליף דעומד על האבן פסול מקרא דושרת ככל אחיו הלויים העומדים ופירש"י שתהא עמידתו כשאר אחיו, וסובר הראב"ד דאף דבגמ' מייתי הא דתנא דבי רי"ש דיליף דעומד על האבן פסול משום דין חציצה מ"מ לא מוכח דנדחה הספרי דסבר דמקרא ושרת נמי פסול בדיעבד ולא בעינן בזה

מקדש, אלא דזה דודאי לא מהני מה שיהי' יכול לעמוד כשינטל הגמי דהרי אז יעמוד ברגלו על הרצפה, אלא שיהי' יכול לעמוד בלא עמידה על הרצפה בחלק זה שברגלו שדבוקה בו הגמי דאז דודאי עבודתו כשרה. [עד כאן].

והנה במה דאמר בגמ' הואיל ורצפה מקדשת וכלי שרת מקדשים, פירש"י דזהו בכלי שרת ממש שלא יהא דבר מפסיק בין ידו לכלי שרת, והתוס' מפרשים דהכונה לבגדי כהונה דאמרינן שלא יהא דבר חוצץ בין בגדי כהונה לבשרו, ולפי"מ שבארנו בדעת הרמב"ם הוא דוקא לפירש"י, וזה מוכח ג"כ משיטתו גבי חציצה בפחות מגע"ג שכתב שדרך על עקבו, וע"כ דזהו לענין עמידה על הרצפה ואינו חוצץ בפחות מגע"ג ובמקום בגדים אפ"ל נימא אחת חוצץ וע"כ כפירש"י דרצפה ילפינן מכלי שרת ולא מבגדי כהונה, וכן מבואר מדברי הרמב"ם פ"ה מהל' ביאת מקדש הל' י"ז שכתב שאם ה' דבר חוצץ בינו ובין הרצפה פסול, וכן אם ה' דבר חוצץ בינו ובין הכלי שעובד בו פסול, ולא כתב בהל' זו דין חציצה דבגדי כהונה, ומוכח דחציצה בינו לבין הרצפה הוא חד דינא עם חציצה דכלי שרת כפירש"י.

ולפי"מ שבארנו למעלה לחלק בין דרשת הספרי מהעומדים שם ובין דרשא דתנא דרי"ש נראה דאיכא נ"מ דאי ילפינן מדין מה רצפה מקדשת אם יש הפסק בין הרגל להרצפה בזה נוכל לומר דעמידה ע"י דבר אחר אם הוא דרך כבוד וצורך העמידה שמה עמידה על הרצפה והרצפה מקדשת, אבל זהו דוקא לענין קדוש הרצפה דאותו המקום שהאבן מדולדל בה הוי בהמקום הזה דרך כבוד אם עומד על האבן, אבל מה דדרשינן מהעומדים שם שצריך הכהן לעמוד דוקא על הרצפה א"כ אנו צריכים לעיין מצד הכהן ולא מצד הרצפה, ומצד הכהן הא אין כאן דרך כבוד לעמוד דוקא על אבן שנתדלדל ויכול לעמוד על רצפה מחוברת, והיכי דאינו דרך כבוד הא לא אמרינן דלקיחה ע"י ד"א

פרק א' הלכה י'

ולקבעה אינו מועיל עד שיקבע אותה בפועל כספיקא דר"א ולכך לא השיג הר"א ז"ל ממנה אמנם בעיא דרבה זוטי לא הזכירה רבינו ז"ל ולא רמזה. ואי מהא דהכא ל"ק כולי האי כי אין רבינו מפרש כאן כל הדינים והפרטים דשייכי לעובדי עבודה, אלא דברים דשייכי לבנין בית המקדש או העזרה. אלא בהלכות ביאת מקדש ספ"ה כתב פרטי דינים אלו ולא הזכיר דין זה דהיינו עמד בגומא דאין דרך שירות בכך. ואפשר שהוא סובר דכיון דסתם תלמודא מייתי מעיקרא בעיא דר"א בעמד על האבן ומטעם חציצה לחוד. משמע דלהווא לישנא עמד בגומא שפיר דמי. ולא חיישינן לדרך שירות בכך ולא מבעיא לן בהכי. הכי נקטינן דהוי לישנא דסתם תלמודא. וליתא לדרבה זוטי דבעי לדר' אמי בעמד בגומא דפליג אלישנא קמא. ואפשר היה לדחוק שהוא נכלל במ"ש שם וז"ל וכן כל העוסק בעבודה מעבודת המקדש צריך שיהיה עומד על הרצפה. וכשעמד בגומא הרי אינו עומד על הרצפה. כי השאר רצוף ומקום שעומד אינו רצוף. והראשון הוא הנכון. ומ"מ ודאי שאם נטלו כל אבני העזרה אין בכך קפידא. כיון שמקום רגליו שוה לשאר העזרה דדוד עד התהום קדיש ודרך שירות בכך. כן נתבאר שם בגמרא, אלא שאיני רואה שהזכיר זה רבינו. ומצאתי בפ' אלו הדברים [בפסחים ס"ז ע"ב ד"ה מחילות] בתוס' שהקשו עלה דמימרא דר' יוחנן שאמר מחילות לא נתקדשו. מהא דאמרינן דדוד עד התהום קדיש ותרצו דהא אמרינן בפ' כיצד צולין היינו בפתוחות לחול אבל פתוחות לקדש נתקדשו ועדיין קשה דאפילו פתוחות לחול למה לא היו קדושים אי עד התהום קדש. ולכך אפשר שסובר רבינו דהאי סוגיא דזבחים פליגא אהיא מימרא דר' יוחנן וכו' יוחנן קי"ל וא"כ בנטלו אבני העזרה אינו יכול לשרת. דאין קדוש אלא ריצפה עליונה³³

שנה עליו הכתוב לעכב זכיון דכתיב ושרת ככל אחיו הלויים העומדים, א"כ כשאינו עומד כשאר אחיו אינו דרך שירות, ולכן מבואר דברי הראב"ד דמה דבעי רבה זוטי הוא רק אליבא דתנא דבי רי"ש דיליף משום טעמא דחציצה ולא סבר דעמידה כשאר אחיו מעכב בדין שירות, ובזה בעי דאם עמד בגומא אם הוי דרך שירות, אבל להספרי ודאי אם עומד בגומא אין דרך שירות בכך כמו בעומד על האבן דעכ"פ אין עמידתו כשאר אחיו.

אור הישר

ואם נעקרה אבן אע"פ שהיא עומדת במקומה הואיל ונתקלקלה פסולה וכו'. עיין כ"מ הל' ביאת מקדש פ"ה הי"ט.

ביאורי מהר"י קורקוס והרדב"ז

ואם נעקרה אבן כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל פ"ב דזבחים [כ"ד ע"א]. ילפינן הואיל וריצפה מקדשת וכלי שרת מקדשין. מה כ"ש לא יהיה דבר חוצץ אף ריצפה לא יהיה דבר חוצץ ובעי עלה נדלדלה האבן ועמד הכהן עליה מאי. היכא דאין דעתו לחברה. לא תיבעי לך דודאי חייצא. כי תבעי לך שדעתו לחברה מאי. כיון שדעתו לחברה כמאן דמחברה דמיא או דילמא השתא מיהא תלושה. רבה זוטי בעי לה הכי בעי רב אמי נעקרה האבן ועמד במקומה מהו דרך שירות בכך או אין דרך שירות בכך. ובהשגות א"א עוד אמרו כו' והנה הבעיא הראשונה דהיינו היכא שדעתו לחברה אי כמחובר דמיא או לא. אעפ"י שלא פירשה רבינו ז"ל³² נכללת היא בלשונו שכתב אסור לכהן לעמוד עליה עד שתקבע. ומאי שתקבע בארץ. והוי סגי דלימא אסור לכהן לעמוד עליה ותו לא. דפשיטא דכשתקבע בארץ שמותר. אלא ודאי הכי קאמר עד שתקבע בארץ, אף אם בדעתו לחברה

³³ ע' תוס' זבחים נ"א ע"ב ד"ה תן בסו"ד שכתבו דלר"י דוד לא קדיש הריצפה עד ארעית תהומא יעו"ש. ועוד אפ"ל ראי' למהר"י קורקוס מש"ס

³² ע' כ"מ פ"ה מבהמ"ק הי"ט שנדחק בזה.

פרק א' הלכה י'

הבית לא נתקדשו. וכ"כ ז"ל פ"ו דמחילות הפתוחות לעזרה קדש והפתיחות להר הבית חול. ומשמע דאע"פ שהם תחת העזרה. דאי בהר הבית מאי פתיחות להר הבית, ומאי למימרא. ואם איתא דדוד המלך וגד החוזה קדשי עד ארעית התהום. הרי שכל מה שתחת העזרה קדש הוא. וקדושת מקום המחילות להיכן הלכה. ומשום הכי לא כתב אין דעתו לחברה ודאי חייצי. דל"ש למימר הכי. אלא א"כ מה שתחתיה קדיש. הילכך בין דעתו לחברה בין אין דעתו לחברה כיון שהיא עומדת במקומה ונתקדשה לכתחילה לא יעמוד עליה. ואם עמד ועבד לא פסול עבודה. והיינו נמי שלא כתב בעיא השניה כיון דלא נתקדש קרקעית הרצפה. אלא הרצפה עצמה. לא שייך למימר דרך שירות בכך או אין דרך שירות בכך. ותוקשה דכיון דנתקדש קרקעית הרצפה למה אין דרך שירות בכך. הכי מפני שמקצת הקרקע מרוצף ומקצתו אינו מרוצף אין דרך שירות בכך. ורש"י ז"ל דחק לפרש מי הוי אורח ארעא ומקרי שירות או לא. נמצא לפ"ז שתי הבעיות פשוטות דאם עמד בגומא ועבד עבודתו פסולה. שהרי לא עמד על מקום המקודש. ואם עמד על אבן שנדלדלה לא פסול העבודה כיון דקיימא בדוכתא ונתקדשה. אבל לכתחילה לא יעבוד. - עוד י"ל דלאו תרי בעיי נינהו אלא איכא דבעי לה הכי ואיכא דבעי לה הכי. ולא כתב רבינו ז"ל בעיא דרבה זוטי. חדא דבעיא דסתם תלמודא אית לן למינקט. ותו דקשיא כיון דקרקעית נתקדשה ודאי דדרך שירות בכך. ומה שלא כתב חילוק בין דעתו לחברו או אין דעתו לחברו. משום דלא משכחת לה. דודאי דעתו לחברו דסתמא דמילתא לחברה קיימא. וכיון דלא נפשטה בעיין לכתחילה לא יעמוד עליה ויעבוד. אבל אם עבד לא פסלה העבודה. וזהו שלא כתב הכא. ובהלכות ביאת מקדש בעיית אלו. וצריך לומר לפי דרך זה. כשקידש דוד עד לארעית תהומה הותנה שאם יחפרו שם מחילות ויהיו פתוחות לחוץ שלא

ולפי זה נצטרך לומר שאם רגלו אחת בגומא דמי כמו על גבי כלים:

והר"ד ך' זמרא ז"ל כתב בהשגות א"א כו' ורבינו ז"ל סובר שאם נעקרה אבן ממקומה ועמד במקומה שפוסל את העבודה שהרצפה נתקדשה ולא קרקעות ולפיכך לא כתב דין זה הכא. דהכא איירי בשעמד האבן במקומה ולא פסל העבודה. אלא לכתחילה לא יעמוד עליה. וזהו שכתב ואסור לכהן העובד לעמוד עליה כו' וכתב אותו הכא. אעפ"י שאין זה מקומו ללמד דרצפת העזרה. צריך שיהיה האבנים קבועות בקרקע. ואיכא למידק למה השמיט הרב ז"ל שתי האיבעיית דבעי ר"א נדלדלה אבן ועמד במקומה מהו היכא דאין דעתו לחברה לא תבעי לך דודאי חייצי כי תבעי לך דדעתו לחברה וחילוק זה לא הזכירו הרב ז"ל לא כאן ולא בהלכות ביאת מקדש. ואידך בעיא נעקרה אבן ועמד במקומה אי דרך שירות בכך או אין דרך שירות בכך, לא כתבה הרב ז"ל. וזה השגתו של הראב"ד ז"ל. ומה שנראה לי בדעתו ז"ל כי שתי בעיות אלו בנויות על דכי קדיש דוד עד ארעית תהומה קדיש. והיינו דאמרינן בבעיא קמייתא היכא דאין דעתו לחברה ודאי חייצי כלומר חוצצת האבן בין רגליו לקרקע. משמע דקרקע נתקדש. ובאידך בעיא אמרי' פשיטא לי' דעד ארעית תהומה קדיש. ואנן קי"ל [פ"ה הי"ט] דמחילות הפתוחות להר

זבחים ס' ע"א בהא דכתיב ביום ההוא קדש המלך את תוך החצר וגו'. ר"י ס"ל קדיש ריצפה לקדושת מזבח ורבי יוסי ס"ל קידשה כדי להעמיד בה מזבח יעו"ש ובפרש"י היטב. וכתבו המפרשים דהא דאמרי' דדוד קדיש הריצפה הוא לר"י דוקא. ושלמה קידשה אח"כ לקדושת מזבח אבל לרבי יוסי דקי"ל כוותי' ע"כ לומר דדוד לא קדיש הריצפה, דאם קדשה למה הוצרך שלמה לקדשה שנית ומיושב בזה דברי רש"י בשבת י"ט ע"ב ד"ה בית המוקד יעו"ש ובהר המריה בזה. וא"כ דלרבי יוסי דוד לא קידש הריצפה רק שלמה קידשה אחר גמר הבנין ושפיר כתב המהר"י קורקוס דרק ריצפה עליונה קדיש כפשטא דקרא ביום ההוא קידש המלך את תוך החצר וגו'.

פרק א' הלכה י'

דאילו בקירות הבית כבר כתב במלכים דהיה של ארז ועל מצודת דוד שם והבן. והא דבעינן רצפה י"ל ילפינן לה מהא דכתיב אבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה ואמרינן בתו"כ סוף פרשת בהר ובמגילה כ"ג ב' עליה אי אתה משתחוה אבל אתה משתחוה על אבנים שבביהמ"ק יעו"ש מבואר מזה שהוא עשה הבא מכלל לאו. ודע כי בסוטה ט"ז א' משמע קצת מתוס' דבשילה ונוב וגבעון לא היתה בו רצפה יעו"ש היטיב אף שבאמת אין הכרח משם די"ל דר"י גורס נמי שילה ונוב וגבעון ובית עולמים ומטעם כי בכלם היתה שם רצפה מ"מ נראה קצת כמש"כ מקודם.

ויש לי מקום עיון ברש"י דשבת י"ט ב' שכתב בד"ה בית המוקד וכו'. וז"ל כדאמרינן בזבחים כ"ד א' הואיל ורצפה מקודשת דכתיב ביום ההוא קדש המלך תוך החצר וכלי שרת מקדשין וכו' ובאמת האי קדש המלך אי' בזבחים ס' א' פלוגתא בזה דר' יהודה ס"ל דקדש רצפת העזרה שיהא נקדש בקדושת המזבח ור' יוסי ס"ל דקדשה בו להעמיד בו מזבח אבנים יעו"ש היטיב ובזבחים כ"ד א' איתא דהרצפה דוד קדשה בקדושת עזרה יעו"ש היטיב ובתוס' ד"ה הואיל וכו' אבל יש לעיין קצת לר' יוסי דשלמה קדשה להעמיד בה מזבח הא כבר קדשה דוד בזה בקדושת העזרה וא"כ למאי הוצרך שלמה לקדשה שנית ואולי אפשר דמאן דס"ל דדוד קדשה ס"ל כר' יהודה ומאן דס"ל כר' יוסי ס"ל שלמה קדשה וא"כ למאי דפסקינן הלכתא כר' יוסי א"כ שפיר כתב רש"י בשבת דשלמה קדשה (ויש לעיין על ההג"ה דבתוס' זבחים י"ד א' ד"ה הג"ה תוך עזרה וכו' שכתבו וז"ל ותו דלשון אם עלו דנקט היינו לדינא דקודם דאתא דוד וקדיש רצפה וקודם בניין שלמה עכ"ל (ועי' עוד תוס' מנחות נ"ז ב' ד"ה כבש וכו') וצ"ע מאי שייטיה דדוד לכאן הא פשיטא דדוד לא קדיש את הרצפה כקדושת המזבח ואפי' לר' יהודה רק שלמה קדשה לדידיה וצ"ע וכן עי' תוס' שם נ"א ב' סד"ה תן וכו').

יתקדשו.³⁴ א"נ קידש קרקע. חללות שהיה בקרקע לא קדיש. ותפוס לשון אחרון. כיון דאמרינן בגמרא דדוד קדיש עד לארעית התהום ולא אשכחנא מאן דפליג עלה לית לן למיעבד פלוגתא מדעתן מכח קושיא אלא הדרינן לתרוצי כל מה דאפשר:

בן אריה

כ"מ: ומרצפין את כל המזבח. נ"ב צ"ל העזרה:

הר המזרייה

באבנים יקרות. כוונתו באבני שיש (עי' שבת י"ט ב' ומאחיזין את האור במדורת בית המוקד וברש"י שם פסחים ס"ד א' וברש"י שם ובשקלים פ"ה מ"א ובירושלמי שם ה"ג ובפ"ו מ"ב ובירושלמי שם ה"א וע"ע יומא י"ט ב' מ"ד א' נ"ד א' סוכה נ"ג א' וזבחים י"ד א' ט"ו א' וכ"ד א' כ"ה א' ל"ב א' דמשם מבואר דהיה רצפה על כל הבית והעזרה (משל אבנים) וכדומא דכתיב אבנים יקרות ליסד הבית והובא לעיל בסעי' ח' ומאי דכתיב במלכים א' ט"ו ויצף את קרקע הבית בצלעות ברושים נ"ל שנתן על הרצפה של אבן צלעות ברושים כדי לטוח עליהם הזהב וכמו שפירש"י שם לגבי הקירות כי גם על הקרקע ציפה זהב כמש"כ שם בפסוק ל' ונוכל לפרש מש"כ בד"ה ב' ג' פסוק ו' ויצף את הבית אבן יקרה על רצפת האבנים שעל הבית ולא כמש"כ המפרשים שם שקאי על הקירות והראיה מאי דכתיב שם פסוק ה' ואת הבית הגדול חפה עצי ברושים וגו' קאי ג"כ על קרקע הבית

³⁴ ע' תוס' שבת כ"ב ע"א ד"ה סוכה שכתבו דעצי סוכה דקדושי מדאורייתא לא מהני תנאי שיהי' מותר ליהנות מהם, משא"כ בנוי סוכה דהוי מדרבנן מהני תנאי יעו"ש. וא"כ בקדושת המקדש שהוא מה"ת לא מהני תנאי וצ"ע. וע' מעילה י"ג ע"א ברש"י ד"ה ואחרים. וע' רדב"ז לקמן פ"ו הט"ז ובהגהות.

פרק א' הלכה י'

התירוצים שבתוס' דר' יהודה ס"ל כתירוץ השני ולכן לא אפשר לקדש וא"צ קידוש ומשו"ה קדשה דוד בלא קידוש כדינו ור' יוסי ס"ל כתירוץ הראשון ולכן כיון דאפשר לקדושי בכה"ג לכן לא קדשה דוד שלא היה לו במה לקדש וקדשה שלמה ודו"ק היטיב (א"נ י"ל הא דמזבח א"צ קידוש ועבודתו מחנכתו היינו כשנבנה לשם מזבח אבל כשהוצרכו לקדש הרצפה לשם מזבח בתחלה הוקדש בשירי מנחה ובזה נעשה מזבח וכיון שהועלה למדרגת מזבח שוב עבודתו מחנכתו וצ"ע דאכתי מנלן דמקודש בשירי מנחה הא לא מצינו זה רק בקדושת עזרה ולא להתקדש בזה בקדושת מזבח ויש לעיין בזה) ועי' פ"ו הי"ג מש"כ שם עוד מזה.

ועיין בשבת צ"ג ב' וז"ל כהן העומד ע"ג כלי או אבן או שום דבר החוצץ בינו לבין הרצפה ועבד עבודתו פסולה דכתיב ושרת ככל אחיו הלויים העומדים שם שתהא עמידתו כשאר אחיו ותנא דבי ר' ישמעאל הואיל ורצפה מקודשת וכלי שרת מקודשין וכו' בזבחים עכ"ל ובאמת דרשא ראשונה לא הוזכרה בזבחים אך מצאתיו בספרי פרשת שופטים פיסקא קס"ט וז"ל ושרת בשם ה' אלהיו ע"ג הרצפה מכאן אמרו ערל טמא יושב עומד ע"ג הכלים או ע"ג בהמה או ע"ג חבירו פסול עכ"ל והובא באדרת אליהו ומשמע שם מהגר"א דיליף לה מדכתיב העומדים שם מתיבת שם וזהו יותר נכון ממש"כ רש"י דיליף לה מדכתיב שתהא עמידתו כשאר אחיו דזה גופה מנא ידעינן דכלם צריכים לעמוד ע"ג הרצפה כולה והנה תנא דר"י פליג אהך דספרי ויליף לה ממה מצינו ורש"י ז"ל מיייתי תרתי הך דספרי והך תנא דר"י (ולכאורה לא יפה עשה הזרע אברהם שם שהביא שם הך דתנא דר"י על הך דספרי דמשמע קצת ממנו דהספרי צריך להא דתנא דר"י ולכאורה ליתא שוב ראיתי דמקרא גופיה אין ראייה דאף בדיעבד פסולה די"ל דלמצוה ולא לעכב אבל מתנא דר"י י"ל

ובהיות כן יש ליישב דברי רש"י בזבחים כ"ד א' שכתב דוד קדשה בשתי תודות ובשיר יעו"ש בתוס' שהשיגו עליו שכתבו דעזרה אינה מקודשת רק בשירי מנחה ובאמת רש"י ז"ל בעצמו ס' א' בד"ה בשלמא וכו' כתב כן יעו"ש היטיב והנה לפי מש"כ דהא דאמרינן דוד קדשה היינו אליבא דר' יהודה ור' יהודה ס"ל דמנחה לא קרב בבמה כמו שנתבאר לעיל בדיני במה וא"כ מאין לקחו מנחה וכמו שהקשו התוס' בשבועות שם ד"ה אין עזרה וכו' ואין לומר דקדשה במנחת העומר והקדוש היה בפסח או בשתי הלחם והקדוש היה בעצרת זה אינו דהא לא קרבה רק בבמה גדולה שבגבעון והיתה נפסלת ביוצא אלא ודאי על כרחך צ"ל כמש"כ התוס' שם כיון דא"א לא צריך יעו"ש היטיב ומ"מ קדיש בשתי תודות ובשיר כיון דזה אינו מזיק ומן התורה מקודשת בלא שום קדוש לכן עשה דוד זה להכירא ולפרסומי מילתא שנתקדשה אמנם בשעה ששלמה קדש הרצפה אז היו יכולין לקדש בשירי מנחה ממש דהיו מותרין להקריב מנחה במזבח שבנה שלמה ואז לא היה דינה כדין במה שהרי כבר קדשה דוד לעזרה וא"כ שפיר היו יכולין לקדש בשירי מנחה ומיושב היטיב קושיית התוס' בשבועות שם בד"ה אין עזרה וכו' שהקשו והא כ"ז שלא נתקדשה העזרה הוי כדין במה יעו"ש ובמש"כ מיושב היטיב אבל י"ל דתוס' הקשו זה אליבא דר' יוסי ולדידיה לא קדשה דוד.

אבל לדידי יש לעיין עוד במש"כ רש"י ס' א' דלר' יהודה קדשה שלמה בקדושת מזבח בשירי מנחה והא כיון דקדשם בקדושת מזבח א"כ עבודתו מחנכתו ולמה איצטרך כלל לקדושי בשירי מנחה והא הוי כמו מזבח ולכן אי לא מסתפינא אמינא דהאי שכתב רש"י וקדשה בשירי מנחה ובשיר וכו' כתוב שלא במקומו ומקומו הנכון בד"ה ומשני קדשו לשם עזרה וכו' וע"ז כתב דקדושתה בשירי מנחה ובשיר וס"ל כתירוץ הראשון של התוס' דהקידוש וההקרבה באים כאחד ושפיר דמי יעו"ש ויכול להיות דר' יהודה ור' יוסי פליגי בשני

פרק א' הלכה י'

מכח בעית רבה זוטי ולעולם דאין כאן חציצה אלא היא דרך שירות בכך או לא ולכך בנעקרה אסר סתמא ולא ביאר אמנם בנדלדלה דנחות דרגא מנעקרה פסק להדיא סוף פ"ה דביאת מקדש דאם עבד עבודתו כשרה ובהכי ניחא כל מ"ש מרן ז"ל שם ודו"ק:

מרכבת המשנה

ומרצפין וכו'. עיין השגות. ודברי הכ"מ אין מספיקין דמ"ש רבנו פ"ה מהל' ביאת המקדש הי"ט הן המה דבריו שבכאן והראב"ד בא להשיג למה השמיט רבנו בעיא דרבה זוטי בזבחים דף כ"ד כשנעקר האבן ועמד בגומא אם דרך שירות בכך. ודברי הכ"מ פ"ה מהל' ביאת המקדש אין מספיקין בזה דאכתי כיון דהבעיא לא איפשטה הו"ל לרבנו לפסוק דאסור לעמוד בגומא לכתחלה. ויפה השיב שם המל"מ על הכ"מ דמ"ש הכ"מ דסתם תלמודא לא חש לבעיא דרבה זוטי לא שמענו דוגמתו בש"ס. גם מ"ש הכ"מ דלשון ודאי חייצא ר"ל לכתחלה תמוה דלשון חייצא משמע ודאי חוצץ. והנכון בכוננת רבנו דאיהו מפרש דבעיא דר' אמי קמייאת קאי עלה דר' אליעזר דאמר רגלו אחת על האבן וכו' רואין וכו' אם היינו דווקא באבן זר שאינו מאבני רצפה דחוצץ אבל כשנתדלדל אחת מאבני רצפה ונתלש ממקומו ומונח על שאר אבני רצפה ועמד עליו אינו חוצץ הואיל שהוא מאבני הרצפה. ומסיק הש"ס דאם אין דעתו לחברה אלא רוצה למלא הגומא באבן אחר לא תיבעי לך דודאי שוב אינו מאבני רצפה והו"ל כאבן זר דחוצץ כי תיבעי לך בדעתו לחברו אי פקע קדושתו בתלישה או לא ורבה זוטי פליג וס"ל דבהא לא בעי ר' אמי ובודאי חוצץ דהשתא מיהת תלוש (ולזה סתם רבנו פ"ה מהל' ביאת המקדש הי"ח דכל אבן חוצץ אפ"ל נתדלדל מאבני רצפה דהשתא מיהא תלוש הוא) אלא דהכי בעי ר' אמי נעקרה האבן ועמדה במקומה (וגורס רבנו ועמדה במקומה ועל האבן קאי ולא גריס כגירסת רש"י והראב"ד ועמד במקומה דמשמע שהכהן עומד בגומא דסובר רבנו דכיון דפשיטא דעד ארעית תהום קדיש חשיב שפיר דרך שירות כשעומד

שפיר לעכב במה מצינו וא"כ שפיר מיייתי לה הז"א) וע"ע בילקוט רמז תתקי"ז יעו"ש.

ואם נעקרה וכו'. בזבחים כ"ד א' איתא בעי ר' אמי נתדלדלה האבן ועמד עליה מהו היכא דאין דעתו לחברה לא תיבעי לך דוודאי חייצא כי תיבעי לך דדעתו לחברה מאי כיון דדעתו לחברה כמאן דמחברה דמי או דילמא כיון דהשתא הא מיהא תלישא רבה זוטי בעי לה הכין בעי ר' אמי נעקרה האבן ועמד במקומה מהו מאי קמיבעיא ליה כי קדיש דוד רצפה עליונה קדיש או דילמא עד לארעית תהומא קדיש ותיבעי ליה כל העזרה כולה לעולם פשיטא ליה דעד ארעית תהומא קדיש והכי קמיבעיא ליה דרך שירות בכך או אין דרך שירות בכך תיקו. ולכאורה משמע דרבינו העתיק כאן לישנא קמא דנדלדלה האבן וכ"מ מהראב"ד שהוסיף כאן וכתב א"א עוד אמרו שאם נעקרה האבן ועמד במקומה ועבד בגומא אין דרך שירות בכך עכ"ל וע"ע לקמן פ"ה מהל' ביאת מקדש הי"ט כתב רבינו וז"ל נתנדנדה אבן מאבני העזרה לא יעמוד עליה בשעת עבודה עד שתחובר בארץ ואם עבד עבודתו כשרה הואיל ובמקומה עומדת עכ"ל ועיי"ש מש"כ מרן ע"ז והמל"מ לא נתיישבה שם דעתו בזה אבל המעיין בעין משפט יראה שציין על לישנא קמא הך דלקמן פ"ה מהל' ביאת מקדש ועל לישנא דרבה זוטי ציין הך דהכא יעו"ש ואולי גירסת רבינו היתה כך רבה זוטי בעי לה הכי נעקרה האבן ועמדה במקומה מהו תיקו ותו לא וצ"ע בזה דדע דלא מיירי כאן באם עבד בדיעבד שתהא עבודתו פסולה דכאן לא מיירי מדין עבודה ומיירי כאן מדין הבנין שהבנין פסול אם לא תיקנו ובעינן שיתקן אותו כדי לעשות העבודה לכתחלה וע"ע לקמן שם.

מעשה רקח

ואם נעקרה אבן אע"פ שהיא עומדת במקומה. נראה דגירסת רבינו בגמ' דזבחים דף כ"ד ועמדה במקומה ובהכי ניחא נמי להשגת הראב"ד ז"ל ולא פסק כבעיא הראשונה דר' אמי משום דאדחיא לה

פרק א' הלכה י'

הוי ספק פסול לקדושת עזרה לכתחילה וכשר בדיעבד ומישוב השגת הראב"ד וקושיות הכ"מ ומל"מ.

עדות ביהוסף-קונטרס אחרון

ואם נעקרה אבן אע"פ שהיא עומדת במקומה וכו'. עיין מ"ש מרן בכ"מ פ"ה דהל' ביאת מקדש הלכה י"ט ומה שתמה על רבינו על השמטותיו ועיין מה שהשיגו כאן הראב"ד ז"ל ואני אומר דרבינו ס"ל דכי קאמר בש"ס רבה זוטי בעי לה הכי נעקרה וכו' ועמד במקומה אינו לומר דנסתלקה האבן ממקומה ועמד הכהן במקומה בגומא דא"כ היכי קאמר בש"ס רבה זוטי בעי לה הכי דזהו בעיא אחריתי לגמרי ולא דמיא לבעית הש"ס ולכן פי' רבינו דנעקרה ממקומה לגמרי ועדיין במקומה עומדת ועמד עליה הכהן ופסק דאסור ועבודתו פסולה כיון שהאבן פסולה והתם פ"ה דהל' ביאת מקדש כתב בעית הש"ס שלא נעקרה לגמרי אלא דעדיין היא מחוברת לקרקע קצת וזהו שכתב התם נתנדדה וכו' ולהכי כתב התם לא יעמוד עליה וכו' עד שתחובר בארץ ורמז לנו בזה מ"ש בש"ס כשבדעתו לחברה ודוק כי בזה ספו תמו תלויות הראב"ד ומרן:

קריית ספר

ומרצפין את כל העזרה באבנים יקרות והן מתקדשות בקדושת עזרה דמתקדשת בשירי מנחה בירושלם מה ירושלם דבר הנאכל בה דהיינו לחמי תודה מקדשה כדכתיב ואעמידה שתי תודות אף עזרה דבר הנאכל בה ואם יצאה ממנה נפסלה דהיינו שירי מנחה הוא דמתקדשת בה ונראה דקדושת ירושלם בשתי תודות עד דאתא נחמיה גמרא גמירי לה ולהכי גמרינן מינה לקדושת עזרה בשירי מנחה ולכך אם נעקרה אבן אחד אסור לכהן לעמוד עליה בשעת עבודה עד שתקבע בארץ דאבני הרצפה ומקומן הוא דנתקדשו בשירי מנחה. ומצוה מן המובחר לרומם את בית ה' וליפותו כפי כח הצבור כדכתיב לרומם את בית אלהינו.

במקומו בגומא דלא גרע מניטלה כל הרצפה דהעזרה קדושה) והכי קאמר דכל שנעקרה האבן ועומדת במקומה ולא נתדלדלה ועמד עליה הכהן מהו.

אי נמי דאינו מגיה לשון הבעיא דר' אמי בעי בנדלדלה אלא דפרושי מפרש דלאו נתדלדלה ונתלשה קאמר אלא נתדלדלה ועומדת במקומה. והיינו דקאמר הש"ס מאי קמיבעי ליה כי קידש דוד רצפה עליונה קדיש וכו' דפסיקא ליה להש"ס דכיון שלא נתדלדל ממקומו אין לו דין אבן מאבנים דעלמא שיהיה חוצץ הילכך אי קדש דוד עד קרקע תהום חשיב עומד בעזרה ואין האבן זה שאינו תלוש חוצץ כיון שהוא קדוש במקומו והו"ל כאילו עשה רצפה ע"ג רצפה דרשאי הכהן לעמוד על רצפה העליונה (אם נתקדשה) אלא דמספקא ליה דלמא לא קדש דוד רק רצפה העליונה וכיון שהאבן הזה נתדלדל ואינו מחובר כשאר הרצפה פסול והו"ל כאלו אינו עומד ע"ג רצפה דאבן זו מדולדלת ותחתיה ליכא קדושת עזרה. ופריך א"כ דמספקת שמא אבן המדולדל חשיב כרצפה שנתקלקל ואין תחתיו קדושת עזרה מאי איריא דמספקא לך בכהן העומד ע"ג אבן המדולדל תיפוק ליה דכל העזרה כולה אפ"י במקום שאבני הרצפה חזקים נכנס בכלל הספק, דאם אבן הזאת אינה מצטרף לאבני הרצפה כל העזרה פסולה לענין מה שקדשו הרצפה קדושת מזבח כי קטן המזבח מהכיל ויש לה דין מזבח ואי ס"ד דתחתיו של אבן לא נתקדש דנמצאת הרצפה חסרה הא למה זה דומה לנחסר אבן מאבני מזבח שכל אבני מזבח נפסלו ע"י מ"ש בפרקין הט"ז. ולזה מסיק דודאי פסיקא ליה דעד קרקע תהום קדיש הילכך כל העזרה כשרה לכתחלה שהרי כי מדלית האבן יש כאן עזרה שלמה מקודשת, והילכך נמי פסיקא ליה דאם עמד ע"ג אבן זו המדולדלת עבודתו כשרה דכיון שעומדת במקומה יש לה קדושת רצפה וחשיב מין במינו דאינו חוצץ כי קמיבעי ליה לכתחלה אם דרך שירות בכך (ועיין תוס' שבת דף צ"ג ולפי מ"ש אבן חולין ברצפת קודש חשיב מין בשאינו מינו). ובהכי נתבארו דברי רבנו דפסק כפי מסקנת רבה זוטי דאבן שניתק ממקומו בטלה קדושתו וחוצץ ואבן המדולדל במקומו

הלכה י"א

ומצוה מן המבחר לחזק את הבנין ולהגביהו כפי כח הציבור שנתאמר (עזרא ט ט) "ולרומם את בית אלהינו". ומפארין אותו ומפיין כפי כחן אם יכולין לטווח אותו בזהב ולהגדיל במעשיו הרי זה מצוה:

כסף משנה

לטוח אותו וכו'. על מדות פ"ד מ"א איתא שם שכל הבית טוח בזהב וע"ע בבבא בתרא שם ובסוכה נ"א ב' יעו"ש.

ומצוה מן המובחר לחזק את הבנין וכו'. פשוט הוא. ומ"ש אם יכולים לטוח אותו בזהב וכו'. שכן שלמה טח אותו בזהב:

לחם שמים

ומצוה מן המובחר וכו' ולהגביהו כפי כח הציבור. עיין פ"ק דשבת דף י"א והכ"מ לא הראה מקום:

אור שמח

אם יכולין לטוח אותו בזהב כו'. נ"ב ברייתא סוף פרק מקום שנהגו והיו כו' עד שחפו ההיכל טבלאות של זהב כו' יעו"ש ובתוספתא מנחות הגירסא האולם יעו"ש:

מעשה רקח

ולהגביהו וכו'. כתב מרן ז"ל פשוט הוא. ולכאורה הוה קשיא לי דהא כל הבנין היה ע"פ הדיבור כדכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל ואינן רשאים לפחות ולא להוסיף ובפ"ג דזבחים דף ל"ג פריך וליעביד פשפש ומתרץ הכל בכתב וכו' גם בריש פ' כסוי הדם גבי נתינת עפר למטה כדי לכסות הדם פריך ולבטליה ומתרץ קא מוסיף אבנין וכתוב הכל בכתב וכו' ואין לומר דהקפידה אינה אלא בגוף הבית אבל ההוספה מבחוץ לא נאסרה שהרי בפ' החליל דף נ"א גבי עזרת נשים שהיתה חלקה בראשונה והקיפיה גזוטרטא בשביל הנשים ופירש"י זיזין בולטין בכתלים ומסדרין עליהם לוחין בכל שנה כדי שיהיו הנשים רואות ופריך והיכי עביד הכי והכתיב הכל בכתב וכו' ומתרץ קרא אשכחו ודרוש וכו' ע"כ. הרי דאין זה אלא ההוספה בבנין ואפ"ה היתה אסורה לולי קרא דאשכחו ותו דרשה זו לא דרשוה חכמים ז"ל אלא גבי בנין הבית הכנסת כדאיתא בשבת דף י"א ופסקה רבינו בפ"א דהל' תפלה עד שמצאתי בב"ב

ביאורי מהר"י קורקוס והרדב"ז

ומצוה מן המובחר כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל פרק קמא דשבת³⁵ אמרו כן:

ומהרר"ד ה' זמרא ז"ל כתב כל זה מבואר מבנין הורדוס (ע' סוכה נ"א ע"ב) ואפילו בית הכנסת צריך להגביהו מכל בתי העיר:³⁶

הר המוריה

ולהגביהו כפי וכו'. כל זה פשוט ומבואר ועי' ב"ב ד' א' ובשבת י"א א' דיליף מכאן דאף בית הכנסת מצוה להגביהו יעו"ש היטיב וכן הוא באורח חיים סי' ק"ג סעיף ב'.

³⁵ שבת י"א ע"א. ובהגהות הגריעב"ץ כוון לזה. ובס' מעשה רקח כתב מקורו מש"ס ב"ב ג' ע"א גדול יהי' כבוד הבית וגו' ח"א בבנין יעו"ש.

³⁶ שם בשבת.

פרק א' הלכה י"א

י"א ע"א אמר רבא כו' אמר רב כל עיר שגגותיה גבוהין מבהכ"נ לסוף חרבה שנאמר לרומם את בית אלהינו, ולמד רבינו מזה לביהמ"ק דביה כתיב קרא:

דף ג' דדריש מקרא דגדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון דיכול להוסיף בגובה עיי"ש וקרא דהכל בכתב וכו' פי' רש"י ביומא דף נ"א דקאי אעובי הכתלים עיי"ש ועיין עוד לרבינו פ"ד הל' ה' והנה מקום לדברי רבינו:

ציוני מהר"ן

ולהגביהו כו' שנאמר ולרומם את בית אלהינו.
הכ"מ לא ציין מקורו אולם דבריו נובעין משבת דף

הלכה י"ב

אין בונין את המקדש בלילה שנגמר (במדבר ט טו) "וביום הקים את המשכן" ביום מקימין לא בלילה. ועוסקין בבנין מעלות השחר עד צאת הכוכבים. והכל חייבין לבנות ולסעד בעצמן ובממונם אנשים ונשים במקדש המדבר. ואין מבטלין תינוקות של בית רבן לבנין. ואין בנין בית המקדש דוחה יום טוב:

כסף משנה

אפילו בלילה³⁷ וקרא מסייע לי דכתיב ביום הקים את המשכן ולא חצר אהל מועד:

ועוסקים בבנין מעלות השחר כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל ואע"ג דקרא דמעלות השחר וגו' בבנין החומה הוא דכתיב ולא בבנין הבית³⁸ אסמכתא בעלמא הוא:

ואין מבטלין תינוקות כו'. כתב מהר"י קורקוס ז"ל פרק כל כתבי הקדש (שבת קי"ט ע"ב) מימרא דריש לקיש והטעם ברור דאין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם כדאיתא נמי התם:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב זה פשוט פ"ק דמגילה (ט"ז ע"ב) ומשמע דמבטלין ת"ת לבנין בית המקדש ואע"ג שזה עשה וזה עשה. מ"מ אפשר לקיים ת"ת בלילה. ואע"ג דכתיב והגית בו יומם ולילה איכא מאן דס"ל (מנחות צ"ט ע"ב)

אין בונין את המקדש בלילה וכו'. בפרק ב' דשבועות (דף ט"ו):

ועוסקין בבנין מעלות השחר עד צאת הכוכבים. הכי כתיב בעזרא. ומ"ש והכל חייבין לבנות ולסעד בעצמם ובממונם אנשים ונשים כמקדש המדבר. דכתיב ויבאו האנשים על הנשים וכתוב ויעשו כל חכמי לב וכתוב וכל אשה חכמת לב בידיה טו:

ואין מבטלין תינוקות של בית רבן לבנין. מימרא פרק כל כתבי (דף קי"ט):

ואין בנין בהמ"ק דוחה יום טוב. בפ"ב דשבועות (דף ט"ו):

ביאורי מהר"י קורקוס והרדב"ז

אין בונין כו'. כתב מהר"י קורקוס ז"ל שבועות פ"ב. (ט"ו ע"ב) ופ"ק דברכות (ב' ע"ב) אמרו ואעפ"י שאין ראייה לדבר פ"י דעד צאת הכוכבים יום הוא. זכר לדבר ואנחנו עושים במלאכה וגו' מעלות השחר עד צאת הכוכבים ואומר והיה לנו הלילה משמר והיום למלאכה דמשמע דיום למלאכה היינו מעלות השחר עד צאת הכוכבים:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב ומסתברא לי דוקא משער ניקנור ולפנים שנקרא מקדש אין בונין אלא ביום. אבל הר הבית שהוא כנגד מחנה לוי' בונין

³⁷ וקרא דנחמיה דמיירי בבנין החומה אסמכתא בעלמא כמ"ש הרדב"ז אח"ז, וע' במנ"ח מצוה צ"ה דרק לכתחילה אסור לבנות בלילה אבל אינו נפסל, דאינו פסול רק איסור אמנם האחרונים הוכיחו מירושלמי יומא פ"א ה"א דאמרי' זאת אמרת שהקמת הלילה פסולה לעבודת היום יעו"ש דבנין בלילה ענין פסול עבודה. ולמ"ש הרדב"ז לעיל ה"ה ולקמן פ"ז ה"ד דהר הבית אינו עיקר בבנין הבית ואינו בכלל המקדש שפיר מותר לבנותו בלילה. וע' בהר המריה במ"ש הרמב"ם כאן הכל חייבין לבנות כו' אנשים ונשים כו'. והעיר דהא קי"ל דאין בונין בלילה והוי מ"ע שהז"ג ונשים פטורות יעו"ש. ולהרדב"ז י"ל הכוונה על בנין הר הבית דבנין גם בלילה.

³⁸ בהר המריה כתב דכש"כ בנין הבית.

פרק א' הלכה י"ב

תינוקות של בית רבן וכו'. שבת קי"ט ב' וכמש"כ מרן וכבר כתב זה רבינו בפ"ב מהל' ת"ת ה"ב וכן הוא ביו"ד סי' רמ"ה סעיף י"ג.

ואין בניין וכו'. שם בשבועות (ועי' יבמות ו' א') וכ"ש שאין דוחה את השבת כמבואר במכילתא פרשת ויקהל ורבינו השמיטו שדבר שאצ"ל הוא.

חיים ומלך

אין בונין את המקדש בלילה שנא' וביום הקים את המשכן ביום מקימין לא בלילה וכו' והכל חייבין לבנות ולסעד בעצמן ובממונם אנשים ונשים כמקדש המדבר. והקשה רב רחומאי עמיתנו בתורה הרב כמה"ר חיים יהודה אברהם דמתקרי בכור נר"ו (בעל ס' אחי וראש) דאיך כתב הרמב"ם תוך כדי דיבור ב' דינים דקשה לזווגן דמאחר דהלכה רווחת דכל מ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות ומ"ע זו דועשו לי מקדש הוא דוקא ביום ולא בלילה למה כתב אחריו דנשים חייבות. ואני השבתי לו דסיוע בגופם ובממונם לעשות הזמנה לבנין מותר בלילה דקרא קפיד וביום הקים את המשכן והיינו הקמתו דהוא בנין בנוי ובמשכן טוו הנשים אך בבנין גופיה אפילו הזכרים לאו כל יד האדם שוה בו כי אם הבנאים מי שהיה חרש חכם ובורר. וכפי מאמרם ז"ל דהמשכן לכפרה על העגל א"כ הנשים שלא חטאו בעגל ולכך נתן להן ראשי חדשים מהיכן נתחייבו לסעד בעצמן ובממונן וי"ל לזה דהא מיהא אית להו קרבן יולדת וזבה וכיוצא והוא בית דהכל צריכין אליו ופשוט.

ציוני מהר"ן

והכל חייבין לבנות כו' ונשים. עי' בכ"מ, אבל צ"ע דילמא עשו זאת מעצמן ומנ"ל שמחוייבים. אולם נראה להביא מקור לדברי רבינו מב"ב דף ד' דפריך שם ובבא ב"ב היכי עביד הכי דנתן עצה להורדוס לבנות בהמ"ק והאמר ר"י אמר רב מפני

דבק"ש יצא ידי והגית בו יומם ולילה ואפשר יהרהר בלבו והוא עומד ובונה. וז"ל רבינו בהלכות ת"ת (פ"ג ה"ג ובש"ס מו"ק ט' ע"ב) היה לפניו עשיית מצוה ות"ת אם אפשר למצוה לעשות ע"י אחרים, לא יפסיק מתלמודו ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתלמוד. ונ"ל הטעם שזו המצוה עוברת וזו אינה עוברת³⁹:

הר המוריה

בלילה וכו'. בפ"ב דשבועות ט"ו ב' וכמש"כ מרן וע"ע במנחות צ"ה א' שהיו פורקין המשכן בלילה אבל לענין הקמה לא הוזכר שם ויש לעיין בזה אם כל משך זמן היותם במדבר לא היו מקימין אותו בלילה.

מעלות השחר וכו'. ר"ל אע"ג דשאר פועלים אינם יוצאים למלאכתם רק מהנץ החמה כמבואר ברפ"ז דב"מ מ"מ הכא שאני כמש"כ התוס' התם ועי' במש"כ בחי' לברכות ב' ב' יעו"ש ואע"ג דשם בנחמיה מבואר דמירי מבנין חומות ירושלים מ"מ י"ל דכ"ש בבנין ביהמ"ק דחמיר טפי.

ונשים. הנה בענין ממון פשיטא שנתחייבו הנשים דמאי שנא וכי פטירי הנשים מכל חיובי ממון שבתורה ומאי שנא משאר צדקות והא דכתב דחייבות בגופן אינו ר"ל אבנין כיון דאין בונין אותו רק ביום והו"ל מ"ע שהז"ג שהנשים פטורות ורק צ"ל דחיובא רמי עליהו לסעוד בגופן והיינו כגון להביא הדברים הצריכים לבנין וכמו שמצינו במשכן שעשה משה שלא סייעו בבנינו אבל טוו את העזים ועוד דדווקא בבנין המקדש גופיה אין מקימין אלא ביום דהיינו דומיא דהעמדת הקרשים אבל לתקן הקרשים ועשיית הכלים נ"ל דשפיר דמי אפ"ל בלילה (ולענין בנין המזבח עי' מש"כ בתחילת הלכה א').

³⁹ ע' קידושין כ"ט ע"ב

פרק א' הלכה י"ב

דשכיח טובא הוה אמינא דלידחי להכי איצטריך קרא דאך את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו אני ה' כלכם חייבים בכבודי אתם והמקדש חייבים בכבודי שהזרתתי על השבת ויום טוב נמי שבתות מיקרו.

מה נענש דניאל מפני שהשיא עצה לנבוכדנאצר כו' ומשני אבע"א שאני עבדא דאיחייב במצות, והנה עבדים אינם חייבים במצות יותר ממה שאשה מחוייבת ומוכח שנשים מחוייבות בבנין בהמ"ק:

קריית ספר

ואין בונין אותו בלילה דכתיב במשכן וביום הקים את המשכן ביום מקימים ולא בלילה. והכל חייבין לבנות (ולחמד) [ולסעד] בעצמם ובממונם אנשים ונשים כמקדש המדבר דכתיב ביה ויבאו האנשים על הנשים. אין מבטלין תינוקות של בית רבן (לבדק) [לבנין] הבית [דאנשים ונשים כתיב (שמות לה, כב) ולא טף]. ואין בנין בית המקדש דוחה יום טוב דאין עשה דוחה לא תעשה ועשה וכל שכן שבת דאינו דוחה אלא משום

הלכה י"ג

הַמְזַבֵּחַ אֵין עוֹשִׂין אוֹתוֹ אֶלָּא בְּנֵין אַבְנִים (גְּזִית) וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה (שְׁמוֹת כ כּא) "מִזְבֵּחַ אֶדְמָה תַעֲשֶׂה לִּי" שֶׁיְהִיָּה מְחֻבֵּר בְּאֶדְמָה שְׁלֵא יִבְנוּהוּ לֹא עַל גְּבִי כִּפִּין וְלֹא עַל גְּבִי מְחִלוֹת. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת כ כּב) "וְאִם מִזְבֵּחַ אַבְנִים" מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לְמַדוֹ שֶׁאֵינוֹ רְשׁוּת אֶלָּא חוֹבָה:

כסף משנה

כיפין ע"כ הרי הדבר מבואר דס"ל לסתמא דש"ס דאפילו תחת האדמה שהמזבח מחובר לו צריך שלא יהיה לא מחילות ולא כיפין. אשר ע"כ נראה דמוכרחים אנו לומר דדוקא הר הבית והעזרות היה תחתיהם חלול אבל המזבח לא היה תחתיו חלל מפני גזירת הכתוב דקאמר מזבח אדמה והיה נ"ל להביא ראיה לזה מההיא דאמרין בירושלמי פ"ק דסנהדרין דחזקיה עיבר את השנה מפני הטומאה והטומאה היתה שמצאו גולגלתו של ארנן היבוסו תחת המזבח ע"כ ופשטן של דברים נראה שגולגולת זו לא היתה גלויה ע"ג האדמה אלא היתה טמונה תחת המזבח ועכשיו כשרצו לתקן את המזבח דאפשר שנהרס קצת בימי אחז מצאו הגולגולת וא"כ נמצא שהכל היו טמאים מפני שהיתה טומאה רצוצה דקי"ל בוקעת ועולה כו' וכל מי שנכנס שם נטמא ואי אמרת שגם המזבח היו בנוי כיפין ע"ג כיפין הא קי"ל דטפח על טפח חוצץ בפני הטומאה וא"כ אף אם מצאו טומאה תחת המזבח לא היו טמאים וכי תימא דלעולם שגם המזבח היה בנוי כיפין ע"ג כיפין אלא שהטומאה נמצאת למעלה מהכיפין במקום שלא היה חלל טפח הטומאה הא ליתא דהא הא דאמרין דכל הר הבית היה בנוי כיפין ע"ג כיפין מפני הטומאה ע"כ לומר שהקרקע שהיה ע"ג נבדק שלא היה שם טומאה אלא שחששו שמא יש למטה ממקום הבדוק טומאה ומש"ה עשו אותו כיפין כדי שלא יהיה טומאה רצוצה ואם גם המזבח היה בנוי כיפין ע"כ שהטומאה נמצאת למטה ממקום הבדוק. ודוחק הוא בעיני לומר דעכשיו שמצאו הטומאה נטמאו

המזבח אין עושין אותו אלא בנין אבנים וכו'.
במכילתא רבי ישמעאל אומר מזבח אדמה תעשה לי שלא תבנהו לא ע"ג כיפין ולא על גבי עמודים והתם קאמר דקרא דואם מזבח אבנים חובה ואע"ג דתנאי פליגי עליה התם פסק רבינו כוותיה משום דבר"פ קדשי הקדשים זבחים (דף נ"ח) סתם גמרא כוותיה:

משנה למלך

המזבח אין עושין אותו אלא בנין אבנים וכו'.
קשה לי על זה מההיא דתנן בפ"ג דפרה הר הבית והעזרות תחתיהם חלול מפני קבר התהום וכבר הביא רבינו משנה זו בפ"ב מהלכות פרה אדומה דין ז' ולכאורה נראה שכל בנין הבית היה חלול וכולל ג"כ אף מקום המזבח וכל מקום שאמרנו ותחתיהם חלול כו' היינו שהוא בנוי כיפין וכמ"ש רבינו בריש פ"ג מהל' פרה וא"כ קשה דהיכי קאמר שלא יבנוהו ע"ג כיפין וסבור הייתי לומר דמאי דאמרין שלא יבנוהו ע"ג כיפין היינו לומר דשיעור גובה המזבח לא יהיה ע"ג כיפין אלא מחובר באדמה וכן המזבח עצמו לא יהיה כיפין אבל כל שהמזבח מחובר באדמה אם למטה מן האדמה יש כיפין ומחילות אינו מעכב. שוב ראיתי דזה אינו שהרי פ"ו דזבחים (דף נ"ח) אמרו וכ"ת דעביד מחילות בקרקע ושחית בהו וכי האי גוונא מי הוי מזבח והתניא מזבח אדמה תעשה לי שיהא מחובר באדמה שלא יבנו לא ע"ג מחילות ולא ע"ג

פרק א' הלכה י"ג

ואם מזבח אבנים מפי השמועה למדו שאינו רשות אלא חובה.

שלא יבנהו לא ע"ג כיפין, המל"מ הקשה מהא דתנן בפ"ו דפרה דהר הבית והעזרות תחתיהם חלול מפני קבר התהום, וכן כתב הרמב"ם בפ"ב מהל' פרה, וכתב המל"מ דאין לומר דהדין הוא רק שהמזבח לא יהי' ע"ג כיפין אלא מחובר באדמה, אבל כל שהוא מחובר באדמה אם למטה באדמה יש כיפין ומחילות אינו מעכב דהא בזבחים דף נ"ח אמר בגמ' וכ"ת דעביד מחילות בקרקע ושחיט בהו וכה"ג מי הוי מזבח, והתניא מזבח אדמה וכו' ומבואר דאפ"ל תחת האדמה שהמזבח מחובר לו צריך שלא יהי' ע"ג מחילות, לכן העלה דאף דהר הבית והעזרות הי' תחתיהם חלול אבל במקום המזבח אין תחתיו חלול.

מלואים והשמטות

במש"כ בפ"א מהל' ביהב"ח הל' י"ג על דברי המל"מ בדין מחובר לאדמה, ראיתי אח"כ שכבר כתב כן המלבי"ם בפ' יתרו בפסוק מזבח אדמה וגו' והאריך שם בזה ע"ש. [עד כאן].

והנה התוס' דף ס"ב ע"א בד"ה ולא ע"ג מחילות כתבו וז"ל בור של שיתין לא הי' חשוב מחילה כיון דהוה צורך מזבח עכ"ל, וכונתם דסוברים דבור של שיתין הי' תחת המזבח וכן פ"ל רש"י בסוכה דף מ"ט ד"ה שיתין, חלל שתחת המזבח כנגד מקום הנסכים, והוא למאן דפליג אמ"ד דשיתין מחוללין עד התהום כדפירש"י שם, ומוכח מד' התוס' דקשה להו מבור של שיתין דמה דאמרינן שלא יבנהו ע"ג מחילות היינו אפ"ל למטה בעומק האדמה, אבל באמת ת"ל התוס' דחוק דאי מפרשינן שיהי' מחובר באדמה היינו דעד תהום ארעא יהי' אדמה ולא יהיה חלל באמצע א"כ מאי מהני שהוא צורך מזבח דעכ"פ אינו מחובר באדמה, ולכן בפשוטו מוכח מכאן דדין שיהא מחובר באדמה אינו אלא שיהי'

הכהנים במגע דאיך יעלה על הדעת שכל הכהנים או רובם נגעו בטומאה. הן אמת דכפי דרכנו צ"ל דמ"ד דהטומאה היתה משום גולגולת ארנן ס"ל כמ"ד דקברי עכו"ם מטמאים באהל ואפשר דרש"י דפירש בסנהדרין דהטומאה היתה מפני טומאת ע"ז שעבדו בימי אחז ולא קאמר כסוגיית הירושלמי הוא משום דטעם זה דירושלמי לא יצדק כ"א למ"ד דעכו"ם מטמאים באהל ואיהו רצה לתת טעם כולל אף למ"ד דעכו"ם אינם מטמאים באהל ואפשר נמי דס"ל דהלכתא כמ"ד דעכו"ם אינם מטמאים באהל וכמו שפסק רבינו בהלכות טומאת מת ומש"ה כתב טעמא דטומאת ע"ז הכלל העולה דמדברי הירוש' הללו נראה בעיני דס"ל דהמזבח לא היה חלל תחתיו כלל וכדכתיבנא. ודע שאם עשה המזבח ע"ג כיפין או על ע"ג מחילות לא חשיב מזבח ופסול להעלות עליו קרבן וכדמוכח הסוגיא דריש פ"ו דזבחים. ובשיעור כמה יהיה חלל תחת המזבח ויפסל לא נתבאר בדברי רבינו אך ראיתי בתוספתא דאהלות הביאה הר"ש בפ"ט דאהלות דר' יהושע אומר אין מעלין עולות גבוה מן הארץ טפח ע"כ וכתב שם הרא"ש בפ"ו דזבחים דרשינן מזבח אדמה שיהא מחובר באדמה שלא יבנו לא ע"ג כיפין ולא ע"ג מחילות ואם היה חלל טפח תחתיו חשיב כמילתא אחריתי ולא כמחבר ופסול להעלות עליו עולה ע"כ. ונסתפקתי אם הכבש ג"כ ישנו בדין זה דצריך שלא יבנו ע"ג כיפין לפי שרבינו בדין איסור בנין הגזית ופסול אבנים פגומות השוה הכבש למזבח וכמו שכתב בדבריו ולא מצאתי טעם נכון לחלק בין דין זה דמחובר באדמה שלא הזכיר כי אם מזבח ובשאר הדינים השוה בפירוש הכבש למזבח:

אבן האזל

המזבח אין עושין אותו אלא בנין אבנים, וזה שנאמר מזבח אדמה תעשה לי שיהי' מחובר באדמה שלא יבנהו על גבי מחילות, וזה שנאמר

פרק א' הלכה י"ג

ומה שכתב המל"מ דא"א לומר כן מהא דזבחים דף נ"ח נראה דמה דמחילות הפתוחות לעזרה נתקדשו אינו אלא כמו לשכות הבנויות לחול ופתוחות לקודש דלא הוו תוכן קודש אלא לאכילת קדשי קדשים ומשום דהתורה ריבתה חצרות הרבה, אבל אין שוחטים שם קדשים קלים, דהא החלונות ועובי החומה תנן שהוא כלפנים, ובוזה איתא בדף נ"ו דחייבין משום טומאה אבל גבי מחילות הפתוחות לקודש דלא קתני אלא שהן קודש לאכילת קדשים כדתנן גבי לשכות תוכן קודש ומפרש בגמ' דאינו אלא לאכילת ק"ק, וכן מוכח מד' הרמב"ם בפ"ו שכתב שם בהל' ח' היו בנויות לחול ופתוחות לקודש תוכן קודש לאכילת ק"ק, אבל אין שוחטין שם קדשים קלים והנכנס לשם בטומאה פטור, ובהל' ט' כתב המחילות הפתוחות לעזרה קודש. והפתוחות להר הבית חול החלונות ועובי החומה כלפנים בין לאכילת ק"ק בין לטומאה, ומוכח דמחילות שהם קודש אינם אלא לאכילת ק"ק כמו לשכות דתנן תוכן קודש, וטעמא דאף דאמרין דדוד קדש רצפה עד תהום ארעא, היינו רק דאם תנטל הרצפה תהי' גם הקרקע שתחתיה כשרה לרצפה, אבל עכ"פ צריך דוקא אויר עזרה שתהא כעזרה לשחיטת קדשים.

לידידי הרב הג' הנעלה מו"ה אברהם שפירא שי' ממצוייני ישיבת חברון

בד"ה ומה, במש"כ ליישב הוכחת המל"מ דא"א לומר דכל שהמזבח מחובר באדמה אם למטה יש מחילות אינו מעכב מהא דזבחים דף נ"ח דאמר וכו"ת דעביד מחילות בקרקע, וכתבתי דמה דמחילות הפתוחות לעזרה נתקדשו אינו אלא לאכילת ק"ק, אבל אין שוחטין שם ק"ק, וכמו לשכות הבנויות בחול ופתוחות לקודש, והעירני ע"ז מד' התוס' פסחים דף ס"ז ע"ב ד"ה מחילות לא נתקדשו שהקשו מהא דזבחים דף כ"ד נעקרה אבן ועמד במקומה ומסיק לעולם פשיטא לי' דעד ארעית תהומא קדיש ותירצו דפתוחות לקודש

המזבח מחובר באדמה, אבל למטה בעומק תחת האדמה לא איכפת לן אם יש חלל.

לידידי הרב הג' הנעלה מו"ה אברהם שפירא שי' ממצוייני ישיבת חברון

בהל' י"ג בד"ה והנה במש"כ דתי' התוס' דבור של שיתין לא הי' חשוב מחילה כיון דהוי צורך מזבח הוא דחוק, כתב ע"ז איני מבין דאם הוא צורך מזבח הרי הוא כמזבח כמו מכשירי קרבן כקרבן, לדעתי א"א לומר שכל הקרקע עד הבור של שיתין וגם הקרקע שתחת השיתין הכל נקרא מזבח, ובודאי המזבח הוא רק מה שלמעלה מריצפת העזרה שנעשה מאבנים וכדכתיב ואם מזבח אבנים תעשה, וכתב הרמב"ם כאן שהוא חובה דוקא של אבנים, וגם התוס' לא כיוונו לזה אלא שכתבו דכיון דהוא צורך מזבח לא נתמעט מקרא דמזבח אדמה, ובמש"כ דמוכח מכאן דלמטה בעומק האדמה לא איכפת לן אם הוא חלול, כתב ע"ז שלא יישבתי הקושיא משיתין דהרי במקום השית עכ"פ הי' חלל תחתיו כלומר חלל השית גופו ומאי נ"מ כמה הוא רוחב המחילה, זה לא קשה דמה שיש נקב ישר בקרן המזבח שילכו הנסכים לשיתין הרי אין כאן חסרון שהמזבח אינו מחובר באדמה, דכל המזבח שהוא אבנים הרי הוא מחובר והנקב שהולך בכל גובה המזבח הוא נקב ישר גם בקרקע שתחת המזבח, ומה שאח"כ יש הבור של שיתין תחת קרקע המזבח בזה כתבתי שאין כאן חסרון שהמזבח צריך להיות מחובר באדמה, אלא דכ"ז הוא לדעת רש"י ותוס' אבל דעת הרמב"ם אינו כן, ובעז"ה יבואר בפ' ב' מהל' מעה"ק ובמש"כ דבהך קרא דהכהנים לא יתקדשו א"א שהכהנים עבדו ע"ז דא"כ לא מהני להו טהרה כתב ע"ז דהא גם מגע ע"ז מטמא, ול"ק דמהיכי תיתי יטמאו כל הכהנים במגע ע"ז אם לא עבדו, ורש"י שם פי' להדיא שנטמאו בימי אחז מע"ז שלא חששו לתורה. [עד כאן].

פרק א' הלכה י"ג

אלא דלא מהני לשחיטת קדשים דאינו אויר עזרה וכן"ל.

אלא דצריך לבאר דהנ"מ בין אם נעשה חלל בעומק האדמה ובין שנבנה ע"ג כיפין וע"ג מחילות, אינו בעובי העומק של הקרקע, דנתת דבריד לשיעורין, ועוד דגם ע"ג כיפין אפשר ליתן הרבה עפר וא"כ יהי מחובר באדמה, אלא דבאמת אין הדבר תלוי בעומק העפר שתחת המזבח אלא דלשון אדמה הוא אדמה טבעית ולא עפר שנותנין לבנין, ולכן אין בונין המזבח ע"ג כיפין וע"ג מחילות שהעפר שניתן בבנין הכיפין והמחילות אינו אדמה, אבל אם יחפרו בעומק תחת האדמה העליונה שפיר מיקרי מזבח אדמה.

ולפי"ז נוכל לומר דכיון דתנן בסתמא וכן כתב הרמב"ם בפ' ב' דפרה דכל הר הבית והעזרות תחתיהן חלול דגם המזבח בכלל, אלא דיש נ"מ דעל הר הבית והעזרות חפרו מלמעלה ובנו כיפין וזהו קרקע הר הבית והעזרות, אבל במקום המזבח כיון שהוא צריך להיות מחובר באדמה ע"כ במקום זה הניחו ולא חפרו מלמעלה והניחו איזה שטח בעומק שתשאר האדמה כמו שהיתה וחפרו תחתיה ונתחבר להכיפין של כל הר הבית והעזרות, ואף דאדמה זו שנשארה לא נבדקה מחשש קבר התהום ע"כ על קצת אדמה זו לא חששו כיון דהמזבח צריך להיות מחובר באדמה, ומבואר בזה מה דמביא המל"מ מד' הירושלמי דגולגלתו של ארונה מצאו קבור תחת המזבח.

והנה מה שכתב המל"מ דכונת הירושלמי שנטמאו הכהנים בעזרה ע"י טומאת אוהל, וכתב דע"כ סובר דעכו"ם מטמאים באוהל והוא דלא כהלכה ושמשום זה פירש"י שהי' משום טומאת ע"ז, הם דברים תמוהים דבדאי על המזבח ליכא שום אוהל דהוא משנה מפורשת באבות ולא כבו הגשמים אש של עצי המערכה, ואם כונתו דלא בשביל שהי' תחת המזבח אלא שנטמאו כשהוציאה משם לתחת

קודש, ומוכח דמהני גם לעבודה, ודאי דבריו נכונים בדעת התוס', אבל בדעת הרמב"ם שפיר הוכחתי מדבריו בפ"ו הל' ט' שכתב המחילות הפתוחות לעזרה קודש וכו', החלונות ועובי החומה כלפנים בין לאכילת קק"ד בין לטומאה, ומוכח דמחילות לא הוי כלפנים אלא כלשכות שכתב בהל' ח' תוכן קודש לאכילת קק"ד, שוב העירני לד' הגר"א במשניות ריש תמיד בד"ה במסבה שכתב וז"ל, מ"ש המפרש שראשה א' חוץ לעזרה איני יודע למה, הא מחילות לא נתקדשו, ודבריו תמוהים דהא פתוחות לקודש קודש, ומוכרח כדברי דלטומאה אינם קודש, וישר כחו, וברוך ד' שכיונתי לדעת הגר"א ז"ל. [ע"כ]

ועכשיו מיושב דמה דהוי בעי לומר דעביד מחילות בקרקע ושחיט בהו היינו על רצפת העזרה תחת המזבח ופתוח לעזרה דזהו אויר העזרה וכשר לשחיטת קדשים, ואף דאמר בגמ' וכו"ת דעביד מחילות בקרקע ושחיט בהו ומשמע דהוי חפירה בקרקע, וכן מדתניא שלא יבנהו לא על כיפין ולא ע"ג מחילות, וע"כ דכיפין הם למעלה מן הרצפה ומחילות הוא בתוך הקרקע יש לומר דאה"נ דזהו החילוק בין כיפין ומחילות מ"מ לפי"מ שהוכחתי דבמחילות שמתחת לקרקע אף אם הם פתוחות לעזרה אין שוחטין שם קדשים, צריך ע"כ לומר דכונת הגמ' כאן בלשון מחילות היינו חפירות ישרות, והיינו שמתחת המזבח יחפרו חפירה ישרה באדמה ולא תחת האדמה וע"ז יבנו המזבח, ונ"מ דבזה יהי' אויר עזרה קודם שנבנה המזבח ותתקדש המחילה בקדושת עזרה, ולכן אף שאח"כ בנו ע"ז המזבח לא נתבטל מהחפירה קדושת העזרה והנ"מ שבין כיפין ובין מחילות הוא שכיפין הם למעלה מן הקרקע, ונמצא שתחתית המזבח הוא למעלה מרצפת העזרה, וע"ג מחילות הוא שאפ"י תחתית המזבח שוה לרצפת העזרה מ"מ לא יבנו המזבח ע"ג המחילה דבעינן שיהי' המזבח מחובר באדמה, אבל אם נעשה מחילות מתחת האדמה אינו מעכב

פרק א' הלכה י"ג

במנחות דף ק"ט וברמב"ם פ' ט' מהל' ביאת מקדש הל' י"ג, וא"כ ע"כ כד' הירוש' דזהו בשביל טומאת מת, ודברי הירוש' ופירש"י עולים כאחד ששניהם צריכים לפרש שני הפסוקים וכן"ל.

לידידי הגאון מוהרש"א פולנסקי שליט"א רב דבית ישראל

במש"כ בהל' י"ג בהא דחזקי' עיבר השנה מפני הטומאה בסנהדרין דף י"ב ופירש"י משום טומאת ע"ז, כתב בזה במה דאיתא שם לענין זה אם טומאה דחוויה או הותרה, והקשה דהא איתא בירוש' פסחים ריש פ"ט דטומאת ע"ז עשו אותה כטומאת זיבה וצרעת, הנה במה דאיתא שם בדין טומאה דחוויה או הותרה לא קשה דהא בגמ' פריך זה על ר' יהודה דאמר דמעברין מפני הטומאה, ומשמע דבכל טומאה אפי' טומאת מת, ועדיפא היל' לו להקשות לפי"מ שפירש"י על ת"ק דאמר אין מעברין, בכך אלא יעשו בטומאה, וקשה דא"כ לא חטא חזקיה כיון שהיתה טומאת ע"ז וא"א לעשות בטומאה, אכן בהערתו נוכל ליישב מה דהירוש' לא רצה לפרש משום טומאת ע"ז דהירוש' לשיטתו דטומאת ע"ז הוא כמו טומאת זיבה, אבל רש"י כתב לפי"מ דאיתא בשבת פ"ג דע"ז איתקש למת, וא"כ לא חמיר ממת, ואף דבמתני' איתא דהוקש לנדה ובגמ' איתא דהוקש לשרץ הא מסיק בגמ' די ש' ג' היקשים ומקשינן לקולא כיון דטומאת ע"ז דרבנן.

ובמה שכתב שם המל"מ מדין אם מת עכו"ם מטמא באוהל, העיר בזה על מה שכ' הנמוק"י סוף פ' חזקת הבתים דנוגע בקבר עכו"ם נטמא דהרמב"ם פ"ט מהל' טומאת מת הל' ד' כתב דאינם מטמאין אפי' בנגיעה בקבר, והנה ודאי הוא מחלוקת בזה ובטעמא דמילתא נראה דזה תלוי אם אוהל הוא ג"כ מגע או לא, דהרמב"ם פי"ב מהל' טומאת מת הל' א' בדין כלים המאהילים על הטומאה ואין אוהל טע"ט מפסיק ביניהם דטמאים, כתב שכל פחות מטפח כנגיעה הוא חשוב, ועוד

תקרת העזרה, יקשה למה עשו כן ולא הודיעו להכהנים שיצאו מהעזרה ולא יטמאו באוהל, ועוד דבאמת גם העזרה לא היתה מקורה, וכמש"כ התוס' יו"ט בפ"א דמדות, ואף דהר הבית היל' מקורה כמש"כ הרמב"ם בפ"ה הל' א', מ"מ העזרה לא היתה מקורה שהיתה כנגד חצר המשכן שהיל' פתוח, ולכן ע"כ צ"ל שהכהנים כיון שהיו עסוקין בתיקון המזבח נגעו בהגולגולת, ואפשר דמתחלה לא חשבו שהיא גולגולת אדם ולא נזהרו לנגוע בה, דעצם נבלת בהמה אינה מטמאה.

איברא דהשתא דאתינן להכי שלא ידעו מתחלה שהוא גולגולת אדם א"כ מיושב כדברי המל"מ שהיל' ע"י טומאת אוהל, אלא שהפועלים שהוציאו את הגולגולת בעת תיקון המזבח לא ידעו והביאו להר הבית שהיל' כולו מקורה ושם היו הרבה כהנים ונטמאו, אבל לפי"מ שיתבאר לפנינו דגם להלכה צ"ל כד' הירוש', א"כ א"א לומר שהיל' ע"י טומאת אוהל כיון דעכו"ם אינם מטמאים באוהל, וע"כ שהיל' ע"י טומאת מגע וכמש"כ.

והנה מה שכתב המל"מ בטעמא דרש"י בסנהדרין דף י"ב שכתב משום טומאת ע"ז דהוא דלא כדברי הירושל', איברא דגם מד' התוס' שם משמע דמש"כ רש"י אינו כדברי הירוש', אבל נראה דאינו צריך לעשות מחלוקת בזה דהא רש"י מפרש ד' הגמ' שהביא קרא דד"ה דכתיב כי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבולן לא הטהרו, ובזה א"א לומר דכל זה הוא בשביל גולגלתו של ארונה, דלא שייך זה אלא על הכהנים שהיו במקדש, ולכן פירש"י דזהו בשביל טומאת ע"ז שעבדו בימי אחז, והירוש' שפיר מפרש דהוא בשביל גולגלתו של ארונה דהא כתיב עוד קרא כי הכהנים לא התקדשו למדי, והרמב"ם בפ' ה' מהל' ביאת מקדש מביא ב' הפסוקים, ובהך קרא א"א לומר דהוא בשביל טומאת ע"ז דהא א"א שהכניס עבדו ע"ז דא"כ לא הוי מהני להו טהרה דכהן שעבד ע"ז לא ישמש במקדש לעולם כדאיתא

פרק א' הלכה י"ג

כדעת הראב"ד, ומבואר דלדעת הראב"ד איכא בקבר רצוצה, ולדעת הרמב"ם לא משכחת ברצוצה דין קבר כלל.

והנה מצינו עוד מחלוקת בעיקר זה אם דין טומאת אוהל וטומאת רצוצה שוין הן והוא בפ"ג דאהלות משנה א' הנוגע בכחצי זית ומאהיל על כחצי זית ומייתי לה בחולין דף קכ"ה ומפרש בגמ' דטומאת רצוצה מצטרף עם מגע, וטומאת אוהל עם מגע אינו מצטרף, וכן מפרש שם הר"ש במשנה, אבל הרמב"ם בפיהמ"ש פירש שם באופן אחר שדין רצוצה גורם רק שיהי' החצי זית המונח תחת המגדל בפחות מטפח כמו שהמגדל נגע בו, ואם נגע בהמגדל חצי זית אחר למעלה נטמא המגדל, אבל לא כפירש"י דמה שהטומאת רצוצה בוקעת ועולה למעלה הוי כמו נגיעה ורבא מוקים שם דגם טומאת אוהל שמאהיל הטמא או הטהור הוי כנגיעה, וכשדבר אחר מאהיל על הטומאה והטהרה לא הוי כנגיעה, ובהלכותיו פסק דאין מצטרפין ולא הזכיר גם הא דטומאת רצוצה, עכ"פ לדעת הרמב"ם לא מצינו חילוק בין דין טומאת רצוצה בוקעת ועולה לדין טומאת אוהל לענין גדר נגיעה, ולדעת שאר הראשונים דין טומאת רצוצה בוקעת ועולה הוי יותר נגיעה מטומאת אוהל, וא"כ מבואר המחלוקת שבין הרמב"ם להנמוק"י, דהרמב"ם לשיטתו דטומאת רצוצה לא הוי יותר נגיעה מטומאת אוהל, א"כ כשנתמעטו עכו"ם מטומאת אוהל נתמעטו גם מטומאת קבר, ועוד שנית דלהרמב"ם לא משכחת בקבר דין טומאת רצוצה, אבל הנמוק"י יסבור כשאר הראשונים וטומאת רצוצה הוי כנגיעה, ומשכחת טומאת קבר ברצוצה ויסבור דכיון דהקבר מלא טומאה גם הנוגע מן הצדדין הוי כנוגע בטומאה, ואפי' קברי עכו"ם מטמאין.

הערות רבנו בגיליון ספרו

בד"ה ומה שכתב המל"מ בתו"ד כתב דמחילות שהם קודש אינם אלא לאכילת ק"ק אבל עכ"פ

סובר הרמב"ם דדין טומאת רצוצה שבוקעת ועולה בוקעת ויורדת אינו דוקא אם הטומאה טמונה ומונחת בתוך איזה דבר אלא אפי' אם היא באויר ואין טע"ט מאהיל עלי' שנטמא הדבר המאהיל על הטומאה כתב הרמב"ם ע"ז שם טומאת רצוצה, והראב"ד השיג שם וכתב כמה זה לשון מקולקל אלא שאין חוצץ בפני הטומאה, ועיין מה שהאריך בהל' זו אדמו"ר בחדושי רבנו חיים הלוי בפ"ב הל' א', ומבואר בשיטת הרמב"ם דכל דין טומאת רצוצה היינו שאין עליו חלל טפח וממילא לא נוכל לומר דטומאת רצוצה בוקעת ועולה הוא יותר קרוב למגע גוף הטומאה מדין טומאת אוהל, ולכן סובר הרמב"ם דגם טומאת אוהל הוא כמו מגע טומאה, דהא הכל נלמד מוכל אשר יגע על פני השדה בניזיר דף נ"ג, וממילא כיון דנתמעט טומאת מת עכו"ם מדין טומאת אוהל ה"נ טומאת קבר של עכו"ם אינו מטמא, אבל הראב"ד סובר דדין טומאת רצוצה הוא דוקא ברצוצה ממש, ובזה איכא דינא דבוקעת ועולה, ובזה יש לומר דהוי כנגיעה ממש, וכן יש לומר בדין קבר סתום דאמר בגמ' בניזיר דף נ"ד או בקבר זה קבר סתום דאמר מר טומאת בוקעת ועולה בוקעת ויורדת, והתוס' עמדו על זה דמה שייך קבר לרצוצה, ובחדושי רבנו חיים הלוי בפ"ז הל' ד' האריך בזה, וביאר ד' הגמ' ע"פ שיטת הראב"ד שם דדין טומאת מאהיל על הקבר הוא דוקא היכי שהטומאת רצוצה, ואפי' יש בהקבר טע"ט אלא שהטומאה ממעטת מטפח, וכתב דהרמב"ם דאינו פוסק כן ע"כ דאינו גורס בגמ' הא דאמר מר טומאת בוקעת ועולה.

וכשיטת הרמב"ם מבואר שם בפ"ה הרא"ש שכתב וז"ל, או בקבר זה קבר סתום שאין לו פתיחה בפותח טפח ומאהיל עליו אפי' שלא כנגד הטומאה טמא, דחשבינן ליה כאילו כולו מלא טומאה, ובלבד שיהי' פותח טפח בין המת לגג הקבר, אבל אם אין בו פותח טפח הוי טומאת רצוצה ובוקעת ועולה ואינה מטמאה מן הצדדים, והכי תנן פ"ז במס' אהלות נפש אטומה וכו', והמאירי בפירושו כתב

פרק א' הלכה י"ג

כדעת המל"מ דאפילו בעומק תחת האדמה נמי צריך שלא יהא חלל.

אור הישר

המזבח אין עושין אותו אלא בנין אבנים גזית. הנה תיבת גזית הוא ט"ס והארכתי בזה בחידושי למס' מדות דף ל"ו ע"א ועיין עוד כאן במל"מ ובתשובות עין יצחק חלק יו"ד סי' ל"ו ובמש"כ בחידושי לסנהדרין י"ב ע"א בתוד"ה שעובר.

אור שמח

במשל"מ. אך ראיתי בתוספתא דאהלות כו'.

נ"ב והראב"ד בהשגות פ"א מהלכות טו"מ הי"א כתב ע"ז שהוא פירוש חשך ואפילה יעו"ש:

אמר יוסף

המזבח אין עושין אותו אלא בנין אבנים וכו' מחובר באדמה שלא יבנוהו לא ע"ג כיפין ולא ע"ג מחילות. הנה הרב מל"מ עמד בדברי הר"מ הללו דהא הר"מ ז"ל בפ"ב מהל' פרה ה"ז כתב דהר הבית והעזרות תחתיהם היה חלול מפני קבר התהום ומשמע דאף מקום המזבח בכלל ושוב כתב וז"ל וסבור הייתי לומר דמאי דאמרינן שלא יבנוהו ע"ג כיפין היינו לומר ששיעור גובה המזבח לא יהיה ע"ג כיפין אלא מחובר באדמה וכו' אבל כל שהמזבח מחובר באדמה אם למטה מן האדמה יש כיפין ומחילות אינו מעכב, שוב ראיתי דזה אינו שהרי בפ"ו דזבחים דף נ"ח אמרינן וכי תימא דעביד מחילות בקרקע ושחיט בהו וכי האי גוונא מי הוי מזבח והתניא מזבח אדמה תעשה לי שיהא מחובר באדמה שלא יבנוהו לא ע"ג כיפין ולא ע"ג מחילות ע"כ. הרי הדבר מבואר דס"ל לסתמא דש"ס דאפילו תחת האדמה שהמזבח מחובר בו צריך שלא יהיה לא מחילות ולא כיפין אשר על כן

צריך דוקא אויר עזרה שתהא כעזרה לשחיטת קדשים, נ"ב העירוני בשם הגר"י קלמס (שי) [זצ"ל] מד' הירושל' פ"ג דמע"ש ה"ד. ע"כ.

אבן ישראל

המזבח אין עושין אותו אלא בנין אבנים וזה שנאמר בתורה מזבח אדמה תעשה לי שיהיה מחובר באדמה שלא יבנוהו ע"ג מחילות} עכ"ל. עיין מל"מ שהקשה מהא דתנן בפרק ג' דפרה משנה ג' הר הבית והעזרות תחתיהן חלול מפני קבר התהום וכ"פ הרמב"ם בפ"ב מהלכות פרה הלכה ז', וכתב המל"מ דאין לומר דהדין הוא רק שיהא המזבח מחובר באדמה, אבל למטה בעומק האדמה לא איכפת לן אי איכא חלל דהא בזבחים דף נ"ח אמרו בגמרא וכ"ת דעביד מחילות בקרקע ושחיט בהו, וכי האי גוונא מי הוה מזבח והתניא מזבח אדמה תעשה לי וכו' ומבואר דאפילו תחת האדמה שהמזבח מחובר לו צריך שלא יהיה שם מחילות, וע"כ חידש המל"מ דרק תחת הר הבית והעזרות היו מחילות אבל תחת המזבח לא היה חלל משום גזה"כ דמזבח אדמה עיי"ש, ובאבן האזל כאן הביא דברי התוס' בזבחים דף ס"ב ע"א ד"ה ולא ע"ג מחילות שכתבו וז"ל בור של שיחין לא היה חשוב מחילה כיון דהוה צורך המזבח עכ"ל, וכתב דת' התוס' דחוק דאי מפרשי' שיהיה מחובר באדמה היינו דעד תהום ארעא יהיה אדמה ולא יהיה חלל באמצע, א"כ מאי מהני שהוא צורך מזבח, דעכ"פ אינו מחובר באדמה, ולכן הוכיח מכאן באבן האזל דלא כהמל"מ, ודין שיהא מחובר באדמה אינו אלא שיהיה המזבח מחובר באדמה, אבל למטה בעומק תחת האדמה לא איכפת לן אם יש חלל עיי"ש, ובאמת מה שכתב דת' התוס' דחוק אינו מובן דכונת התוס' בפשוטו דכיון דהוא צורך מזבח, זהו צורת המזבח, וכל דינא דלא יבנוהו אלא מחובר באדמה, היינו היכא דהחלל אינו מצורת המזבח, ולפי"ז אדרבה מקו' התוס' ותירוצם מוכח

פרק א' הלכה י"ג

ועוד יש להכריח לענ"ד דכונת הש"ס הוי כמו שביארנו וקשיא לי טובא על הגאון הרב מ"מ איך נעלם ממנו תלמוד ערוך בפרק קדשי קדשים דף ס"א ע"ב דגרסינן התם כשעלו בני הגולה הוסיפו על המזבח ד' אמות מן הדרום וד' אמות מן המערב ואמר ר' שמעון בן פזי משום בר קפרא שיתין הוסיפו על המזבח ד' אמות מן הדרום מעיקרא סבור מזבח אדמה שהוא אטום באדמה ולבסוף סבור שתיה כאכילה ומאי מזבח אדמה שהוא מחובר באדמה שלא יבנוהו לא ע"ג כיפין ולא ע"ג מחילות, וכתב רש"י ז"ל וז"ל שיתין הוסיפו קרן מערבית דרומית הוסיפו למשכה מן הדרום ולמערב ששם היו מנסכין נסכין כדאמרינן במתני' דלקמן ובימי שלמה היה כמין בור כרוי אצל המזבח באותה זווית לירד הנסכים בתוכו ויורדין מן המזבח ולרצפה ושותתין שם והם קלטו אותו הבור לתוך המזבח ועשו נקבים כנגדן בראש המזבח לירד הנסכין שם אטום באדמה שלא יהא חלול. שתיה כאכילה, מה אכילה מתעכלת במזבח אף שתיה תבלע במזבח עכ"ל. וכתבו בתוס' ד"ה ולא על גבי מחילות וז"ל בור של שיתין לא היה חשוב מחילה כיון שהוא צורך המזבח עכ"ל. ונראה דכונת הש"ס כך הוא מעיקרא סבר מזבח אדמה שיהא אטום באדמה ר"ל שאף תחת האדמה שהמזבח מחובר בו שלא יהא חלל וכדפי' רש"י שלא יהיה חלול ומשו"ה לא בנו מעיקרא שיתין תחת המזבח אף שהיה המזבח בנוי ומחובר על האדמה מ"מ תחת האדמה היה חלול והיה סבירא להם שתחת המזבח לא יהיה חלל מפני גזרת הכתוב מזבח אדמה ולבסוף סבור שתיה כאכילה ומאי מזבח אדמה שהוא מחובר באדמה שלא יבנוהו וכו', וכיון דהמזבח בנוי ומחובר על האדמה אף שתחתיו חלול לא איכפת לן ומאי מזבח אדמה שיהא מחובר באדמה שלא יבנוהו לא ע"ג כיפין וכו' הכונה דתחת המזבח עצמו לא יהיה חלול ועל זה הוקשה להתוס' מבור של שיתין והוא הנקבים שהיה במזבח עצמו

נראה דמוכרחים אנו לומר דדוקא הר הבית והעזרות היה תחתיהם חלול אבל המזבח לא היה תחתיו חלל מפני גזרת הכתוב דקאמר מזבח אדמה תעשה לי וכו' זה תורף דבריו.

ולקוצר עניות דעתי בתר דלחיכנא עפרא דתותיה רגלוהי אמינא דראיה זו שהביא איני מכיר בה דהא דפריך הש"ס וכי תימא דעביד מחילות בקרקע ושחיט בהו הכונה דעביד מחילות תחת המזבח עצמו ועל זה פריך וכי האי גוונא מי הוי מזבח והתניא מזבח אדמה תעשה לי שלא יבנוהו לא ע"ג כיפין ולא ע"ג מחילות ר"ל שהמזבח יהא מחובר באדמה והכא כיון דעביד מחילות תחת המזבח עצמו נמצא דאין המזבח מחובר באדמה זה נראה ברור לענ"ד בכונת הש"ס ויש הכרח לענ"ד לזה דאי אמרת דכונת הש"ס הוא כמו שהבין הרב מ"מ דהאי דפריך הש"ס וכי תימא דעביד מחילות בקרקע ושחיט בהו ר"ל דעביד מחילות תחת האדמה שהמזבח מחובר בו ועל זה פריך והתניא מזבח אדמה וכו' שלא יבנוהו לא ע"ג כיפין וכו' קשה דתיקשי ליה מהך ברייתא דלא יבנוהו לא ע"ג כיפין וכו' תיקשי ליה דבכהאי גוונא דעביד מחילות תחת האדמה שהמזבח מחובר בו ושחיט בהו לא הוי שחיטה על המזבח כיון דמפסיק קרקע מן האדמה שהמזבח מחובר בו והוי דומיא דבית ועליה דאם ציוה ה' שנשחוט על העליה ושחיט בבית שתחתיה מי קא נפיק ידי חובה ממה שציוה ה' הא הוי בית אחר אף שהיא תחת העליה אלא ודאי דכונת הש"ס דקאמר דעביד מחילות בקרקע הוא תחת המזבח עצמו ואין שום דבר חוצץ ממקום שעומד לשחוט לקרקעית המזבח דאי משום שחיטה במזבח הא שפיר הוי שחיטה במזבח כיון דעומד תחת המזבח מ"מ באין דבר מפסיק ושוחט וקרקע הרואה בעת השחיטה הוא קרקע המזבח אלא דע"ז פריך מהך ברייתא דלא יבנוהו לא ע"ג כיפין וכו' זה נראה ברור לענ"ד.

פרק א' הלכה י"ג

שוב אחרי רואי ראיתי דראיית הרב מן הירושלמי דהמזבח לא היה תחתיו חלל כלל היא נכונה מאד ומה שתמהתי לענ"ד דנימא דבשיתין מצאו הגולגולת טעות הוא בידי, דחזקיה היה בבית ראשון ועדיין לא היו השיתין במזבח וזה פשוט.

אך מתלמודא דידן הוא מבואר דכל שהמזבח מחובר באדמה אם תחת האדמה איכא חלול לא איכפת ושפיר הוי מזבח אדמה ואינו פוסל אלא כשתחת המזבח עצמו איכא מחילות ולפי דרך זה אתי שפיר לישנא דש"ס דקאמר מזבח אדמה שהוא מחובר באדמה שלא יבנו לא ע"ג כיפין ולא ע"ג מחילות ולפי דעת הרב מל"מ הכי הו"ל [למימר] שהוא [מחובר] באדמה שלא יהא תחתיו כיפין ומחילות אלא ודאי נראה דכונת הש"ס הוא כדכתיבנא ודברי המל"מ לא זכיתי להבינם וצריך לי יישוב.

ביאורי מהר"י קורקוס והרדב"ז

ומזבח אין עושין אותו כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל ברייתא בזבחים פ' קדשי קדשים (ס"א ע"ב) ראב"י אומר מה ת"ל אבנים שלש פעמים אחד של שילה ואחד של נוב וגבעון ואחד בית עולמים. עוד שם מזבח אדמה שיהיה מחובר באדמה שלא יבנו לא ע"ג כופין ולא ע"ג מחילות⁴⁰, ר' ישמעאל אומר כל אם שכתובה רשות חוץ מזה ואם תקריב מנחת בכורים חובה. אם כסף תלוה את עמי חובה. ואם מזבח אבנים חובה. או אינו אלא רשות ת"ל אבנים שלמות תבנה. ונתבאר שם דאם שכתב היינו לומר שאם רצה בלבנים עושה, באבנים עושה, וקל וחומר לשאר כל הכלים שאם רצה לשנות משנה כן למדו שם:

ומהר"ד נ' זמרא ז"ל כתב אמרינן בפ' קד"ק (זבחים ס"א ע"ב) אמר ר' שמעון בן פזי משום בר

ונמצא המזבח עצמו היה חלול ועל זה תירצו דלא חשיב מחילה כיון דהוי צורך המזבח.

הרי הדבר מבואר מדברי הש"ס הללו דכל שהמזבח בנוי ומחובר באדמה אף שתחת האדמה הוא חלול ומחילות לא איכפת לן ואין נכנס בסוגיית לא יבנו ע"ג כיפין וכו' וא"כ בהכרח צריך לומר דכונת הש"ס בדף נ"ח במאי דקאמר וכי תימא דעביד מחילות בקרקע וכו' והתניא מזבח אדמה וכו' שלא יבנו לא על גבי כיפין וכו' הכונה כמ"ש לענ"ד ודלא כהמל"מ ז"ל והיא תמיהה גדולה על גאון עוזינו הרב מל"מ איך נעלם ממנו סוגיא ערוכה. ודרך אחרת הוא דכונת הש"ס דקאמר מעיקרא סבור מזבח אדמה שיהא אטום באדמה קאי לענין הנקבים שעשו במזבח דמעיקרא סבור שיהא אטום המזבח עצמו ולא חלול ולבסוף סבור שתיה כאכילה ומאי מזבח וכו' הכונה דאם המזבח גופיה חלול לא איכפת לן אלא שלא יבנו ע"ג כיפין וכו' ולעולם יכולין אנו לומר דבעינן אף תחת האדמה שהמזבח מחובר בו שלא יהא חלול ועל זה תמהו התוס' משיתין ותירצו דהוה צורך המזבח אבל כל שאינו צורך מזבח אף תחת האדמה בעינן שלא יהא חלול זהו מ"ש דאפשר לפרש דרך אחרת בכונת הש"ס, ושוב ראיתי דא"א לומר כן דלפ"ז נמצא אם המזבח עצמו חלול לא איכפת לן וזה אינו דהרמב"ם פ"ב מהלכות בית הבחירה פסק להיפך יעו"ש אלא ודאי כונת הש"ס כדפירשתי לענ"ד ודו"ק. ואף אם נפרש דרך אחרת בכונת הש"ס שבדף ס"ז מ"מ מבואר דשיתין היו תחת המזבח ונמצא היה המזבח חלול מתחתיו וא"כ מאי ראיא מביא הרב מל"מ מהירושלמי דחזקיה עיבר את השנה מפני הטומאה שמצאו גולגולת ארנן היבוסית תחת המזבח והכריח מזה הרב שהמזבח לא היה תחתיו חלול כלל יעו"ש באורך. (ונמצא) [ונימא] שמצאו בבור של שיתין באופן שדברי המל"מ הללו הם תמוהים טובא אצלי וכעת צריך לי עיון.

⁴⁰ מכאן והלאה אינו בגמ' והוא במכילתא סו"פ יתרו.

פרק א' הלכה י"ג

דמקום היה בהר הבית ובירה שמו כדאיתא ביומא ב' א' ובזבחים ק"ד ב' ולכן מקשה מהא דפרה) וכתב דדוחק לומר דתחת הקרקע שהמזבח עומד עליו שרי להיות שם חלל דא"כ מאי האי דמקשה בזבחים שם וכ"ת דעבד מחילות בקרקע ושחיט להו וכו' יעו"ש היטיב ולענ"ד נראה דאין קושיא כ"כ משם דהא ר"י ס"ל דמחילות לא נתקדשו וא"כ אין שוחטין קרבנות במחילות ואין לומר דהיו פתוחות לקדש גם זה אינו דהא לשכות הבנויות לחול ופתוחות לקדש אין שוחטין שם קדשים כמש"כ לקמן בפרק ו' הלכה ח' ועל כרחק צ"ל דמאי דקאמר דעביד מחילות היינו על כרחק ע"ג קרקע העזרה מתחת למזבח אבל כל שעושה מחילות מתחת קרקע העזרה וקרקע העזרה מפסיק בין מזבח למחילה י"ל לעולם דשפיר דמי ובמכילתא לפנינו הגירסא איתא לא יבנו ע"ג כיפין וע"ג עמודים וכו' יעו"ש משמע אבל אי החלל תחת קרקע המזבח שרי (אבל באיפת צדק הגיה במכילתא כמו שהיא כתובה לפנינו בש"ס) ולדינא אני מבטל דעתי נגד דעתו הרחבה כי ראייתו שהביא מירושלמי מסייעתו.

עוד נסתפק המל"מ ז"ל אם זה נוהג ג"כ בכבש כמו שנוהג דין גזית ופגימת האבנים בכבש כמזבח וכמש"כ רבינו בהלכה י"ד יעו"ש ולדידי הפעוט אפשר לחלק בפשיטות דאין הכבש שוה למזבח בכל מילי רק לענין מאי דאיתמר איתמר ומנא אמינא לה מהא דאי' במנחות נ"ז ב' המזבח אין לי אלא מזבח כבש מניין שנאמר ואל המזבח לא יעלו לרצון ועיי"ש בתוס' ד"ה אין לי וכו' שכתבו בהדיא כן (ועיין תו"כ ויקרא פי"ג בסופו) וע"ע תוס' זבחים כ"ו ב' ד"ה אמר שמואל וכו' ועי' תו"כ ויקרא פ"ח ובפי"ח (בדבורא דחטאת) והא דמרבינן ליה לענין אבנים שלימות י"ל מדכתוב את מזבח ה' ואת לרבות הכבש דומיא דאיתא בזבחים פ"ז א' אין לי אלא מזבח כבש מנין דכתיב את המזבח יעו"ש (ואמטו להכי מייתי ליה רבינו להאי קרא בהלכה י"ד) והא דלוקה אגזית י"ל כיון דגלי קרא

קפרא שיתן הוסיפו. מעיקרא סבר מזבח אדמה שהוא אטום באדמה. ולבסוף סבר שתייה כאכילה ומאי מזבח אדמה שהוא מחובר באדמה שלא יבנהו לא ע"ג כופין ולא ע"ג מחילות. וא"ת והלא היה שם בור של שיתין. וי"ל שלא היה חשוב מחילה כיון שהוא לצורך המזבח. תוספות:

ואם מזבח אבנים מפי השמועה למדו כו'. יש כיוצא בו⁴¹. ואם יהיה היובל לבני ישראל. אם כסף תלוה:

בן אריה

אלא בנין אבנים גזית וזה שנאמר כו'. תיבת גזית מוקף. ונ"ב ע' ספר מעין החכמה:

הר המוריה

אלא וכו'. גזית וכו'. מאד תמוה הוא והא אין בונין בגזית כדכתיב לא תבנה אתהן גזית וכמו שהקדים במנין המצות שהקדים להלכות אלו סי' ב' ולכן נ"ל דט"ס הוא וצ"ל אלא בנין אבנים שאינן גזית ובסמ"ג ליתא לתיבת גזית כלל וזה יותר נכון וראיתי לביאור הרד"ל בפרד"א פכ"ד שהעיר בזה וכתב שיהיו גזוזים מההר יעו"ש ואין נראה לענ"ד כלל כי אבני המזבח בעינן שיהיו חלוקי הנחל כדאיתא בהלכה י"ד וכ"מ במכילתא שהובא לעיל בהלכה ח'. שוב מצאתי בס' לחם שמים שכתב כמש"כ דט"ס הוא.

מחובר באדמה וכו'. עי' זבחים נ"ה א' ס"א ב' (ועיי' מכילתא שהובאת בס"ק י"ח) ועי' מל"מ שהקשה מהא דפ"ג דפרה דהר הבית והעזרות תחתיהן חלול מפני קבר התהום (והא דלא הקשה מהא דאיתא בריש תמיד ובפ"א דמדות מ"ט דכי הולך במחילה שתחת הבירה די"ל משום דר"י ס"ל

⁴¹ כ"ה בתו"כ פ' ויקרא עה"כ ואם תקריב וע' ברא"ם שם.

פרק א' הלכה י"ג

אינו מיושב על אופנו דקאמר אבנים גזית והיה ראוי לומר אבני וזה יורה דתיבת גזית מיותרת וט"ס היא דהנפת ברזל עליו אסור ועיין להרב אור לישרים סדר יתרו מה שהאריך בענין זה.

לחם שמים

המזבח אין עושין אותו אלא בנין אבנים גזית.
כבר הגהתי בגליון ספר המיימוני שלי שדבר פשוט הוא שמלת גזית ט"ס היא וצריך למוחקה, אע"פ שיש לי לקיימה קצת בדוחק, שר"ל מדות גזית, שמדה ידוע היה לגזית, כדתנן בהשותפין בגזית זה נותן שני טפחים ומחצה, וכן כתוב בבנין הבית כמדות גזית, שהיא היתה מדה גדולה ידועה אצלם, בכמו שמונה ועשרה אמות:

ועל כרחק צ"ל כן אליבא דר' יהודה דאית ליה דברים ככתבן אבן שלמה, והא התם נמי כתיב ליסד הבית אבני גזית, ור' נחמיה מאי טעמא לא אהדר ליה מהא דגזית משמע פסול וסתות, ומאי דוחקיה לאתויי קרא דמגוררות במגרה דכתיב בהדיא באבני ביתו, וקשיא נמי אהכרעת רבי שנראין דברי ר' יהודה באבני מקדש והא גזית כתיב. אלא על כרחק דגזית איכא לפרושי במדה וכדאמרן וילמד סתום מן המפורש דבסוף הענין כתיב כמדות גזית הרי שהמדה היתה גזית, ואע"ג דגזית של תורה ודאי פסול משמע דכתיב לא תבנה גזית, מכל מקום הכא מוכח קראי דמיפרשא במדה ולא בפסילה. וגם מלשכת הגזית יש להביא ראיה דודאי לא פליג ר' יהודה ולא אשתמיט חד תנא לאיפלוגי עלה ואף ר"י מודה דהיתה לשכה של גזית ומוקי לה על כרחק במדה וק"ל, וא"כ שמא גם הרמב"ם ז"ל לכך נתכוין באומרו גזית:

אלא שאינו נראה להכניס עצמנו בשביל כך בדוחק ולא נמצא שהקפידו חז"ל על מדת האבנים ומנ"ל לרמב"ם הא, גם אלמלי כך היה מפרש הר"מ דבריו דאמדה הוא דקפיד ולא הוה ליה למיסתם

באבנים שלימות דכבש הוא כמזבח ה"ה לענין גזית א"נ י"ל מדכתיב לא תבנה אתהן גזית ואתהן לרבות הכבש כמו את המזבח. אך בתו"כ פרשת צו פ"א איתא מניין אף הכבש מקדש את הראוי למזבח ת"ל אל המזבח לא יעלו לריח ניחוח עכ"ל ולכאורה תמוה הוא דהא האי קרא כתיב אצל שאור ודבש ועל כרחק צ"ל דס"ל דכמו לענין שאור ודבש איתקש כבש למזבח ה"ה לכל מילי וכ"כ הקרבן אהרן שם בפ"י יעו"ש היטיב א"כ י"ל דה"ה לענין מחובר לאדמה דומה נמי כבש כמזבח והא דאימעט מקיר המזבח קיר הכבש היינו משום דהמזבח מיותר והו"ל למיכתב אל קירו וכמש"כ הקרבן אהרן שם. אבל דעת רבינו כמש"כ ולפי שיטת סוגיית הש"ס שלנו ולכן דווקא בפגימת אבנים דכתיב את מזבח וכו' רבינו כבש כמזבח אבל לענין סידא לקמן פרק ב' הי"ח דילפינן לרש"י מדכתיב עליו כשהוא שלם ולא כשהוא חסר וכמש"כ לעיל הלכה ח' בזה לא דמי כבש כמזבח ולכן לא הזכיר שם דין כבש ששוה למזבח והבן. ועי' במפרש לתמיד ד"ה ואין אדם וכו' ושם ב' ד"ה צבר הגחלים וכו' וד"ה סודרן בכבש וכו' יעו"ש היטיב שדעתו דהכבש הוא כמזבח לכל מילי יעו"ש היטיב.

ואם מזבח וכו'. עי' במש"כ לעיל הלכה ח' יעו"ש היטיב ותראה כי לפי"ז דברי רבינו מאירים ושמחים.

ויקח אברהם

המזבח אין (בנין בו) [עושין אותו] אלא בנין אבנים וכו'. נ"ב שם ע"א.

חיים ומלך

המזבח אין עושין אותו אלא בנין אבנים גזית וכו'. ולשון זה נראה תמוה באומרו גזית דגזית במזבח היכי משכחת ובלאו הכי ריהטא דלישנא

פרק א' הלכה י"ג

מקורי הרמב"ם לרש"ש

במל"מ, והיה נ"ל להביא ראיה לזה וכו' דחזקיה וכו' ואי אמרת שגם המזבח היה בנוי כיפין וכו'. ראיה זו יש לדחות ד"ל דעד כאן לא הוצרכו לכיפין אלא בבית שני מפני הרוגי נבוכדנצר אבל בבית ראשון לא הוצרכו, ותדע דהרי שלמה לא דרש מזבח אדמה שיהא מחובר באדמה אלא שיהא אטום כאדמה כדאיתא בזבחים (ס"א ב') וא"כ היה יכול לבנותו ע"ג כיפין אלא על כרחך מפני שלא הוצרך.

המזבח אין עושין אותו אלא בנין אבנים וזה וכו'. ומלת גזית למחוק דהרי כתיב מפורש לא תבנה אתהן גזית.

ציוני מהר"ן

המזבח אין עושין אותו אלא בנין אבנים גזית כו'. דברי רבינו תמוהין שהם נגד מקרא מלא בתורה לא תבנה אתהן גזית כמש"כ בהט"ו, ואם כי יש לדחוק בכוונתו אבל זיכני ה' והגיע לידי ספר משנה תורה ח"ג וד' שנדפס בקוסטאנטינא שנת ה' רס"ט (עוד קודם שנתחבר הכ"מ) ושם ליתא לתיבת גזית והוא הנכון לפע"ד [וכן בדפוסי וויניציאה ליתא]:

קרית ספר

ואין עושין מזבח אלא בנין אבנים דכתיב אבנים שלמות תבנה את מזבח וגו' וזה שנאמר ואם מזבח אדמה תעשה לי שיהא מחובר באדמה שלא יהא חלול על גבי כפין או מחילות וזה שנאמר ואם מזבח אבנים אינו רשות אלא חובה כמו ואם תקריב מנחת בכורים.

סתומי בכה"ג, סכינא חריפא מפסקא לקראי דהא הכא גבי מזבח בהדיא כתיב לא תבנה אתהן גזית, אלא ודאי שבישתא היא ולית בה ספיקא:

לקוטי שלמה

אין בונין מזבח אלא באבני גזית. תימה דהוא נגד תורה ובספר מעיין חכמה דף י"ג ע"א ד"ה המזבח בהבנותו וז"ל ונ"ל דתיבת גזית היא ט"ס שהרי זה הוא עיקר הלאו לא תעשה אתהן גזית ועי' יהושע ח' פסוק ל"א:

מעשה רב

המזבח אין עושין אותו אלא בנין אבנים וגזית. צ"ל ולא גזית וכ"ה הגי' במעין החכמה וכדכתיב לא תבנה אתהן גזית:

מעשה רקח

שלא יבנהו לא ע"ג כיפין וכו'. כאן לא ביאר אם הכבש שוה למזבח בדבר זה כמו שהשוהו בפגימת האבן לקמיה וכן בנגיעת הברזל בהל' ט"ו וט"ז. אמנם האמת יורה דרכו דכיון דמייתי לה מקראי דאין כתוב בהם אלא מזבח מוכח אנפשיה דשוין הם לכל דבר וידוע דאורך הכבש ל"ב אמה ורחבו ט"ז כמ"ש בפ"ב הל' י"ג אלא דקצת קשה דרבינו פ"ב דפרה אדומה כתב שכל הר הבית והעזרות תחתייהן היה חלול מפני קבר התהום ע"כ ואיך יתקיים זה במזבח שאסור לבנותו ע"ג כיפין וצ"ל דכל העזרות לאו דוקא דמקום המזבח והכבש לא היה בהם חלול כלל ועיין להמל"מ ז"ל:

הלכה י"ד

כָּל אֶבֶן שֶׁנִּפְגְּמָה כְּדִי שֶׁתַּחְגֹּר בָּהּ הַצְּפָרָן כְּסָפִין שֶׁל שְׁחִיטָה הָרִי זוּ פְּסוּלָה לְכַבֵּשׁ וְלִמְזַבֵּחַ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כז ו) "אֲבָנִים שֶׁלְמֹת תִּכְנֶה אֶת מְזִבְחַ ה'". וּמֵהֵיכָן הָיוּ מְבִיאִין אֲבָנֵי מְזִבְחַ מִן בְּתוּלַת הַקְּרָקַע חוֹפְרִין עַד שֶׁמִּגִּיעֵין לְמָקוֹם הַנֶּפֶר שֶׁאֵינוֹ מְקוֹם עֲבוּדָה וּבְנִינָן וּמוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ הָאֲבָנִים. אוֹ מִן הַיָּם הַגָּדוֹל. וּבּוֹנִין מִהֶן. וְכֵן אֲבָנֵי הַהֵיכָל וְהַעֲזָרוֹת שֶׁלְמֹת הָיוּ:

כסף משנה

משם אבנים שלימות שלא הונף עליהם ברזל. ומ"ש או מן הים הגדול. בפרק אי זהו מקומן (דף נ"ד) אמרינן גבי בנין המזבח מביא חלוקי אבנים מפולמות:

וכן אבני ההיכל והעזרות שלימות היו. נראה שלא כתב כן אלא לענין שלא יהיה בהם פגם כדכתיב אבן שלמה מסע נבנה אבל היו מסתתין ומשוין אותן בכלי ברזל מבחוץ ומכניסין אותן כמו שכתב לעיל מפצלין ומסתתין אותן מבחוץ משא"כ באבני מזבח שאסור להניף עליהן ברזל הכי אמרינן בפ"ק דתמיד (דף כ"ו): אהא דתנן שבית המוקד היה מוקף רובדין של אבן מקשה רובדין מאי ניהו גזרתא דאצטבתא וכו' ומי מפלגי אבנים והכתיב והבית בהבנותו אבן שלימה וגו' ושני אבני דמתקני ומייתו מעיקרא ופירש המפרש קודם שיביאו האבנים בעזרה היו מתקנות על ידי ברזל וכו' וחוז' לעזרה מותר לחתכן ולהשוותן בברזל אבל משבאו לעזרה אסור להניף עליהן ברזל והכי מוכח במכילתא דאמרינן התם לא תבנה אתהן גזית בו אי אתה בונה גזית אבל אתה בונה גזית בהיכל ובבית קדשי הקדשים הא מה אני מקיים ומקבות והגרזן וכל כלי ברזל וכו' בבית אינו נשמע אבל בחוץ נשמע כי חרבך הנפת עליה ותחללה רשב"א אומר המזבח נברא להאריך ימיו של אדם וכו' עכ"ל. משמע דלא נאסר הנפת ברזל אלא על המזבח בלבד משום דנברא להאריך ימיו של אדם אבל אבנים של בנין בית המקדש אין הנפת ברזל עליהן פוסלן ובלבד שלא יתקן בפנים וכן מוכח מתוך דברי רבינו דעד השתא לא איירי אלא לענין

כל אבן שנפגמה וכו'. בפ"ק דחולין (דף י"ח) וכמה פגימת המזבח כדי שתחגור בה צפורן מיתבי כמה פגימת המזבח רבי שמעון בן יוחאי אומר טפח ראב"י אומר כזית ל"ק הא בסידא הא באבנא ופירש"י באבנא כל דהו כדכתיב אבנים שלימות. וכתבו התוס' וכמה פגימת המזבח כדי שתחגור בה צפורן ואם תאמר והיאך בנו המזבח דאנה ימצאו אבנים בלא פגימה ואם יחליקו בברזל איכא איסורא דלא תניף עליהן ברזל וליכא למימר נמי ע"י שמיר דע"כ ע"י שמיר נמי לא יהיו חלוקות שלא תחגור בהן הצפורן מדאמרינן בפ"ד דע"ז גבי אבני המזבח ששקצום מלכי יון וגזוזם בית חשמונאי היכי נעביד נתברינהו אבנים שלימות אמר רחמנא ננסרינהו פיל לעשות בלא פגימה לא תניף עליהם אמר רחמנא⁴² והשתא לעבדינהו ע"י שמיר אלא ודאי שמיר אין עושה אותן חלקות שלא תחגור בהם הצפורן וי"ל דבפרק איזהו מקומן משמע שבנו אותו באבנים קטנות חלקות שלא היה בהם שום פגימה כגון חלוקי אבנים של נחל. ומה שכתב רבינו הרי זו פסולה לכבש ולמזבח. בפ"ג דמדות (משנה ד') משמע שדין אבני הכבש שוים לדין אבני המזבח. ומה שכתב ומהיכן היו מביאים אבני מזבח מן בתולת הקרקע חופרין עד שמגיעין למקום הניכר שאינו מקום עבודה ובנין. שם אחד אבני הכבש ואחד אבני המזבח מבקעת בית כרם וחופרין למטה מבתולה ומביאים

⁴²לא ירדתי לסוף קושיא זו שהרי תשובתה בצדה שבבית שני לא היה שמיר ואין מכאן ראייה

פרק א' הלכה י"ד

ונראה דכונת הרמב"ם הוא דזה ודאי דבפגימת מזבח ליכא פלוגתא דודאי הוא כדי חגירת הצפורן כדאיתא בחולין דף י"ח אבל ה"ל מקום לומר דצריך שבפועל יהי' חגירת הצפורן בהפגם, וכיון דאבן הוא דבר רחב ואם יהי' צריך שיהי' תלם קטן שיוכל לחגור את הצפורן, א"כ ה"ל צריך שהפגימה תהי' לה אורך קצת דאף שרוחב הפגימה א"צ להיות אלא כעוביו של צפורן, אבל עכ"פ בארכה צריך קצת משך אבל אם תהי' הפגימה כמו נקודה קטנה לא תחגור הצפורן כיון שהאבן יש לה רוחב והצפורן יש לו רוחב ולא יכנס הצפורן אפי' כ"ש אם הפגימה היא רק נקודה שהמקום השלם של האבן יעכב, ולכן הוצרך הרמב"ם לכתוב דפגימת המזבח סגי בזה אם חוגרת הצפורן כסכין של שחיטה, והיינו אם פגימה ברוחב כזה היתה חוגרת הצפורן בסכין של שחיטה שהוא חד אז פסול גבי מזבח.

ונמצא דהרמב"ם לא בא כאן לומר דדין פגימת מזבח כדין סכין של שחיטה, ומיושב מה שהעיר הבי"ע דהרמב"ם תלי תניא בדלא תניא דתלי פגימת המזבח בפגימת סכין, ובגמ' איתא להיפוך דרב חסדא מוסיף דגם סכין של שחיטה הוא כפגימת המזבח שהוא כדי חגירת צפורן, וגם למה לא כתב כפגימת אוזן בבכור אכן באמת אין כונתו לזה, אלא דכונתו ליתן שיעור בחגירת צפורן שיהי' רק כמו חגירת צפורן בסכין של שחיטה וכנ"ל, וטעמו דכיון דבסכין נקרא זה פגימה א"כ מקום זה בהאבן הוא פגום אף דרחבו כ"ש כמו חודו של סכין ולכן פסול למזבח.

ומה שכתב הרמב"ם חופרין עד שמגיעין למקום הניכר שאינו מקום עבודה ובנין, כתב המל"מ נראה דהטעם הוא דיש לחוש שמא נגעה ברזל באבנים וקיי"ל דאבן שנגעה בה ברזל פסולה למזבח ומה שכתב נראה הוא תימה דהא היא משנה מפורשת בפ"ג דמדות כמו שהביא הכ"מ אחד אבני הכבש ואחד אבני המזבח מבקעת בית כרם וחופרין

שלא יהא בהם פגם ועדיין לא הזכיר פיסול הנפת ברזל ולקמן בסמוך שהזכירו לא הזכירו אלא לענין אבני המזבח בלבד:

משנה למלך

ומהיכן היו מביאין אבני מזבח מן בתולת הקרקע וכו'. נראה דהטעם הוא משום דיש לחוש שמא נגעה ברזל באבנים וקיימא לן דאבן שנגעה בה ברזל פסולה למזבח ומשום הכי היו מביאים האבנים מבתולת קרקע:

אבן האזל

כל אבן שנפגמה כדי שתחגור בה הצפורן כסכין של שחיטה הרי זו פסולה לכבש ולמזבח שנאמר אבנים שלמות תבנה את מזבח ד', ומהיכן היו מביאים אבני מזבח. מן בתולת הקרקע חופרין עד שמגיעין למקום הניכר שאינו מקום עבודה ובנין ומוציאין ממנו האבנים או מן הים הגדול ובנין מהם, וכי אבני ההיכל והעזרות שלמות היו.

כסכין של שחיטה, דברי הרמב"ם תמוהים דבה' שחיטה פ"א הל' י"ד לא הזכיר הרמב"ם חגירת הצפורן, וכתב אבל אם ה"ל תלם בחודו של דבר ששוחטין בו ואפי' ה"ל התלם קטן ביותר שחיטתו פסולה, וכתב הטור בסי' י"ח דהרמב"ם אינו מצריך חגירת צפורן, ובגליון מהרש"א ביו"ד ציין לדברי הדבר שמואל והבית יעקב, וראיתי בד' הדב"ש שמיישב משום דגם הרמב"ם פסק דבדקינן אבישרא ואטופרא וכד' היש"ש דלא חיישינן לפגימה יותר קטנה, אבל עוד אינו מיושב דעכ"פ כיון דבסכין של שחיטה פוסלת פגימה כ"ש למה הביא כאן סכין של שחיטה כיון דגבי מזבח אינו פוסל אלא כחגירת צפורן, והבי"ע כ' דכונת הרמב"ם שצריך לבדוק המזבח כבדיקת סכין של שחיטה ולא משמע כן בדבריו.

פרק א' הלכה י"ד

וע"י שמיר לא נעשה חלק כדמוכח מההיא דפרק רבי ישמעאל ותירץ דהיינו יכולים לחלק בין קודם שהוקדשו אבנים למזבח דעודן חולין בין לאחר שהוקדשו יעו"ש ומה שתמה עליו הרב מל"מ ז"ל.

ולענ"ד איכא לאתמוהי טובא על דברי הרב באר שבע מסוגיא פרק ר' ישמעאל גופיה שהביא הרב גופיה דפריך הש"ס היכי נעביד ניתברינהו אבנים שלימות אמר רחמנא ננסרינהו לא תניף עליהם ברזל אמר רחמנא וכו', ולדברי הרב באר שבע ז"ל ליתברינהו והרי הם יוצאין לחולין ואחר כך מותר להניף עליהם ברזל ויש לתרץ בדוחק וצריך יישוב.

וכן אבני היכל והעזרות שלימות היו. ראיתי להפר"ח בחי' על הלכות אלו כתב דאבני היכל ועזרות אינם נפגמים בחגירת ציפורן והכריח זה מההיא דפרק ר' ישמעאל דע"ז דף נ"ב מוכח דע"י שמיר אין האבנים נעשות חלקות באופן שלא תחגור בהן הצפורן ואילו בפרק עגלה ערופה אמרינן דאיצטריך שמיר לבנין בית המקדש ואם איתא דבהיכל ועזרה פסיל פגימה דחגירה מאי אהני לן שמיר אלא משמע ודאי דלא פסיל בהו הך פגימה זה תורף [דבריו] ז"ל.

ולענ"ד דבריו קשים אצלי להלמם דהא הר"ם פסק כר' נחמיה (סוטה מח:) דאבני היכל ועזרות יכולים לתקנם מבחוץ ואליביה אמרינן בפרק עגלה ערופה דשמיר היה לאבני אפוד וא"כ לעולם נאמר דגם אבני היכל ועזרות פסול בהן חגירת הציפורן ומתקנן שלא יהא בהן חגירת הצפורן בכלי ברזל מבחוץ והא דאמרינן בפ' עגלה ערופה דשמיר אצטריך לאבני מקדש היינו אליבא דר' יהודה דס"ל דאפילו אבני היכל ועזרות אין מסתתין אותן בכלי ברזל אף מבחוץ ולהכי אצטריך שמיר ואין הכי נמי דאליבא דר"י קשיא מאי אהני לן שמיר דהא אינו עושה אותן חלוקות כדי שלא תחגור בהן הצפורן וכבר הקשו כן התוס' ז"ל בהכל שוחטין

למטה מבתולה ומביאין משם אבנים שלמות שלא הונף עליהם ברזל, שהברזל פוסל בנגיעה, והנה לכאורה קשה דלמה הוצרכה המשנה לזה דבמקום עבודה ובנין למה לא ניהוש שהאבנים הנמצאים בה כבר נשתמשו להדיוט ואפי' רק נחצבו להדיוט פסולים, ומטעם זה הי' צ"ל כן גם באבני העזרה דאפי' להר הבית פסולים כמש"כ הרמב"ם בהל' כ', ואין לומר דמטעם זה לא הי' צריך לחוש אלא למקום בנין ולא למקום עבודה והוא מקום חרישה, דממ"נ אם אינה קרקע בתולה כמו דיש לחוש למקום עבודה כן יש לחוש למקום בנין, ועוד דעכ"פ למה לא תנן דלאבני העזרה צריך לבדוק למקום שאינו מקום בנין, ונראה דכיון דקיי"ל כאן נמצא וכאן הי' כשאנו מוצאין אבן בקרקע אין לנו לחוש דשמא נחצב להדיוט או שנשתמש בו הדיוט, ואמרינן דכמו שאנו מוצאין אותו בקרקע כן הי', ולכן דוקא למזבח דגם נגע בו ברזל פסול, בזה תנן דצריך לבדוק על קרקע בתולה דבזה לא שייך לומר כאן נמצא וכאן הי', דאף שהאבן הי' מונח במקומו יש לחוש שנגע בו ברזל כשבנו או שחרשו שם.

אור הישר

כל אבן שנפגמה כדי שתחגור בה הצפורן כסכין של שחיטה ה"ז פסולה לכבש ולמזבח שנאמר אבנים שלמות תבנה את מזבח וכו'. עיין משך חכמה פרשת תבא בפסוק אבנים שלמות ובשבות יעקב יו"ד ח"ב סי' נ"ג ובפלתו ר"ס י"ח ובחידושי למדות ל"ו ע"א.

אמר יוסף

כל אבן שנפגמה כדי שתחגור בה צפורן כסכין של שחיטה הרי זו פסולה לכבש ולמזבח שנאמר אבנים שלימות וכו'. הרב מל"מ הביא דברי הרב באר שבע פרק עגלה ערופה דתמה דאיך בנו מזבח והיכן מצאו אבנים שלא היה בהם חגירת הצפורן

פרק א' הלכה י"ד

גבי אבני מזבח ששקצום מלכי יון. היכא נעבד לתבירונוהו. אבנים שלמות אמר רחמנא. לינסרנהו לא תניף עליהם ברזל אמר רחמנא. וקשה דליעבד ע"י שמיר, אלא מוכח דשמיר עביד פגימה כל דהו. וא"כ איך בנו הבית בשמיר. אלא ע"כ אין חגירת צפורן פוסל באבני מקדש⁴³. ומזבח שאני דחמירי דהוי מדאורייתא דכתיב אבנים שלמות תבנה, משמע דקפיד קרא אפגימה כל דהוא שהרי אינם שלמות, אבל באבני מקדש לא קפיד קרא ומדרבנן הוא. ודי שיהא פוסל כל שהוא פגימה הנראית להדיא לעין שכל הרואה אומר שהוא פגימה או אפשר ששיעורה טפח כפגימת בנין המזבח. ובזה תירצתי מה שהקשו בתוס' פ"ק דחולין (י"ח ע"א ד"ה וכמה) דאיך בנו ע"י שמיר כיון דעביד פגימה, ולא תירצו דבר. ובמה שכתבתי ל"ק מידי וכאשר כתבתי נראה מדברי הר"ן בפ"ה ההלכות פ"ק דקידושין:

ומהר"ד נ' זמרא ז"ל כתב הכי איתא במכילתא. (סו"פ יתרו) ואין פ"ה שלמות שלא הונף עליהם ברזל כאבני המזבח שהרי כתב לעיל (ה"ח) אלא מפצלין אותן ומסתתין אותן מבחוץ ומכניס אותן, והיינו ומקבות והגרזן וכל כלי ברזל לא נשמע בבית, בבית לא נשמע. אבל בחוץ נשמע, אלא שלמות שהי' חלקות, שלא יהי' פגומות ולא נגממות. וזהו שכתב אבני היכל ועזרות שנפגמו או שנגממו פסולין וכו'. ובין שנפגמו קודם שנבנה בין אחר שנבנה. ופ"ה שנגממו שניטלה ממנה חתיכה ואין שם פגם⁴⁴. ומ"ש וכן אבני היכל, לא

דף י"ח ע"א ד"ה וכמה וכו' לר' יהודה כן, וכן בפרק איזהו מקומן דף נ"ד ע"ב ד"ה אבנים שלמות יעו"ש. ואולי נתרך בעד ר' יהודה דס"ל דאבני היכל ועזרות אין נפסלין בחגירת צפורן כדי דלא תקשי קושית התוס' אבל ר' נחמיה לעולם דס"ל דגם באבני היכל ועזרות פסיל בהן חגירת צפורן וזה ברור.

ארץ יהודה

כל אבן שנפגמה וכו'. מרן כ"מ העתיק לשון התוס' דפ"ק דחולין שכתבו וליכא למימר נמי ע"י שמיר וכו'. מדאמרינן פ"ד דע"ז וכו' והשתא ליעבדינהו ע"י שמיר וכו' עיי"ש באורך וראיתי בדפוסים חדשים מקרוב באו כתוב על זה וז"ל ולא ירדתי לסוף קושיא זו שהרי תשובתה בצדה שבבית שני לא היה שמיר ואין מכאן ראייה עכ"ד ואיברא שכך ראיתי בס' פענח רזא פרשת תצוה דפשיטא ליה דבבית שני לא היה שמיר ומזה תמה על מה שכתוב באבני אפוד פתוחי חותם דבבית שני במה נחקקו והניח בצ"ע עיי"ש ומ"מ דברי התוס' בע"ז צדקו יחדיו דבהדיא כתבו התוס' בזבחים דף ע"ב דבבית שני היה שמיר ועיי"ש שהוכיחו לזה בראיות ברורות בריאות וטובות.

ביאורי מהר"י קורקוס והרדב"ז

וכן אבני ההיכל כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל תוספתא דמגילה פ"ב. ונראה שפגימת אבני ההיכל והעזרות אינם פוסלות בחגירת הצפורן לבד, שהרי בסוטה פ' עגלה ערופה (סוטה מ"ח ע"ב) ובגיטין פ' מי שאחזו (ס"ח ע"ב) מוכח שבית המקדש נבנה ע"י שמיר. ואע"פ דאנן לא קי"ל כההוא סוגיא דגיטין דאיתא כמ"ד דאבנים מגוררות במגרה דכתיבי בקרא היינו לבנין הבית, ואנן כר' נחמיה קי"ל כאשר נתבאר. מ"מ מוכח דע"י שמיר יכולים לבנותו דבהא לא פליגי. ובע"ז פ' ר' ישמעאל (נ"ב ע"ב) מוכח דשמיר עביד חגירת צפורן, שאמר שם

⁴³ כוון לזה הפר"ח בחי' מים חיים. ובשירי קרבן ירושלמי סוטה פ"ט הי"ג מביא דבריו. וכתב ע"ז דאינו מחזור דכמו באבני מזבח פוסל פגימה כ"ש משום דכתיב אבנים שלימות, ה"ה באבני היכל כתיב אבן שלמה יעו"ש. והנה מהר"י קורקוס כאן כתב כהפר"ח. וכתב דכ"מ בר"ן קידושין ל"א ע"א.
⁴⁴ וכ"ה בחי' הגריעב"ץ הלכה י"ג יעו"ש. - אמנם צ"ע מפרש"י בכורות ל"ה ע"א ד"ה או שנגממו שנחתכו ברחבן כו' ולא חיסרו כלום הוי מום כו' יעו"ש. הרי דנגממו היינו שנחתכו ולא חיסרו כלום.

פרק א' הלכה י"ד

על פגימת הסיד ולא על פגימת האבנים וכן מבואר בד"ה באבנא וכו' ועי' זבחים כ"ט א' ס' א' יעו"ש. והרשב"א בחי' לחולין כתב הטעם משום דרבוץ מעכב וחיליה מהא דזבחים ס"ב א' שכל מזבח שאין לו קרן ולא כבש ולא יסוד ולא רבוע פסול לעבודה יעו"ש היטיב אמנם רש"י כתב בסוכה מ"ט א' דהטעם שנפסל אז המזבח לא מטעם רבוע רק מטעם שאין לו קרן יעו"ש היטיב אמנם שם בתוס' בסוכה בד"ה שכל וכו' כתב כהרשב"א דחולין דפסול מטעם שאין לו רבוע יעו"ש ומצאתי סעד לרש"י ז"ל מהירושלמי דיומא פ"ק ה"ה ופ"ד דסוכה ה"ו שלא הביא שם רק שכל מזבח שאין לו קרן וסובב ויסוד פסול יעו"ש היטיב ומרובע לא הזכיר ועל כרחק הטעם משום פסול קרן ולא משום פסול מרובע והיינו כרש"י בסוכה ורש"י מפרש דנשבר הקרן כולה ומאי דקאמר אותו היום נפגמה קרן המזבח היינו שנחסר כל הקרן וה"ז פגום קרן ר"ל שנחסר ממנו קרן ולפי שהדבר קשה דמחמת רגימת אתרוגים ישבר הקרן כולו גם פגימת אבן הקרן לא יתכן להיות ע"י רגימת אתרוגים ובשלמא בסיד יכול להיות ע"י אתרוגים אבל לא אבן (ועי' במהר"ם לובלין שם) לכן הוכרח רש"י לפרש בסוכה שם מ"ח ב' ד"ה נפגמה וכו' ע"י אבנים שזרקו בו אולם לתוס' יכול להיות כפשוטו שע"י רגימת האתרוגים נחסר הסיד של הקרן ולפי שהוקשה לרש"י ז"ל דמהיכן מצינו שיש איסור בפגימת הקרן לכן פי' דנחסר כל הקרן (א"נ י"ל דרש"י דייק לה מדקתני ואותו היום נפגמה קרן של מזבח ומדלא נקט בקצרה ורגמוהו כל העם באתרוגיהם ונפגם קרן המזבח משמע דלאו מטעם רגימת האתרוגים נפגם הקרן רק דשני מעשים היו ומתחלה רגמו באתרוגים ולא נהרג בזה רק מטעם נקמה רגמוהו באתרוגיהם והביאה זאת המעשה להורות הלכה דבשחרית מנסכין המים כדאיתא ביומא כ"ז ב' ועוד נקט הלכה למעשה כי נחסר הקרן מחמת רגימת האבנים וסתמוהו בבול

להשוותם לגמרי קאמר, אלא לענין פגימה לבד. ואם תשאל כיון דאבני מזבח בתולות ואבני היכל מסותתות מבחזין, א"כ שמיר למה, ויש להשיב לצורך אבני החושן⁴⁵. ועדיין יתבאר במעשה האפוד בע"ה:

בן אריה

כ"מ: (במוקף) לא ירדתי כו' שבבית שני לא הי' שמיר כו'. נ"ב ע' תוס' סוכה דף מ"ט ע"א ד"ה שכל וכו':

המאיר לארץ

כ"מ, והשתא לעבדינהו בשמיר וכו'. נ"ב עי' בהגהות המגיה הכא על הגליון וכוונתו וודאי מהא דתנן סוטה דף מ"ח משחרב בהמ"ק וכו', אכן עי' הגהות הרש"ש גיטין דף ס"ח, וכבר קדמו בזה ג"כ המקום שמואל בחי' חולין דף י"ח דאישתמיטתיה להמגיה דברי התוס' שם, וכן סוכה דף מ"ח, ע"ז דף כ"ג, זבחים דף נ"ד, וכ"כ להדיא הריטב"א בחי' קדושין דף ל"א דבבית שני היה שמיר לישראל עיי"ש.

הר המוריה

ה"ז פסולה וכו'. חולין י"ז ודווקא באבן פסולה כדי חגירת צפורן אבל בסידא דווקא טפח בעינן כדאיתא לקמן פ"ב הי"ח יעו"ש והנה רש"י כתב שם הטעם דפסול משום דכתיב עליה (וכמו שהזכרתי דעתו הלכה ח') וי"ל דמודה נמי דהטעם הוא משום דכתיב אבנים שלימות וכמש"כ רבינו והתוס' בחולין והא דכתב רש"י משום עליה קאי

⁴⁵ דייק ונקיט רק לאבני חושן. נראה מזה דס"ל כדעת הרמב"ן עה"ת פ' תרומה דלאבני אפוד לא בעינן שמיר ומסרטיין באיזמל. אכן באמת הרמב"ם לא הזכיר כלל שהיו צריכים שמיר גבי חושן ואפוד וכבר התעורר ע"ז המל"מ פ"ט מכהמ"ק ה"ז ובמנ"ח מצוה צ"ה.

פרק א' הלכה י"ד

אבני המזבח ששקצום מלכי יון וגנזום ופריך שם ולנסרינהו לא תניף עליהם ברזל אמר רחמנא והשתא אי שמיר מועיל לפגימה כדי שתחגור בה צפורן לעבדינהו ע"י שמיר וכו' וכתב שם בהגה"ה וז"ל לא ירדתי לסוף קושיי זו שהרי תשובתה בצדה שבבית שני לא היה שמיר ואין מכאן ראייה ע"כ. ונוראות נפלאתי על הרב המגיה אישתמיט מיניה דמר דהתוס' ז"ל לשטתייהו אזלי שכתבו להדיא בפ' מי שאחזו דף ס"ח ע"א ד"ה איכא שמיר ובפ' איזהו מקומן דף נ"ד ע"ב ד"ה אבנים שלמות דאיכא שמיר בבית שני והוכיחו הדבר בראיות ברורות עיי"ש.

אמ"ה כבר עמד על זה מהר"מ בן עזרא ז"ל הובאו דבריו בס' מרכבת המשנה ז"ל בפ"ט מהל' כלי המקדש ה"ז והוא ז"ל סיים שם שבדרשות הוכיח דלא היה שמיר בבית שני ודקדק ג"כ מדברי רבינו בפירוש המשניות בסוף סוטה דהכי ס"ל עיי"ש וכעין מה שהוכיחו התוס' ז"ל מההיא עובדא דדמה בן נתינה בפ"ק דקידושין כן יש להוכיח דכוותא מההיא עובדא דיוסף בן יעזר בפ' יש נוהלין דף קל"ג ע"ב דאשכח מרגניתא ומסרה לבית המקדש לצורך אבני אפוד כמ"ש רשב"ם ז"ל והיינו בבית שני וליכא תקנתא בחקיקה כי אם ע"י שמיר וכמבואר וכה הראני עמיתי בתורה חסידא קדישא החכם השלם הדיין המובהק כמהר"ר יצחק מנשה נר"ו דגם הר"ן ז"ל בפ"ק דקדושין עלה דההיא עובדא דדמה בן נתינה הוכיח משם דהיה שמיר בבית שני וכמ"ש התוס' ז"ל אמנם לפי מ"ש הרמב"ן ז"ל בסדר תרומה והביא דבריו המל"מ ז"ל שם בהל' כלי המקדש דמ"ש בסוטה אבנים הללו אין מסרטין באזמל וכו' אינו אלא באבני החשן דכתיב בהו במלאותם אבל אבני האפוד מסרטין באזמל ומה שאמרו איכא שמיר דאיתי משה לאבני האפוד החושן יקרא אפוד בדרך העברה עיי"ש מעתה אין ראייה מההיא עובדא דדמה בן נתינה דאפשר דהאבן הזאת היתה לצורך האפוד ממש וממילא אזדא לה ראייתנו מההיא

של מלח כדי שלא יהא המזבח נראה פגום) וע"ע בחי' רמב"ן לחולין מש"כ על רש"י ז"ל.

בתולת הקרקע וכו'. מדות פ"ג מ"ד יעו"ש.

הים הגדול וכו'. זבחים נ"ד א' וכ"כ מרן וכ"כ התוס' בחולין שם ובכל המקומות שהבאתים בהלכה ח' יעו"ש ועי' הגה"ה במרן שכתב וז"ל ולא ירדתי לסוף דעת קושיא זו (ר"ל על מה שהקשו התוס' אנה לקחו אבנים חלקים הא ע"י ברזל א"א וע"י שמיר א"א לעשותן חלקות יעו"ש בתוס') שהרי תשובתה בצידה שבבית שני לא הי' שמיר ואין מכאן ראייה עכ"ל אף שלא ידעתי מי אבי ההגה"ה זו ומבטן מי יצאה תמה תמה אקרא הלא חכמה תתן קולה והתוס' בכל המקומות הנ"ל הוכיחו שהיה השמיר בבית שני יעו"ש ובמחילת כבודו שלא בעיון כתב זה. שוב מצאתי בלחם שמים שהתמרמר עליו בזה.

אבני ההיכל וכו'. עי' מרן שכתב דשלימות היו בלי שום פגם יעו"ש וכבר כתבתי בהלכה ח' בשם הרמב"ן כן וראיתי כעת בס' לחם שמים שהתמרמר נגד מרן וכתב ששלימות אתו לאפוקי נשברות ולא מועיל השוויית הברזל יעו"ש והנה לפי שהוא נגד דעת תוס' ונגד דעת הרמב"ן לכן לא הבאתיו בשלימות יעו"ש ומ"מ מצאתי חבר ורב לדברי במש"כ שם מתחלה לתרץ על ר"י מה שהביא ראייה לדבריו מהא דכתיב אבן שלימה מסע וכו' יעו"ש היטיב.

ויקח אברהם

כל אבן שנפגמה כדי שתחגור בה את הצפורן וכו'. נ"ב שם ע"ב תולדות יעקב דף ל"ז ע"ג.

ימי שלמה

כל אבן שנפגמה וכו'. כתב מרן ז"ל משם התוס' דחולין שהקשו עלה דאמרינן בפ' רבי ישמעאל

פרק א' הלכה י"ד

דודאי דהכי נמי לא אפשר משום אבנים שלמות כדאמר בקמייתא וכמו שאבאר בעזה"י, ולא נקטה אלא לאפוישי תו טעמא אחרינא דאפי' תימא אע"ג דלמיתברינהו לא אפשר משום דכתיב אבנים שלימות, דילמא פירושו בלא פגימה אבל חלקין ע"י נסירה לא קפיד קרא, קמ"ל אפי' בנסירה נמי לא מצו למיעבד משום לא תניף, ולא מייתי לה אלא לרווחא דמילתא משום יגדיל תורה וכדאשכחן בתלמודא טובא דכוותה:

אבל באמת אין אנו צריכין לה משום לא תניף אלא בלא"ה אסור משום דבעינן אבנים שלמות שפירושו שלא יהו חסרות שאפי' חותכן במגרה ומחליקין שלא יהא בהן פגימה מכל מקום אסור בלי ספק בעולם דשלמה ודאי הכי משמע ולא חסרה ומאי מהני חלקה בלי פגימה אפ"ה חסרה היא, הילכך ע"י שמיר נמי לא אפשר אפי' נימא דהיה עושה אותן חלקות בלי שתחגור בהן צפורן הרי אעפ"כ חסרות הן ולא שלמות ואנן שלמות דווקא בעינן:

ועתה שמע שאי אפשר לומר בענין אחר ותדע ממה שכתב הר"מ ז"ל בסמוך הלכה ט"ו אבני היכל ועזרות שנפגמו או שנגממו פסולין ואין להן פדיון, (והיא תוספתא) ופירוש שנגממו ידוע שהוא ענין חתיכה וכריתה ע"י מגירה ונסירה כמו אילן שנגמם דפ"ק דשביעית ודומיהם רבים לישנא יתירא לטפויי קאתי דלא תימא שנפגמו דווקא אלא אפי' אינן פגומות רק שנגממו והן חלקות בלי פגימה אפ"ה פסולות, דשלמות בעינן ולא חסרות וגמומות אע"פ שחלקות מכל מקום חסרות הן, והיינו משום דקרא דכתיב גבי בנין בית ועזרות אבן שלמה מסע נבנה נמי משמע כדפרישית דשלמה כייל בין פגומה בין חלוקה וחסרה דלא:

ואפילו רבי נחמיה דפליג ארבי יהודה, דכוותיה פסק הר"מ לעיל דמסתתין מבחוץ ומכניס, לא פליג אלא בחוץ דמותר לסתתן ולפוסלן ולהביאן גזית,

דיוסף בן יועזר דהיינו לאפוד ממש וק"ל ועיין עוד תוס' סוכה דף מ"ט ד"ה שכל ובע"ז דף כ"ג ע"ב ד"ה בקשו.

לחם שמים

[כ"מ ד"ה כל אבן]. ויש להפליא על המגיהים בדפוס החדש המתגדרים במלאכתם ומתפארים בה הרבה שלא נכוו בחמי חמין, ונכוין בפורשין ואומרים על שמאל שהוא ימין כמה פעמים כמו שכתב כאן המגיה כמשיג על התוס' שהביא הר"ב כ"מ שהקשו לעבדינהו ע"י שמיר, בלשון זה לא ירדתי לסוף קושיא זו שהרי תשובתה בצדה שבבית שני לא היה שמיר ואין מכאן ראיה עכ"ד, ואני תמה על זה ולבי חרד, איך לא יירא לנפשו לדבר בפני מלכי רבנן מאן נינהו בעלי התוס' ז"ל ואם לא עלה מהיכן ירד שדברי התוס' עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר כדרכה של תורה והו"ל לאסוקי אדעתיה דמדפשיטא להו בודאי היה כחם יפה בראיות גמורות יעויין בפ' איזהו מקומן שם הוכיחו במישור וביארו באריכות שעל כרחק גם בבית שני היה השמיר, והפלא מהמגיה כנ"ל מסתייה דלא סביר מיגמר נמי גמיר, דפשיטא ליה הך מילתא דבבית שני לא הוה שמיר ואיה מצא זה החדוש ולפחות היה לו לומר כלשון מסופק ושמא, אי לא אשמועינן טעמא:

איברא הו"ל לאשכוחי מרגניתא ודלי חספא ושביק כספא, דבודאי ליתנהו לדברי התוס' הללו מצד אחר ואינם הולכים על דברי הרמב"ם ז"ל כאן, וכנראה שהרב בעל כ"מ במחילת כבודו לא ירד לעומקן של דברים, שהוכחח התוס' מגמרא דע"ז דלא אשכח תקנתא ע"י שמיר (והכי נמי הוה מצו לאוכוחי מהא דאבני קרנות חלולות היו כדאיתא זבחים דף נ"ד עיי"ש) לאו מילתא היא, דעל כרחין צריך למידחק בה ולפרושי דנקט מילתא יתירתא במאי דקאמר נינסרינהו, לא תניף אמר רחמנא, דפשיטא לא איצטריך להכי לקושטא דמילתא,

פרק א' הלכה י"ד

והעולה מזה הרווחנו שני דברים שבכלל שלמות שני ענינים הן ויש בזה מה שאינו בזה, שלמדנו פיסול הפגימה שהוא כדרך ברייתו של אבן דווקא דהיינו בכדי שתחגור בה צפורן, ושקיעה מתחלת ברייתה אינה פוסלת אע"פ שאין האבן חלקה ושוה מאחר שאינו חוגרת הצפורן כשרה, כדרך שאמרו בסכין. ושוב למדנו פסולה בחסרון שחסרה אחר כך (והא כדאיתא ר"ל מזבח בכל מקום, ואבני הבית בפנים דווקא) ואע"פ שהוא שוה וחלק לגמרי פסול, ודלא כדעת התוספת, והר"ב כ"מ לא דק בהא דאייתי דברי התוס' דהא הר"מ ז"ל ודאי לית ליה הכי, וכן לקמן במ"ש הר"מ אבנים שלמות לא נחית הר"ב כ"מ לפרושי אלא לאפוקי פגומות, ולא היא דהוא הדין להוציא חסרות קאתי, וכדנתי והדר מפרש לאלתר באומרו אח"ז אבני היכל ועזרות שנפגמו או שנגממו דהיינו חסרו ואפי' הוחלקו וכנ"ל, וזה בנין אב ק"ו למזבח, והוא ברור מאד:

לקוטי שלמה

או מן הים הגדול. כדאיתא זבחים קט"ז ע"ב וחזו היכא דמסקא ימא שרטון מה מזבח שלא נשתמש בהן הדיוט:

לשד השמן

כדי שתחגור בה הצפורן כסכין של שחיטה. נ"ב יעוי' בפ"א מה"ש ובטור וב"י יו"ד סי' ח"י שכתבו בדעת רבינו שם דס"ל דשיעור פסול פגימת סכין של שחיטה בכ"ש והכא כתב על חגירת צפורן כסכין של שחיטה. וי"ל שרצה רבינו להמשיל לנו כעין דוגמא חגירת הצפורן של אבני המזבח לבדיקת הצפורן שתקנו רז"ל מסתמא לסכין של שחיטה ודייק בלישניה טובא דלא קאמר כבדיקת סכין של שחיטה כלישנא דר"ח התם בגמרא שאז היה משום דין שעורייהו אלא כסכין של שחיטה כלומר כתיקון הבדיקה בסכין של שחיטה אבשרא ואטופרא [הרב דבר שמואל סי' רפ"ב]. עוד יש

אבל בפנים מודה דבעינן שלמות בכל דבר בין מפגימה בין מגזירה ונסירה אפי' חלקה פוסלת בהן אחר שבנאום דסבירא ליה נמי שלמה בעינן. ובהכי פליג דמר סבר אשלמה מתחלתה קפיד קרא, ור"נ סבר שלמה נבנה קאמר קרא משעת בנין ואילך צריך להיות שלם, דאל"ה מהיכא נפקא ליה דפסולין הפגומין, אלא ודאי מדכתיב שלמה והוא הדין לגמומה וחלקה נמי מדכתיב שלמה נפקא, וזה ברור מאוד:

והשתא לאו כל שכן הוא אם באבני היכל ועזרה שאין נגיעת ברזל ופגימה בכל דבר פוסל בהן בחוץ נגממו בפנים פסולין אפי' חלקין משום דלא הוו שלמות, אבני מזבח דבעינן שלמות מעיקרא ואסורין בגזית כל עיקר לא כל שכן שחסרון פוסל בהם שאפי' נסרום והחליקום בחוץ ושלא ע"י ברזל תו לא הוו אבנים שלמות ופסולין בודאי ואין להן תיקון עוד. וא"כ תמה על עצמך, במאי דבעו התוספות לאוכוחי מגמרא דע"ז הנ"ל דמאי קאמר נינסרינהו, הא ודאי לא אפשר אפי' בלא פגימה משום אבנים שלמות וקמשני משום לא תניף, אלא נקיט מילתא דלא צריכא אלא לרווחא וכדאמרן, א"כ ע"י שמיר נמי בלא"ה לא אפשר אפילו היה מחליק בלי פגם:

ולענין קושית התוס' אנה ימצאו אבנים בלי פגימה, נראה שאינו רחוק כל כך לפי שחגירת צפורן היא ע"י מורשא הבולטת כדאמרין בפגימת סכין, משא"כ שקיעה כעין עולה ויורדת דכשרה בסכין לא פסלא באבנים דאין הצפורן חוגר בה בכה"ג בדלית בה מורשא בצדדי השקיעה, ורובן של אבנים כך הוא דרך גידולן בלי שתחגור בה ציפורן, ועל כרחק גם לתירוץ התוס' צריך לומר כן שהרי גם בחלוקי אבנים מהנחל אי אפשר שלא ימצאו בהם שקיעות כעין גומות ואף שהן קטנות מאד הלא שיעור הפגימה קטן ביותר, אלא על כרחק שאינה פוסלת כיון דלית בהו מורשא ודוק:

פרק א' הלכה י"ד

עכ"ל. והאמת שלא ירד לתחילת קושיא זו דדברי התוס' שהביא כאן הכ"מ מפ"ק דחולין המה קיצור מדברי התוס' דגיטין דף ס"ח ד"ה איכא דשם האריכו בתחילת הדיבור והוכיחו דהשמיר היה בבית שני ואחר הדברים והאמת האלו הקשו מההיא דע"ז ותו לא מידי:

קריית ספר

כל אבן שנפגמה כחגירת צפורן פסולה לכבש ולמזבח דכתיב אבנים שלימות תבנה את מזבח וגו' ובפגימה כל שהיא כחגירת צפורן לא הויא אבן שלימה וכן אבני ההיכל והעזרות שלימות היו ואם נפגמו פסולין ואין להם פדיון אלא נגנזין [דכיון דנתקדשו במקומם נתקדשו קדושת הגוף ואין להם פדיון דבעינן העמדה והערכה וליכא]:

אזהרת קצה שלא לבנות המזבח גזית שהיא אבן שנגע בה ברזל דכתיב לא תבנה אתהן גזית אין גזית אלא גוזזות שהונף עליהם ברזל ובין במזבח בין בכבש המזבח פסולות אף על פי שאינן פגומות דכתיב כי חרבך הנפת עליה ותחלליה וכבש ילפינן דהוי כמזבח לענין אותם שעלו ולא ירדו דכתיב המזבח לרבות את הכבש. והבונה אבן פגום עובר בעשה דכתיב אבנים שלימות תבנה. אבן שנפגמה אחר כך או שנגע בה ברזל אותה האבן פסולה והשאר כשרות דכתיב לא תבנה אתהן גזית הן פסולות ולא המזבח כלו פסול:

ישוב לדברי רבינו די"ל דבאמת עיקר פסול סכין הוא בכדי חגירת צפורן אלא דמ"מ פסול ג"כ בפגימה כ"ש משום דע"י פגימה כ"ש יתקלקל יותר ע"י העור ויבא לידי שיעור חגירת צפורן ולכך סתם בה"ש דאף פגימה כ"ש פסול אבל הכא כשבא ליתן סימן לפגימת המזבח שפיר נתן סימן בכדי פגימת סכין שהוא בכדי חגירת צפורן שהוא העיקר והנרצה מפסול הסכין דמה דפסול בפגימה כ"ש הוא ג"כ מטעם שיבא אח"כ לידי חגירת צפורן כנ"ל [הרב לב אריה חולין י"ז ע"ב ד"ה במערבא]:

מעשה רקח

כל אבן וכו'. פ"ק דחולין וההיא דפגימת הסייד ביארו רבינו בסוף פ"ב:

מקורי הרמב"ם לרש"ש

בהגהה דכ"מ, שהרי בבית שני לא היה שמיר. עיין מה שכתבתי עליו בגיטין (ס"ח):

מרכבת המשנה

כל אבן. עי' מ"ש פ"ט מהל' כלי המקדש ה"ז:

עין תרשיש

בכ"מ והשתא ליעבדינהו ע"י שמיר. כתב המגיה לא ירדתי לסוף קושיא זו שהרי תשובתה בצדה שבבית שני לא היה שמיר ואין מכאן ראיה

הלכה ט"ו

אבני היכל ועזרות שנגממו או שנגממו פסולין ואין להן פדיון אלא נגזים. כל אבן שנגע בה הפרזל אף על פי שלא נפגמה פסולה לבנין המזבח ובנין הכבש שנגממו (שמות כ כב) "כי תרצה הנפת עליה ותחללה". והבונה אבן שנגע בה פרזל במזבח או בכבש לוקה שנגממו (שמות כ כב) "לא תבנה אתהן גזית". והבונה אבן פגום עובר בעשה:

כסף משנה

אבני היכל ועזרות וכו'. תוספתא סוף פרק שני דמגילה:

כל אבן שנגע בה הברזל וכו'. בפרק שלישי דמדות (משנה ד') : ומ"ש והבונה אבן שנגע בה ברזל במזבח או בכבש לוקה שנאמר לא תבנה אתהן גזית והבונה אבן פגום עובר בעשה. (דכתיב אבנים שלמות תבנה את מזבח ה' אלהיך) פשוט הוא. ומה שכתב שדין הכבש שזה למזבח הוא מדתנן בפ"ג דמדות אחד אבני הכבש ואחד אבני המזבח מבקעת בית כרם וכו' ומביאים אבנים שלמות שלא הונף עליהם ברזל:

משנה למלך

והבונה אבן פגום עובר בעשה. היינו מדכתיב אבנים שלמות תבנה וגו' ויש לדקדק דלמה לא מנה זה בכלל העשין לומר שנצטוינו לבנות המזבח מאבנים שלמות שלא יהיה בהם פגם מיהו הא לא קשיא כלל משום דזה חלק מהמצוה דועשו לי מקדש דרבינו כלל בזה כל מה שנעשה בבית המקדש במצוה אחת והוא שצוה שיעשו לו מקדש ואח"כ ביאר מקדש זה יהיה בו כך וכך כגון מזבח ושלחן ומנורה וכדומה וחזר וביאר דמזבח זה יהיה מאבנים שלמות ונמצא דעשה זה דאבנים שלמות גם כן נכלל באומר ועשו לי מקדש אבל הלא תעשה כגון לא תבנה אתהן גזית נמנית מצוה בפני עצמה משום דהעשה הפרטי נכלל בכלל העשה הכולל אבל לא תעשה אינו נכלל בכלל העשה

וחילוק זה הוא מבואר ודומה לזה שרבינו מנה למצוה אחת לעשות חטאת ושיהיה על תואר כך וכך ולא מנה פרטי החטאת כגון היציקות והבלילות ודכוותיה כל אחת ואחת למצוה בפני עצמה וכן לא מנה חטאת העוף למצוה בפני עצמה משום דהכל נכלל במה שנצטוינו לעשות החטאת ואעפ"כ מנה במנין לא תעשה לאו שלא יבדיל בחטאת העוף והטעם הוא כמו שכתבנו שהעשה הכולל כולל כל העשין הפרטיים אבל אינו כולל לא תעשה. אך קשה לי מה שכתב רבינו בשרשיו שורש י"ב שכתב שאין ראוי למנות חלקי המלאכה מהמלאכות שבא הצווי בעשייתם כל חלק וחלק בפני עצמו וביאר כל זה באר היטב כי המלאכה היא המצוה ואין ראוי למנות כל חלק וחלק מחלקי המלאכה מצוה אלא אם הם צוויים כוללים מיני הקרבנות כולם ולא יתייחדו במין זולת זה המין אז ראוי שימנה כל צווי מהם למצוה בפני עצמה לפי שאינו אז חלק מחלקי מלאכת הקרבן מהקרבנות כמו הזהירו מהקריב קרבן בעל מום או צוותו שיהיה תמים וצוותו שיהיה בלתי מחוסר זמן והוא אמרו ומיום השמיני והלאה וצוותו שימלח כל קרבן והוא אומר על כל קרבנך תקריב מלח והזהירו מהשביתו ולא תשבית מלח וכו' שכל אחד מאלו הצוויין הוא מצוה בפני עצמה כי הם אין מהם גם אחד חלק מחלקי המצוה מכל מלאכת הקרבן מיוחד אבל צוויין כוללים כל קרבן כמו שנבאר במנותנו אותם ע"כ. והנה לפי דרכנו לא היה צריך רבינו לאזהרת לא תעשה מהקריב בעל מום וכן לאזהרת שלא תשבית מלח למה שחלק לומר שמה שמנה את אלו הוא משום שהם צוויים כוללים כל מיני

פרק א' הלכה ט"ו

אבן האזל

אבני היכל ועזרות שנפגמו או שנגממו פסולין ואין להם פדיון אלא נגנזים.

הכ"מ כתב שדברי הרמב"ם הם תוספתא פרק ב' דמגילה, וכתב המל"ם להוכיח כן מגמ' דע"ז דף נ"ב דאבני מזבח ששקצום אנשי יון שגנזום, והקשו בגמ' דאמאי גנזום ליתברינהו וניפקו לחולין משום דבאו בה פריצים וחללוה ומשני דכיון דנשתמש בהו גבוה לאו אורח ארעא להשתמש בהו הדיוט, וא"כ הטעם דנגנזים ואין להם פדיון הוא מהאי טעמא דאסור להדיוט להשתמש בהם עכ"ד, והנה לפי"מ דמוכח בדברי הרמב"ם בהלכה כ' דגם אבני הר הבית יש בהם קדושת הגוף ועמש"כ שם, א"כ כ"ש אבני היכל ועזרות וכיון דיש בהם קדושת הגוף א"כ ודאי אין להם פדיון, דהא פסק הרמב"ם בפ"ו מה' איסורי מזבח בטעמא דהסולת והיין והשמן והלבונה והעופות והעצים וכלי שרת שנפסלו או שנשמאו אין פודין אותן משום דאינן בכלל העמדה והערכה, ועין במנחות דף ק' ע"ב דתנן שלא נאמר פדיון אלא בבהמה, וא"כ לא שייך זה לדברי הגמ' דע"ז דהתם יצאו לחולין מקרא דבאו בה פריצים וחללוה, אבל פדיון לא מהני כיון דקדושים קדושת הגוף, ובאמת אין להם פדיון לא משמע דהוא בשביל שאסור להשתמש בהן להדיוט דאכתי ה' אפשר לפדותן ולא להשתמש בהן, ואולי כונתו דכיון דאסור להשתמש בהן אינם שוים כלום להדיוט, ולכן אינם נתפסין בפדיון, וכמו גבי חלול מעשר דאמר בגמ' בב"מ דף נ"ג דחצי פרוטה לא תפסה, ועיין בחידושי הרמב"ן שם וי"ל דבאינו שוה כלום מודה, אבל עכ"פ א"צ לזה דקדושת הגוף מעיקר דינא אין להם פדיון.

מלואים והשמטות

לידידי הגאון מוהרש"א פולנסקי שליט"א רב דבית ישראל

הקרבת שאף אם היו צוויים אלו מיוחדים במין ממיני הקרבן ראוי היה שימנה אלו האזהרות לפי שאין העשה הכולל כולל כי אם העשין הפרטים אבל לא האזהרה וכמו שכתבנו ואפשר שגם רבינו מודה בזה וכמו שהכרחנו אלא שרצה לתת טעם כללי שהוא כולל בין למצות עשה ובין למצות לא תעשה שראוי שימנו מפני שהם צוויים כוללים כל מיני הקרבנות ואה"נ דלאזהרת ל"ת מלבד הטעם שכתב רבינו יש טעם אחר בדבר וכמו שכתבנו:

ומ"ש רבינו **דאבני היכל ועזרות שנפגמו נגנזים ואין להם פדיון**. כתב מרן דהכי איתא בתוספתא. ונראה דיש להכריח דין זה מתלמודא דידן מההיא דאמרינן בפ"ד דע"ז (דף נ"ב): דאבני מזבח ששקצום אנשי יון שגנזום והקשו בגמרא דאמאי גנזום ליתברינהו וניפקו לחולין משום דבאו בה פריצים וחללוה ותירצו דכיון דנשתמש בה גבוה לאו אורח ארעא להשתמש בה הדיוט. הרי הדבר מבואר דאף שיצאו לחולין אפ"ה אסור להדיוט להשתמש בהם וא"כ הטעם דנגנזים ואין להם פדיון הוא מהאי טעמא דאסור להדיוט להשתמש בהם. וליכא למימר דשאני התם דיצאו לחולין בלתי פדיון ומש"ה אסור להדיוט להשתמש בהם אבל כל שנפדה שכבר נכנס דבר אחר במקום המקדש מותר להדיוט להשתמש בהם. הא ליתא דכיון דמן הדין כבר יצאו לחולין מה לי אם יצאו ע"י פדיון או בלא פדיון לענין אורח ארעא ועוד דאם איתא תיקשי דאמאי גנזום יפדו אותם. הרב באר שבע בפרשת עגלה ערופה הקשה דאיך בנו המזבח בלא פגימה כו' וכתב והיינו יכולים לחלק בין קודם שהוקדשו אבנים למזבח דעודן חולין בין לאחר שהוקדשו ע"כ. נראה דעלה בדעת הרב לומר דאיסור זה דלא תניף עליהם ברזל אינו אלא באבנים שכבר הוקדשו למזבח אבל באבנים שלא הוקדשו אף שהונף עליהם ברזל מותרים למזבח. וזה אינו נראה כלל דהאיסור אינו בשעת הנפת הברזל כי אם בשעת הבנין כדכתיב לא תבנה אתהן גזית:

פרק א' הלכה ט"ו

והבונה אבן שנגע בו ברזל כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל אע"פ שהיא שלמה ואין בה פגם לוקה. והבונה אבן פגומה עובר בעשה. אע"פ שלא נפגמה מחמת הברזל אלא מחמת דבר אחר עובר בעשה. וא"ת כיון שיש בו עשה למה לא מנו אותו בכלל מנין מצות עשה⁴⁸, וי"ל דעד כאן לא הביא הרב זלה"ה בכלל מנין מצות עשה אלא מצות עשה שבאו בכתוב בפירושו. אבל כל ל"ת שבא מכלל עשה לא בא בכלל המנין. והכא כתיב אבנים שלמות תבנה, ולא פגימות, ולא הבא מכלל עשה הרי הוא עשה ואינו בא בכלל המנין. וזה מבואר. ונמצא הבונה אבן פגום ע"י ברזל עובר בעשה ול"ת:

הר המוריה

שנפגמו או וכו'. כ"ה בתוספתא פ"ב דמגילה וכמש"כ מרן (ומכאן יליף לה רבינו מש"כ בסעי' דלעיל דאבני ההיכל והעזרות שלימות היו) וראיתי להמפרש שם בתוספתא שפ"י דקאי על המזבח יעו"ש ולא ידעתי למה מפיק מפשוטו דקאי על ההיכל וכדמוכח מדברי רבינו ואפ"ל שהוקשה לו דא"כ אמאי פסולות הא יש תיקון ע"י נסירת ברזל להשוותן חלק י"ל דכיון שנתנו בפנים גנאי הוא להוציאן בחוץ ולנסרם והא דבע"ז נ"ב ב' שפיר מקשה ונסרינהו וכו' יעו"ש י"ל דהתם משום דבאו בה פריצים נפקו לחולין לכן הותר שפיר למיפקינהו לחוץ משא"כ הכא ויש קצת לעיין בזה. שוב ראיתי כן בלחם שמים שכתב לחלק בזה וכתב דאף לר' נחמיה דמותר לתקן אבני היכל ועזרה בברזל היינו דווקא בחוץ ולא בפנים ולכן אבני היכל שנפגמו בפנים אין להם תקנה יעו"ש היטיב. אבל לפ"ז לא ידעתי מה קשה לו על דברי התוס' ודחאם מהלכה יעו"ש ודו"ק (ודע כי בתוספתא ליתא להך שנגממו יעו"ש).

⁴⁸ ע' מ"ש בזה המל"מ.

בהל' ט"ו במש"כ כיון דיש בהם קדוה"ג העירני דכן כתב המלחמות בע"ז דף נ"ב ויישר כחו והרי שגם המל"מ לא ראה דבריו.

אור הישר

והבונה אבן שנגע בה ברזל במזבח או בכבש לוקה שנאמר לא תבנה אתהן גזית. עיין לח"מ הל' סנהדרין פי"ט ה"ד ד"ה המקריב על מזבח הזהב ובמש"כ בחידושי למדות ל"ו ע"א.

והבונה אבן פגום עובר בעשה. עיין רדב"ז בלשונות הרמב"ם סי' צ"ג.

אור שמח

במשל"מ. הרב באר שבע כו'.

נ"ב נעלם מהם דברי התוס' סוכה (דף מ"ט) ד"ה כל שאין עיי"ש:

ביאורי מהר"י קורקוס והרדב"ז

כל אבן שנגע בה בברזל כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל היינו מתני' דמיייתנן לעיל שהברזל פוסל בנגיעה ובפגימה⁴⁶. וטעם היות הכבש כמזבח. לפי שהיו משתמשים בו כתשמיש המזבח⁴⁷, כאשר יתבאר במקומו בע"ה:

⁴⁶ מדות פ"ג מ"ד ושם הגירסא ובפגימה לכל דבר וברע"ב בכל דבר אף שלא בברזל.

⁴⁷ ע' מל"מ ה"ג אי בכבש שייך הדין שלא יבנו ע"ג כופין כמו במזבח. וע' במפרש תמיד כ"ה ע"ב ד"ה ואין אדם, דאסור לכנוס בין אולם לכבש כמו בין אולם ולמזבח דכבש כמזבח לכל דבר וכ"ה שם בתיו"ט פ"א מ"ד ושם ע"ב במתני' אם אין הצדדין מחזיקין סודרין אותם בסובב על הכבש ובמפרש כתב על הסובב או על הכבש וכ"כ בתוס' יומא מ"ה ע"ב אמנם ברמב"ם בפה"מ ובפ"ב מתומ"ס הי"ג כתב סודרין אותם בכבש כנגד הסובב יעו"ש ומשמע דרק נגד הסובב כבש כמזבח וע' זבחים ס"ה ע"א ופ"ז ע"ב תוד"ה אויר ובמל"מ פ"ג מפסה"ק הי"ח.

פרק א' הלכה ט"ו

מבואר כן במכילתא שהבאתי לעיל בהלכה ח' וא"צ למש"כ מרן בזה.

אחר שנבנית וכו'. נראה לענ"ד דלרבותא קאמר אע"ג דלאחר שנבנית ונעשית מחובר לא אמרינן דכולהו נפסלו קמ"ל דלא אבל הא דנפסלות בנגיעה ופגימה אפ"ל קודם שנבנית הוא כמבואר במדות במשנה הנ"ל. שוב ראיתי בלחם שמים שכתב ג"כ כמש"כ. אבל כתב עוד לפרש דאם היה נפגם מעיקרא או נגע בה ברזל מעיקרא ושוב נבנה במזבח פוסל כל המזבח יעו"ש ז' דעי' בלשון המכילתא שהבאתי בהלכה ח' דאינו כן יעו"ש היטיב ודו"ק ועי' בפסקי תוס' דמדות סי' ט"ו.

ומלבנין את וכו'. שם במשנה וכת"ק (וההיכל מבואר לקמן פ"ד הי"ג יעו"ש).

וכשמלבנין אותם וכו'. נקט לשון רבים וצ"ל דקאי על האבנים אמנם במשנה איתא ומלבנין אותן פעמים בשנה וי"ל דקאי על המזבח ועל הכבש אמנם לשון רבינו שכתב ומלבנין את המזבח ור"ל דדווקא המזבח ולא הכבש וא"כ הא דנקט וכשמלבנין אותן לשון רבים י"ל דקאי על האבנים אבל יותר הו"ל לתפוס ג"כ לשון יחיד ולכתוב וכשמלבנין אותו וכו' ואולי מכאן דייק לה הראב"ד שכתב דבהיכל ועזרות ג"כ לא הי' מלבנין בכפיס. ולכאורה יש ראייה לזה מלשון המשנה שכתוב שם וז"ל שהברזל פוסל בנגיעה ופגימה לכל דבר עכ"ל ועל כרחק כוונתו לכל דבר בין למזבח וכבש ובין להיכל ועזרות. אבל מלשון הרע"ב משמע דכך שיעור דבריו דהברזל פוסל בנגיעה. ופגימה פוסלת בכל דבר ר"ל אף שנפגם שלא בברזל וכדמוכח מהך דסוכה מ"ח ב' לפי' התוס' דשם ובע"ז נ"ב ב' ובזבחים נ"ד ב' ודו"ק אבל א"כ הו"ל למימר ופגימה בכל דבר ואולי כן היה גירסתו. וכן מוכח לכאורה דבהיכל אינו פוסל נגיעת הברזל לר' נחמיה דס"ל דבחוף מתקנים אותם בכלי ברזל

שנגע בה וכו'. כן הוא במ"ד פ"ג דמדות (ושם מבואר דהכבש שוה למזבח בזה).

והבונה אבן וכו'. עי' במל"מ שכתב טעם למה לא מנה רבינו עשה זו קודם הלכות אלו יעו"ש היטיב. ועי' במל"מ עוד שתמה על מש"כ הבאר שבע לחלק בין קודם שהוקדשו האבנים ובין אחר שהוקדשו האבנים דקודם שהוקדשו מותר להניף עליהן ברזל אבל אח"כ אסור יעו"ש שהשיג עליו ובאמת דברי הבאר שבע הם דברי התוס' דסוכה מ"ט א' בד"ה שכל מזבח וכו' יעו"ש היטיב. אבל באמת יש לעיין בזה א"כ למה הוצרך שלמה לשמיר לר' יהודה והוצרך לכל הטורח להביא את אשמדי כמבואר בגיטין ס"ח א' הו"ל לתקן את האבנים קודם שהוקדשו וכן למה אמרו במשנה דמדות הנ"ל דהיו חופרין למטה מבתולה והיו מביאין משם אבנים למזבח ולכבש הו"ל להביא מכל מקום ובלבד שלא יקדישום מקודם וגם בע"ז נ"ב ב' אמאי גנזו את אבני המזבח כיון דיצאו לחולין הו"ל לנסרם ולהקדישם אח"כ ובאמת התוס' לא כתבו זה לאמת רק הכי כתבו וז"ל והיינו יכולין לחלק בין קודם שהוקדשו אבנים למזבח דעודן חולין לאחר שהוקדשו אבל א"צ דמשמע בזבחים נ"ד א' שבנו אותו באבנים החלוקות כגון חלוקי אבנים מהנחל שבחול הים ובחול הים נבראו חלוקות מששת ימי בראשית עכ"ל אלמא שעלה על דעתם לחלק בזה ושוב מסקי שאין לחלק בזה וא"כ אתי שפיר המשנה דמדות אבל לכאורה מהך דגיטין קשה איך ס"ד לחלק בזה דא"כ למה הוצרך לו כל הטורח הזה ועי' ירושלמי יומא פ"ג ה"ו דאיתא שם אבני קדש צריך שתהא חציבתן בקדש ובקדש יחצבו יעו"ש היטיב ובזה מיושב קצת ועי' לקמן הלכה כ' מש"כ שם. (ועי' רדב"ז ח"ה סי' צ"ג).

שנפגמה או וכו'. הנה הא דנפגמה מבואר בפ"ג דמדות מ"ד וכמש"כ מרן והא דנגע בה ברזל

פרק א' הלכה ט"ו

בכפיס של עץ אבל לפי"ז לכאורה לא יתכן הלשון שאמר מלבנין אותו במפה מפני הדמים כיון שהך מלבנין אותו במפה קאי את"ק לא היה לו לומר מפני הדמים אבל ללישנא קמא דקאי אדרבי אתי שפיר טפי ודו"ק וכן יש להעיר בזה על רבינו ואולי היה גירסתו רבי אומר בכל ע"ש מפני הדמים ומגבין אותן במפה לא היו סדין וכו' והבן היטיב בכל מש"כ וע"ע בפסקי תוס' דמדות סי' ע"ז יעו"ש.

ויקח אברהם

אבני היכל ועזרות שנפגמו וכו'. נ"ב חק"ל א"ח סי' קל"א דרס"ב ע"ג:

חדושים ומקורים מבעל מנחת חנוך

במל"מ, הרב בבאר שבע. נ"ב עיין בתוס' סוכה דף מ"ט שסברת הבאר שבע מבואר שם להדיא:

יד איתן

במל"מ, בסוף הדבור: דהאיסור אינו בשעת הנפת הברזל כי אם בשעת הבנין כדכתיב לא תבנה אתהן גזית. עיין תוס' סוכה (דף מ"ט ע"א):

לקוטי שלמה

במשנה למלך מש"כ הבאר שבע כן כתבו תוס' סוכה דף מ"ט ע"א סוף ד"ה שכל המזבח שקודם שהוקדשו האבנים מותר להניף ברזל:

מקורי הרמב"ם לרש"ש

במל"מ וליכא למימר דשאני התם וכו' אבל כל שנפדה וכו' מותר וכו' הא ליתא וכו'. ע"י מה שכתבתי בעבודה זרה (נ"ד ב') דמוכח מפ"י רש"י דע"י פדיון שרי, ועיי"ש בר"ן דמוכח מדבריו דלית ליה האי חילוק כהמחבר, וכן משמע מתוס' שם

ואולי י"ל דהמשנה מיירי לאחר שנבנה וק"ל וע"י במרן מש"כ מזה דנגיעה בפנים יעו"ש.

והנה ז"ל הראב"ד א"א וכשסדין אותו לא היה סדין אלא בכפיס של עץ וכן מכל העזרות ומכל הלשכות שהן קדש עכ"ל. ולכאורה ריש דבריו במזבח אך למותר הוא ומי לא יודה בזה. אבל אעתיק לפניך לשון המשנה וז"ל ומלבנין אותן פעמיים בשנה אחת בפסח ואחת בחג וההיכל פעם אחת בפסח רבי אומר כל ערב שבת מלבנין אותן במפה מפני הדמים לא היו סדין אותן בכפיס (וגירסת ס"א בכפיס וגירסת הרע"ב בכפות) של ברזל שמא יגע ויפסל וכו' יעו"ש היטיב והנה מרבינו מבואר שהליבון היה במפה והוא בסיד ונמצא לפי"ז ה"פ המשנה. מתחלה אמר מלבנין אותן פעמיים בשנה רבי אומר כל ע"ש ור"ל שהוא פליג את"ק ואמר כי הליבון היה בכל ע"ש ואח"כ אמר מלבנין אותן במפה ר"ל כי מפרש כי הליבון היה במפה אבל לא סדין אותן בכפיס של ברזל רק במפה א"נ הכי מפרש כי הליבון אינו בסיד רק הליבון היינו שהיה מנגבה במפה וכ"מ לשונו בפ"י המשנה ושוב מפרש דלא היו סדין אותו בכפיס של ברזל כמנהג הסיידים שמסיידים בכפיס של ברזל לכן לא היו סדים כלל רק מנגבים במפה אבל הראב"ד מפרש לה הכי כי הליבון הוא הסיד וזה היה ע"י כפיס של עץ וקאמר מתחלה כי היו מלבנין אותן פעמיים בשנה ורבי אומר כי במפה היו מלבנין אותה כל ע"ש מפני הדמים (והיינו המזבח לבד) אבל על הסיד אינו חולק על ת"ק כי לא היה רק שני פעמים בשנה ואח"כ מפרש בשעה שהיו סדין לא היו סדין ע"י כפיס של ברזל וממילא מובן כי ע"י כפיס של עץ שפיר דמי וכן הוא פי' הר"ע ברטנורא וזהו שהוסיף הראב"ד וכתב וכשסדין אותו לא היו סדין וכו' הוסיף בזה שסדין אותו בכפיס של עץ. א"נ הוא מפרש מלבנין על הניגוב ולא על הסיד וכמש"כ רבינו ורבי פליג את"ק וס"ל דבכל ע"ש היו מלבנין אותו ושוב קאמר דין אחר כשסדין אותו לא היו סדין בכפיס של ברזל רק

פרק א' הלכה ט"ו

להרב לשון למודים ז"ל ביו"ד סי' ל' דף כ"ג ע"ב
וג' ודוק:

ציוני מהר"ן

במל"מ הרב באר שבע בפ' עגלה ערופה הקשה
כו' וכתב והיינו יכולים לחלק בין קודם שהוקדשו
אבנים למזבח דעודן חולין כו'. וזה אינו נראה כלל
כו'. ואישתמיטתיה שדברי ב"ש הן דברי התוס'
בסוכה דף מ"ט ע"א ד"ה שכל בסוה"ד שם ע"ש:

שו"ת הרדב"ז

שאלת ממני על מה שכתב הרמב"ם ז"ל וז"ל
והבונה אבן פגום עובר בעשה. וקשיא לך אמאי
לא מנה אותם הרב בכלל מנין המצות.

תשובה לא מנה הרב ז"ל כל פרטי כלי המקדש כל
אחד בפני עצמה וכלל אותם בכלל מצוה לבנות
בית המקדש כאשר כתב בספר המצות שאין ראוי
למנות פרטי המצוה ובכלל מצוה זו לעשות מזבח
ומנורה ושלחן ומזבח הזהב וכיור ושאר הכלים
הכל מצוה אחת ולמדנו ז"ל שאע"פ שאין למנות
הפרטים מ"מ העובר על כל אחד מהם עובר בעשה
שאינן העברת העשה תלוי במנין המצות וזהו שכתב
ז"ל והבונה אבן פגום עובר בעשה שנאמר אבנים
שלמות תבנה וגו'. וכן משמע לי שאם לא עשה את
המנורה מקשה אחת עובר בעשה שנאמר מקשה
תעשה המנורה וכן שאר הכלים אם שינה ממה
שאמר הכתוב מפורש עובר בעשה והרב ז"ל פירש
במזבח שפגע בו תחילה וה"ה לכל השאר והנכון
דהוי לאו הבא מכלל עשה דהוי עשה אבל אינו
מכלל המנין.

(נ"ב ב') ד"ה ברוך, ולזה כוונתי שם במש"כ לעיין
בהם, וכל זה אישתמיט מהרב ז"ל. גם מש"כ ועוד
וכו' יפדו אותם, תמוה דהרי כבר יצאו לחולין ע"י
פריצים ועל מה יחול הפדיון, ומש"כ בשם באר
שבע לחלק בין קודם שהוקדשו ובין לאחר
שהוקדשו והוא דחה מסברא, אישתמיט לתרווייהו
רבנן דברי התוס' בסוכה (מ"ט) שחילקו בכך
כדברי הרב באר שבע.

עיני דוד

אבני היכל נגנזים וכו'. עיין מ"ש הרב מל"מ בשם
הרב באר שבע דיש לחלק בין קודם שהוקדשו
אבנים למזבח דעודן חולין לאחר שהוקדשו וכו'
ע"כ יעו"ש. והקשה ידיד נפשי סיני ועוקר הרים
נר"ו (הלא הוא רבין חסידא הרב המובהק
כמוהרי"ץ ארדיט ז"ל בעל יקר הערך) על דבריו
מהיא סוגיית דפ' רבי ישמעאל דף נ"ב ע"ב היכנו
שגנזום והקדשנו שהקדשנו אחרים תחתיהם וכו'
אמרי היכי נעביד נתברינהו וכו' ננסרינהו לא תניף
עליהם ברזל וכו' יעו"ש:

ולענ"ד ליכא מקום קושיא כלל כאשר יראה
הרואה וכבר הזכירו סוגיא זו הרב באר שבע והרב
מל"מ בתחילת דבריו ולא הרגישו כלל, ועיין
למורה מורנו הרב בתי כהונה ז"ל שנסתפק בכלי
הקדש שהתיכן באש אם אזלא קדושתן מעלייהו
וכו' ודוק, והתוס' שם ד"ה משום כתבו וז"ל שהיה
המטבע של כסף ושל זהב יעו"ש ולכאורה קשה
מאי אתו לפרש, ומדברי התוספות אלו הקשה ידי"ן
סוה"ר נר"ו להרב מל"מ בפ"ז דמעילה ה"ו שרצה
להביא ראיה מסוגיא זו למ"ש התוס' דמטבע חשיב
ולא בטיל וכו' כאשר יעו"ש דלפי דברי התוס'
הללו קשה למ"ש הרב ומאי טעמא לא הזכיר על
דל שפתיו דברי התוס' אלו דמשם בארה. ועיין

הלכה ט"ז

אָבן שְׁנַפְגָּמָה או שְׁנַגַע בָּהּ בְּרִזְל אַחַר שְׁנַבְנִית בְּמִזְבַּח או בְּכֶבֶשׂ אוֹתָהּ הָאָבן פְּסוּלָה וְהַשָּׂאָר כְּשֵׁרוֹת. וּמְלַבְּנִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ פְּעָמִים בְּשָׁנָה בְּפֶסַח וּבַחֲג. וְכִשְׁמֶלֶבְנִין אוֹתָן מְלַבְּנִין בְּמִפְּהָ. אָבֵל לֹא בְּכַפִּיס שֶׁל בְּרִזְל שְׂמָא יַגַע בְּאָבן וְיִפְסֹל:

השגות הראב"ד ומלבנין את המזבח וכו'. א"א וכשסדין אותו לא היו סדין אותו אלא בכפיס של עץ וכן מכל העזרות ומכל הלשכות שהן קדש:

כסף משנה

דברי הראב"ד תמוהים כמו שתמה הכ"מ דהא נגיעת ברזל אינו פוסל אלא במזבח, וחשבתי לומר דכונתו משום חשש פגימה אבל א"א לומר כן דמנ"ל לחדש זה כיון דבמתני' תנן שמא יגע ויפסול, וראיתי להגאון ר' יעקב עמדין בחדושו שדנפסו בסוף הרמב"ם שרוצה ליישב דעת הראב"ד דמה דאין הנגיעה פוסלת באבני העזרות הוא מבחוץ דהא מסתתין אותן מבחוץ אבל מבפנים דאסור לסתתן ה"נ דנגיעה בברזל פוסל במה מצינו ממזבח, ודבריו תמוהים דהיכי נילף במה מצינו כיון דחלוקין לגבי נגיעת חוץ, וגם משם גופא ראי' דאין נגיעת הברזל פוסל אפי' בפנים דכתיב ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו, ואם נגיעה (פועל) [פוסל] מה צריך קרא להשמיענו דלא נשמע, ומוכח דנגיעה לחוד אינו פוסל רק משום כבוד הבית לא נשמע קול ברזל, ובדברי הרמב"ם בהל' ח' מוכח דאינו אלא דין כיצד לעשות אבל אינו דין לפסול אפי' סתתו האבנים מבפנים:

לכן נראה ברור דבדברי הראב"ד יש ט"ס דמה שכתב וכן מכל העזרות ומכל הלשכות שהן קודש קאי על הל' י"ז שכתב הרמב"ם וכן הנותן אבן אחת מן המזבח או מכל ההיכל או מבין האולם ולמזבח, שכבר תמה שם הכ"מ דבספרי איתא מנין לנותן אבן אחת מן ההיכל ומן המזבח ומן העזרות שהוא בל"ת, וזהו שהוסיף הראב"ד וכתב וכן מכל העזרות ומכל הלשכות, ומדויק לשונו שכתב מכל

אבן שנפגמה וכו'. בפ"ג דמדות נפגמה אחת מהן היא פסולה וכולן כשרות ומשמע לרבינו דה"ה לנגע בה ברזל:

ומלבנין את המזבח פעמים בשנה וכו'. שם. כתב הראב"ד וכן מכל העזרות והלשכות שהן קדש עכ"ל. ויש להקשות שכבר כתבתי בסמוך שאבני ההיכל והעזרות אע"פ שצריך שלא יהיה בהם פגם מותר להניף עליהם ברזל שהרי לא אסר הכתוב הנפת הברזל אלא על אבני המזבח ואע"פ שאין מתקנים אותם בפנים בכלי ברזל כדכתיב ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו ה"מ לעשות מלאכה בהם בכלי ברזל בענין שישמע קול הברזל אבל ליגע בהם ברזל אפי' בפנים אין בכך כלום:

אבן האזל

אבן שנפגמה או שנגע בה ברזל אחר שנבנית המזבח או הכבש אותה האבן פסולה והשאר כשרות, ומלבנין את המזבח פעמים בשנה בפסח ובחג וכשמלבנין אותן מלבנין במפה, אבל לא בכפיס של ברזל שמא יגע באבן ויפסול.

השגת הראב"ד ומלבנין את המזבח וכו' א"א וכשסדין אותו לא היו סדין אותו אלא בכפיס של עץ, וכן מכל העזרות ומכל הלשכות שהן קודש.

פרק א' הלכה ט"ז

בו לא משכחת פגימת טפח דודאי אין עביו טפח ופשוט.

אור הישר

אבן שנפגמה או שנגע בה ברזל וכו' האבן פסולה והשאר כשרות. עיין משך חכמה פרשת תבא בפסוק לא תניף:

אור שמח

והשאר כשירות.

בכס"מ, ומשמע לרבינו דה"ה לנגע ברזל, נ"ב מפורש במכילתא רנ"א אתהן גזית הן פסולות ולא כל המזבח כו',

בהשגות, וכן מכל העזרות ומכל הלשכות שהן קדש, נ"ב הוא דבור אחר וצ"ל על דברי רבינו לקמן הלכה י"ז וכן הנותן אבן מן המזבח או מכל ההיכל או מבין האולם ולמזבח כו' וע"ז כתב הראב"ד הך וכן מכל העזרות כו', וכן כתב רבינו בפ"ו מהלכות יסה"ת ה"ז או משאר העזרות, ולשון רבינו כאן הוא מתוספתא דמכות פ"ד יעו"ש וז"ב:

ביאורי מהר"י קורקוס והרדב"ז

אבן שנפגמה או שנגע בה ברזל כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל איכא למידק אבן שנגמם במזבח מאי. וי"ל דכ"ש שהוא פסולה, אם בבנין, ההיכל פסולה. כ"ש בבנין המזבח, והא דלא הזכיר רבינו דין זה, לפי שהבונה אבן שנגמם אינו עובר בעשה ולא בל"ת אבל פסולה הוא ודאי. וזהו שכתב לקמן (פ"ב הט"ז) מביא אבנים שלמות וכו'. ומשמע שהדין שוה לענין אבן שנפגם או שנגמם אחר שנבנה בהיכל אותה האבן פסולה והשאר כשרות אעפ"י שלא נתבאר בדברי רבינו. דלא מסתבר

העזרות דאם כונתו על כשסדין אותן הי' צריך לכתוב כל העזרות, והוא ברור שהוא רק טעות המעתיקים, אח"כ ראייתי שכבר כתב כן באור שמח ושמחתי שכוונתי לדבריו.

ומה שכתב הראב"ד כאן וכשסדין אותו וכו' כן איתא במתני' בפ"ג דמדות להדיא דהכי איתא התם מלבנין אותן במפה מפני הדמים לא היו סדין אותן בכפיס של ברזל שמא יגע ויפסול. וסובר הראב"ד דהוא תרי דיני שהיו מלבנים במפה ולא היו סדין בכפיס של ברזל, והכונה דהיו סדין בכפיס של עץ, והרמב"ם מפרש דהוא חד דינא אלא דגבי מפה נקרא מלבנין ואם היו עושין בכפיס של ברזל נקרא סדין, שכן כתב להדיא בפיהמ"ש וז"ל לפי שזכר שהיו מנגבין אותו במפה אמר שהטעם שמחמתו אסור להחליקו בכלי החליקה והיא רדידה של ברזל שמחליקין בה הבנאין הכותלין ונקראת כפיס, מיראה שמא יגע הברזל וכו' וטעמו של הרמב"ם שמפרש כאן סדין מחליקין משום דלא הוזכר במתני' שיהי' צריך בשום פעם לסוד המזבח בסיד מבחוץ אחר שנבנה, ולא הוזכר סיד אלא בשעת בנין המזבח לחבר האבנים כדאיתא בזבחים דף נ"ד ואז אין צריך להחליק כשמניחין סיד בין האבנים, ולכן פי' דלשון סדין כאן הוא מחליקין לפי שהסידין שהסדין הבנין צריכין תמיד להחליק הסיד לכן נקרא גם זה סדין אבל הוא חד דינא במתני' שמנגבין במפה ולא מחליקין בכפיס, וכן כתב כאן בהלכה.

מלואים והשמטות

לידידי הרב הג' הנעלה מו"ה אברהם שפירא שי' ממצוייני ישיבת חברון

בהל' ט"ז במש"כ ולא הוזכר סיד אלא בשעת בנין כתב דהא בחולין דף י"ח אמר דפגימות המזבח טפח בסיד, ודאי גם שם הכונה בסיד הבנין שבין האבנים וכדאיתא בזבחים דף נ"ד, דבסיד שמלבנין

פרק א' הלכה ט"ז

שילבן אותו במפה. דמפה אין דרך ללבן בה אלא לקנח לחוד. וא"כ למה לא יעשו בשל עץ:

ויקה אברהם

אבן שנפגמה או שנגע בה ברזל וכו'. נ"ב תולדות יעקב דל"ז ע"ד.

יד איתן

אבן שנפגמה או שנגע בה ברזל כו' אותה האבן פסולה והשאר כשרות. וכתב הכס"מ דמשמע ליה לרבינו דה"ה לנגע בה ברזל כמו נפגמה. וא"צ דברייתא ערוכה היא במכילתא ס"פ יתרו לא תבנה אתהן גזית הן פסולות ולא המזבח כלו פסול:

ישועות מלכו

אבן שנפגמה. נסתפקתי בהא דלא תניף עליהם ברזל אי דוקא ברזל או כל מיני מתכות. ועיין מל"מ פ"ה ה"א מהל' איסורי מזבח אי דוקא דבש דבורים או כל מיני מתיקות. ויש להביא קצת ראיה מההיא דעבודה זרה גבי אבנים ששיקצו מלכי יון היכי נעביד משמע דכל מיני מתכות אסור דאל"כ הוי מצי למיסרינהו בסכיני נחושת אלא ודאי ברזל וכיוצא בו וצ"ע:

לחם יהודה

יעויין בהשגת הראב"ד ז"ל ונראה דכוונתו להשיג בשתים על רבינו חזא מה שחיסר וכשסדין אותן לא היו סדין וכו' כלשון המשנה דלפי שטחיות לשון רבינו משמע דקאי על ליבון המפה שהיתה בכל ער"ש:

ועוד דחיסר מה שנוהרין ג"כ בכפיס של ברזל בעזרות ולשכות דס"ל דהא דתנן וההיכל פעם אחת בפסח היינו כל הבית בכללו קרוי היכל כמ"ש שם

לומר דקודם שנבנית פסולה ואחר שנבנית שתהא כשרה⁴⁹:

ומלבנים את המזבח כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל בהשגות א"א וכשסדין אותו כו'. ובמשנה (שם במדות פ"ג מ"ד) כך הוא ומלבנים אותו פעמים בשנה אחת בפסח ואחת בחג. וההיכל פעם אחת בשנה ר' אומר כל ערב שבת מלבנים אותו במפה מפני הדמים. לא היה סדין אותו בכפיסה של ברזל, שמא יגע בברזל ויפסול, שהברזל נברא לקצר ימיו של אדם והמזבח נברא להאריך ימיו של אדם. ואינו בדין שיניף המקצר על המאריך. ויש מי שפ"י דרבי לא לאיפלוגי אתא אלא לאסופי ולומר דגם בכל ע"ש הי' מקנחים אותו במפה מפני הדמים ובתר הכי קאמר תו דליבון דת"ק לא בכפיס של ברזל, היו מקנחים אותו במפה מפני הדמים. פ"י אלא בכפיס של עץ. כ"כ הר' עובדיה ז"ל, וכן נראה דעת הראב"ד ז"ל. אבל רבינו נראה דס"ל דרבי לאיפלוגי את"ק אתא דקאמר ת"ק שמלבנים אותו שתי פעמים בשנה וקאמר איהו דבכל ע"ש מלבנים אותו מפני הדמים והיינו לשון מלבנים דנקיט דלשיטת הר"ע איבעי ל"י לשנויי לישנא ולמתני מקנחין. אלא משמע דלפלוגי אמאי דקאמר ת"ק אתא ולבון דוקא קאמר. וקאמר שהיה במפה ולא בכפיס. וה"ה לת"ק דבהכי לא פליגי. והיינו דהדר ואמר לא היו סדין אותו כו' ויהיב טעמא למלתיה. זהו דעת רבינו ז"ל באותה משנה ולכך תפס הוא ואמר וכשמלבנים אותו מלבנים אותו במפה. ומ"מ שיטת הר"א ז"ל נראית יותר דודאי יותר טוב נראה שילבנו בכפיס של עץ יותר ממה

⁴⁹ גבי מזבח נקיט הרמב"ם אחר שניבנית ובחי' הגריעב"ץ רצה לדייק מזה דבנפגם האבן קודם ושוב נבנה פוסל כל האבנים. ובס' הר המריה סתר דבריו מלשון המכילתא סו"פ יתרו ופסקי תוס' מדות סי' ט"ו יעו"ש וברדב"ז כאן מפורש כן באבני היכל ועזרה וכ"מ מדבריו לעיל הי"ד יעו"ש. וה"ה באבני מזבח אין לחלק דבדין פגימה בפנים שוין הם. ודו"ק.

פרק א' הלכה ט"ז

ומלבנין. עיין השגת הר"א ומ"ש עליו בכ"מ. וי"ל דאף על גב דאין הנפת ברזל פוסלת כי אם במזבח, היינו בחוץ אבל בפנים ששויין הן אבני בית למזבח לענין שלמות, משמע להראב"ד ז"ל דהוא הדין נמי לענין נגיעה, ויליף לה ממזבח כדאשכחן לקמן לענין נתיצה דכל הבית שוה למזבח, אע"ג דקרא גבי מזבח לחוד כתיב (אף שיש לדחות) דלא תעשון אמזבחותם תתוצון קאי, אפ"ה מוקמינן ליה בכל הבית במה מצינו, ה"ה לברזל שלמדנו שפוסל במזבח כמו כן פוסל בכל הבית:

ואע"פ שיצאו אבני הבית שאינן נפסלין בנגיעה בחוץ משום דקרא מיעטינהו דלא תבנה אתהן גזית מיעוטא הוא לאבני היכל ועזרה כדמייתי בכ"מ לעיל משמא דמכילתא, ולמאי דאימעוט אימעוט דהיינו דווקא לענין בנין גזית, אבל אחר שנבנה נגיעת ברזל פוסל גם בהן כמו במזבח וכמו ששויין לענין פגימה כנ"ל. ונראין דברי הראב"ד ז"ל, דאף איהו ז"ל לא אמרה לילפותא גמורה ולא לפסול ממש, אלא שיראה נכון למנוע נגיעת הברזל מכל אבני הבית, כיון דגלי רחמנא שנגיעתו במזבח מחללת ודוק:

מעשה רקח

אבן שנפגמה וכו'. כתב מרן ז"ל מההיא דפ"ג דמדות וכו' והוא הדין וכו' ע"כ. וא"צ להוא הדין דבהדיא איתא הכי בילקוט סוף פרשת יתרו וכ"כ הכנסת הגדולה ז"ל:

מרכבת המשנה

אבן שנפגמה וכו'. עיין השגות ומ"ש הראב"ד לא היו סדין אותו אלא בכפיס של עץ. אמת מדינא שרי בכפיס של עץ אך רבנו נקיט לשון המשנה פ"ג דמדות מ"ד מלבנין אותו במפה (ופסק רבנו כת"ק דרבי ועיין סוף פ"ד מהל' בית הבחירה) ואולי אורחא דמילתא שניסוד היטב במפה או

התוס' יו"ט והא דתנן לא היו סדין אותן בכפיס של ברזל קאי נמי אהיכל:

ומה שהקשה מרן בכ"מ על הראב"ד יעו"ש, לאחר המחילה מגדולת חכמתו אין ההנפה הפוסלת במזבח אלא דוקא אם יחתוך ויסיר מעט מהאבן כדכתב קרא לא תבנה אתהן גזית אבל נגיעה בעלמא לא מסתבר לפסול ומה ששינונו שמא יגע ויפסול ר"ל שיגע באופן שיפסול דהיינו ע"י חתיכה וכיון שכן בגוף איסור הנפת כלי ברזל שויין אבני מזבח לאבני מקדש בפנים והשגת הראב"ד תמיהה קיימת היא:

ואפשר להליץ על רבינו דס"ל דאיסור השמעת כלי ברזל בפנים לר' נחמיה אינו אלא מדרבנן ולפיכך במזבח דאיסור ההנפה היא דאורייתא גזרינן שמא יגע משא"כ באבני מקדש דהוי כעין גזירה לגזירה והך דלא היו סדין אותן בכפיס של ברזל דמתני' לא קאי אלא אכבש ואמזבח וכדמסיים במתני' והמזבח נברא להאריך וכו' ועיין בפ"ה הרמב"ן ז"ל על התורה סוף פרשת יתרו:

לחם שמים

אבן שנפגמה וכו' פסולה והשאר כשרות. נראה דהיינו דווקא בכה"ג דנבנה בכשרות, אבל בנאו מתחלה אפי' באבן אחת פגומה כולו נפסל, כיון דנעשה בפסול, אי נמי לאידך גיסא דהוא הדין אם היתה פגומה אבן אחת ממנו קודם שנבנית וקבעה בה נמי לא מיפסל כוליה, אלא כמו כן השאר כשרות ודנקט לאחר שנבנית, לרבותא דלא תימא כשנפסלה לאחר שנבנית כיון דמחוברין בבנין ליפסיל כוליה מזבח דליחשביה כחד אבן, אבל אם קדם פסולה קודם שנקבעה במזבח דאכתי לא הווי מחוברין בהדדי פשיטא דלא פסלה אלא איהי לחודה כיון שלא אירע פסול במזבח, ויש פנים לשני אלו הפרושים ומהמשנה אין הכרע, וצ"ע:

פרק א' הלכה ט"ז

הניף עליהן ברזל שבמכילתא. ודין אבן אחת פגומה במתני' פ"ג דמדות מ"ד נפגמה אחת מהן היא פסולה וכולן כשרות (וכמדומה משא"כ בחסרה אבן אחת עי' מ"ש בפרקין ה"י) ומה אני מקיים ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו בבית אינו נשמע אבל בחוץ נשמע (וסתמא דמכילתא כר' נחמיה עי' מ"ש הכ"מ בפרקין ה"ח ד"ה ואין מפצלין, ומינה דבעינן שיהיו אבנים שלמות בלי פגם דאל"כ למה בחוץ נשמע) כי חרבך הנפת מכאן היה ר"ש בן אלעזר אומר המזבח נברא להאריך שנותיו של אדם וכו' והוא לשון המשנה פ"ג דמדות מ"ד ודלא כהראב"ד.

בכפיס של ברזל. ומ"ש הראב"ד וכן מכל העזרות וכו', נראה דעתו לפסול מגע ברזל בכל אבני בנין דהיכל ומקדש. ואנכי הרואה במכילתא פרשת יתרו לא תבנה אתהן גזית בו אי אתה בונה אבל אתה בונה בהיכל וקדש הקדשים שהיה בדין ומה מזבח הקל וכו' ת"ל לא תבנה אתהן גזית וכו' אבל אתה בונה גזית בהיכל וקדש הקדשים (ושם מבואר לא תבנה אתהן גזית אין גזית אלא גזוזות שהונף עליהן הברזל) ר' נתן אומר הרי שבנה ב' אבנים גזוזות שהניף עליהן ברזל שומע אני יהיה המזבח (כלי) [כולן] פסול ת"ל לא תבנה אתהן גזית הן פסולות ולא המזבח (כלי) [כולן] פסול. והיינו כמ"ש הכ"מ בפרקין הי"ד ד"ה וכן אבני ההיכל. והיינו מ"ש רבנו כאן אותה האבן פסולה וכו' כדין

הלכה י"ז

אין עושיין מדרגות למזבח שְנַאֲמַר (שמות כ כג) "לא תעלה במעלות על מזבחי". אלא בונין כמו תל בדרומו של מזבח מתמעט ויורד מראש המזבח עד הארץ והוא הנקרא כָּבֵשׁ. והעולה במעלות על המזבח לוקה. וכן הנותץ אָבֵן אחת מן המזבח או מכל ההיכל או מבין האולם ולמזבח דָּרַךְ השַחֲתָה לוקה שְנַאֲמַר (דברים יב ג) "ונתצתם את מזבחתם" וגו' (דברים יב ד) "לא תעשוין כן לה' אֱלֹהֵיכֶם":

אבן האזל

אין עושיין מדרגות למזבח שנאמר לא תעלה במעלות על מזבחי אלא בונין כמו תל בדרומו של מזבח מתמעט ויורד מראש המזבח עד הארץ והוא הנקרא כבש, והעולה במעלות על המזבח לוקה.

והעולה במעלות על המזבח לוקה, בספר המצות מל"ת פ' כתב הרמב"ם שהזהירו מעלות על המזבח במעלות כדי שלא נפסיע פסיעה גסה, אבל ילך עקב בצד גודל והוא אמרו יתעלה ולא תעלה במעלות, ולשון מכילתא מה ת"ל אשר לא תגלה ערותך עליו כשיעלה למזבח לא יפסיע פסיעה גסה אלא מהלך עקב בצד גודל, וכבר נתבארו צורת הכבש ואיכות בנינו בשלישי ממדות, וכל מי שמפסיע פסיעה גסה על המזבח עד שתגלה ערותו לוקה עכ"ל, עוד איתא במכילתא אין לי אלא עלי' ירידה מנין ת"ל אשר לא תגלה, ועמד בזה במל"מ במה שהשמיט הרמב"ם דברי המכילתא, וביותר קשה דבעצמו כתב בסה"מ דמי שמפסיע פסיעה גסה וכו' לוקה וכאן לא כתב אלא דהעולה במעלות, ועמד בזה המנ"ח וכתב דכונתו כאן אם עלה כדרך שעולים במעלות ולדעתי הוא דוחק גדול לפרש כן ד' הרמב"ם.

ונראה דהרמב"ם כאן חזר בו מדבריו בסה"מ וסובר דאינו לוקה אלא אם עלה במעלות כפשטי' דקרא, ובאמת דבריו בסה"מ תמוהין דאין מקום לחייבו במלקות כשמפסיע פסיעה גסה על המזבח עד שנגלה ערותו. ובודאי א"א לומר כן דאינו אלא

כסף משנה

אין עושיין מדרגות למזבח. פשוט הוא. ומ"ש אלא בונין כמו תל בדרומו של מזבח וכו' והוא הנקרא כבש. בפ"ג דמדות תנן כבש היה לדרומו של מזבח ובפרק קדשי קדשים (דף סב:) מייתי לה מקראי. ומ"ש והעולה במעלות על המזבח לוקה. פשוט הוא:

וכן הנותץ אבן אחת מן המזבח וכו' לוקה שנאמר ונתצתם את מזבחותם כו'. בסיפרי מניין לנותץ אבן אחת מן ההיכל ומן המזבח ומן העזרות שהוא בל"ת ת"ל ונתצתם את מזבחותם לא תעשון כן לה' אלהיכם ואין לתמוה על רבינו שכתב או מן ההיכל או מבין האולם ולמזבח דמשמע דוקא הני אבל עזרות לא שסמך על מ"ש בפרק ו' מיסודי התורה שהוא עיקר דין זה. ולשון וכן שכתב רבינו אינו מדוקדק. ומ"ש דרך השחתה כלומר שאם נותץ כדי לתקן ודאי שרי:

משנה למלך

והעולה במעלות על המזבח לוקה. במכילתא (אשר) לא תעלה שיהלך עקב בצד גודל וגודל בצד עקב והכי איתא בירושלמי פרק קמא דברכות הלכה א' תו איתא במכילתא אין לי אלא עליה ירידה מנין ת"ל אשר לא תגלה ולא ידעתי אמאי השמיט רבינו כל זה ועיין בכנה"ג. מ"ש מרן כלומר דאם נותץ כדי לתקן ודאי שרי כ"כ רבינו לקמן פ"ט מהלכות כלי המקדש דין ג' יע"ש:

פרק א' הלכה י"ז

דקרא ולכן סבר בהא דלא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו דנשים שאינם מסירות לבו מותר, ור"ש סבר להיפוך דאפ"י כאביגיל אסור להרבות, ואחת ומסירה לבו אסור, ואמר בגמ' בטעמא דר"ש דכיון דבלא קרא דולא יסור הוי אמרינן דהטעם הוא משום לא יסור אמרינן דאתא קרא דלא יסור דאפ"י אחת ומסירה לבו, ולכן נשאר קרא דלא ירבה אפ"י היכי דליכא הסרה ובפשוטו חולקות הסוגיות דלפי סוגיא זו גם רבנן מודו בקרא דלא תתחתן דכי יסיר לרבות כל המסירין, וכן כתב הלח"מ בפ"ג מה' מלוה דמשום זה פסק הרמב"ם דלא תתחתן הוא בכל האומות, ולפי"ז הי' אפשר לומר דגם בהא דכי יסיר נאמר לר"ש דקרא דלא תתחתן הוא אפ"י ליכא טעמא דכי יסיר כגון בבא על בת גר תושב, וכעין מה שכתב הרמב"ם בפ' י"ב מה' איסור"ב דבבת גר תושב ליכא קנאין פוגעין בו, [אלא שזה לא שייך אלא לפירש"י ביבמות דף י"ז דכי יסיר היינו שבנו יסיר הולד מאחרי ד' אבל לפ"י ר"ת וכן לד' הרמב"ם דמפרשים דכי יסיר הוא שהבן לא יהי' ישראל לא שייך זה] אבל באמת לא דמי דגבי לא ירבה ולא יסור י"ל דולא יסור הוא לאו אחר דאפ"י אחת ומסירה לבו, וממילא דלא ירבה הוא ע"כ אפ"י היכי שאין מסירות, אבל כי יסיר הוא להדיא טעמא דמילתא, לכן גם לר"ש ע"כ הוא טעמא דקרא.

אכן בהך קרא דאשר לא תגלה י"ל דלר"ש נאמר דלא תגלה הוא לאיסור מיוחד שלא יהי' גילוי ערוה על המזבח, ואף דה"ל כתיב אשר לא תגלה והוא ע"כ ג"כ טעמא דלא תעלה במעלות, מ"מ כיון דכתיב לא תגלה הוי ג"כ איסור בכל אופן שתגלה, אבל זהו דוקא לר"ש דסבר בהא דלא ירבה ולא יסור דאפ"י אחת ומסירה לבו אסור, אבל לר' יהודה דקיי"ל כוותי' אמרינן דולא יסור הוא רק טעמא דקרא על לא ירבה והיכי דליכא לא ירבה ליכא איסורא אף דאיכא טעמא דהסרה, א"כ ה"ל היכי דמפסיע פסיעה גסה אף דאיכא טעמא דלא תגלה מ"מ כיון דאין כאן לא תעלה במעלות ליכא

טעם על הלאו דלא תעלה במעלות, וכבר כ' הרמב"ם בעצמו בסה"מ בשורש ה' שאין ראוי למנות טעם המצות מצוה בפ"ע, והביא על זה קרא דלא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה ולא תחטיא את הארץ דולא תחטיא הוא טעם, והשיג בזה על הבה"ג שמנה זה ללאו בפ"ע, וחשב הרמב"ם שם עוד לאוין שמנה הבה"ג שאינם אלא טעם, וכאן גם הבה"ג לא מנה קרא דאשר לא תגלה ללאו ולא מנה רק לא תעלה במעלות, וטעמו דבכל הלאוין שחשב הבה"ג והרמב"ן שם בסה"מ יישב שיטתו דבאמת הם לאוין ולא טעמים כתיב "ולא" אבל בקרא זה דכתיב "אשר לא" זה בודאי טעם ולא לאו, וא"כ דבריו בסה"מ הם מחוסרים ביאור.

ונראה דטעם שיטתו בסה"מ הוא משום דכיון דמפורש הטעם בקרא א"כ בודאי דרשינן טעמא דקרא וכמו שפסק הרמב"ם כר"ש בקרא דכי יסיר דלא דוקא בשבעה אומות דבהו מיירי קרא ואמרינן דכי יסיר לרבות כל המסירין, וא"כ ה"ל כיון דכתיב אשר לא תגלה ערותך עליו, א"כ לאו דוקא שלא לעלות במעלות אלא בכל אופן שתגלה ערותו לא יעלה, אבל כאן בהלכותיו סובר דלא דמי להא דכי יסיר דהתם אף דקרא מיירי בשבעה אומות שהיו בא"י מ"מ כיון דאמר קרא כי יסיר אמרינן לרבות כל המסירין, והיינו דהאיסור הוא להתחתן עם עובדי עכו"ם והטעם דכי יסיר אינו משנה עיקר האיסור, אבל כאן דכתיב לא תעלה במעלות על מזבחי אם נימא דהטעם דאשר לא תגלה בא לאסור שלא יפסיע פסיעה גסה הרי זה בא לאסור מה שלא הוזכר בקרא דלא תעלה במעלות דבפסיעה גסה יש רק טעם דלא תגלה ולא איסור דלא תעלה במעלות.

והנה בקדושין סוף האומר ועוד הרבה מקומות סבר הגמ' דרבנן דלא דרשי טעמא דקרא לא סברי לרבות כל המסירים, אכן בב"מ דף קט"ו ובסנהדרין דף כ"א אמר הגמ' דהיכי דמפורש הטעם בקרא גם ר' יהודה סבר דדרשינן טעמא

פרק א' הלכה י"ז

ונראה מוכרח דהרמב"ם סובר דכיון דלא הוזכר בשום דוכתא דפליגי תלתא תנאי אלא בסנהדרין גבי לא ירבה לו נשים, לכן מוכרח דאף דגבי לא תתחתן פסקינן כר' יהודה דכי יסיר בא לרבות כל המסירין והיינו משום דמפורש טעמא בקרא זהו לרבות אפי' מה שלא היינו מפרשים כן בקרא, אבל מ"מ לא דרשינן טעמא דקרא למעט כמו גבי לא ירבה דלא נימא דטעמא דלא יסור הוא לומר דבשאינם מסירות מותר להרבות, וממילא מיושב מה דלא חילק הרמב"ם בין נגלית ערותו או לא, כיון דפסק כת"ק גבי לא ירבה לו נשים דאף דמפורש טעמא בקרא אינו מגרע הטעם מפרטי הלאו, ואפי' היכי דאין מסירות אסור וה"נ אף אם לא נגלית ערותו חייב.

עוד אפשר עפ"מ שכתב רש"י בסוף פ' יתרו דאף דלא נגלית ערותו ממש דהא לבשו מכנסים מ"מ הוא קרוב לגילוי ערוה, וא"כ אפשר דלא שייך להקשות אם לא היה גילוי ערוה כיון דהתורה חייבה רק על מה שהוא קרוב לגילוי ערוה, א"כ בזה כבר אמרה תורה דכל עליה במעלות הוא קרוב לגילוי ערוה כיון דלא בעינן גילוי ממש.

וכן הנותין אבן אחת מן המזבח או מכל ההיכל או מבין האולם ולמזבח דרך השחתה לוקה שנאמר ונתצתם את מזבחותם וגו' לא תעשו כן לד' אלקיכם.

או מבין האולם ולמזבח, בהל' ט"ז כתבתי דעל זה הוא שהשיג הראב"ד וכתב וכן מכל העזרות וכו' ושכן כתב באור שמח, וכן הביא הכ"מ כאן מד' הספרי וכו' הכ"מ שסמך כאן הרמב"ם על מה שכתב פרק ו' מהל' יסודי התורה הל' ז' שכתב הסותר אפי' אבן אחת דרך השחתה מן המזבח או מן ההיכל או משאר העזרה לוקה, אבל לדעתי נראה שזהו דוחק גדול דלמה יכתוב כאן בין האולם ולמזבח כיון דהכי הוא בכל העזרה, והנה בהר המורי' ובאור שמח העירו דבתוספתא פ"ד דמכות

איסורא והוא עוד במכ"ש מהא דולא יסור דהכא כתיב אשר לא תגלה ובודאי הוא רק טעמא דקרא.

ועכשיו מיושב דסובר הרמב"ם דהא דמכילתא ע"כ אליבא דר"ש, ומבואר מה דתנן ביומא דף כ"ב רצין ועולין בכבש, וכבר העירו זה במנ"ח ובמלבי"ם דאתיא כהלכה כר' יהודה, ועיין מש"כ שם בתוס' ישנים ולכן לא הזכיר כאן בהלכה אלא דהעולה במעלות על המזבח לוקה, והשמיט הא דעקב בצד גודל וגם איסור בירידה דהכל הוא דר"ש וכנ"ל.

מלואים והשמטות

במה שכתבתי דהרמב"ם סובר דלר' יהודה דקיי"ל כוותיה דהיכי דהטעם מפורש דרשינן טעמא דקרא לא הוי קרא דאשר לא תגלה ערותך עליו לאו מיוחד אלא טעמא דקרא על לא תעלה במעלות, העירני בזה חביבי הרב הנעלה מוהר"י עפשטיין נ"י דא"כ כשעולה במעלות ואין ערותו נגלית לא יהא חייב כמו דסבר ר' יהודה גבי לא ירבה לו נשים דמרבה, ובלבד שלא יהיו מסירות, והנה אפשר לומר דבעולה במעלות ע"כ איכא גילוי ערוה, אלא דבאמת לא ביארתי די הצורך במה שכתבתי בפשוטו מד' הלח"מ דהרמב"ם פוסק כר' יהודה, דהא גבי לא ירבה לו נשים גופא לא פסק כר' יהודה, וכתב בפ' ג' מהל' מלכים דין דלא ירבה לו נשים ולא חילק דאם אין מסירות מותר וע"כ משום דהתם בסנהדרין דף כ"א איכא נמי ת"ק במתני' דתנן לא ירבה לו נשים אלא י"ח, ר' יהודה אומר וכו' ר"ש אומר וכו' וכן מבואר שם בפיהמ"ש שכתב ואין הלכה לא כר' יהודה ולא כר' שמעון, וא"כ באמת קשה איך פסק הרמב"ם כר' יהודה גבי לא תתחתן דאפי' בשאר אומות משום זה דמפורש טעמא בקרא דהא ת"ק בסנהדרין סבר דגם היכי דמפורש לא דרשינן טעמא דקרא, ולפלא שלא עמד בזה הלח"מ פ"ג מהל' מלוה במה שכתב דהרמב"ם פוסק כר' יהודה.

פרק א' הלכה י"ז

סתירה גם למזבח, והרמב"ם מפרש דמה דאיתא בספרי מנין לנותן אבן אחת מן ההיכל ומן העזרות דזה קאי על נותן אבן מחובר בעזרה, וזה פסק בפ"ו מהל' יסוה"ת אלא שדקדק שם לכתוב הסותר דהיינו סותר אבן מחובר, אבל כאן השמיענו הנותן והיינו הנותן אבן תלוש ובזה דוקא מן המזבח או מן ההיכל או מבין האולם ולמזבח, ולא משאר העזרה, והוכרח הרמב"ם לחילוק זה מד' התוספתא דלא הוזכר העזרה, אלא שהוסיף בין האולם ולמזבח ואולי גירסתו כן בתוספתא או משום דכיון דאשכחן לענין בע"מ ופרועי ראש דבין האולם ולמזבח הוא שוה לאולם ונקרא מקדש, וכן איתא להדיא ביומא דף מ"ד ע"ב בהא דתנן פרושין פורשין מבין האולם ולמזבח בשעת הקטרה דאולם ובין האולם ולמזבח חדא קדושה היא, לכן גם בזה הוא ודאי שוה לאולם, אבל על העזרה אינו חייב בנותן אבן תלוש אלא מן המחובר וכו"ל.

איברא דבמה שכתבתי דדין נותן אבן שכתב כאן הרמב"ם הוא אפי' באבן תלוש ראיתי שהמג"א באו"ח סי' קנ"ב סק"ו במש"כ הרמ"א ואסור לסתור דבר מבהכ"נ כתב הא דאסור לנותן דוקא דבר מחובר וציין שהוא מד' מהר"מ פדואה סי' ס"ה ועיינתי בדבריו וראיתי שכ' שם לענין כלים מטלטלין מבהכ"נ וז"ל חדא דיש לומר דאסור לנותן דוקא דבר מחובר כמו לנותן אבן מן המזבח שמחובר הוא, ודבריו בודאי סותרין למה שכתבתי, אלא שלא כתב רק בלשון דיש לומר, ובעיקר השאלה שם כתב טעם ב' כמו שיראה המעיין, אכן בעיקר ההלכה נראה דדברי המהרמ"פ והמג"א קיימים לענין אבני ביהכ"נ דהא אינו קדוש קדושת הגוף דהא יוצא לחולין במכירה ע"י ז' טובי העיר, וכבר האריך בזה הר"נ בהלכות במגילה פ' בני העיר, וא"כ אף דאמרינן שם ואהי להם למקדש מעט אלו בתי כנסיות אינו עכ"פ כמקדש ממש ואפי' כעזרה לא הוי דהא אבני עזרות אין להם פדיון, וא"כ מה דאסור לסתור דבר מביהכ"נ ולמד זה המרדכי מדברי הספרי מדויק שפיר דבספרי

איתא כד' הרמב"ם כאן, אבל לא יישבו ד' הרמב"ם והעירו רק דבהל' יסוה"ת כתב כהספרי, אבל באמת ד' הרמב"ם סותרין זא"ז וגם התוספתא הוא דלא כד' הספרי. והנה לשון התוספתא אינו כלשון הרמב"ם דבתוספתא איתא הנותן אבן אחת מן ההיכל מן האולם מן המזבח עובר בל"ת ולא הוזכר בין האולם ולמזבח, וכבר העיר בזה בהר המורי, ועכ"פ צריכים ישוב בין דברי הרמב"ם בין סתירת התוספתא להספרי.

ונראה בדעת הרמב"ם דמחלק בין סותר אבן מן העזרה והיינו שהי' מחובר בעזרה וסותרו, ובין נותן אבן דזהו אפי' כבר הוציאו את האבן לתקן המזבח או ההיכל ונותן האבן דעובר ג"כ בלא תעשון כן דהאבן בעצמו כבר נעשה חלק מן המקדש, ובזה מחלק הרמב"ם דהנה תנן בפ"א דכלים בין האולם ולמזבח מקודש ממנו שאין בעלי מומין ופרועי ראש נכנסין לשם, ובפי' הרא"ש כתב שם מד' הגמ' דיומא דף מ"ד דהני מעלות דרבנן ומתוספתא הוכיח דהוא מדאורייתא, ומד' הרמב"ם בפ"ו מה' ביאת המקדש גבי בע"מ מבואר דהוא דאורייתא שכתב אם עבר ונכנס לוקה וכן כתב בפ"ב הל' ט"ו גבי פרועי ראש, ובעיקר המצוה כתב בתחלת הל' ביאת מקדש שלא יכנס כהן שכור למקדש, שלא יכנס בו כהן פרוע ראש, ומבואר דעיקר המקדש הוא מן המזבח ולפנים.

ולכן מבואר דבנותן אבן שכבר הוציאו אותו דהחיוב הוא משום דעיקר האבן הוא חלק מן המקדש בזה אינו חייב אלא מבין אולם ולמזבח דאבן משם הוא בעצמו חלק מן המקדש ולא מן העזרה דלא הוי מקדש, אבל בסותר אבן המחובר בזה עובר בלא תעשון כן מכל העזרה דהא כל העזרה הוא מקום עבודת הקרבנות ושחיטת קדשים קלים ושחיטה הוא מד' העבודות, ולכן הסותר אבן מן העזרה הוא סותר מקום עבודת ד' ועובר בלא תעשון כן, ועוד אפשר דכיון דעזרה מחוברת עם המזבח וצורך המזבח לכן סתירה בעזרה הוא

פרק א' הלכה י"ז

אור הישר

וכן הנותץ אבן אחת מן המזבח או מכל ההיכל או מבין האולם ולמזבח דרך השחתה לוקה וכו'. עיין בס' יראים ריש סימן ט' ובווי העמודים שם ובעין יצחק חלק או"ח סי' ה'.

אמר יוסף

וכן הנותץ אבן אחת מן המזבח וכו' דרך השחתה לוקה שנאמר ונתצתם וכו' לא תעשו כן לה' אלהיכם. וכתב הכ"מ וז"ל ומ"ש דרך השחתה כלומר שאם נותץ כדי [לתקן] ודאי שרי. הנה לענין מחיקה פסק בפ"ו מהלכות יסודי התורה בסתם דכל המוחק את ה' לוקה ולא ביאר דהיינו דוקא דרך השחתה אבל כדי לתקן שרי.

וראיתי להגהות מיימוני דהביא ממסכת סופרים דאם הוא מכוין לתקן שרי וז"ל אבל דיו שנפל על הכתב מותר למוחקו שלא היתה כונתו אלא לתקן עכ"ל. והרב שלטי הגבורים סוף פרק שבועת העדות הביא דברי הגהות מיימוני הללו וכתב עליו וז"ל הרי דאע"פ שהוא מוחק שם השם להדיא שרי כיון שכונתו לתקן ואין לומר דאותה מחיקה שהתיר היינו היכא שהמחק גופו הוי תיקון דאם כן תיקשי לך במאי עסקינן וכו' אלא ודאי דמיירי בענין שמוחק את שם השם להדיא ואפ"ה שרי ואע"פ שאין במחיקה ההיא תיקון ודכוותא פ"ה רש"י ז"ל פ"ג דבכורות והר"מ פ"א מהל' פרה אדומה גבי פרה שיש בה שערות ראשן משחיר ועיקרן מאדים שיכול ליגזוז ראשי השחור במספריים ולא חיישינן לאיסור גיזה כיון שאינו מתכוין לגזוז אלא לתקן הפרה ואע"פ שהוא גוזז להדיא עכ"ל.

ולענ"ד דבריו קשים אצלי ואיכא למשדי ביה נרגא דשאני פרה דהגזיזה הוא התיקון לא כן הכא לפי דבריו המחק לא הוי תיקון ואפ"ה מתיר ונסתייע

הא איתא גם מן העזרות דלאו הוו מקדש ממש אלא דהוא מקום עבודת ד', ולכן גם בהכ"נ הוא מקום עבודת ד' ובזה דוקא מן המחובר שהוא סותר מקום עבודת ד', אבל מן המזבח וההיכל והאולם ובין האולם ולמזבח האבנים בעצמם הוא חלק מן המקדש ואסור לנתץ אפ"י כשהוא תלוש, כמו שבארנו מסתירת ד' הרמב"ם ואף אם המהרמ"פ אינו סובר כן יש לבאר כן דעת הרמב"ם אלא ארוחנא דלהלכה דברי המג"א שהם דברי המהרמ"פ קיימים גם לדעת הרמב"ם לענין אבני ביהכ"נ.

במה שכתבתי בפ"א מהל' בית הבחירה הל' י"ז בדין הנותץ אבן מן המזבח וכו' בד"ה איברא שהבאתי מד' המג"א בס"י קנ"ב שכתב בשם המהר"ם פדואה דהא דאסור לנתוץ הוא דוקא דבר מחובר, עיין במשנה ברורה שם שכתב דהמהר"ם פדואה לא כיון לזה לומר דבדבר תלוש לא שייך לא תעשון אלא כגון עובדא דידיה להוציא כלים מביהכ"נ זה לביהכ"נ אחר. ובזה שתמה המ"ב דאיך אפשר שיאמר המהרמ"פ כן דודאי יש איסור גם בתלוש כמו בשורף עצי הקדש במכות דף כ"ב נראה דצ"ל גם בד' המהרמ"פ כמו שכתבתי דדוקא לדין ביהכ"נ כתב כן שאין בו קדושה עצמית אלא בשביל שהוא מקום תפלה, ובזה כתב דבתלוש ליכא איסור, ומה שכתב דומיא דמזבח אינו אלא לענין מה דמדמינן ביהכ"נ למקדש, אבל לא לענין מה שהוא קדוש קדושת הגוף, ואף דמשורף עצי הקדש משמע דלאו דוקא קדושת הגוף ואפ"י בקדושת דמים אסור משום לא תעשון כן, מ"מ עכ"פ יש בהם קדושה וצריך פדיון, אבל ביהכ"נ אין בו קדושה בעצם דהא אם נמכר ע"פ ז' טובי העיר אין הקדושה נתפסת על הדמים ושרי למשתי ביה שיכרא, וכבר הבאתי שם מה שהאריך בזה הר"נ בהלכות במגילה פ' בני העיר ע"ש.

פרק א' הלכה י"ז

מנת לתקן את הפרה הוא כל בדרבנן שרי כמ"ש ז"ל וכעת צריך יישוב עכ"ל.

ולענ"ד עיקר קושיא זו איכא לאקשווי בתחילת דברי הברייתא דקפריך לר' יוסי בן משולם דס"ל דדבר שאין מתכוין אסור והתניא שתי שערות עיקרן מאדים וראשן משחיר ר"י בן משולם גוזז במספריים ואינו חושש ומאי פריך נימא דלעולם ר"י בן משולם ס"ל דדבר שאין מתכוין אסור ושאני הכא גבי פרה דאפי' דמתכוין ליגזוז ס"ל לר"י בן משולם דמותר כיון דמתכוין בגיזתו לתקן הפרה ולדברי הרב שלטי הגבורים ז"ל לא חיישי לאיסור גיזה כל שאינו מתכוין לגזוז הפרה דרך גיזה לבד אלא מתכוין לתקן הפרה ואע"פ שהוא גוזז להדיא שרי משא"כ בשוחט את הבכור אף דעושה לתיקון שחיטה אין זה לתיקון הבכור אלא לתיקון עצמו ומשו"ה אף דהוי דבר שאין מתכוין אסור אבל גבי פרה וגזיזה היא תיקון הפרה עצמה.

ואעיקרא דדינא מה שרצה הרב שה"ג לסייע דינו מהך דפרה דכמו דגבי פרה כיון שאינו מתכוין ליגזוז אלא לתקן הפרה שרי והביא דברי הרמב"ם ורש"י וכתב דה"ה גבי מחיקה כל שמתכוין לתקן מותר למחוק. ולענ"ד הדבר תמוה הרבה דהא מסקינן בבכורות שם דטעמא דר"י בן משולם דקאמר גוזז במספריים ואינו חושש לאו משום דמתכוין לתקן אלא דפרה כיון דהוי מילתא דלא שכיחא ליכא בה איסור גיזה ועל זאת כיוון הרמב"ם דכתב דגוזז ואינו חושש וכן ביאר הרב קרית ספר וז"ל ויגזו ראשן דקדשי בדק הבית לא מיתסרי מגיזה מן התורה אלא מדרבנן ובפרה דלא שכיחא לא גזור וכו' עכ"ל, ודברי רש"י דהכא לאו שמיא מתיא דרש"י קאי להס"ד דהש"ס וזו היא התמיהה רבתי שיש לי עליו. עוד יש לי תימה עליו בהא דמשוי דין מוחק על מנת לתקן למטיל מום בבעל מום דכשאפשר לרפאות הבכור בהקזת דם במקום שאינו נעשה בעל מום דאף דמדאורייתא שרי מדרבנן אסור ואף במוחק כשאין מתכוין

מהך דפרה וכתב דהוי דכוותא ולא ראי זה כראי זה.

עוד יש לי תמיהה רבתי על [דבריו] וטרם כל אציגה נא סיום דבריו וז"ל וא"ת אי מיירי שהדיו מוחק את ה' פשיטא שיכול למוחקו כיון שהוא מחוק וי"ל איצטריך סד"א כי היכי דאשכחן מחמץ אחר מחמץ ומסרס אחר מסרס שחייב כדאיתא פ"ה דמנחות ופ"ה דבכורות הכי נמי מוחק אחר מוחק ליחייב קמ"ל וא"ת ומנין שאינו כן ועוד אם אינו כן למה צריך תנאי זה שיהא מכוין לתקן וי"ל דטיפת דיו שנפלה על השם הוי דומיא דמטיל מום בבעל מום דאיתא בפ"ה דבכורות גבי בכור שאחזו דם דהתם אותו דם משוי לבכור בעל מום הכא נמי משוי ליה האי דיו לשם מחוק וכי היכי דהתם אם אי אפשר לרפאות הבכור בלא הקזת דם במקום שעושה הבכור בעל מום ובעלמא שאינו ככהאי גוונא מדאורייתא שרי להטיל מום בבעל מום ומדרבנן אסור והכא משום דליכא פסידא שאם לא יקיזוהו במקום שעושה בעל מום ימות שרינן להו להקיזו במקום שעושהו בעל מום כדאיתא בתוס' דבכורות דף ל"ג ע"ב והכא נמי גבי דיו שנפל על השם אע"פ שהשם הוא מחוק ומדאורייתא שרי למוחקו מדרבנן אסור וכשמכוין לתקנו אע"פ שמוחקו מדרבנן נמי שרי כיון דאין דעתו אלא לתקן עכ"ל.

וראיתי להרב הגדול כמהר"ח אבולעפיה ז"ל בס' נשמת חיים דף ל"ב ע"ג הביא דבריו וכתב וז"ל ודבריו תמוהים דמהיאי פ"ב דבכורות דף כ"ה גבי פרה שהביא ז"ל מוכח להדיא להיפך שהרי הקשו לר' יוסי בן משולם ופריקו שאני פרה דקדשי בדק הבית היא וחזרו והקשו מדר' אלעזר דאמר קדשי בדק הבית אסורים בגיזה ועבודה ופריקו מדרבנן והקשו על זה דהאיכא איסורא מדרבנן ואמרו אלא שאני פרה דלא שכיח וכו' והשתא אי כמו שכתב ז"ל דכל שאיסורו מדרבנן שרי על מנת לתקן מאי פריך והאיכא איסורא דרבנן ומה בכך כיון דעל

פרק א' הלכה י"ז

העזרות ומכל הלשכות שהם קדש ע"כ. על דין זה קאי⁵¹. לפי שרבינו לא כתב אלא מן המזבח ומכל ההיכל ובין אולם ולמזבח ולא הזכיר עזרות כאשר הזכירו במכילתא. ולכך כתב דגם נותץ מכל העזרות או מן הלשכות אותם שהם קדש בכלל לאו זה. ובפ"ו מהלכות יסוה"ת שהוא עיקר דינים אלו הזכיר רבינו עזרות כלשון המכילתא:

ומהר"ד נ' זמרא ז"ל כתב וא"ת אמאי לא מנה הרב ז"ל לאו זה בכלל כל הלאוין בהלכות אלו. וי"ל לפי שהוא כולל למוחק השם משמות הקדש. ולפיכך כלל אותו בה' יסוה"ת, שלא לאבד דברים שנקרא שמו עליהם. והתם הוא עיקרו שהוא נתינת כבוד למחוייב במציאות יתברך. ולא הוי לאו שבכללות שהרי המאבד שם מהשמות או הנותץ אבן אחת הכל דבר אחד הוא, שמאבד דברים שנקרא שמו עליהם. ואכתי איכא למידק שכתב שם הסותר אפילו אבן אחת מן המזבח או מן ההיכל או מן העזרות לוקה. והכא לא הזכיר העזרה. והלשון שכתב שם אתי לי שפיר שהרי גם העזרות משער ניקנור ולפנים הכל הוא בכלל מקדש ונקרא שמו עליו ולפיכך אני אומר שחסר מכאן עזרה שהרי בכל הפרק השוה עזרה להיכל. ובאבן שנפגמה או שנגממה פסולה בזה ובזה:

הר המוריה

מדריגות למזבח וכו'. עי' כ"ז במכילתא סוף יתרו.

בדרומו של וכו'. עי' לעיל הלכה ו' ועי' בזבחים ס"ב ב' (ובתו"כ ויקרא פ"ו) יליף לה מדכתיב על ירך המזבח צפונה ירך בצפון ופניו בדרום אימא ירך בצפון ופניו בצפון אמר רבא רמי גברא אאפיה א"ל אביי אדרבה תריץ גברא ואותיב. א"ל רבוע

⁵¹ עיין כ"מ ט"ז שהנחה בצ"ע דברי הראב"ד ובחי' הגריעב"ץ חידוש לפ"ז דין חדש ולמ"ש המהר"י קורקוס בטעות נכתבו דברי הראב"ד בט"ז דמקומם כאן בי"ז וא"ש וזכה לכוון לזה באור שמח

לתקנו אף מדאורייתא שרי מדרבנן אסור, ולענ"ד לא ראי זה כראי זה דמטיל מום בבעל מום נהי דלא חזי לגופיה לדמי חזי וכדאיתא בפרק לפני אידיהן דף י"ג ע"ב משא"כ בנפלה טיפת דיו על השם ונמחק מאן לימא לן דאין מותר למוחקו ואדרבה הדעת נוטה דיכול למוחקו כיון שהוא כבר מחוק ואף דאין מכוין לתקנו ואפילו איסורא דרבנן ליכא ואין ראייה ממטיל מום בבעל מום כדכתיבנא והדבר צ"ע.

ביאורי מהר"י קורקוס והרדב"ז

אין עושין כו'. כתב מוהר"י קורקוס ז"ל מכילתא (סו"פ יתרו) לא תעלה במעלות מכאן אמרו עושה כבש למזבח, וביאורו שלא יעשה מדרגות והם נקראים מעלות שיצטרך להרחיב הפסיעות וערותו מתגלת. אלא עושה כבש וכדברי רבינו ז"ל:

והעולה במעלות כו'. כתב מהר"ד נ' זמרא ז"ל מקרא מלא הוא. ומדלא קאמר לא תעשה מעלות למזבח, משמע שהעושה פטור⁵⁰ והעולה חייב. וסיפא דקרא נמי מוכח דקאמר אשר לא תגלה ערותך עליו:

וכן הנותץ אבן אחת כו'. כתב מוהר"י קורקוס ז"ל ספרי פ' ראה מנין לנותץ אבן אחת מן המזבח ומן ההיכל ומן העזרות שהוא בל"ת שנאמר ונתצתם את מזבחותם וגו' לא תעשון כן כו'. ונראה שהלשון הכתוב בספרים בדברי הר"א ז"ל וכן מכל

⁵⁰ וצ"ע מפרש"י עה"ת פ' יתרו כ' כ"ג וז"ל כשאתה בונה כבש למזבח לא תעשהו מעלות מעלות כו' וברא"ם שם כתב דפי' לא תעלה לא תבנה כו' עד שיחוייב שיהא בו עלי' כו' לא שיזהיר הכהן שלא יעלה במעלות הכבש שאם הסולם הוא מעלות מעלות איך אפשר שלא יעלה במעלות ועי' כע"ז בש"ס ב"מ ס"א ע"ב לאו כו' במשקולת למ"ל כו' לעבור עליו משעת עשיה יעו"ש וברשב"ם ותוספות ב"ב פ"ט ע"ב.

פרק א' הלכה י"ז

פניו וראשו לדרום וזה שאמר רמי גברא אאפיה ר"ל שיער באדם שמושכב ארצה לארכו. וכ"ז פשוט וברור לפי ענ"ד.

והעולה במעלות וכו'. עי' מל"מ שתמה אמאי לא הביא הך דמכילתא אין לי אלא עליה ירידה מניין ת"ל אשר לא תגלה יעו"ש ואולי אפ"ל דלא לעניין מלקות איתרבאי רק לענין איסור בעלמא וזה כבר כתב רבינו לקמן סי' ל"ד סעי' י"א דצריך לירד דרך הכבש וזה פשוט בכמה מקומות. ומה שהקשה עוד למה לא הביא הא דאיתא במכילתא ובירושלמי פ"א דברכות דכהנים הולכין עקב בצד גודל יעו"ש י"ל דתלמודא דידן לא ס"ל כן דהא איתא ברפ"ב דיומא דהיו רצין ועולין בכבש ומשמע דהיו רצין על הכבש (אף די"ל דה"ק היו רצין עד לכבש והולכין בכבש כדרכן עקב בצד גודל) ועי' תוס' ישנים שם שדעתו דדווקא עקב בצד גודל יעו"ש וע"ע בסוכה נ"ב ב' יעו"ש היטיב. והנה שוב מצאתי בס' יראים סי' שכ"ז ובסמ"ג לאוין סי' רצ"א שכתבו דהאי עקב בצד גודל לאו דוקא והביאו ראיה מהך דרפ"ב דיומא ונהניתי מאד כי כוונתי לדעתם הרמה. ועוד י"ל דהא במכילתא מבואר שם דזהו רק דברי ר' ישמעאל יעו"ש ואולי דת"ק אינו מודה לו בזה וע"ע לקמן פ"ז ה"ד יעו"ש היטיב וע"ע מ"ר ריש פרשת משפטים (וע"ע בלחם שמים מש"כ בזה).

וכן הנותץ וכו'. האי וכן ר"ל כמו ששם אסור ולוקה משום שהוא נוהג מנהג בזיון ה"נ הנותץ אבן מן המזבח לוקה והוא מספרי פרשת ראה פיסקא ס"א יעו"ש היטיב (ועי' כעין זה בשבת ק"כ ב' וסנהדרין נ"ו א' מכות כ"ב א' יעו"ש היטיב) וע"ע בתוספתא דמכות פ"ד יעו"ש היטיב. והא דכתב הכא בין האולם ולמזבח לאו דוקא (ועיין הלשון בתוספתא שם שכן איתא שם הנותץ אבן אחת מן ההיכל ומן האולם ומן המזבח לוקה וכו' אבל בספרי איתא ג"כ מן העזרות יעו"ש) ועי'

כתיב עכ"ל הגמ' ופרש"י וז"ל ירך בצפון ופניו בדרום כאדם השוכב ארצה ורגליו לצפון נמצא ראשו ופניו לדרום. אימא ירך בצפון ופניו בצפון כאדם היושב זקוף. רמי גברא אאפיה שיער באדם השוכב ארצה אדרבה תריץ ואותיב גברא זקפוהו והושיבוהו ונמצא ראשו ורגליו לרוח אחת רבוע כתיב ורבוע באדם רובץ ומושכב שיער הכתוב עכ"ל ודבריו פשוטים וברורים דמשערין באדם השוכב בארכו מדרום לצפון וכשרגליו בצפון ע"כ ראשו ופניו בדרום. וראיתי לחי' בעל פנים מאירות שכתב וז"ל אין לדבר זה הבנה כלל דמאי חזית דרמי גברא וראשו לדרום דילמא רמי גברא וראשו לצפון ומזה ראיה דצריך לפנות שיהא פניו לדרום ואחוריו לצפון אבל איפכא לא ושינה ילפינן מיניה דנכון ליזהר אפי' אין אשתו עמו אם כן דרך השוכב שיהיה פניו לדרום דווקא ופריך אביי אדרבה תריץ גברא ר"ל נשער באדם היושב וביושב לא מצינו שום איסור דמותר לישוב פניו לצפון ואחוריו לדרום עד כאן לשונו והנה מה שלמד מזה דהמפנה צריך להיות פניו לדרום עי' או"ח סי' ג' סעי' ה' ובמג"א שם בשם היכל הקדש ובחי' לברכות פ"ט הארכתי בזה יעו"ש אבל מה שלמד מזה דה"ה דלענין שינה כן יש לעי' לפי שיטת רש"י דצ"ל ראשו ורגליו לצפון ולדרום יעו"ש בשו"ע ובמש"כ בחי' בפ"ק דברכות יעו"ש א"כ על כרחק פניו למזרח או למערב ועי' ברבינו הל' דעות פ"ד ה"ה דיש לנהוג בשינה דבתחלת הלילה ישכב על צידו השמאלי ובסוף הלילה יהיה השכיבה על צידו הימני יעו"ש היטיב ואם כפי' הזוהר דראשו ורגליו יהיו למזרח ולמערב א"כ ג"כ אינו מוכח לאיזה צד יהיו פניו דאם ראשו למזרח והוא שוכב על צידו השמאלי אז פניו לדרום ואם ראשו למערב והוא שוכב על צידו השמאלי אז פניו לצפון סוף דבר לדינו איני מסכים. ולענין קושייתו פשיטא דלק"מ דמה שהקשה דילמא ראמי גברא וראשו לצפון איני מבין כלל כיון דרגליו לצפון והוא שוכב לארכו מדרום לצפון א"כ על כרחק

פרק א' הלכה י"ז

יראים דעקב בצד גודל לאו דוקא ולא אסר רק פסיעה גסה והוכיח כן מהא דיומא. ועיין עוד ה' דעות פ"ה:

בכ"מ ד"ה וכן כו'. ומ"ש דרך השחתה כלומר שאם נותן כדי לתקן ודאי שרי. וכ"כ בס' יראים דנותן ע"מ לבנות אין זו נתיצה אלא בנין וכ"כ המרדכי. ועיין בתשב"ץ סי' ב' ראייה לזה מבבא ב"ב שהשיא עצה להורדוס לסתור ההיכל ולבנותו:

לחם שמים

והעולה במעלות על המזבח לוקה. נראה דלאו דווקא במעלות ממש (כלומר שעשה מעלות כמשמען) אלא אפי' בכבש ובמזבח עצמן חייב אם נגלית ערותו עליהן, דהיינו איסורא דלא תעלה במעלות כדמפרש קרא דלא אפשר שלא תגלה ערותו עליו, וכן פירש רבינו ז"ל בספר המצות שלו (מל"ת פ') שהזהירנו מפסוע פסיעה גסה על המזבח אלא עקב בצד גודל וכל שמפסיע פסיעה גסה בכדי שתראה ערותו עליו לוקה:

וצ"ע לבארו בפרטות דקשיא לי כהנים רצים ועולים בכבש שאי אפשר להם להזהר לילך עקב בצד גודל דרך מרוצתן אע"פ שהכבש עשוי בשפוע. ואולי ככהנים בשעת עבודתן שבגדיהן עליהן אין בהן משום גילוי ערוה, לפי שהמכנסים עשויים מוקפין כמין כיס ואין להם בית הערוה כמ"ש רבינו בהל' כלי המקדש. ואכתי לא ניחא דהא ודאי מסתבר דכי כתב קרא אכהנים בעבודתן קמזהר, דשלא לעבודה מאי בעו התם:

ולענ"ד דתרי מילי נינהו, דמדכתיב לא תעלה במעלות ילפינן שאין עושין מדרגות אלא כבש בשפוע, ובכבש מותר לפסוע אפילו פסיעה גסה שלא בכוונה וליכא משום גילוי ערוה, אלא במזבח עצמו דנפקא לן מיתורא דקרא דיהיב טעמא אשר לא תגלה ערותך עליו אגופיה דמזבח קאי על מזבחי דלעיל שאסור לילך בו כי אם דווקא עקב

בפ"ו מהל' יסוה"ת ה"ז יעו"ש וכבר העיר מרן בזה יעו"ש.

דרך השחתה וכו'. י"ל דנלמד זה ממאי דאיתא בסנהדרין שם אזהרה למחיקת השם מהכא יעו"ש והתם מותר למחוק השם לעשות שלום בין איש לאשתו וכן ממאי דאיתא במכות שם דאזהרה מהכא לשורף עצי הקדש יעו"ש וכי לא היו שורפין עצי הקדש במערכה אלא ודאי דווקא דרך השחתה אסור. ומש"כ המל"מ דכ"כ לקמן פ"ט מהל' כלי המקדש דלתקן שרי יעו"ש ולא ידעתי מאי כתוב שם יותר מכאן וע"ע לקמן פ"ח ממעשה הקרבנות ומש"כ שם מזה (וכן יש להביא ראייה לזה מהא דזבחים נ"ד ב' ודו"ק) וע"ע באו"ח סוף סי' קנ"ב ובא"ר שם יעו"ש היטיב.

ויקח אברהם

וכן הנותן אבן אחת מן המזבח וכו'. נ"ב אמר יוסף דכ"ג ע"ד.

יד איתן

והעולה במעלות על המזבח לוקה. כתב המשל"מ שאינו יודע למה השמיט רבינו הא דאיתא במכילתא ובירושלמי דברכות דכהנים הולכין על המזבח עקב בצד גודל. ולכאורה י"ל דקשה לרבינו ז"ל קושיית התוס' ישנים ברפ"ב דיומא אההיא דמכילתא והירושלמי מהא דתנן התם גבי תרומת הדשן שהיו רצין בכבש ותירוצם דחיק טובא. ע"כ י"ל דאתיא אליבא דמ"ד דתרומת הדשן לאו עבודה היא וס"ל שאינו אסור רק לצורך עבודה. וע"כ דחה ההיא דמכילתא והירושלמי מהלכה למאי דקיי"ל דהוי עבודה וההיא דמכילתא ר' ישמעאל קאמר ותנא דיומא לא ס"ל כוותיה וכ"מ קצת בתוספתא דיומא ע"ש והובא בסוכה (דף נ"א ע"ב). מיהו בס' המצות הביא רבינו המכילתא ע"ש. אלא נראה דטעמו של רבינו דס"ל כמ"ש בס'

פרק א' הלכה י"ז

מוקפין כמין כיס, א"כ לא שייך גלוי ערוה והמכילתא איירי כשיש בית הערוה מגולה ע"י מ"ש פ"ז מהל' בית הבחירה ה"ה.

בצד גודל, אבל בכבש דלאו גופו של מזבח הוא לא קפיד קרא אגילוי ערוה, מיהא מעלות לא עבדינן דדברים ככתבן ודוק:

ציוני מהר"ן

וכן הנותץ אבן כו' דרך השחתה לוקה. וכתב הכ"מ כלומר שאם נתץ כדי לתקן ודאי שרי אבל לא ביאר מנ"ל לרבינו זאת, ובב"י יו"ד סימן רע"ו העתיק תשו' הר"י אכסנדרני וכתב שם באמצע דבריו וליכא למימר דכל מחיקה שהוא לתיקון שריא דהנותץ אבן מהמזבח לא מיחייב אלא בעושה דרך השחתה אבל אם נפגמה שצריך לתקן אחרת במקומה שרי שכן מצינו בבני חשמונאי שנתצו מזבח שבנה עזרא מפני שטימאוהו היונים כדאיתא ביומא דהתם שאני כו'. וכתב ע"ז בהגהות מהר"ח שם לא מצאתי דברים אלו במס' יומא. גם הכ"מ בפ"א מהל' בהב"ח הי"ז לא הודיע מקומו איה ע"כ. אך באמת עדות הר"י אכסנדרני נאמנה שכן מבואר להדיא במס' יומא דף ט"ז ע"א מזרחית צפונית בה גנזו בית חשמונאי אבני מזבח ששיקצום מלכי יון. ופירש רש"י שהקטירו עליה לעכו"ם וכ"ה בע"ז דף נ"ב ע"ב ע"ש. ותמיה על המהר"ח שנעלם ממנו זה:

קרית ספר

אזהרת קצט שלא לעלות במדרגות למזבח דכתיב לא תעלה במעלות על מזבחי מכאן שיעשו כבש למזבח והעולה במעלות לוקה וכן נותץ אבן אחת מן המזבח או מן ההיכל או מבין האולם ולמזבח כל שהוא לפניו מן המזבח לוקה דכתיב ונתצתם את מזבחותם וגו' לא תעשון כן לה' אלהיכם וגו'.

מעשה רקח

והעולה במעלות וכו'. הקשה הכנסת הגדולה והמל"מ ז"ל דבמכילתא איתא שיהלך עקב בצד גודל ותו איתא התם אין לי אלא עליה ירידה מנין ת"ל אשר לא תגלה ערותך עליו דמשמע שלוקה גם על הירידה ולמה השמיט רבינו כל זה ע"כ. והכנה"ג תירץ דילמא רבינו לי שנא דקרא נקט ולא דוקא עיי"ש ומ"ש שלוקה על הירידה לא ידעתי מנ"ל דכיון דמפיק לא תעשה זה מאשר לא תגלה ערותך עליו אין זה לאו אלא כנותן טעם לדבר כדי שלא תגלה. ואני הצעיר תמיה על הרבנים האלה למה הקשו כן על רבינו שהרי לשון המכילתא שהובא בילקוט סוף פרשת יתרו משמע דרבינו מפרשה דר' ישמעאל פליג את"ק וס"ל דקרא דאשר לא תגלה ערותך עליו לא אתא אלא לשלא יפסיעו פסיעה גסה ולעולם דאין לחייב בדרך ירידה וכן משמע לרבינו בספר המצוות לאוין פ' שלא אסר אלא עליה ופסיעה גסה והביא דרשת ר"י משמע דפליג את"ק ופסק כוותיה משום דקרא מסייע ליה דלהעלאה הוא דאסור ולא ירידה ותו דלא שייך כל כך גלוי ערוה בדרך ירידה ודו"ק ועיי' מ"ש בפ"ב הל' י"ג:

מרכבת המשנה

והעולה במעלות. ע"י מל"מ. והנראה דלפי מ"ש רבנו פ"ח מהל' כלי המקדש הי"ח ושנצין יש להן ואין להן לא בית הנקב ולא בית הערוה אלא

הלכה י"ח

הַמְנוּרָה וְכַלְיָהּ וְהַשְּׁלֶחֶן וְכַלְיָו וּמִזְבַּח הַקְטָרֶת וְכָל כְּלֵי עֹשֵׂי אֹתָן אֶלָּא מִן הַמִּתְכַּת בְּלִבָּד. וְאִם עֲשָׂאוּם שָׁל עֵץ אוֹ עֶצֶם אוֹ אֶבֶן אוֹ שָׁל זְכוּכִית פְּסוּלִין:

כסף משנה

מלמד שמגביהין אותו לעולי רגלים, אח"כ פריך ותיפוק ליה משום ציפוי דהתנן השולחן והדולפקי וכו' ופירש"י ותיפוק ליה דמקבל טומאה משום ציפוי דהתנן דבתר ציפוי אזלינן, וכי תימא כאן בציפוי עומד כאן בציפוי שאינו עומד הא בעא מיני ר"ל מר"י וכו' וא"ל ל"ש בציפוי עומד ל"ש בציפוי שאינו עומד, אלא שאני שולחן דרחמנא קרי' עץ, והנה לפי פשוטו מבואר בגמ' דהשולחן הוא עץ ואף דבעלמא אזלינן בתר ציפוי והשולחן הי' מצופה זהב מ"מ שולחן שאני דרחמנא קרי' עץ, וא"כ קשה מה שכתב כאן הרמב"ם דהשולחן הי' של מתכות, וכן קשה על מזבח הקטורת שמפורש בכתוב שהוא מעצי שטים ומצופה זהב, ומבואר שם בסוגיא דהצפוי בטל לגבי העץ.

איברא דהי' אפשר לומר דכיון דבעלמא אזלינן בתר ציפוי ורק דבשולחן אמרינן דרחמנא קרי' עץ וכן הוא במזבח הזהב לפי פירש"י שם, בזה נימא דאינו אלא לענין דין טומאה אבל בעיקר חשיבות הכלי הוא חשוב של זהב בשביל הצפוי, אבל באמת אי אפשר לומר כן דהרמב"ם סובר דבעלמא נמי לא אזלינן בתר ציפוי וכלי עץ המצופים מתכות טהורים, וכתב הרמב"ם בפ"א מהל' מטמאי משכב ומושב דמה דמזבח הזהב והנחושת לא נטמאו משום שצפוייהן בטלין לגביהן, וא"כ השולחן בעיקרו הוא של עץ ולמה כ' הרמב"ם דהוא של מתכת, וזה אין לומר דהרמב"ם מיירי כאן משולחן שבמקדש והוא דאמר ר"ל על השולחן הטהור מכלל שהוא טמא הא מיירי בשולחן שבמשכן, וכן נאמר במזבח דזה אינו דהסוגיא בחגיגה הא קאי אמתני' דמיירי בשולחן ומזבח שבמקדש, ומוכח דגם השולחן ומזבח שבמקדש היו של עץ ומצופים זהב.

המנורה וכליה וכו' אין עושין אותם אלא מן המתכת בלבד ואם עשאוהו של עץ וכו'. בפרק הקומץ רבה (מנחות דף כח:): תני רב פפא וכו' מנורה היתה באה מן העשת ומן הזהב עשאה של כסף כשרה של עץ של אבר ושל גיסטרון רבי פוסל ורבי יוסי בר יהודה מכשיר של עץ ושל עצם ושל זכוכית דברי הכל פסולה ופסק רבינו כר"י בר יהודה משום דאיתא התם ברייתא סתם דקתני משאר מיני מתכות כשרה ואע"ג דמייתי התם ברייתא אחריתי דקתני כלי שרת שעשאן של עץ רבי פוסל ור"י בר יהודה מכשיר פסק רבינו לפסול משום דמשמע התם דרבים פליגי עליה דר"י בר יהודה בהא. ומ"ש היו הקהל עניים עושים אותם אפ"ל של בדיל ואם העשירו עושים אותם של זהב בפרק הקומץ רבה שם ובפרק כל הצלמים (דף מ"ג) [וכן עוד בר"ה (כ"ד)]:

אבן האזל

המנורה וכלי' והשולחן וכליו ומזבח הקטרת וכל כלי שרת אין עושין אותן אלא מן המתכת בלבד, ואם עשאוהו של עץ או עצם או אבן או של זכוכית פסולין.

והשולחן וכליו, דברי הרמב"ם צריכים ביאור דבחגיגה דף כ"ו בהא דתנן במתני' ואומרים להם הזהרו שלא תגעו בשולחן, פריך בגמ' ותיפוק ליה דכלי עץ העשוי לנחת הוא וכל כלי עץ העשוי לנחת לא מטמא וכו' ומשני כדר"ל דאר"ל מאי דכתיב על השולחן הטהור מכלל שהוא טמא ואמאי כלי עץ העשוי לנחת הוא ואינו מקבל טומאה אלא

פרק א' הלכה י"ח

בפי"א מהל' מטמאי מו"מ שהבאנו אלא דקשה מהא דפריך גבי שולחן ותיפוק לי' משום ציפוי ולפירש"י הוא שיטמא השולחן משום ציפוי, וכתב הכ"מ בשם הר"י קורקוס דהרמב"ם מפרש דהוא קושיא אמתני'. דמה מהני מה שאינו עשוי לנחת דאכתי אינו מקבל טומאה משום שהוא מצופה, וסבר הגמ' דאף דתנן שחפן בשיש שהוא דבר שאינו מקבל טומאה הוא לאו דוקא, והגמ' פריך דכי היכי דהתם בטל הכלי וטהור ה"נ הכא בטל וטהור כי כל חפויים טהורים אפי' של מתכת דחפוי לאו כלי הוא וטהור דכולהו צפויין נתמעטו דהו עראי ומשני שאני שולחן דלא בטל דרחמנא קרי' עץ משא"כ בשאר כלים דודאי בטלי לגבי צפוי וטהורים שהצפוי טהור והכלי מצופה בדבר הטהור.

וקשה לי טובא באורו של הר"י קורקוס דמנ"ל להגמ' למיפריך ממתני' ולומר דכלים המצופים אפי' במתכת טהורים כיון דשיש הוא אבן שאינו מקבל טומאה, ואי סמיך אדרשא דספרא דחפוי הכלים טהורים הו"ל לגמ' להביא הך דרשא, ובגמ' מוכח דלגמרי סמיך על הך מתני' ומייתי עלה הא דבעי ר"ל מר"י וממתני' דקלוסטרס אין רא' דקלוסטרס היא פשוטי כלי עץ כמש"כ שם הרמב"ם ומשום זה לא הובא בגמ', ובעיקר דרשת הספרא יש חלוק מד' הרמב"ם כאן בהלכה לדבריו בפיהמ"ש, דכאן כתב דמאשר יעשה מלאכה בהם דרשינן דהחפויין טהורין, וע"ז כתב וכן כלי עץ או עצם שיש בהן בית קבול שציפן במתכות טהורים ומשמע לכאורה דהוא חד טעמא, והיינו משום שהמלאכה אינו נחשב שנעשה בהצפויים אלא בגוף הכלים לכן נתמעטו הצפויים מבהם, והכלים ג"כ אינם מקבלים טומאה דמאחר שציפן בטלן.

אבל בפיהמ"ש כתב דמאשר יעשה מלאכה בהם, דרשינן דכלי עץ המצופים טהורים משום שהמלאכה לא נעשה בהם שלא יגיע השמוש בו בעצמו אלא באמצעות הכסוי אשר עליו, ומה דאין

ולבאר ד' הרמב"ם כאן עלינו לבאר עיקר שיטתו בדין כלים מצופין, והנה בפ"ד מהל' כלים הל' ד' כתב חפויי המטה טהורין וכן כל החפויין בין שהיו של עץ או של עצם או של עור או של מתכת טהורין, שנאמר אשר יעשה מלאכה בהם פרט לחפויי הכלים, וכן כלי עץ או עצם שיש בהן בית קבול שציפם במתכות טהורים ואין מקבלין טומאה מאחר שציפן ביטנן, והצפוי עצמו טהור כמו שבארנו, וכתב ע"ז הרמב"ם וכן כלי עץ או עצם כו' א"א לא ידעתי מהו ולא מצאתי לזה שורש ואדרבא ראוי להיות בהיפוך אם לא ה' לכלי בית קבול וצפהו במתכת מקבל טומאה ע"י צפויין, וכן מצינו במקצת מקומות שהכלי בטל לגבי צפוי עכ"ל, והנה מקור דברי הרמב"ם הוא עפ"מ דתנן בפי"א דכלים מ"ד קלוסטרס טמאה ומצופה טהורה, וכתב שם הרמב"ם בפיהמ"ש ומצופה טהורה, לפי שכלי עץ כאשר ה' מחופה בכלי מתכת לא יקבל טומאה ואפי' ה' לו בית קבול כמו שהתבאר בסוף חגיגה במאמר חכמים שמזבח הזהב והנחושת לא יקבלו טומאה, ושמו הסבה בזה מפני שהם מצופים ושורש זה אמרו כל אשר יעשה מלאכה בהם וגו', ואמרו בספרא יכול שאני מרבה את חפויי הכלים ת"ל בהם פרט לחפויי הכלים, ר"ל שזה הכלי לא יגיע השמוש בו בעצמו אבל באמצעות הכסוי אשר עליו, אמנם טמא מהכלים אשר יעשה מלאכה בהן בעצמן וזה ענין אמרם בחגיגה שהוא כאשר חיפה אותן בטל אותן עכ"ל.

והנה במה דתנן שם חוץ ממזבח הזהב ומזבח הנחושת מפני שהן כקרקע וחכ"א מפני שהם מצופים פריך בגמ' אדרבא כיון דמצופין נינהו מטמו, ומשני אימא וחכמים מטמאים מפני שהן מצופים, ואבע"א רבנן לר"א הכי קאמרי מאי דעתך משום דמצופין מבטיל בטיל צפויין גבייהו, ופירש"י משום דרחמנא קרי' עץ, ולפירש"י הוא דלא כהרמב"ם דכל הצפויין בטלין אבל הרמב"ם אינו מפרש כפירש"י אלא דמה דאמר מבטיל בטל צפויין גבייהו הוא עיקר דינא דצפוי וכמו שכתב

פרק א' הלכה י"ח

טהורים שלא נעשה בהם מלאכה אלא באמצעות הכסוי וכנ"ל.

ונראה לבאר דעת הרמב"ם ע"פ ד' הירושלמי סוף חגיגה דאיתא שם וחכמים אומרים מפני שהן מצופין לא ציפוי שהוא עומד מחמתו הוא לא כן אמר ר' שמעון בן לוי בשם ר' הושע' כעובי דינר גרדינון ה' בו, אמר ר' לא למלאכתו אינו עומד מחמתו הוא, ועיין בפ' הפ"מ והק"ע ופירושם דחוק ואמרתי בביאור הירוש' דהירוש' מפרש הא דחכמים אומרים מפני שהן מצופין שהוא טעמא למה הן טהורים דבשביל שהן מצופים טהורים, וע"ז פריך דהא ציפוי שהוא עומד מחמתו הוא שהצפוי יכול לעמוד בעצמו דהא ה' בו כעובי דינר גרדינון. וסובר דהיכי שהציפוי עומד מחמתו ודאי הוא כלי בפ"ע ומקבל טומאה, ומתרץ ר' לא למלאכתו אינו עומד מחמתו, והיינו דאף דהוא כעובי דינר זהב אינו ראוי לעבוד עליו ולהקטיר קטרת בלא העץ שתחתיו.

ומה דאמר שם ויהא כטבלא שהיא עשוי לילך ולהניח הוא דהא הוא כלי עץ העשוי לנחת ולמה צריך לטעמא שהן מצופין, ומתרץ ר' מנא שמשתמשין בו ע"ג חביליו היינו דבמשכן נתנו על מזבח הנחושת כל כליו ונשאו הלויים, ולכן ה' מטמא שהוא דומיא דשק וצריך לטעמא דמפני שהן מצופין, ובזה אינו מפרש כן בבבלי והוצרכו לומר מאי דעתך מפני שהן מצופין משום דשל עץ ודאי לא ה' מקבל טומאה כיון שהוא עשוי לנחת וכפירש"י, ומה דאמר שם ואתיא כי דאמר רשב"ל ועשית מזבח מקטיר קטורת אין כתוב כאן אלא מקטיר קטורת המזבח ה' מקטיר את הקטורת לא קאי אתירווצא דר' לא אלא אמימרא דכעובי דינר גרדינון ה' בו, דלא נתאכל הזהב הדק משום דהמזבח ה' מקטיר הקטורת ולא נתאכל מהאש, וכן הוא במדרש ויקרא כמו שמצוין שם, ולא כהפ"מ והק"ע שפירשו דהוא שייך להשו"ט.

מקבלים טומאה בשביל הצפוי מוכח דזהו מסברא משום שאינו עיקר הכלי ובטל לגבי הכלי, וכמו שכ' הרמב"ם בפ"א מה' מטמאי מו"מ שצפוייהן כבטלין לגביהן, והוא כד' הגמ' בחגיגה מבטל בטל צפויין גבייהו, ואף דבספרא דריש מקרא דבהם דחפויי הכלים טהורים והיינו הכסויים, צ"ל דתרווייהו שמעינן מהך קרא כיון דבעינן שתעשה המלאכה בהם, וא"כ קשה דאם נימא דקושיית הגמ' ותיפוק לי' משום צפוי היינו דכלים המצופין טהורין, ולד' הפיהמ"ש דמקרא דבהם דרשינן דהכלים בעצמם אינם מקבלים טומאה משום שאין עושים בהם מלאכה אלא באמצעות הכסוי, א"כ מאי משני דשאני שולחן דרחמנא קריי' עץ, דמה מהני מה שנקרא עץ עכ"פ הא המלאכה לא נעשית בהשולחן אלא באמצעות הכסוי.

ובאמת גם לד' הרמב"ם בהל' בפ"ד מה' כלים שהבאנו נראה דא"א לפרש כפשוטו דדין כלים שציפן במתכות נלמד מבהם שהצפוי אינו מטמא כמו חפויי הכלים, ומה שהכלים בעצמם אינם מטמאים הוא משום דמאחר שציפן בטלן, כיון שכתב בפ"א מה' מטמאי מו"מ שצפוייהן בטלין לגביהן, ואיך אפשר שני היסודות ביחד שהצפוי מבטל להכלי וגם הוא בטל לגבי הכלי, לכן נראה דגם כאן כונתו כדבריו בפיהמ"ש דמה דהכלי בעצמו אינו מטמא הוא משום שלא נעשה מלאכה בהם וזהו שכ' מאחר שציפן בטלן, ומה שכתב והצפוי בעצמו טהור כמו שבארנו אין כונתו למה שכתב כאן בהלכה זו דבאמת לשון כמו שבארנו תמיד הוא כמו שביאר במקום אחר, אלא דכונתו למה שכבר נתבאר בפ"א מה' מטמאי מו"מ שהצפוי בטל לגבי הכלי, ונמצא דבאמת עיקר הכלי הוא הכלי עץ ולא הצפוי של מתכת, אלא דמאחר שציפן בטל דין טומאתו, שבטלן מתורת כלי בית קבול כיון שאין עושים בהם מלאכה אלא באמצעות הכסוי ונמצא שדבריו כאן בהל' ודבריו בפיהמ"ש מכוונים, וממילא קשה דמה מהני מה דרחמנא קריי' עץ כיון דעכ"פ כלים המצופים

פרק א' הלכה י"ח

מצופין הוא ליתן טעם על מה שהן טהורים אלא שהוסיף דאין לומר דבטל אלא בצפוי שאינו עומד מחמתו, אבל בעומד מחמתו הא הוי כלי בפני עצמו, וע"ז קאמר דלמלאכתו אינו עומד מחמתו וא"כ אין הצפוי מצד עצמו כלי כיון שאינו ראוי למלאכתו, והחלוק בין הבבלי להירוש' הוא בזה דהבבלי סובר דהמזבח הי' עשוי לנחת ולכן גם בלא טעמא דמצופין הי' טהור, ולכן הוצרך להואבע"א לתרץ דהכי קאמרי רבנן מאי דעתך וכו', אבל הירוש' סובר דלא הי' עשוי לנחת וכדמסיים, ולכן מפרש דזהו עיקר טעמא דטהורים והרמב"ם בפיהמ"ש שהבאנו מפרש כהירושלמי.

והנה לפי"מ שבארנו א"כ בלא דברי רשב"ל דאמר דמה דהשולחן טמא מפני שמגביהין אותו לעולי רגלים הי' אפשר לומר דטמא משום צפוי דאף דבמזבח אמר בירוש' דלמלאכתו אינו עומד מחמתו יש לחלק דדוקא במזבח שצריך לעבוד עליו להניח עליו גחלים ולהקטיר עליו קטורת ולדשן את המזבח, וכיון דהוא רק כעובי דינר זהב בלא העץ שמתחתיו הי' נכפף ע"י העבודה, אבל השולחן שאינו לעבוד עליו רק להניח עליו לחם הפנים יש לומר שהי' עומד גם בלא העץ שמתחתיו, ולדברי הירוש' דצפוי שהוא עומד מחמתו מקבל טומאה שפיר מקבל השולחן טומאה ע"י הצפוי, אלא דלפי"ז לא הי' מקבל טומאה אלא הצפוי, וכיון דכתיב בקרא השולחן הטהור הא מוכח דכל השולחן מקבל טומאה ולא רק הצפוי לזה אמר דכיון שמגביהין אותו לעולי רגלים לכן גם העץ נמי מקבל טומאה.

אלא דאכתי לא ניחא דכיון דדרשינן מקרא דכל אשר יעשה בהם דכלים מצופין טהורים דבעינן דוקא שיעשה מלאכה בלא אמצעות הכיסוי, וא"כ מה מהני לענין העץ מה שהכיסוי מצד עצמו מקבל טומאה משום שהוא עומד מחמתו, ואפשר לומר דגם לענין זה נ"מ בין עומד מחמתו לאינו עומד מחמתו, דאם הצפוי עומד מחמתו ואמרינן דהצפוי

והנה אף דבבבלי אמר ר' יוחנן ל"ש בצפוי עומד ל"ש בצפוי שאינו עומד אינו סתירה לד' הירוש' דבבבלי הא מיירי על מתני' שחפן בשיש דהוא דבר שאינו מקבל טומאה, ומה דבעי ר"ל הוא אם נימא דהיכי שאינו עומד בטל לגבי השולחן, ובזה אמר לו ר"י דל"ש ואפי' אינו עומד כיון דעכ"פ השולחן מחופה אינו מקבל טומאה, וכד' הרמב"ם בפיהמ"ש דנתמעט מכל אשר יעשה בהם, אכן באמת מבואר דבבבלי לא מיירי אלא בצפוי עומד וכפירש"י שם ולא בצפוי שהוא עומד מחמתו ולא קשה כלל והוי סבר בגמ' דלא נתמעט אלא לומר דהכלים מצד עצמם אינם מקבלים טומאה, אבל אם אפשר לטמא מצד הצפויים בשביל שהן מתכת שפיר מקבלים טומאה, ולכן פריך בגמ' דתיפוק לי' משום צפוי וכפירש"י שהשולחן יקבל טומאה משום הצפוי דהוי סבר דכמו דמצינו שהצפוי לא נתבטל לגבי הכלי, ואמרינן דהמלאכה לא נעשה בהכלי אלא בהצפוי, ה"נ אם הצפוי בעצמו הוא של מתכת מקבל טומאה בשביל הצפוי, ואף דחפוי הכלים נתמעט ג"כ בספרא זהו חפויים שאין עושים בהם מלאכה כמו כסויים, ודלא נימא דמתני' דחפן בשיש מיירי דוקא בעומד ונימא דבשולחן לא הי' הצפוי עומד ע"ז מייתי מהא דר"י דל"ש ואפי' אינו עומד טהור, והוי סבר להוכיח ממתני' דשחפן בשיש דהצפוי לא נתבטל.

ועכשיו נאמר דכל זה הוא סוגיית הגמ' מעיקרא וכשינוייה קמא בהא דחכמים אומרים מפני שהן מצופין, דחכמים מטמאים מפני שהן מצופין דלא הוי סבר דצפויין בטלים לגבי הכלים, אבל לשינוייה בתרא לא קשה שייטמא השולחן משום הצפוי, שהצפוי בטל לגבי השולחן, דאף דאם הצפוי אינו מקבל טומאה לא אמרינן שהצפוי בטל לגבי הכלי, זהו לדין קבלת טומאה מצד הכלים דעכ"פ לא נעשה מלאכה בהכלים אלא באמצעות הכסוי, אבל הצפוי מצד עצמו אינו מועיל לקבל טומאה דלא נקרא כלי, ולגבי זה בטל הצפוי לגבי הכלי, והירוש' מפרש דחכמים אומרים מפני שהן

פרק א' הלכה י"ח

מלואים והשמטות

לידידי הרב הג' הנעלה מו"ה אברהם שפירא
שי' ממצוייני ישיבת חברון

בהל' י"ח בד"ה אכן, במש"כ דכיון שהשולחן בעצמו הוא כלי ומקבל את הצפוי שפיר הוי בית קבול, כתב ע"ז כל זה לא יתכן לכאורה לפימש"כ הר"י קורקוס פ"ב מכלים הל' ה' דבית קבול לדבר אחד אינו בית קבול, והנה ד' הר"י קורקוס הוא על מה שכתב הרמב"ם מד' התוספתא שפופרת שחתכה ונתן בה את המזוזה דמקבלת טומאה, וכתב הראב"ד קשיא לי מה ששנינו בכלים פט"ז בית הנגר בית המנעול בית המזוזה הרי אלו טהורין, וכתב הכ"מ דהר"י קורקוס תירץ דבית המזוזה דתנן התם מיירי שאינה ראויה לקבול שום דבר כ"א לשום בו מזוזה, ולפי"מ שמפרש בכונתו דבית קבול לדבר אחד אינו בית קבול קשה דא"כ אמאי שפופרת מקבלת טומאה הא גם שפופרת חתכה לשום בה מזוזה, ועוד דכבר הבאתי שם מד' הרמב"ם פ"ה דחצצים נקבות הוויין בית קבול אף שעשוין למלאות, ועכ"פ אינם מקבלין אלא החצצים זכרים, לכן נראה בבאור ד' הר"י קורקוס דכונתו ג"כ כדברי הראב"ד דבית המזוזה אין לה בית קבול, והא דשפופרת נמי אינה סתומה למטה, וסתם שפופרת חלולה, ומה דהוי מקבלת הוא משום דרחבה למעלה קצת יותר מלמטה כדרך גדולו של הקנה, ולכן מקבלת דברים שאינם יכולים לצאת מלמטה, וכן הוא בשפופרת הקש בהל' ד' והתפא"י במשניות פי' דהוא לאחר שקשרו מלמטה והוא דוחק גדול ולזה כתב הר"י קורקוס דבית המזוזה דתנן בשהיא שוה, שאינה ראויה לקבל שום דבר כ"א לשום בה מזוזה, אלא כונתו דאף ששמים בה מזוזה ומחזקת ואינה נופלת מתוכה זהו משום ששמים המזוזה בה בדוחק, ובאופן זה ודאי לא מיקרי בית קבול כיון שהחלל שלה שוה למטה כמו למעלה, ומבואר דאין כונת

הוא בעצמו כלי, וכיון שהשולחן הוא כלי עץ שיש בו בית קבול א"כ כשהוא מקבל את הצפוי וכיון דאמרינן דהצפוי נחשב לכלי בפ"ע א"כ גם השולחן של עץ מטמא דאף דלא נעשה בו מלאכה לקבל הלחם, אבל הא יש בו בית קבול לקבל הצפוי אלא דיש לעיין דהא הוי בית קבול העשוי למלאות, ובדין בית קבול העשוי למלאות יש סתירה בד' הרמב"ם דבפ"ה מה' סוכה פסק דשמ"י בית קבול ובפ"ב מה' כלים כתב דאינו בית קבול, ועיין במפרשי הרמב"ם ובמש"כ בזה בס' סדרי טהרה למס' כלים פי"ז מי"ז.

אכן נראה דכאן לא הוי בית קבול העשוי למלאות דשם מיירי באופן שאחר שימלא את הבית קבול של עץ בהמתכת נעשה כלי אחד, וכמו בהא דחצצים נקבות בפ"ה מה' סוכה ובהא דבקעת שתוקעין בה הסדן של ברזל בפ"ב מה' כלים, וכן כתב שם בס' סדרי טהרה דבית קבול העשוי למלאות הוא קודם שימלא דאח"כ הא הוי כלי עץ העשוי לשמש את הברזל, והך דינא אינו אלא בכלי אחד כמו שכתב הרמב"ם בפ"ד מה' כלים, הל' ה' העושה כלי מקצתו מן העץ ומקצתו מן המתכת אם הי' העץ משמש את המתכת מקבל טומאה, ולכן שפיר דשם הוי בית קבול העשוי למלאות דאחר שימלא נעשה כלי אחד עם זה שמלאו בו, ואז אינו בית קבול כלל, אבל הכא בשולחן כיון דצריך לזה שמגביהין אותו לעולי רגלים שלא יהי' כלי עץ העשוי לנחת בכדי שהשולחן של עץ ג"כ יקבל טומאה וע"כ דהשולחן של עץ לא נתבטל לגבי הצפוי שנאמר שהוא משמש את המתכת, והיינו משום שמצד הצפוי בעצמו הא אמרינן להיפוך דהצפוי צריך להיות בטל לגבי השולחן כמו דאמרינן במזבחה, ורק דכאן כיון שהצפוי עומד מחמתו נחשב לכלי בפ"ע אבל לא נימא בשביל זה שהשולחן של עץ נתבטל לגבי הצפוי, ונמצא שהם שני כלים וכיון שהשולחן של עץ בעצמו הוא כלי ומקבל את הצפוי שפיר הוי בית קבול.

פרק א' הלכה י"ח

טומאה, ובאר שהם משמשי אדם ומשמשי אדם ומוכח דאלו מקבלין טומאה מדאורייתא ואלה שהזכיר בפ' א' אינם כן ולכן אינם מקבלין אלא מדרבנן, וכן מוכח מלשון הרמב"ם בפיהמ"ש פ' ט"ז דכלים, וקשה ע"ז מהא דר' יוחנן במנחות, ולפימ"ש"כ יש לומר דיש חילוק דאם השולחן טמא משום שהוא מקבל לכן אף שיש עליו ציפוי אם הצפוי עומד מחמתו הוא ג"כ טמא בשביל שהוא מקבל הצפוי, אבל אם אינו מקבל אלא שהוא טמא בשביל שהוא משמש אדם ומשמשי אדם, א"כ כשיש עליו צפוי הא אינו משמש אדם דדוקא השולחן בעצמו שאוכלין ושותין עליו נקרא משמש אדם, ולכן שפיר הוכיח ר' יוחנן דע"כ טמא הוא בשביל מסגרתו כיון דטמא גם כשהוא מצופה.

ולפי"מ שנתבאר דעיקר טעמא מה דהשולחן מקבל טומאה הוא משום שהצפוי הי' עומד מחמתו ולמסקנא לא ס"ל הא דשולחן קריי' רחמנא עץ דכ"ז הוא לת' קמא דציפוי אינו מגרע וכמו דאמר בת' קמא דחכמים מטמאים מפני שהם מצופים, אבל לת' בתרא לא הוי מהני כלל דשולחן קריי' רחמנא עץ דעכ"פ לא נעשה מלאכה בהשולחן אלא באמצעות הכיסוי, וע"כ דמדאמר במתני' על המזבחות מפני שהן מצופין מוכח דשולחן אין לו דין מצופה בשביל שהצפוי עומד מחמתו, והוא כלי בפ"ע וממילא גם העץ שתחת הצפוי מקבל טומאה וכמ"ש"כ.

ענה נבוא לדברי הרמב"ם בהלכה שלפנינו שכתב דהשולחן והמזבח הם של מתכת שהוא היפוך המפורש בכתוב והיפוך הסוגיא דחגיגה, והנה לפי"מ שבארנו דהשולחן הי' מקבל טומאה בשביל צפוי שהוא של מתכת הי' אפשר לומר דכונת הרמב"ם על צפוי שהוא עיקר השולחן כיון שהוא עומד מחמתו, אבל זה לא יועיל דאכתי קשה ממזבח דתנן שלא הי' מקבל טומאה משום דהצפוי נתבטל לגבי עיקר המזבח שהוא של עץ.

הר"י קורקוס לבית קבול לדבר אחד דמוכח מחצים נקבות דהוי בית קבול. [עד כאן].

אלא דא"כ קשה דגם בחפן בשיש דאף דהחפוי אינו מקבל טומאה אבל השולחן מצד עצמו הא הוי בית קבול ולמה אינו מקבל טומאה דהא משמע שאפי' נגע שרץ בשולחן שלא במקום השיש ג"כ אינו מקבל טומאה, ונראה דיש לומר דהשולחן והדולבקי שחפן בשיש לא הוי לענין זה כשולחן דמקדש אלא כמזבח דאמר בירוש' דלמלאכתו אינו עומד מחמתו דדוקא שולחן דמקדש שלא היו משתמשין בו רק להניח עליו הלחם כתבנו דלא דמי למזבח והי' הצפוי עומד מחמתו, אבל בסתם שולחן שמשתמשין בו בלא זהירות ונסמכין עליו הי' נשבר הצפוי הדק בלא העץ שמתחתיו, וכיון דהצפוי אינו עומד מחמתו בטל לגבי השולחן וכדאמר בגמ' גבי מזבח ואינו חשיב כלי בפ"ע וממילא השולחן אינו חשוב בית קבול בשביל שמקבל הצפוי ולא דמי לבית קבול העשוי למלאות גבי חצים נקבות ובקעת הנקובה לקבל סדן דאפי' אם שם הוי בית קבול משום דדבר שמניחים בהבית קבול הוא כלי ויש לו חשיבות בפ"ע, לכן אפשר דחשוב קודם שנתמלא לבית קבול, אבל הכא אינו מקבל שום דבר חשוב בפ"ע דכשמצפים מתבטל לגבי השולחן ולכן לא הוי בית קבול.

והנה התוס' בב"ב דף ס"ו כתבו דמה דדריש בת"כ דשולחן של עץ שהוא משמש אדם ומשמשי אדם טמא היא אסמכתא דהא אמר ר' יוחנן במנחות דף צ"ו לדברי האומר מסגרתו למעלה היתה טבלא המתהפכת תיבעי, ומוכח דשולחן שאין עליו מסגרת אינו טמא, והרמב"ן והרשב"א בש"מ כתבו שם דיש סוברים דהוא דאורייתא וכן משמע מדברי הרמב"ם דבפ"ח מה' כלים הל' י' כשכתב פשוטי כלי עץ דמקבליים טומאה מדרבנן כתב הלוחות והכסא והעור שאוכלין עליו ובפ"ד הל' א' כתב דכל כלי עץ העשוי לתשמיש הכלים והאדם כגון השולחן והטבלא והמטה וכיוצא בהן מקבלין

פרק א' הלכה י"ח

שמזה נשמע דגם בכל הכלי שרת כשר בכלי עץ מצופים מתכת כמו בשולחן ומזבח.

אלא דצריך להוסיף דסובר הרמב"ם דמה דהשולחן והמזבח שבמשכן ושבמקדש היו של עצי שטים אינו לעכובא אפי' לכתחלה דכיון דילפינן ממנורה בכלל ופרט וכלל דכל הכלי שרת צריכים להיות של מתכת לכן גם שולחן ומזבח עיקר דינם הם של מתכת, ומה שהיו במשכן ובמקדש של עץ ומצופים זהב אין זה בדוקא ואין לנו למוד ע"ז שצריך שיעשה כן לדורות, ועיקר דינא שהשירות יעשה בשל זהב לכתחלה, ובשל מתכת לעכובא כדילפינן ממנורה, והחלוק בין מה שכתוב לעשותם של עצי שטים מצופים זהב ובין מה דילפינן ממנורה, הוא בזה דגבי מנורה כתיב כלל ופרט וכלל, ומוכח דבא הכתוב לומר גדר הכשר של המנורה ומזה ילפינן לדין כל כלי שרת, אבל מה דכתיב בשולחן ומזבח שיעשו אותם של עצי שטים ושיצפו אותם זהב אין לנו למוד שיהי' זה בדוקא, ואדרבא ילפינן ממנורה דכולו של זהב ודאי כשר אפילו לכתחילה, אלא שלא הצריכה התורה בשולחן ומנורה שיהיו כולו של זהב ולא הצריכה אלא שעיקר מקום השירות והיינו הצפוי יהי' של זהב, וממילא לענין עיקר דינם כתבם הרמב"ם בדין כל כלי שרת דילפינן ממנורה, ובזה דסגי גם אם רק הצפוי הוא של זהב וגופם של עץ בזה לא הוצרך לכתוב וסמך על המפורש בתורה שיעשו אותם של עצי שטים ולצפותם בזהב, וכבר כתב הרמב"ם בהקדמתו דלכן קרא ספרו משנה תורה שיהא אדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואח"כ קורא בזה ויודע ממנו תורה שבע"פ כולה, ובפ"ג הל' י"ב והל' י"ז כתבתי ג"כ דמוכח יסוד זה דהרמב"ם סומך דבריו על המפורש במקרא ע"ש:

לידידי הרב הג' הנעלה מו"ה אברהם שפירא שי' ממצוייני ישיבת חברון

לכן נראה דהרמב"ם סומך על המפורש בכתוב דהשולחן והמזבח היו של עצי שטים מצופים זהב, ולא בא כאן לומר אלא דכל היכי דכתיב זהב הוא לעכובא של מתכת, כדדריש הגמ' במנחות דף כ"ח בכלל ופרט ממה דכתיב זהב גבי מנורה וילפינן שם ממנורה כל הכלי שרת, וסובר דאפי' גבי מזבח דלענין קבלת טומאה אמרינן דהצפוי בטל לגבי הכלי, מ"מ כיון דחזינן דכלים המצופים טהורים דילפינן מקרא דכל אשר יעשה מלאכה בהם, ובאר הרמב"ם בפיהמ"ש דדוקא מה שנעשה מלאכה בהכלים בעצמם ולא באמצעות הצפוי, וחזינן דלא נתבטל הצפוי לגמרי להכלי עץ דנימא דנעשה המלאכה בהכלי עץ אלא אמרינן דהמלאכה נעשית בהצפוי ומ"מ הצפוי ג"כ אינו מקבל טומאה דלענין זה נתבטל להכלי עץ דאינו כלי בפ"ע, וכיון דילפינן מקרא דמנורה דכל כלי שרת צריכין להיות דוקא של מתכות, וזה ודאי דהשולחן והמזבח הם כלי שרת, גבי שולחן איתא במנחות דף פ"ז ודף צ"ו שהוא מקדש להלחם, וכן מבואר שם דף ז' דמוכיח דקומץ מכלי שעל גבי קרקע ומקדשים בכלי שעל גבי קרקע מסלוק בזיכין וסדור בזיכין ומוכח דהשולחן יש לו דין כלי שרת, ובמזבח פשוט דהוא כלי שרת וכן מבואר להדיא בזבחים כ"ז ע"ב דמזבח החיצון אינו מקדש פסולין אלא בראוי לו, והפנימי בין ראוי לו בין אינו ראוי לו, מ"ט האי רצפה והאי כלי שרת, וכיון דילפינן ממנורה דכל כלי שרת צריכים להיות דוקא של מתכת ע"כ גם שולחן ומזבח כן.

וע"כ דחלוק דין תשמיש הכלי שרת מדין קבלת טומאה דלענין דין קבלת טומאה אמרינן דהצפוי בטל לגבי עיקר הכלי, אבל לענין דין צורך הכלי שרת ותשמישם הוי העיקר הצפוי כיון דגם לענין קבלת טומאה נתמעט הכלי עץ בשביל שלא נעשית המלאכה בהם, לכן לענין דין כלי שרת לצורך עבודתם סגי גם בכלי עץ מצופים זהב כיון שהמלאכה נעשית בהצפוי, וכתב הרמב"ם דין השולחן והמזבח ביחד עם המנורה וכל הכלי שרת

פרק א' הלכה י"ח

ע"ב דמהדר תלמודא לאוקמי כר' יוסי בר' יהודה יעו"ש.

ביאורי מהר"י קורקוס והרדב"ז

המנורה וכליה וכו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל מנחות פ"ג⁵² בברייתא נחלקו בה רבי ור"י בר"י. דרבי מכשיר כלי שרת שעשאן של מתכת ופוסל של עץ ושל עצם ושל זכוכית ור"י בר"י מכשיר של עץ ופולגתייהו דרבי דריש קרא ועשית מנורה כלל זהב פרט מקשה וכו' חזר וכלל מה הפרט של מתכת אף כלל של מתכת, ור"י דריש לקרא בריבויי ומיעוטי והלכה כרבי מחבירו. גם שם הביאו ברייתא דרבנן דפליגי עליה דר"י במנורה שעשו בית חשמונאי. דלרבנן לא היתה אלא של ברזל וחפו אותה בבדיל, העשירו עשו אותה של כסף, העשירו עשו אותה של זהב, והיינו כדברי רבי, וביומא (ל"ח ע"ב) כך אמרו כל השערים נשתנו להיות של זהב חוץ משערי ניקנור מפני שנעשו בהם נס. וי"א מפני שנחושטן מצהיב:

ומהר"ד נ' זמרא ז"ל כתב פ' הקומץ רבה (שם במנחות) תנא מנורה היתה באה מן העשת ומן הזהב. עשאה של כסף כשרה, של אבר ושל בעץ ושל גיסטרון רבי פוסל. ר"י בר"י מכשיר של עץ ושל עצם ושל זכוכית דברי הכל פסולה:

בנין יהושע

וכל כלי שרת אין עושין אותן אלא מן המתכת בלבד ואם עשאום של עץ כו' פסולין. ע"י בכ"מ דפסק כרבי ודלא כר"י בר"י משום דרבים פליגי עליו. ולענ"ד י"ל דה"ט דפסק כרבי בזה משום (דבסוכה ד"נ ע"ב ובמנחות דכ"ח ב') מפרשי דה"ט דרבי דדרש כללי ופרטי ור"י בר"י ס"ל דדרשי ריבוי ומעוטי ובכ"מ קי"ל כמ"ד דדרשי

בד"ה אלא דצריך להוסיף במש"כ דסובר הרמב"ם וכו' כתב ע"ז מכילתא מפורשת היא בסוף פ' יתרו דכל כ"ש מותר לשנות עיינתי במכילתא ולהלכה אין ראייה משם דהכי איתא התם ומה ת"ל ואם מזבח אבנים אלא רצה של אבנים יעשה של אדמה יעשה, והרי ק"ו לשאר כל הכלים, ע"כ ד' המכילתא, ומבואר דזה רק למ"ד דאפשר לשנות המזבח ולעשות של אדמה, אבל הרמב"ם הא כתב בהל' י"ג דהמזבח אין עושין אותו אלא בנין אבנים, וא"כ לדעת הרמב"ם אין לנו למוד ממזבח על כ"ש שיהי' מותר לשנות, אלא דבכלי שרת ילפינן ממנורה דאיכא כלל ופרט וכלל דמרבינן כל מיני מתכות והוספתי רק זה דאף דבקרא כתיב עצי שטים מ"מ כיון דילפינן דצריך להיות של מתכת לכן אמרינן דעצי שטים אינו לעיכובא וכולו של מתכת נמי כשר אפי' לכתחילה:

אור הישר

המנורה וכליה וכו' ואם עשאום של עץ או עצם או אבן או של זכוכית פסולין. עיין מש"כ בחידושי לחולין ק"ז ע"א ברש"י ד"ה נטלא ועיין עוד נודע ביהודה תניינא חלק יו"ד סי' ר"ג בהגה"ה:

אור שמח

וכל כ"ש אין עושין אותן אלא מן המתכת.

נ"ב בפרק דם חטאת (דף צ"ו) וכן בריש פרק טרף בקלפי עיי"ש. ושם בכס"מ ופסק כר"י ברב"י, נ"ב באמת פסק כרבי ללישנא בתרא עיי"ש היטב וז"ב:

אמר יוסף

המנורה וכליה וכו'. עיין מ"ש הכ"מ. ועיין מ"ש הרב שדה הארץ בליקוטיו, ועיין בסוטה דף י"ד

⁵² מנחות כ"ח ע"ב. ובכ"מ כתב דס"ל להרמב"ם כר"י ב"י יעו"ש וצ"ע.

פרק א' הלכה י"ח

פ"ט דמנחות) כבר צוה ליה רב יוסף לסמוייה מקמי כל הני דמייתית לעיל וכן מבואר בזבחים צ"ו ב' דאיתא התם וכלי שרת דחרס לא עבדינן ואפי' ר"י בר"י לא קאמר אלא דעץ אבל דחרס לא וע"ע בסוכה נ' ב' ובסוטה י"ד ב' מבואר כן בהדיא וע"ע ביומא ל"ט א' דמבואר שם דהלכה כרבי דכלי שרת דעץ לא עבדינן (וע"ע ספרי בהעלותך פיסקא ס"א) וכ"ז פשוט וברור ודברי מרן בהא מגומגמין יעו"ש (ויש שם ט"ס מש"כ של עץ ושל אבר וכו' וצ"ל של בעץ ושל אבר וכו' גם מש"כ בסוף הדבור בפ' הקומץ רבה שם דף מ"ג ובפ' כל הצלמים צ"ל בפ' הקומץ רבה שם ובפ' כל הצלמים דף מ"ג) וכלי חרס לד"ה פסולים לכן לא הביא רבינו זה דכ"ש הוא מן עץ ועצם וזכוכית ופשוט.

ויקח אברהם

המנורה וכליה והשולחן וכליו וכו'. נ"ב שם דכ"ד ע"ב.

מעשה רב

בכ"מ של עץ צ"ל של בעץ:

מקורי הרמב"ם לרש"ש

והשלחן וכו' ומזבח הקטורת וכו' אין עושין אותן אלא מן המתכת בלבד. צ"ע דבסוף חגיגה מבואר שלא היו רק מצופין ועיקרן של עץ ככתוב בתורה.

בכ"מ, תני רב פפא וכו' ופסק רבינו כר' יוסי בר' יהודה וכו'. מסקנת הגמרא שם דרבי מכשיר בכל מיני מתכת וריב"י מכשיר אף בשל עץ ופסק רבינו כרבי מחבירו, ועוד דשם בשתי ברייתות שנו דעת רבי בסתם, ועוד דטעם פלוגתתן תליא אי דרשינן כללי ופרטי או ריבויי ומיעוטי ואנן קיי"ל בכמה

כללי ופרטי דקיי"ל כרבנן דר"א בב"ק (ס"ד קט"ז) דקרקע אינה נגזלת משום דדרשי' כללי ופרטי וכמ"ש הרמב"ם (פ"ט מה' גזילה) וכ"כ (פ"ט מה' סנהדרין) כרבנן דר"א שם דדרשי' כו"פ וכ"כ (פ"ג מה' עבדים) דמרצע של מתכת דה"ט משום דדרשי' כו"פ כדאי' בשבועות (ד"ד ב') ובקדושין (דכ"א ב') וכ"כ (פי"א מה' בכורים) דאין פודין בעבדים ובקרקעות דה"ט הוא משום דדרשי' כו"פ כדאי' בבכורות (דנ"א א') וכ"כ (פ"ז מה' שבועות) דבשבועות הפקדון דבקרקע ועבד ושטר פטור וה"ט דדרשי' כו"פ כדאי' בשבועות (דל"ז ב') ועי' בתוס' בנדה (ד"ל סע"א) ובתוס' ביומא (ד"ח א') בד"ה דכ"ע וכן ס"ל לרבא ביומא (דל"ט א') דכלי שרת דעץ לא עבדי' וכן ס"ל לסתמא דגמ' בזבחי' (דצ"ו א'). וכ"כ התוס' בחולין (ר"ד ג') דקיי"ל כרבי דכלי שרת דעץ לא עבדי' ועי' בלח"מ (פ"ז מה' שבועות הל' ד') ובתוי"ט (פ"ח דבכורות מ"ח) ובמל"מ (פ"ג מה' עבדים ה"ט) ובפר"ח (ביו"ד סי' פ"ד) ובנו"ב מ"ת (חיו"ד סי' ר"ג). ועי' במ"ש (בר"ה שבועות בזה) ודו"ק :

הר המוריה

מן המתכת וכו'. טעמו פשוט דפליגי בזה רבי ור' יוסי בר' יהודה והלכה כרבי מחבירו והוא ס"ל דאינו כשר רק משל מתכת בלבד כדאיתא במנחות כ"ח ב' כלי שרת שעשאן של עץ רבי פוסל ור' יוסי בר"י מכשיר ועוד תניא התם (ובר"ה כ"ד ב' וע"ז מ"ג ב') ושל שבעה לא יעשה ואפי' משאר מיני מתכות ר"י בר"י אומר אף עץ לא יעשה כדרך שעשו מלכי בית חשמונאים עכ"ל ועוד איתא התם אין לו זהב מביא אף של כסף של נחושת ושל ברזל ושל בדיל ושל עופרת ר"י בר"י מכשיר אף בשל עץ עכ"ל והא דתני רב פפא בריה דרב חנין קמיה דרב יוסף מנורה היתה באה מן העשת מן הזהב עשאם של כסף כשרה של בעץ ושל אבר ושל גיסטרון רבי פוסל ור"י בר"י מכשיר של עץ ושל עצם ושל זכוכית ד"ה פסול (והיא תוספתא

פרק א' הלכה י"ח

שדה הארץ

ע"פ מ"ש מרן הכ"מ המנורה וכליה וכו' ופסק רבינו כרבי יוסי ברבי יהודה וכו' ותימה שהרי הבריתא הזאת נדחית מדאמרינן במנחות דף כ"ח ע"ב א"ל סמי דידך מקמי דידי וכו' וכדמוכח שם בסוגיא. א"כ הו"ל למרן הכ"מ ז"ל לומר שפסק כבריתא בתריתא וכרבי שפסל של עץ דהלכה כרבי מחבירו ואין לומר דאין הלכה כרבי לגבי ר"י בר יהודה שהרי בפ"ג מהל' עבדים הל' ט' על מה שפסק הרמב"ם דנוקב אוזנו במרצע של מתכת וכתב שם הכ"מ ז"ל דפסק כרבי דהלכה כרבי מחבירו ושם בעל פלוגתיה הוא ר"י בר יהודה יעו"ש. ונראה לי לומר שמה שלא כתב מרן הכ"מ ז"ל דהרמב"ם פסק כבריתא בתריתא וכרבי לפי שבגמרא אמרינן על ההיא דתניא לא יעשה אדם בית תבנית היכל וכו' אמרו לו משם ראייה שפודים של ברזל היו וחיפום בבעץ נמצא דנדחה הא דר"י בר יהודה שמכשיר בשל עץ ולעולם שהלכה כרבי מחבירו אפי' לגבי ר"י בר יהודה כההיא דפ"ק דקידושין דף כ"א ע"ב. והכא פסק הרמב"ם כר"י בר יהודה משום דאיתא התם בריתא סתם דקתני משאר מיני מתכות כשרה כדכתב מרן הכ"מ שם יעו"ש:

דוכתי כמאן דדריש כללי ופרטי כמו שהארץ בפרט זה הפר"ח ביו"ד סי' פ"ד סק"ט.

מרכבת המשנה

המנורה וכו' אלא מן המתכת בלבד. ע"פ בכ"מ ודבריו מגומגמין ופשוט הוא דבריייתא דרב פפא משבשתא היא וסמי חדא מקמיה תלת וקיי"ל כבריייתא דרב יוסף דבמתכת מודה רבי דכשר כי פליגי בשל עץ ופסק רבנו כרבי דהלכתא כוותיה מחברו:

קרית ספר

המנורה וכליה ושלחן וכליו ומזבח הקטרת אין עושין אותם אלא מן המתכת דאף על גב דכתיב ככר זהב טהור יעשה אותה ואת כל הכלים האלה לאו לעיכובא כתיב אלא למצוה והא דכתיב זהב לומר דאם באה זהב באה ככר אינה באה זהב שהביאה משאר מיני מתכות אינה צריכה לבוא ככר אלא או פחות או יתר אלמא משאר מיני מתכות שמעינן דכשרה דאוקמי' ריבוייא דתיעשה לרבות שאר מיני מתכות דמשמע תעשה מ"מ ואפילו השפודין וכל הכלים אם יש כח בצבור עושין אותם של זהב דכתיב כל כליה:

הלכה י"ט

היו הקהל עניים עושין אותן אפלו של כדיל ואם העשירו עושין אותן זקב אפלו המזרקות והשפודין והמגפרות של מזבח העולה והמדות אם יש פח בצבור עושין אותן של זקב אפלו שערי העזרה מחפין אותן זקב אם מצאה ידם:

כסף משנה

המזרקות והשפודין וכו'. עי' מרן שהערה מקורו מהא דיומא ל"ז א' מונבו המלך עשה כל ידות הכלים של יוה"כ של זהב יעו"ש וכוונתו דפריך שם ונעביד לדידהו ומשני בידות סכינים יעו"ש דמוכח דיש לעשות כל הכלים של זהב אף של מזבח העולה והבן ותמיהני על מש"כ במלכים א' ז' פסוק מ"ה ואת הסירות ואת היעים ואת המזרקות ואת כל הכלים האלה אשר עשה חירם למלך שלמה בית ה' נחושת ממורט וכן הוא בדברי הימים ב' ד' פסוק ט"ז ואת הסירות ואת היעים ואת המזלגות ואת כל כליהם עשה חירם אביו למלך שלמה לבית ה' נחושת מרוק ע"כ ולמה לא עשה של זהב וכי לא היה ביד שלמה לעשות של זהב ואולי מפני שכתוב בהן נחושת ממורט ועי' מדות פ"ב מ"ג כל השערים שהיו שם נשתנו להיות של זהב חוץ משער ניקנור מפני שנעשה בהן נס וי"א מפני שנחושטן מצהיב עכ"ל וע"ע ביומא נ"ח א' ובירושלמי שם ביומא פ"ג סוף ה"ח וע"ע בערכין י' ב' יעו"ש ובירושלמי סוכה פ"ה יעו"ש ועי' בפסחים נ' א' יעו"ש היטיב ראייה לרבינו.

זהב אם וכו'. כבר מבואר כן במשנה דמדות פ"ב מ"ג הנ"ל אבל במקדש ראשון עשה שלמה דלתות שערי עזרה מנחושת ככתוב בדברי הימים ב' ד' פסוק ט' ואולי באמת ע"ז נאמר גדול יהיה כבוד הבית האחרון מן הראשון כדאיתא בב"ב ד' א' יעו"ש:

אפילו המזרקות והשפודין וכו' אם יש כח בצבור עושים אותם של זהב. בפרק אמר להם הממונה (יומא דף ל"ז) מונבו המלך עשה כל ידות הכלים של י"ה של זהב ומ"ש אפילו שערי העזרה מחפין אותם זהב אם מצאה ידם. בפ"ב דמדות (משנה ג') כל השערים שהיו שם נשתנו להיות של זהב חוץ משערי נקנור מפני שנעשה בהם נס:

אור הישר

היו הקהל עניים עושין אותן אפילו של בדיל ואם העשירו עושין אותן של זהב וכו'. עיין הל' כלי המקדש פ"א הי"ג.

ביאורי מהר"י קורקוס והרדב"ז

היה הקהל עניים כו'. כתב מהר"ד נ' זמרא ז"ל הכי איתא התם. א"ל משם ראייה שפודין של ברזל היה וחיפם בבעץ, העשירו עשאו כל כסף כו', וה"ה לשאר הכלים דהכי אמרינן בכל דוכתא אין עניות במקום עשירות:

הר המוריה

של בדיל וכו'. שם במנחות כ"ח ב' ובר"ה כ"ד ב' וע"ז מ"ג ב'.

הלכה כ

אין עושין כל הכלים מתחלתן אלא לשם הקדוש. ואם נעשו מתחלתן להקדוּט אין עושין אותן לגבוה. וכלי גבוה עד שלא נשתמש בהן גבוה רשאי להשתמש בהן גבוה אסורין להקדוּט. אבנים וקורות שחצבן מתחלה לבית הכנסת אין בונין אותן להר הבית:

כסף משנה

דלמה כתב לבית הכנסת כיון דבתוספתא תניא להדיוט, ויש להעיר יותר דבהך תוספתא תניא הא דכל הכלים דאם נעשו מתחלתן להדיוט אין עושין אותן לגבוה וכתב הרמב"ם ג"כ להדיוט, ויש לומר בזה דבכלים אין צורך לבהכ"נ דאפי' כלים שבהכ"נ צריך להם כמו כלי לרחיצת ידים מ"מ אין צורך שיהי' עליהם קדושת בהכ"נ, ומ"מ מה שתמה הכ"מ צריך ישוב.

ונראה דמקור הרמב"ם הוא מדברי הירושלמי דיומא פ"ג הל' ו' דאיתא התם בד שיהו חדשים אם אומר את שלא ילבש שחקים והא תני ולבשם אפי' שחקים ר' חנניא בשם ר' יסא כמחלוקת, עור שעובדו לשם קמיע מותר לכתוב עליו מזוזה, רשב"ג אוסר, א"ר יוסה הוינן סברין מימר מה פליגין להדיוט הא לגבוה לא, מן מה דתני אבני קודש צריך שתהא חציבתן בקודש ובקודש יחצבו, בגדי קודש צריך שתהא אריגתן בקודש ובקודש יארגו, וא"ר חנניא בשם ר' יסא במחלוקת, הדא אמרה אף לגבוה פליגין, ופי' הק"ע דמה דאמר הוינן סברין מה פליגין להדיוט היינו דאפי' מזוזה שיש עלי' קדושה מ"מ כיון דהוא צורך הדיוט נקרא להדיוט, אבל לגבוה היינו לצורך גבוה כמו בנין ביהמ"ק ובגדי כהונה כו"ע ל"פ ופשיט מהא דר' חנניא דגם באבני קודש פליגין, ומזה הירוש' הוציא הרמב"ם דינו דאבני קודש דצריך שתהא חציבתן בקודש אף אם חצבן לבהכ"נ אין בונין אותן בהר הבית דלא אלים קדושת ביהכ"נ מקדושת מזוזה, ומשום דעכ"פ הוא צורך הדיוט, וכבר כתב הר"נ בהלכות במגילה פ' בני העיר דבהכ"נ אינו קדוש בקדושת מקדש ועשו אותו

אין עושין כל הכלים מתחלתן וכו'. בתוס' פרק שני דמגילה: ומה שכתב וכלי גבוה עד שלא נשתמש בהם גבוה רשאי להשתמש בהם הדיוט וכו'.⁵³ גבי העושה תיבה ומטפחות לספר:

אבנים וקורות שחצבן מתחילה לבה"כ וכו'. שם אבנים וקורות שחצבן מתחילה להדיוט אין בונין אותם בהר הבית ומשמע לרבינו דלהדיוט היינו בית הכנסת ולגבי הר הבית הדיוט קרי ליה ויש לתמוה מי דחקו לרבינו לפרש כן ולמה לא פירש דלהדיוט ממש קאמר ואפשר דבדוכתא אחרינא איתיה בהדיא:

אבן האזל

אין עושין כל הכלים מתחלתן אלא לשם הקודש ואם נעשו מתחלתן להדיוט אין עושין אותן לגבוה, וכלי גבוה עד שלא נשתמש בהן גבוה רשאי להשתמש בהן הדיוט ומשנשתמש בהן גבוה אסורין להדיוט, אבנים וקורות שחצבן מתחלה לבית הכנסת אין בונין אותן להר הבית.

הכ"מ כתב דבתוספתא תניא אבנים וקורות שחצבו מתחלה להדיוט ומשמע לרבינו דלהדיוט היינו בית הכנסת ולגבי הר הבית הדיוט קרי ליה, ומ"מ תמה

⁵³ הרב בעל כ"מ הביא למוצא דין זה מה שכתב בתוספתא גבי העושה תיבה ובמחילה מכ"ת לא דק שדברי רבינו הם לשון התוס' ממש בסוף אותו פרק דזק ותשכח:

פרק א' הלכה כ'

הדמים מתרומת הלשכה שיפסלו יותר אם עשו הכלים להדיוט משעשו להדיוט בדמים של הדיוט.

ונראה בבאור ד' הירוש' דזה ודאי כדאיתא דר' חונה בא לתרץ הברייתות האחרונות בדין העושה כלי להדיוט ורק דמה דמתרץ תפטר שבא מתרומת הלשכה לא נפרש כפירושם של הק"ע והפ"מ דאם בא מתרומת הלשכה חמיר אלא להיפוך, דהנה קיי"ל בריש זבחים דחטאת ששחטה לשם עולה פסולה, לשם חולין כשרה וממילא כשבאו הדמים מתרומת הלשכה שעומדים גם לצרכי כלי שרת וכדאיתא בכתובות דף ק"ו וברמב"ם פ"ד מהל' שקלים הל' ב' וזה ודאי דא"צ לחשוב כשעושין כלי שרת דוקא לשם כלי זה כמו בקרבנות לשם עולה או שלמים, דהא א"צ לעשות אלא לשם הקודש וכמש"כ הרמב"ם כאן, וממילא כשקנו הגלמים מתרומת הלשכה וכשעושים מהם כלים הרי סתמא לשמן קיימי, וכשחושב לשם חולין הרי אינו פוסל, ולכן שפיר דאם בא מתרומת הלשכה אין כאן חסרון לשמה, אבל כשנעשה משל הדיוט אם אין כאן מחשבה בשעת עשי' חסר כאן דין לשמה ולא מהני מה שיקדישם אח"כ לשם כלי שרת דחסר העשיה לשמה:

אכן הרמב"ם השמיט הא דר' חונה לומר דאם עשאן מתרומת הלשכה אף שנעשו להדיוט מותר להשתמש לגבוה, ונראה דהרמב"ם לא פסק כר' חונה אלא כר' חנניא בשם ר' יסא שהוא במחלוקת ופסק כהך ברייתא דלא ישתמש בו גבוה, וטעם פלוגתתם נראה דהנה יש לחלק בין דין דהעושה כלי להדיוט מדמים שבאין מתרומת הלשכה לזבחים ששחטן לשם חולין דהתם שפיר אמרינן סתמא לשמן קיימי דכיון שהקדיש הבהמה לשם עולה בודאי סתמא לשמה קיימא דא"א שתהי' אחרת לאחר שחיטה אלא עולה דאף דמחיים הי' אפשר מציאות שיפול בה מום ויפדו אותה, אבל לאחר שחיטה הא אי אפשר וא"כ ודאי היא עומדת להשחט עולה, אבל כשקנו גלמים מתרומת הלשכה

כתשמישי מצוה ובזמן מצוה יש בהן קדושה של כבוד ומש"ה יש לו פדיון וע"פ טובי העיר אפשר למוכרו אפ' למישתי בהדמים שיכרא, ולכן ודאי קדושת ביהכ"נ לא אלים מקדושת מזוזה, ולגבי הר הבית הוי כמו שחצבן להדיוט, וכתב הרמב"ם הך דינא באבנים ולא בהכלים כמש"כ דבכלים לא שייך קדושת ביהכ"נ.

והנה במה שכתב הרמב"ם גבי כלים דאם נעשו מתחלתן להדיוט אין עושין אותן לגבוה איתא שם בירוש' אחר זה שהבאתי וז"ל, דתני העושה כלי לגבוה עד שלא נשתמש בו גבוה מותר להשתמש בו הדיוט, משנשתמש בו גבוה אסור להשתמש בו הדיוט, והא תני העושה כלי לגבוה אל ישתמש בו הדיוט, א"ר חנניא בשם ר' יסא כמחלוקת דתני העושה כלי להדיוט עד שלא נשתמש בו הדיוט מותר להשתמש בו גבוה, משנשתמש בו הדיוט אסור להשתמש בו גבוה, והא תני העושה כלי להדיוט אל ישתמש בו גבוה, ר' חונה בשם רבנן דתמן תיפטר שבא מתרומת הלישכה ולית שמע מינה כלום, ותירוצו של ר' חונה אין לו ביאור והק"ע מפרש דקאי זה על העושה כלי לגבוה לא ישתמש בו הדיוט דעל זה מתרץ שבא מתרומת הלשכה אבל אינו מובן אם המעות באו מתרומת הלשכה וקנו בהדמים גלמים לעשות הכלים, וכבר נתפס על הגלמים קדושת בד"ה א"כ מאי קמ"ל דאם עשה מהן כלים לגבוה אסור להשתמש בהן הדיוט, ואם לומר דלא מהני פדיון א"כ זהו ודאי חדוש דמהני התפסה שנתקדשו קדושת הגוף, וזה ודאי תלוי במחלוקת דלעיל, ובאמת גם למ"ד הזמנה מילתא היא מ"מ לא נתפסו הכלים בקדושת הגוף עד שיעשו בהם עבודת המקדש ובמלאכתן נתקדשו כדאיתא בשבועות דף ט"ו וברמב"ם בהל' כלי המקדש פ"א הל' י"ב, והפ"מ כתב לפרש דקאי על העושה כלי להדיוט, ומפרש דמה דתניא העושה כלי להדיוט אל ישתמש בו גבוה דמירי שבא הממון מתרומת הלשכה דלכן לא ישתמש בו גבוה, וגם זה אינו מובן כלל דלמה גרע במה שבאו

פרק א' הלכה כ'

שוחט קרבן ושיהי' קרבן וממילא הוי כמחשבת לשמה.

ואמרתי בזה דזה תלוי אם עקירה בטעות הוי עקירה אז נוכל לומר כאופן הב' דבאמת צריך מחשבה אלא דהוי מחשבה, וממילא היכי שעוקר בטעות הא עכ"פ אינו חושב לשמה, אבל אי אמרינן עקירה בטעות לא הוי עקירה, א"כ א"א לומר דטעמא דסתמא לשמן קיימי הוא משום דהוי כמו שחושב לשמן דהא גבי עקירה ודאי לא חשב לשמה, וע"כ דטעמא הוא משום דלא צריך כלל מחשבת העובד כיון דסתמא לשמן קיימי.

ולפי"ז נוכל לומר דבזה תלוי פלוגתא דר' חנניא ור' חונה, דר' חונה סבר דטעמא דסתמא לשמן קיימי משום דהוי כמו שחושב לשמה כיון שיודע שהקרבן יהיה לשם מה שהוקדש, ולכן גם כאן אם נתנו לאומן לעשות כלי שרת מדמים של תרומת הלשכה כיון שיודע שבודאי יהי' כלי שרת ולא יוכל לשנות במחשבתו במה שחושב שיהי' להדיוט, ואף דאם נאמר שהוא פסול לכלי שרת יהי' יכול לפדות, אבל היא הנותנת דמהיכי תיתי נאמר שהוא פסול כיון דכל זמן שהוא כשר ודאי לא יוכל לעשותו להדיוט, ואטו בדידי' תליא לפדותו, ובודאי הגזבר לא יקח ממנו מעות לפדותו כיון שנתנו לעשותו כלי שרת, וכיון שהאומן יודע שהוא כלי שרת ושיהי' כלי שרת הוי כמו מחשבה לכלי שרת, ומחשבה להדיוט לא פסלה כמו לשם חולין וכנ"ל אבל ר' חנינא סבר דלא אמרינן דמטעם זה הוי כמו מחשבה דודאי כל זמן שלא חשב אינה מחשבה, ורק דבקרבת אמרינן דכיון דהוא עולה ובודאי יהי' לעולה ולא לקרבן אחר א"כ לא צריך מחשבה כלל דסתמא לשמה קיימא, וא"כ זהו דוקא בקרבן שאין מציאות אחרת, אבל כאן גבי כלי שרת כיון דעכ"פ קודם שנתקדשו בעבודה יש להם פדיון א"כ אין כאן ודאי כמו בקרבן, ולכן לא אמרינן סתמא לשמן קיימי, וכיון שבארנו דזה תלוי בדין עקירה בטעות וכיון

הא כל זמן שלא נתקדש הכלי בעבודתו בקדושת כלי שרת הא יש לו פדיון, וא"כ אפי' אם קנו הגלמים מתרומת הלשכה שכבר נתנו מתרומת הלשכה לצרכי כלי שרת, מ"מ כל זמן שלא נתקדשו בקדושת כלי שרת הא יש להם פדיון ואינו מוכרח לומר דסתמא לשמן קיימי, ור' חונה סובר דלזה אפי' מחשבה לשם כלי שרת לא מהני דהא כל זמן שלא נתקדש יש להם פדיון, וע"כ דכיון דעכשיו הם לשם כלי שרת מהני מחשבה, וה"נ נוכל לומר דסתמא לשמן קיימי דעכשיו הם קדושים ועומדים להיות כלי שרת, אבל ר' חנניא סובר דאם עשאן לשם כלי שרת לא איכפת לן מה שיש להם פדיון דעכ"פ העשיה היתה לשם כלי שרת, אבל סתמא לשמן קיימי לא נוכל לומר כיון דיש מציאות שלא יהיו כלי שרת והיינו ע"י פדיון.

ובדרך החדוש נוכל לומר עפ"מ שאמרתי מכבר בדין סתמא לשמן קיימי דיש לומר בשני אופנים, והוא או דנאמר דכיון דבסתמא עומדת הבהמה להיות עולה א"צ מחשבת העובד כלל, או דנימא דבאמת צריך מחשבת העובד ורק דכיון דהעובד יודע שהבהמה הוא קרבן, אפי' אינו יודע שהוא עולה מ"מ הא יודע שא"א מעיקר הדין לשנותה מכפי שהוקדשה וא"כ באמת יודע שאם הוא שוחט קרבן עולה שע"כ תהי' עולה ולכן אמרינן דבסתמא הוי כמו ששוחט שיהי' הקרבן לשם מה שהוא באמת, ורק דאם שוחט בפירוש עולה לשם שלמים דלא עלו לבעלים לשם חובה או חטאת לשם עולה דפסול אז הפקיע בפ"י במחשבתו שלא יהי' לשם מה שהוא, ואף דחטאת לשם חולין נמי כשר ושם הרי לא חשב שיהי' הקרבן לשם מה שהוא, מ"מ יש לומר דכיון דבאמת יודע שא"א שיעשה הקרבן חולין, ורק דגז"כ דבשוחט לשם קדשים אחרים יוכל לשנות במחשבתו, וכמו שכתבו התוס' במנחות דף מ"ז דשלא לשמה עוקר הקרבן ועושהו קרבן אחר, אבל לשם חולין כיון דאיכא גז"כ דאין חולין מחללין קדשים, וזה הא יודע העובד דבאמת אי אפשר לשנות, ולכן יודע שסו"ס הוא

פרק א' הלכה כ'

לא גמר מע"ע, הא רבא פסק כר' יוחנן דעריפתה אוסרתה. ולכן פירשו בתוס' דקושיית הגמ' היא מ"ט לא גמר מע"ע דהזמנה לאו מילתא, ולפי"ז צריך לפרש דמה דמשני משמשין ממשמשין גמר לאפוקי ע"ע דהיא גופה קדושה דבגופה קדושה טפי אמרינן דהזמנה לאו מילתא, וכן כתב המלא הרועים דע"כ כן צ"ל לפי' התוס' וטעמא דבגוף הקדושה לא אלים הזמנה לעשותה לגוף הקדושה, ולפי"ז נוכל לומר דכן דעת הירוש' דגבי מנחות ונסכים דהוי גוף הקדושה ודאי לא מהני הזמנה, ולכן יש להם פדיון אבל בכלי שרת דאינו אלא משמשין, בזה תולה הירוש' דלמ"ד הזמנה מילתא לא מהני פדיון.

אמנם דצריך ביאור לפירש"י דבגופה קדושה מודה רבא דהזמנה מילתא אמאי באמת מועיל פדיון בהמנחות ונסכים כל זמן שלא קדשו בכלי, וקושיא זו הקשה הגאון ר' גרשון משה העלברד ז"ל ביגדיל תורה שנת תרס"ט קונטרס א' ובקונ' ג' וד' הובאו שם כמה תירוצים מרבנים גדולים, תי' א' דהיו כמו טווי לאריגה כיון דא"א להקריב המנחות קודם שקדשו בכלי, וראי' מעגלה ערופה דאפי' למ"ד ירידתה לנחל איתן אוסרתה בעי ירידה לנחל איתן והוא נכון, ואף דרב אחד דחה שם מהא דיש מ"ד בירוש' סוטה פ"א דנאסרת משעת לקיחה ומוכח דלא דמי לטווי דזהו חסרון במציאות וזה רק חסרון מצד הדין, אבל נראה דאין זה דחי' דאה"נ דהך מ"ד ע"כ סובר דחסרון בדין לא דמי לטווי לאריגה, אבל למ"ד דס"ל ירידתה לנחל איתן אוסרתה וכן פסק הרמב"ם, נאמר דחסרון בדין הוי כמו חסרון במציאות, תי' ב' דבעגלה ערופה נמי מהני פדיון כדאיתא בתוספתא הובא בריש פ"א דפרה, וע"כ דזה קאי אחר ירידתה לנחל איתן דקודם לכן א"צ פדיון, תי' ג' ע"פ ד' המלא הרועים שהוכיח דלמ"ד הזמנה לאו מילתא ובגוף הקדושה מילתא היא בזה דוקא בהזמנה במעשה ולא בדבור לחוד, הבאתי כל התירוצים בשביל שהם כולם נכונים, ומ"מ נראה להוסיף עוד דהנה חזינן דכשמקדש תם למזבח

דהרמב"ם פוסק דעקירה בטעות לא הוי עקירה לכן פסק כר' חנניא.

ומה שכתב הרמב"ם דכלי גבוה עד שלא נשתמש בהן גבוה רשאי להשתמש בהן הדיוט ומשנשתמש בהן גבוה אסורין להדיוט ודאי דהוא אחר שהקדישם לכלי שרת דהא א"א שישתמשו בכלי שרת לגבוה והם חולין, וא"כ מה דאמר דעד שלא נשתמש בהן גבוה רשאי להשתמש בהן הדיוט ע"כ היינו ע"י פדיון, משום דכל זמן שלא נתקדשו בקדושת כלי שרת יש להם פדיון, ומשנשתמש בהן גבוה שנתקדשו בקדושת כלי שרת אין להם פדיון, דכלי שרת הם קדושת הגוף וכמו דיש בהם מועל אחר מועל וכלי שרת לא נתקדשו בקדושת הגוף אלא ע"י שירות וכנ"ל.

אלא דלפי"ז קשה ד' הירושלמי במה דתלי פלוגתא דהני תרי ברייתות בפלוגתא דרבנן ורשב"ג אם עור שעבידו לשם קמיע מותר לכתוב עליו מזוזה דכפי"מ דאיתא בבבלי בסנהדרין דף מ"ח פליגי בהזמנה מילתא, ולפירש"י סבר ת"ק דהזמנה לאו מילתא ורשב"ג סבר דהזמנה מילתא, והתוס' פירשו להיפוך ועכ"פ קשה דאיך תולה זה הירוש' בפלוגתא דרבנן ורשב"ג אם יש פדיון לכלי שרת שנעשו לשם גבוה דאם נימא כן תיקשי אמתני' דמנחות דף ק' דהמנחות והנסכים שנטמאו עד שלא קדשו בכלי יש להם פדיון, וזה לא משמע דהירוש' יסבור דסתם משנה דהמנחות והנסכים נמי תליא בפלוגתא דרבנן ורשב"ג, דא"כ הו"ל למיתי מתני' דאלים מבריייתא.

ונראה דהנה בפלוגתא דאביי ורבא בסנהדרין דף מ"ז גמר אביי דהזמנה מילתא מעגלה ערופה, ורבא דאמר לאו מילתא גמר מעכו"ם ואמר בגמ' ורבא מ"ט לא גמר מע"ע אמר לך משמשין ומשמשין גמרינן לאפוקי ע"ע דהיא גופה קדושה, ומזה הגמ' הוכיחו דבגופה קדושה גם רבא מודה, וכל זה לפירש"י אבל התוס' הקשו דמאי פריך לרבא מ"ט

פרק א' הלכה כ'

שנשתמש בו קודש ישתמש בו חול, ואף זהו דברי אגדה מ"מ מדמייתי זה בגמ' מוכח דעיקר דינא כך הוא, ואין הטעם משום דנעשה כלי שרת, ולפי"ז מוכרחים אנו לומר דהך דינא הוא אפ"י בכלים שאין להם דין כלי שרת והיינו שאינם מכלי המזבח והשולחן ואינם לקדש דבר שיוקדש למזבח, ואינם עושים אחד מד' עבודות אלא כמו סכינים שמפשיטים ושמנתחים בהם דאף שעושים בהם צרכי הקרבן מ"מ כיון דאינם מצרכי עבודה מד' עבודות אינם כלי שרת, וכן נראה דאפ"י מפה שמלבנים בה את המזבח כמש"כ הרמב"ם בפ"א הל' ט"ז אינו כלי המזבח ולא כלי שרת, דכלי המזבח מפורש בקרא בפ' תרומה, ומ"מ כיון דעכ"פ עשו בהם תשמיש גבוה אסור להשתמש בה להדיוט, וזו כמו דאמרינן בב"מ כלי שנשתמש בו קודש, ונמצא דדין זה אינו משום עיקר קדושת הכלי דכיון דאינו כלי שרת אפשר להפקיע קדושתו ע"י פדיון, אלא האיסור הוא בשביל תשמיש גבוה דכיון שנשתמשו בו לגבוה הוי גנאי ובזיון שישתמשו בו להדיוט, ולכן גם פדיון לא מהני דאינו אלא להפקיע קדושתו וכאן האיסור אינו בשביל קדושתו אלא בשביל תשמיש הגבוה

ולפי"ז מבוארים ד' הירוש' דהעושה כלי לגבוה אם מותר להשתמש בו הדיוט דתלי בדין הזמנה מילתא, דהקשינו דהא המנחות והנסכים עד שלא קדשו בכלי יש להם פדיון, אבל עכשיו מיושב דבמנחות האיסור הוא משום קדושת הקרבן, וכיון דיש להם פדיון וליכא קדושה ליכא איסור ולא מהני ההזמנה, אבל כאן האיסור הוא בפ"ע בשביל שנשתמשו בו לגבוה, ולכן שפיר דמהני הזמנה דכיון דמיוחד לגבוה נמי זילא מילתא להשתמש בו להדיוט.

אלא דקשה לומר כן דברייתא בתרייתא דתני העושה כלי להדיוט עד שלא נשתמש בו הדיוט מותר להשתמש בו גבוה, משנשתמש בו הדיוט אסור להשתמש בו גבוה, ותני בביריתא אחריתא

דודאי קדוש קדושת הגוף ומ"מ אמרה תורה דכשנעשה בע"מ מהני לי' פדיון, וקשה דנהי דמהני פדיון להקדושה אבל איסור שבו למה נפקע כיון דהזמינו לקרבן, וע"כ דקרבן אין לו איסור אלא הקדושה ולא דמי לאורג בגד למת למ"ד הזמנה מילתא דאין בו אלא דין איסור, ובקדושה גילתה תורה דמועיל פדיון וכיון דנפדה ואין בו קדושה אין מקום לאיסור, ויש לומר דזהו טעמא דעגלה ערופה דמהני בה פדיון משום דהאיסור בה הוא מגדר קדושה דכפרה כתיב בא כקדשים, ולכן שפיר מהני פדיון במנחות קודם שקדשו בכלי, דאף דהזמינה למנחה שאחר שיקדש בכלי לא מהני לה פדיון מ"מ כיון דעכשיו אכתי הוא קדושת דמים ובקדושת דמים מהני פדיון וכיון דנפדה גם איסור ליכא דלא מצינו בקרבן איסור בלא קדושה.

אלא דלפי"ז יקשה לנו דעת הירוש' דאיך סבר דלמ"ד הזמנה מילתא העושה כלי לגבוה אסור להשתמש בו הדיוט, ובארנו דע"כ דאסור גם ע"י פדיון כיון שנתבאר דבהקדש ודאי מועיל פדיון משום דאין בו איסור בפ"ע אלא מדין הקדש, ואף דלפימש"כ דהירוש' יסבור כדעת התוס' דבגופה קדושה יותר לא מהני הזמנה, וא"כ לכאורה אין ראי' מעגלה ערופה דמהני בה פדיון, מ"מ אינו מיושב דהא למ"ד ירידתה לנחל איתן אוסרתה עסקינן וסבר דמהני הזמנה ומ"מ מהני פדיון, וכן במקדיש תם למזבח דודאי קדוש קדושת הגוף ומ"מ כשנעשה בו מום נפדה וכשבטל ההקדש בטל האיסור.

והייתי סבור לומר דמה דמשנשתמש בו גבוה אסור להשתמש בו הדיוט אינו כמו שכתבתי דמיירי בכלי שרת דאז כיון שנשתמש בו גבוה נתקדש בקדושת הגוף ולא מהני לי' פדיון דהלשון משמע דלא בשביל זה שנתקדש קדושת הגוף עסקינן אלא דהוא דין מיוחד דמה דנשתמש בו גבוה אסור להשתמש בו הדיוט, והוכחה לזה מב"מ דף פ"ד ע"ב דשלחה אשת ראבר"ש לרבי כלי

פרק א' הלכה כ'

ישתמשו בו להדיוט יש איסור מיוחד משום כלי שנשתמשו בו לגבוה, ונ"מ דאפי' אם יסתלק גדר הקדושה מאיזה טעם שיהי' ישאר עליו דין איסור משום כלי שנשתמשו בו לגבוה, ונ"מ בזה במה דאמר הגמ' בע"ז דף נ"ב גבי אבני המזבח ששיקצו אנשי יון דיצאו לחולין מקרא דובאו בה פריצים וחללוהו, אלא דכיון דאשתמוש בהו לגבוה לאו אורח ארעא לאשתמושי בהו להדיוט, והמל"מ בהל' ט"ו הביא מגמ' זו מקור לדברי הרמב"ם דאבני היכל ועזרות שנפגמו אין להם פדיון אלא נגנזים ועמש"כ שם, ונמצא מבואר דזהו דין מיוחד במה שנשתמשו בו לגבוה אסור להשתמש בו להדיוט.

איברא דלשון הגמ' משמע קצת דאינו איסור אלא לאו אורח ארעא ואינו דרך כבוד ואפשר דהגמ' מפרש גם בברייתא כן דמה דתניא לא ישתמשו בו להדיוט אינו אלא דאינו דרך כבוד, אבל הירוש' משמע דסובר דזהו באמת איסור גמור ובזיון קדשים, ולכן סובר הירוש' דשייך בזה גם גדר הזמנה דלמ"ד הזמנה מילתא אף קודם שנשתמשו בו לגבוה אסור להשתמש בו להדיוט דאף דקודם שנשתמשו בו אין בו אלא קדושת דמים ומהני לי' פדיון, אבל כאן אין האיסור משום גדר קדושתו אלא משום שהזמן להשתמש בו לגבוה, ולכן כבר אסורין מעכשיו להשתמש בו להדיוט.

והנה הירוש' תולה דין העושה כלי לגבוה אם ישתמש בו הדיוט ודין העושה כלי להדיוט אם עושין אותו לגבוה זב"ז ושהם במחלוקת רבנן ורשב"ג בעור שעייבדו לשם קמיע אם מותר לכתוב עליו מזוזה, והרמב"ם בהל' שלפנינו מחלק בין שני הדינים ופסק דאם נעשה להדיוט אין עושין אותו לגבוה, ובנעשה לגבוה כל זמן שלא נשתמשו לגבוה מותר להשתמש בו להדיוט, ומוכח דסובר דאף דקיי"ל הזמנה לאו מילתא מ"מ בעי עשיה לשמה, וצריך ביאור למה דוחה דברי הירושלמי.

העושה כלי להדיוט אסור להשתמש בו גבוה קשה לומר דגם בכלים שאינם כלי שרת ואין בהם קדושת הגוף נמי דינא הכי דצריך לעשותן לשמן, ובפרט לפי"מ שנבאר לפנינו שיטת הרמב"ם בזה דהוא משום דסובר דבקדושת הגוף ע"כ צריך לעשותן לשמן, ובדברי הרמב"ם במה שכתב אין עושין כל הכלים מתחלתן אלא לשם הקודש יש לומר דקאי על הכלים שהוזכר למעלה בהל' י"ח שהם כל כלי השרת, ואף דבהל' י"ט כתב אפי' המזרקות והשפודין והמגרפות של מזבח העולה והידות יש לומר דהנהו נמי הוי כלי שרת דבפ' תרומה כתיב בין כלי המזבח ויעיו ומזרקותיו ומזלגותיו ומחתותיו, ויעיו הן המגרפות כמו שתרגם אונקלוס וא"כ אפשר דאף דלא הוזכר שפודין והי' אפשר דשפודין הם שצולין בהם ואינם כלי שרת, אבל כיון דכתיב ומזלגותיו וזהו מה שאוחזין הברש והאימורים להפך בהם בשעת הקטרה כשהם על האש, וא"כ אפשר דגם שפודין צריך לענין זה להפך בהם חתיכות גדולות מרחוק והוו כלי המזבח וכלי שרת וראי' שלא הזכיר הרמב"ם מזלגות שהוזכר בקרא וע"כ דהוא ענין אחד, וא"כ קשה שלא יהיו שני הדינים מענין אחד דברייתא דהעושה כלי לגבוה יהי' אפשר שלא בכלי שרת וברייתא דהעושה כלי להדיוט יהי' דוקא בכלי שרת, וכן בדברי הרמב"ם כן דמפרש תחלת ההלכה דאין עושין כל הכלים מתחלתן אלא לשם הקודש דזהו דוקא בכלי שרת, וסוף ההלכה דכלי גבוה עד שלא נשתמש בהן הדיוט יהי' אפי' שלא בכלי שרת.

לכן נראה דבדאי דהעושה כלי ונשתמש בו גבוה זהו ג"כ מענין שירות דוקא שעושין בו ד' עבודות או בכלי המזבח מה שצריך כלי שרת, ומ"מ תלי הירוש' הך דינא דהעושה כלי לגבוה אם ישתמש בו בדין הזמנה מילתא שהקשיתי דעכ"פ לא עדיפי מהמנחות ונסכים שלא קדשו בכלי משום דבדין כלי שנשתמשו בו לגבוה יש שני גדרים איסור דלבד האיסור שיש בו מדין קדושתו ושמועלין עליו אם

פרק א' הלכה כ'

תולה זה בזה, אבל לרבא אע"ג דמותר לשנותם דהזמנה לאו מילתא, מ"מ אפשר דבעינן לשמה אלא דת"ק לא בעי לשמה בין בתשמיש קדושה בין בתפלין גופייהו, ורשב"ג בעי לשמה בין בגווילין של כתיבה בין בתשמישי קדושה והיינו הבתים, ולא דהוי הזמנה מילתא אלא מצותן שיעשה לשם חובה, אבל לדברי הרמב"ן לא יתיישב בזה במה דפסק הרמב"ם דעור הבתים לא בעי לשמן ובעור הרצועות בעי לשמן, וכתב בטעמא משום דבעור הבתים לא בעי עיבוד כלל.

ונראה בדעת הרמב"ם דסובר בעיקר מילתא כדברי הבעה"מ דבגופה קדושה גם רבא מודה וסובר דבתים ורצועות נמי הוי גופה קדושה וכמו שכ' הרמב"ן במלחמות דלדברי הבעה"מ דעור דכתיבה הוי גופה קדושה א"כ עור הבתים ורצועות נמי כדאמר בגמ' בשבת דף כ"ח בתים משום "שין" ורצועות משום "דלית" "ויוד" ולכן מה דתולה אביי בפלוגתא דרבנן ורשב"ג בעור הבתים אי בעי עיבוד לשמן זהו לשיטתו דגמר אורג בגד למת מעגלה ערופה ואינו מחלק משמשין מגופה קדושה, אבל לרבא ליכא למימר דבהא פליגי רבנן ורשב"ג דהא סבר דבגופה קדושה ודאי הזמנה מילתא, וע"כ טעמא דרבנן דסברי דא"צ עיבוד לשמה משום דסברי דלא בעי עיבוד כלל בעור הבתים, ומשו"ה בעור הרצועות דודאי בעי עיבוד ורצועות הוו נמי גופן קדושה לכן פסק דבעי עיבוד לשמה.

ובמה דפסק דמזוזה לא בעי עיבוד לשמה וכתב בטעמא משום דלא הוי חובת הגוף אלא חובת בית, וכבר כתבנו דטעם זה צריך ביאור, ועוד יותר קשה דהא לענין כתיבה אינו מחלק בין תפלין למזוזה בפ"א הל' ט"ו, ובכל הפרשיות סתמא כשר ואזכרות צריך לשמן, ולפי טעם זה מה נ"מ בין עיבוד לכתיבה.

ונראה דכונתו לפימש"כ שם בהגה"מ טעם לשיטת הרמב"ם מהא דאיתא במנחות דף ל"ד יכול יכתבנה

אכן מקודם נבאר בזה עיקר דין הזמנה דבסנהדרין דף מ"ח ע"ב בסוגיא דהזמנה מילתא תולה הגמ' פלוגתא דאביי ורבא בהזמנה מילתא בפלוגתא דרבנן ורשב"ג בעור הבתים אם צריכים עבוד לשמן, ופירש"י דאביי כרשב"ג דבעי עיבוד לשמה, והתוס' הקשו שם דהא קיי"ל כרבא דהזמנה לאו מילתא, ובגיטין דף נ"ד איתא דס"ת מגווילין שלא נעבדו לשמן פסולה, ולכן פירשו דאביי כרבנן דהזמנה מילתא ולכן א"צ עיבוד לשמה דסגי בהזמנה, ורבא כרשב"ג דהזמנה לאו מילתא ובעי עיבוד לשמה, והבעה"מ בפ"א דסוכה מחלק בין עיבוד עור הבתים דלא הוי גופן קדושה לא בעי עיבוד לשמה, ובין עיבוד הגווילין או הקלף לכתוב עליו דהוי גופה קדושה בעינן עיבוד לשמה, דרבא גופי' מודה כדאמר בגמ', והרמב"ן במלחמות שם סובר דגם גווילין של כתיבה אגב כתב הוא דקדושין ולא דמי לעגלה ערופה, ולהלכה לא בעי עיבוד לשמה לא בבתים ולא בעור דכתיבה דקיי"ל כרבנן דרשב"ג.

והרמב"ם פסק דקלף שכותבין ס"ת ותפלין צריך עיבוד לשמה ודמזוזה לא צריך עיבוד לשמה, ובעור הבתים פסק דא"צ עיבוד לשמה מטעמא דגם בלא עיבוד כשר, ובעור רצועות צריך עיבוד לשמן, ושיטתו צריכה ביאור דבטעמא דא"צ עיבוד לשמה במזוזה כתב בתשובתו לחכמי לונגיל משום דאינה חובת הגוף כמו ס"ת ותפלין אלא חובת בית, וכבר תמה הכ"מ על טעם זה דאינו מוכרח בסברא ועוד דהא תנן אין בין ספרים לתפלין ומזוזות, והנה בזה כבר תי' הרמב"ן במלחמות שם דבמתני' חומרי דתפלין ומזוזות קתני קולי לא קתני, אלא דקשה יותר דלדבריו לא תליא זה בהזמנה מילתא והירוש' כאן תולה זה בהך מחלוקת דהעושה כלי להדיוט, וכן קשה מה שכתב בטעמא דא"צ עיבוד לשמה בעור הבתים משום דא"צ עיבוד כלל דא"כ למה תולה הגמ' בסנהדרין הך פלוגתא דעור הבתים בפלוגתא דאביי ורבא, איברא דהרמב"ן במלחמות שם כתב דרק אביי דסבר הזמנה מילתא

פרק א' הלכה כ'

תלי זה בזה כלל דטעמא דא"צ במזוזה עיבוד לשמה הוא מטעם אחר לגמרי שאינה חובת הגוף ולא שייך לכלי גבוה, אבל לפימש"כ מבואר דהירוש' דתולה הך דינא בפלוגתא דהזמנה מילתא ע"כ לא סבר דבגופה קדושה לכו"ע הזמנה מילתא, אבל לרבא בבבלי דסבר דבגופה קדושה ודאי הזמנה מילתא וצריך עיבוד לשמה, א"כ ע"כ מה דפליגי רבנן ורשב"ג בעור שעבדו לשם קמיע אם מותר לכתוב עליו מזוזה טעמא דרבנן אינו משום הזמנה לאו מילתא, אלא משום דמזוזה שאני וכטעמו של הרמב"ם משום דא"צ בה דין מיוחד קודם קביעתה וכמו שבארנו.

ועכשיו מבואר מה דמחלק הרמב"ם בין דין העושה כלי להדיוט ובין העושה כלי לגבוה, דבעושה כלי להדיוט אין עושה אותו לגבוה אף שלא נשתמש בו הדיוט, ובעושה כלי לגבוה אם לא נשתמש בו גבוה מותר להשתמש בו הדיוט, והירוש' תולה זה בזה, אבל לפי דברינו מבואר שפיר דהרמב"ם סובר דכלי שרת כיון שנתקדשו קדושת הגוף ואין להם פדיון הוו גופה קדושה, וכן הר הבית כיון שנתקדש בקדושה מיוחדת שבודאי אין לו פדיון הוי קדושת הגוף, ואין להם דין משמשיין ובגופה קדושה לדידן כו"ע מודו דצריך לעשותה לשמה, והירוש' לשיטתו דסובר דמזוזה נמי תליא בפלוגתא דהזמנה מילתא משום דלא סבר דגופה קדושה שאני, לכן סבר דכלי שרת נמי תליא בהך פלוגתא אבל לדידן לא שייכי כלי שרת בהך פלוגתא כלל, ואף דעכ"פ איכא ברייתא אחריתא דהעושה כלי להדיוט עד שלא נשתמש בו הדיוט מותר לעשותו לגבוה, צ"ל דהך ברייתא סברה דכל היכי דליכא קרא מיוחד על עשיה לשמה ל"צ עשיה לשמה, אבל הרמב"ם דפסק ברצועות דצריך עיבוד לשמה לכן פסק כברייתא קמייתא דצריך דוקא לשמן, וכן הך ברייתא דתניא בתוספתא דמגילה דאבנים וקורות שחצבן להדיוט אין בונין אותן להר הבית מסייעא לברייתא

על האבנים ויליף כתיבה כתיבה מספר כריתות הרי שא"צ עיבוד לשמה, ובפשוטו כונתו דכיון דמה דצריך ספר הוא משום דילפינן מספר כריתות, וא"כ כמו דבגט לא בעי עיבוד לשמה כן לא בעי במזוזה, אבל בזה י"ל דתליא במחלוקת אי אמרינן דון מינה ומינה או דון מינה ואוקי באתרה, דלמ"ד דון מינה ואוקי באתרה יש לומר דכיון דצריך ספר במזוזה יהי' דינה כמו תפלין, ונראה דיש לבאר באופן אחר דכיון דהי' הו"א דיכתבנה על האבנים והיינו משום דכתיב וכתבתם על מזוזות ביתך והוא דצריך לכתוב על גוף המזוזה, ורק דילפינן מספר כריתות דכתיבה הוא על ספר והיינו על קלף, אבל כיון דבקרא כתיב על מזוזות א"כ צריך לקבוע הקלף על המזוזה, ולכן הי' אפשר לקבוע קודם הקלף על המזוזה ולכתוב על המזוזה, אלא דמ"מ כיון דצריך כתיבה בספר וספר הוא בתלוש וכמש"כ הרשב"א בגיטין דף כ"א ע"ב לכן צריך לכתוב על הקלף קודם שיחברו להמזוזה ועיקר מצותו קביעתו על המזוזה וכמש"כ הרמב"ם בפ"ה מהל' מזוזה הל' ז' ובזה מקיים וכתבתם על מזוזות דהוי כמו שהיו כותבין על המזוזה בעצמה, וזהו מש"כ הרמב"ם דאם היתה מזוזה חובת הגוף היינו אומרים דצריך שהקלף יהי' מוכן לקדושה גם קודם כתיבה ושיהי' בו עיבוד לשמה, אבל כיון דעיקר כונת התורה שיהי' כמו שהוא כתב על המזוזה וא"כ א"צ שיהי' בהקלף בעצמו הכנה לקדושה דאין בו שום דין אלא שיהי' כמו מזוזת הבית אחר קביעתו, וזהו שכתב הרמב"ם דאין בו חובת הגוף אלא חובת בית והיינו דקודם שקובעין אותה אין בה שום דין כלל, וא"כ א"א להצריך בה עיבוד לשמה, אבל כתיבה לשמה בעי דאם היו כותבין על האבנים הי' ג"כ צריך כתיבה לשמה, ודברי הרמב"ם מבוררים.

ומבואר בזה מה דקשה דהא בירוש' תולה דין זה אם צריך במזוזה עיבוד לשמה בפלוגתא דהזמנה מילתא מדאמר דבזה תליא דין העושה כלי להדיוט אם מותר לעשותו לגבוה. ולשיטת הרמב"ם לא

פרק א' הלכה כ'

לציבור. והכי אמרינן בפ' אמר להם הממונה (יומא ל"ה ע"ב) רבי ישמעאל בן פאבי עשתה לו אמו כתונת של מאה מנה ולובשה ועבד בה עבודת יחיד ומוסרה לציבור וכתב רש"י ז"ל עבודת יחיד הוצאת כף ומחתה שאינה צריכה לציבור אלא לפי שמוטלת עליו לפנות את המקום לפיכך קורא לה עבודת יחיד. ובלבד שימסרנה לציבור דסו"ס מעבודת ציבור הוא כך נראה בעיני. ואני שמעתי עבודת יחיד מקרא פרשה דתנן התם קורא באצטלות לבן משלו וקשיא לי בגוה דלא תנן התם ובלבד שימסרנה לציבור עכ"ל. ולפי גרסת הספרים שלנו ל"ק מידי דאמרינן ומוסרה לציבור לא שהיה חייב למוסרה לציבור אלא טובת לבו. ומ"מ למדנו משם דאע"ג שלא עשאה אלא לשם יחיד, כיון שעשאה לשם קדש הרי הוא קדש לפי שיטת רש"י ז"ל. ובלבד שימסרנה לציבור. ולפי הגרסא שלנו קדש הוא. אבל אין משתמשין בה לעבודת ציבור עד שימסרנה לציבור⁵⁶:

וכלי גבוה כו'. כתב מהר"ד נ' זמרא ז"ל דקי"ל להזמנה לאו מילתא הוא⁵⁷ ומשנשתמש בהם גבוה

קמייתא ולכן פסק כהך ברייתא, ובפלוגתא דהזמנה מילתא לא תליא כיון שהם גופן קדושה.

ומה דפסק דהעושה כלי לגבוה עד שלא נשתמש בו גבוה מותר להשתמש בו הדיוט דזהו משום דפסק הזמנה לאו מילתא, אף דסובר דכלי שרת הויין גופן קדושה, ובגופה קדושה הזמנה מילתא דהא פסק בעגלה ערופה דירידתה לנחל איתן אוסרתה, אלא דבאמת כבר כתבנו דכלי שרת קודם שנשתמשו בהם הא אינם קדושים קדושת הגוף ויש להם פדיון, ולא עדיפי מהמנחות ונסכים עד שלא קדשו בכלי דיש להם פדיון, ורק דכתבנו בביאור דברי הירוש' משום דדין נשתמש בו גבוה הוא איסור מיוחד משום שימוש גבוה והוא מלבד דין קדושה שבו, וכיון שכן לא שייך דין זה לדין גופה קדושה אלא איסור בעלמא משום בזיון קדשים ובדין איסור ודאי קיי"ל הזמנה לאו מילתא.

אור הישר

אין עושין כל הכלים מתחילתן אלא לשם הקדש וכו'. עיין בס' עמק הלכה חלק או"ח סי' מ"ט.

אבנים וקורות שחצבן מתחילה לבית הכנסת אין בונין אותן להר הבית. עיין בס' זכר יצחק סי' ע"ז אות ג'.

ביאורי מהר"י קורקוס והרדב"ז

אין עושין כו'. כתב מוהר"י קורקוס ז"ל תוספתא דמנחות ספ"ט כלשון רבינו ז"ל וקצת הוזכר מזה בפ' ר' ישמעאל⁵⁴:

ומהר"ד נ' זמרא ז"ל כתב ואעפ"י שלא עשאן מתחילה לשם ציבור אלא לשם יחיד, כיון שעשאם לשם קדש⁵⁵ הרי הם קודש, ובלבד שימסרם

⁵⁴ ע"ז נ"ב ע"ב וע' במל"מ הט"ו מ"ש בזה.

⁵⁵ כ"כ הרמב"ם פ"ח מכהמ"ק ה"ז וכן כל כ"ש כו' שמסרן יחיד לציבור כו' ובלבד שימסרם לציבור

יעו"ש. ולא ביאר שצריך שיעשו אותם תחלה לקדש. וע' סוטה י"ד ע"ב אדם מביא מנחה מתוך ביתו בקלותות של כסף כו' אמר ר"פ אימא בכלים הראוין לכ"ש ופרש"י אם היו מקדישין יעו"ש ובפסחים ס"ו ע"א תוד"ה תוחב שכתבו בהא שהביאו סכניהם מביתם אף דבעינן כ"ש דמיירי שהקדישם השתא. יעו"ש. ומשמע דדי שיקדישם אחר הגמרן לכ"ש. ולא בעי עשייה בקדש. אמנם ברמב"ן פ"ק דסוכה בשם ירושלמי יומא פ"ג ה"ו כתב דבעינן עשייתן בקדושה לשמה. וכ"ה ברש"י זבחים ק"ח ע"א ד"ה שיעלה כו' שיבנה מזבח לשם כך יעו"ש כלשון הרמב"ם כאן אין עושין כו'.

⁵⁶ ע' מל"מ פ"ד משקלים ה"ו ובפ"ח מכהמ"ק ה"ז שתמה על הרמב"ם ותוס' דבגמ' משמע דלא מהני מסירה לציבור בשביל עבודת ציבור יעו"ש. ולפ"ד הרדב"ז כאן לפי גירסא שלנו מהני מסירה לציבור גם לעבודת ציבור.

⁵⁷ ומ"ש הרמב"ם אין עושין כל הכלים מתחילתן אלא לשם הקודש ואם נעשו מתחילתן להדיוט אין עושין

פרק א' הלכה כ'

הכנסת. ל"ק דגזרו בהר הבית משום מקדש, וא"ת הא דאמרינן לעיל דהזמנה לא מילתא הוא⁶¹, וי"ל דהזמנה לחוד שהכלי כבר הוא עשוי להדיוט. אלא שהוא מזמין אותו לגבוה בהא אמרינן דהזמנה לאו מילתא הוא, אבל אם תחילת עשיית הכלי, או שחצב אבנים לשם קדושה⁶² מיד חלה עליהם קדושה ואסור להוציאם לחולין, כנ"ל. ומצינו בית הכנסת נקרא מקדש (מגילה כ"ט ע"א) ומעלין בקדש ולא מורידין:

בן ידיד

אין עושים כל הכלים מתחילתן אלא לשם הקדש [ואם] נעשו וכו'. הקשה הרב פרשת דרכים ז"ל דף כ"ז ע"ד דמאחר דקי"ל הזמנה לאו מילתא היא למה יאסר לגבוה בהזמנתו להדיוט

אסורים להדיוט כלומר שהם כלי גבוה ונשתמש גבוה, אבל אם הי' של הדיוט אע"ג שנשתמש בהם לגבוה מותרים להדיוט. והיינו דאמרינן (סנהדרין מ"ח ע"א) גבי כיס של תפילין צר בי' ולא אזמניה, אזמני' ולא צר ביה, שרי למיצר ביה זוזי ודוקא שנשתמש בהם לגבוה דרך ארעי⁵⁸, אבל אם נשתמש בהם לגבוה דרך קבע אסור להדיוט. אע"ג שלא עשאה מתחילה אלא להדיוט⁵⁹. (קכ"ו) ואין סברה לחלק בין תשמש כלים דמקדש לקדושת תפילין כנ"ל:

אבנים וקורות כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל משמע דקדושת בית הכנסת גדולה מקדושת הר הבית⁶⁰. אע"ג דיש משתלחין מהר הבית ולא מבית

אותן לגבוה. לאו משום דהזמנה מילתא, רק משום דבעי עשייתן לשמה.

⁵⁸ כ"ה בפרש"י שם בסנהדרין ד"ה צר בי' דאקראי בעלמא הוא.

⁵⁹ אע"ג דעשיית כ"ש בעי לשמה כהרמב"ן וירושלמי הנ"ל, מ"מ י"ל דשימש בקביעות ג"כ מקדשן שיהי' אסורן אח"כ להדיוט ע' שבועות ט"ו ע"א אר"פ כו' תלאן הכתוב בשירות יעו"ש ובהגהות יד איתן על הרמב"ם כאן. ובמנ"ח מצוה צ"ה.

⁶⁰ כ"כ גם בקרית ספר. אמנם בכ"מ פי' להיפך דבהכ"נ כהדיוט גבי הר הבית יעו"ש ובשו"ת בית אפרים או"ח סי' ו' הקשה הא קי"ל בונין בחול ואח"כ מקדישין. ולהרדב"ז והק"ס א"ש. כן לפי דבריהם מבואר דעת הרמב"ם דקדושת בהכ"נ מדאורייתא הוא. וכ"ה דעת יראים סי' שכ"ד יעו"ש ובס' האשכול ח"א סי' כ"ד בנחל אשכול שם כתב ע"ד היראים שלא מצא לו חבר דבהכ"נ קדושתו מה"ת. וע' בר"ן פ"ג דמגילה דקדושתו מדרבנן יעו"ש ובפרמ"ג במשב"ז או"ח סי' קנ"ג ובריש סי' קנ"א בזה. וע' שו"ת מהרש"ם ח"א סי' י' וח"ה סי' א' הוכיח מסהמ"צ להרמב"ם מל"ת ס"ה דהוא מדאורייתא. יעו"ש ומד' הרדב"ז כאן מפורש דעת הרמב"ם כן. וע' בתועפת ראם ביראים החדש סי' ת"ט מביא משו"ת ר"ב ס"ו דהוא מה"ת יעו"ש והוא הי' תלמיד הרדב"ז. - ומ"ש הרדב"ז דקדושת בהכ"נ חמור מהר הבית, ומזה י"ל ראי' למ"ש בהגהות לקמן פ"ז ה"ד דדעת הרדב"ז כדעת המאירי יבמות ו' דמורא המקדש בהר הבית הוא רק מד"ס יעו"ש.

⁶¹ כן העיר גם בפר"ד דרוש י"ב ובמנ"ח מצוה מ' יעו"ש ה.

⁶² ע' סנהדרין מ"ח ע"ב תנאי היא דתניא כו' עור בהמה טהורה אע"פ שלא עיבדן לשמה רשב"ג אומר כו' עד שיעבדו לשמו ופרש"י דמ"ד דל"ב לשמה ס"ל הזמנה ל"מ ולא איכפת לן בה יעו"ש וברמב"ן פ"ק דסוכה. וא"כ לשיטתם ל"מ גם עשיית הכלי וחציבה לשם קדושה. וע"כ לומר דהרמב"ם מפרש כמ"ש התוס' בשם ר"ת דמ"ד הזמנה ל"מ ס"ל כרשב"ג דבעי עיבוד לשמה ולא סגי בהזמנה בעלמא. וה"ה כאן שעשה הכלי והחציבה לשם קדושה גם למ"ד הזמנה ל"מ חלה הקדושה. אכן בב"י או"ח סי' ל"ב ובש"ע שם סל"ז ובמג"א סקנ"א ובסי' מ"ב סק"ו ובמחה"ש שם כתבו דדעת הרמב"ם כפרש"י והרמב"ן. וע' בס' מפרשי הים בשו"ת שם באריכות בזה. - ויל"ע עוד למ"ש המג"א שם סק"י בשם ב"י דעיבוד לשם ס"ת מותר לתפילין ובלבוש כתב אע"ג דאסור לשנות מקדושה חמורה לקלה הכא שאני שאינו רק הזמנה ורק לחול אסור לשנותו. וא"כ כאן אף דעשייה וחציבה לקדושת בהכ"נ עדיף מהזמנה בעלמא, מ"מ ל"מ זה רק לאסור לשנותו לחול. אבל להר הבית אף דבכה"ג חמור קדושתו מ"מ מותר. וצ"ל דהרדב"ז סובר כדעת שו"ת עבוה"ג סי' ס"ה דבעיבוד לס"ת אסור לתפילין. דגם לקדושה קלה אסור להורידו וע' בשו"ת הגרע"א סי' ג'.

פרק א' הלכה כ'

הדיוט שנשתמש בהן הדיוט אסור למלך כלי המלך שנשתמש בהן הדיוט אינו דין שיהא המלך אסור להשתמש בהן יעו"ש א"כ אף אנן נמי נימא ומה כלי הדיוט שנשתמש בהן הדיוט אסורין לגבוה כלי גבוה שנשתמש בהן הדיוט אינו דין שיהו אסורין לגבוה ודין זה לא שמענו מעולם שכלי גבוה יהיו אסורין בשביל שמוש הדיוט אלו דבריו והניח צ"ע ויותר היה לו להקשות ממה שמענו וראינו בכלי המקדש שנשתמשו בהם בלשצר ואחשורוש ונעשו חולין כמו שאמר הכתוב ובאו בה פריצים וחללוה ודרשו רז"ל שנעשו חולין ואפ"ה כל אותם כלים חזרו למקדש שני כמבואר בדניאל ונחמיה. ולענ"ד נראה ליישב דכלי גבוה אף דיש אסור להדיוט להשתמש בהם אפ"ה אם נשתמש לא נאסרו משום דכתיב אשר ישרתו במ בקודש בשירות הם מתקדשין ואין קדושתן מסתלקת מהן לעולם כמ"ש רבינו בפ"א מהל' כלי המקדש יעו"ש וכיון שכן דגלי קרא דאין קדושתן מסתלקת מהם לעולם לא דרשינן ק"ו לפוסלן היפך קרא ודוקא במלך דרשינן ק"ו זה דאדם דן ק"ו מעצמו וליכא פסוק דסתר ליה ודוק.

בתי כהונה

אין עושין כל הכלים מתחלתן אלא לשם הקודש ואם נעשו מתחלתן להדיוט אין עושין אותן לגבוה וכלי גבוה עד שלא נשתמש בהן גבוה רשאי להשתמש בהן הדיוט ומשנשתמש בהן גבוה אסורין להדיוט אבנים וקורות שהצבן מתחלה לבית הכנסת אין בונין אותן להר הבית. ונראה דהא דאם נעשו מתחלתן להדיוט שאין עושין אותן לגבוה לאו מטעמא דהזמנה דהוי כאילו נשתמש בהן הדיוט דהא קי"ל הלכתא כרבא דהזמנה לאו מילתא היא אלא טעמא הוא משום שכל כלי מקדש טעונין לשמה כלומר שמתחלתן יהיו עשוין לשם הקדש ולא לשם הדיוט וכענין הזבחים שטעונין לשמן וכבר אמרו במכילתא בפרשת יתרו מזבחה אדמה תעשה לי מזבחה מיוחד לי

ועוד הקשה מההיא דתניא בפ' הקומץ דף כ"ב על העצים אשר על האש אשר על המזבחה ר' אלעזר בן שמוע אומר מה מזבחה שלא נשתמש בו הדיוט אף עצים ואש שלא נשתמש בהן הדיוט והכתיב ויאמר ארונה אל דוד יקח ויעל אדוני המלך הטוב בעיניו ראה הבקר לעולה והמוריגים וכלי הבקר לעצים בחדתי משמע שאין נאסר לגבוה אלא בשמוש הדיוט אבל בהזמנה להדיוט לא דאי לא תימא הכי מאי משני בחדתי הא ארונה הזמינם להדיוט ועשאם מוריגים וכלי הבקר וליכא למימר דשאני עצים דלא מתסרי אלא בשמוש ולא בהזמנה דהא מהיקש דמזבחה נפקא לן איסור גבי עצים ואין לחלק ביניהם דאין היקש למחצה ועוד הקשה מדברי ר' אלעזר בן שמוע דקאמר מה מזבחה שלא נשתמש בו הדיוט מוכח דלא מתסר גבי מזבחה כי אם בשמוש להדיוט דוקא לא בהזמנה והצריך עיון. ובעניוטי נ"ל דלק"מ דהרב קרית ספר ז"ל כתב דהא דאין עושים כל הכלים מתחילתן אלא לשם הקדש היינו משום שנאמר את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו דמשמע דעשית כל הכלים דומיא דמשכן דעשיתו להקדש מתחילתו כדמשמע ועשו לי מקדש תחלת עשיתו היה לשם הקדש אלו דבריו יעו"ש והשתא בכל מקום אמרינן הזמנה לאו מילתא היא וכלי הקדש שאני דגלי קרא שיהו נעשים לשם הקדש וילפינן נמי הא שאר דברים שאינם כלים כגון אש ועצים וכיוצא אם נעשו מתחלה להדיוט מותרים לגבוה וכי אשכחן קרא דכתיב על העצים אשר על האש אשר על המזבחה שהוקשו עצים ואש למזבחה על כרחך לומר דהיינו לאסור כשנשתמש בהם הדיוט דוקא דאי לאסור הזמנה להדיוט אי אפשר דהא דוקא בכלים קפיד קרא שיוזמנו לשם הקדש ולא להדיוט לא שאר מילי ולא שייך בזה לומר אין היקש למחצה דיש טעם לדבר כמבואר.

עוד הקשה הרב ז"ל שם דבירושלמי פ"ב דסנהדרין גבי ותהיינה צרורות עד יום מותן אמרו רבנן דקסרין אמרין אסורות ממש היו ומה כלי

פרק א' הלכה כ'

נמי משום דלא אפשר וגבי כלים בדיעבד מיהא חל עלייהו קדושה:

כלי גבוה עד שלא נשתמש בהם גבוה רשאי להשתמש בהם הדיוט משמע אפי' שנעשו מתחלה לשם הקדש ולגבי כלי שרת שיש בהם קדושה מצד עצמן ומקדשין את הראוי להם אפשר לומר שהזמנה כה"ג מילתא היא דמשמע דהוי כחלק מן המצוה וכדבעינן מימר קמן בס"ד מ"מ גבי כלי שרת אפקעתא דמלכא היא שתלה קדושתן בשרותן וכך אמרו ז"ל עבודתן מחנכתן ודרשו אשר ישרתו במ בקדש בשירות הן מתקדשין וכמ"ש הרב ז"ל בפ"א דהל' כלי מקדש וכבר כתבה כאן הר"ב קרית ספר:

אבנים וקורות שחצבם מתחלה וכו' נראה הטעם דהוי כהיא דכלים שנעשו מתחלתן להדיוט שפסלם השם ולפיכך אין בונים אותם להר הבית ונקט לבית הכנסת משום דלהדיוט כל כה"ג לאו מידי הוא שהרי עדיין לא בנה ביתו ולא הוי ככלי שנעשה להדיוט שנגמר תקונו אבל היותם לבית הכנסת בחציבה בעלמא חל עליהם השם ובית הכנסת לגבי מקדש ואפי' להר הבית הדיוט מקרי שהרי הר הבית אין נכנסין בו זבין וכו'.

ואם נפשך לומר שלגבי הר הבית וכיוצא בו לא פסל השם כמו גבי כלים הכא היינו טעמא דמפסלי משום דבר שנשתמש בו הדיוט לא ישתמש בו גבוה והזמנה דהכא מילתא היא וכשמוש דמיא שלא אמרו הזמנה לאו מילתא היא אלא בהזמנה דמשמשין אבל הזמנה דגוף הדבר עצמו מהנייא ומידי דהוי אעבוד קלף לשם ספר תורה או תפלין דאסור להשתמש בהן חול כמ"ש הרב הנימוקי יוסף בסוף פ' נגמר הדין עיי"ש ור"ל שהוא מגוף המצוה וה"נ אבני ביהכ"נ הם עצמן הביהכ"נ ואינן מחוסרים אלא חבור עדיפי מההיא דעבוד קלף והואיל ונתפסו בקדושת ביהכ"נ בהזמנה זו וקנאם השם דהשתא להדיוט אסירי אסירי נמי להר הבית

שלא תבנהו מתחלה לשום אחר עיי"ש וברור דלאו לאפוקי עבודה זרה קאמר אלא כלומר להדיוט ומשום דדריש לי לשמי ובדין היה שכל המקדש כולו היה צריך לבנותו מתחלה על דעת שהוא קדש כדמשמע קרא דועשו לי מקדש אלא משום שלא ניתנה תורה למלאכי השרת בונין בחול כלומר לאפוקי מן ההקדש או על דעת שהוא קדש אלא סתם וכדאיתא בסוף פ' ולד חטאת ופסקה הרב ז"ל בפ"ח דהל' מעילה עיי"ש. והוא הדבר אשר דבר הר"ב קרית ספר בנותן טעם לזה שאמרו שאין עושין כל הכלים מתחלתן אלא לשם הקדש עיי"ש אלא שמ"ש שם גבי משכן ומקדש שמתחלת עשייתן יהיה לשם הקדש לא יצדק אלא בדבר שאינו מתאחר ימים שאז בונים בקדש כדמוכח בגמ' שם ולפיכך גבי כלים שאין בהם טענה דלא ניתנה תורה למלאכי השרת אין עושין אותן מתחלתן אלא לשם הקדש ואם נעשו מתחלתן להדיוט נפסלו לגבוה וכענין מה שאמרו גבי זבחים שנזבחו שלא לשמן שלא עלו לבעלים לשם חובה ויש מהם ג"כ שנפסלו ואי נמי כענין גט דדרשינן וכתב לה לשמה ואם שינה פסול ומסורת היא בידם ז"ל ומסתמיך אקרא ומהיות שרש בידנו שלא ניתנה תורה למלאכי השרת הקלו במקום שהקלו ואין דנין אפשר מאי אפשר.

ומסתפק אני אם התיך את הכלי שנעשה להדיוט ועשאו מחדש לגבוה אי כשר כי מ"ש מתחלתן וכן מ"ש ואם נעשו וכו' אין עושין אותן לגבוה ולא אמרינן נפסלו לגבוה משמע שכל שנעשה מתחלה להדיוט אינו חוזר ונראה לגבוה ויש צד לומר דלאו דוקא. ועוד אני מסתפק אם עשאו סתם מהו מי אמרינן דהוי כשלא לשמן כיון דסתמייהו לאו להכי קיימי כהיא דזבחים והתוספתא ודברי הרב מתפרשים דרך נעשה או דילמא הבו דלא נוסף עלה ובדיעבד אם נשתמש בהם קדש קדשים ותוספתא סיפא דוקא ורישא לכתחלה ולזה הסברא נוטה דהבו דלא נוסף עלה וגבי מקדש לכתחלה

פרק א' הלכה כ'

שלא נשתמש בו הדיוט משום דמה ענין הדיוט אצל המזבח לבנות לו מזבח כעין פנים ותנא הכי קאמר מה מזבח שלא נשתמש בו הדיוט כלומר שאין למזבח ענין בהדיוט ואורחא דמילתא הכי הוא כי מי האישי אשר אלה לו ולישנא נמי הכי מוכח דלא קאמר מה מזבח אם נשתמש בו הדיוט אסור וכו' אלא משמע כדאמרן שהוא מצד המציאות עצמו ותו דאי לא תימא הכי נמצא תלי תניא בדלא תניא הוא דמנא ידעינן והיכן כתיבא דמזבח בעינן שלא נשתמש בהן הדיוט אלא משמע כדאמרן דהדבר כך הוא מעצמו ותו אי אתינן עלה מההיא דרשא דמכילתא דכתבינן לעיל קשיא מאי איריאי תשמיש אפי' בלא תשמיש נמי כל שנעשה מתחלה לשם הדיוט פסול לגבוה אלא משמע כדאמרן שלא בא מחמת טענת הדין אלא מצד המציאות מצד עצמו. ובהכי ניחא מה שקשה לכאורה דאמאי לא נקיש ונאמר מה מזבח כל שנעשה מתחלה לשם הדיוט אע"ג שלא נשתמש בו אסור לגבוה אף עצים כן וכי תימא דאי הכי קשיא ההיא דמוריגים א"כ דל מהכא עיקר היקש זה אבל במ"ש ניחא דהואיל דהא דכלי שנעשה מתחלה לשם הדיוט פסול לגבוה אינו מפורש בכתוב אלא נראה שמסורת היא ויש לה סמך בכתוב והואיל ואין איסור זה מפורש בכתוב היאך נקיש ונאמר מה מזבח וכו' דהוי תלי תניא בדלא תניא אבל מה שנקיש הוא מצד המציאות כדכתיבנא ולא מחמת דין.

ונראה דהיינו טעמא דת"ק דלא דריש ההקש אלא לענין משל ציבור משום שהוא הקש מחמת הדין ולא יחוייב מזה להקיש ג"כ מחמת המציאות ור' אלעזר דמקיש מחמת המציאות מודה בהקש הדין דמשל ציבור וזה נראה דעת הרב ז"ל שפסק להא דעצים משל ציבור בסוף פ"ה דהל' איסורי מזבח ושם בפ"ו הל' ב' כתב דעצי סתירה פסולים לעולם לא יביאו אלא חדשים והא כר"א הוייא דבעי חדתי וכן כתב הר"ב לח"מ שם ונתן הרב שם טעם דפסק כר"א משום דתוספתא דאמרה עצי סתירה פסולים משמע דחדתי בעינן ולדידי לא על התוספתא בלבד

משום דבר שנשתמש בו הדיוט לא ישתמש בו גבוה וצ"ל שחציבה זו היינו שעשה בהן מעשה ותקון דהוייא הזמנה כעין ההיא דעבוד ואע"ג דאמרינן בפ' בני העיר דף כ"ו דבלבני חדתי אפי' למ"ד הזמנה מילתא היא הכא לא דכטווי לאריג דמי וכן אמרו בפ' נגמר הדין גבי חוצב אבנים לקבר אביו עיי"ש היינו לומר שתחלת עשייתן היה לחול וכקונה טווי אבל אי תחלת עשייתן לשם ביהכ"נ אפשר דהזמנה בזה מילתא היא ודלא כדעת הרמב"ן שהביא מרן בב"י או"ח סי' קנ"ג דסבר דביהכ"נ תשמיש מצוה הוא ובלא"ה עיי"ש שנראה דהרמב"ם לא ס"ל הכי ועיין בכ"מ פי"א דהל' תפלה הל' ט"ו ועיין במגיני ארץ סי' קנ"ג והדברים ארוכים ורואה אני מן המבוכה בזה ואם דעת הרב ז"ל בהא דאבנים שחצבן וכו' משום הזמנה עכ"ל כדאמרן דאי לא תימא הכי הא בההיא דלבני אסיקנא דלכו"ע לאו מילתא היא וההיא דפ' נגמר הדין ודוק. ומ"מ הראשון נ"ל יותר עיקר והר הבית דומיא דמקדש ואי נמי הר הבית דנקט היינו עזרות וכיוצא דדינן כמקדש שפסולן השם וכענין הכלים וככל מ"ש ודוק.

ובפ' הקומץ דף כ"ב ע"א גרסינן תניא יכול האומר הרי עלי עולה יביא עצים מתוך ביתו כדרך שמביא נסכים מתוך ביתו ת"ל על העצים אשר על האש אשר על המזבח מה מזבח משל ציבור אף עצים ואש משל ציבור דברי ר' אלעזר בר ר' שמעון ר' אלעזר בן שמוע אומר מה מזבח שלא נשתמש בו הדיוט אף עצים ואש שלא נשתמש בהן הדיוט מאי בינייהו וכו' ועתיקי לא והכתיב וכו' והמוריגים וכו' ה"נ בחדתי ע"כ. והיא גופה דמזבח אי הכונה היא מדין איסור הלכה פסוקה היא והוא מ"ש הרב ז"ל בפרקין הל' י"ד וז"ל ומהיכן היו מביאים אבני מזבח וכו' עד שמגיעין למקום הניכר שאינו מקום עבודה ובנין וכו' עיי"ש וטעמא דשאינו מקום עבודה הוא משום חשש תשמיש הדיוט שחשש הנפת ברזל שייכא בבנין ואפי' תימא דכולה חד טעמא אין צורך להביא הרב ז"ל הא דמזבח דבעינן

פרק א' הלכה כ'

כמפרש אם לא שנאמר דההיא משום הזמנה נמי ומעשה בגוף האבן אבל אינו נכון וכמ"ש לעיל.

וכל האמור בזה אף שיש בו מן הדוחק ניתן ליאמר כדי שלא נאמר דהך מתניתא פליגא אתוספתא דאמרן שכלי מקדש שנעשו לשם הדיוט פסולים לגבוה אפילו בלא תשמיש ואי נמי ברייתא דמכילתא דגבי הזבחה דאייתנין לעיל והוכחה דמקדש כדכתיבנא לעיל מן כל ואפשר שעל כל זה סמך הרב ז"ל בפסקיו ודוק. וממה שצריך לעמוד בכל הנ"ל הוא דנראה דבדבר שהוא קדוש מצד עצמו הזמנה מילתא היא ובמקום כיוצא לזה מצינו להרשב"א ז"ל במס' סוכה שנדפס מחדש שכתב בפ"ק דף ס"א ע"ד וז"ל דבדבר שהוא גופו קדוש לכו"ע הזמנה מילתא היא דגמרינן מעגלה ערופה וכל היכא דהזמנה מילתא היא בעינן לשמה באותה הזמנה וכו' עכ"ל עיי"ש בדבריו ודוק:

הר המוריה

לשם הקודש וכו'. כן הוא הלשון בתוספתא דמגילה פ"ב כמו שהובא במרן וע"ע בתוספתא פ"ט דמנחות ומשמע מכאן דאפ"ל לא נשתמש בהן ההדיוט עדיין רק כל שנעשה לשם הדיוט אסור לגבוה אמנם בזבחים קט"ז ב' ומנחות כ"ב א' משמע דכל שלא נשתמש בהן ההדיוט והרי הן חדשים מותרים לגבוה וכבר העירוני מזה בח"ל למגילה פ"ד יעו"ש ועי' בירושלמי יומא פ"ג ה"ו וז"ל דתני העושה כלי להדיוט עד שלא נשתמש בו הדיוט מותר להשתמש בו לגבוה משנשתמש בו הדיוט אסור להשתמש בו גבוה והא תני העושה כלי לגבוה אל ישתמש בו הדיוט יעו"ש היטיב. ויש לעיין לפ"ז כיון דפסק רבינו בכלי גבוה דדווקא נשתמש בו גבוה אסור להשתמש בו הדיוט אבל אי לא נשתמש בו גבוה מותר להשתמש בו הדיוט דבהזמנה גרידא לא מיתסר א"כ ה"ה להיפך באם לא נשתמש בו הדיוט יהא מותר להשתמש בו גבוה. והנה על קושיא הראשונה מה שהקשיתי

סמך הרב ז"ל אלא עלה דההיא דפ' פרת חטאת דף קט"ז דאית ליה לרבא הא דר"א בן שמוע וכמותו הורה הלכה למעשה עיי"ש וזהו שכתב הרב ז"ל לא יביאו אלא חדשים דהיינו חדתי דאמרינן בש"ס ושפיר ונהי דדינא הוא דמזבחה שנשתמש בו הדיוט פסול לגבוה ואפ"ל אבן מאבניו דלא גרע מאבן שחצבה לבית הכנסת דכתב הרב אבל הואיל ואין איסורין הללו מפורשים בתורה אין לנו להקיש כמדבר על הידוע במה שאינו ידוע אלא נקיש מחמת המציאות ונוכל להעמיד היקש זה וההיא דארונה בכה"ג ודוק.

ואם נאמר דמזבחה הואיל ויש בו שהוי בעשייתו הרי הוא כענין ביהמ"ק שאמרו בונים אותו בחול וכן מטין דברי הרב ז"ל שכתב בונים הכל מן החול באופן שנאמר שלא בא מזבחה לכלל שאר כלים שאמרו שמתחלה צריך לעשותן לשם הקדש א"כ אין הסברא מחייבת לומר שלגבי עצים נמי אם עשאן לשם הדיוט פסולים דהבו דלא נוסף עליה דמזבחה גופיה שהוא קדוש מחמת עצמו ומקדש את הראוי לו אפ"ה מתחלה אין צריך לבנותו לשם הקדש מעתה חות דרגא גבי עצים שאינן אלא מכשירי קרבן שלא יפסלם השם אבל בתשמיש מיהא הנה נכון שיהיו נאסרין ומוקמינן להיקש לענין תשמיש ואולם עיקר ההיקש למזבחה לא מחמת הדין אלא מחמת המציאות דהשתא אין לומר אין היקש למחצה ובכה"ג יכולין אנו להעמיד ההיקש עם ההיא דארונה. ואם נאמר דסתם הוי כמפרש להדיוט כמו שצדדתי בזה לעילא מן כל א"כ מזבחה לא בא לכלל כלים הללו לענין זה והרי הוא כשאר מקדש מטעמא דלא נתנה תורה למלאכי השרת וכיון שכן אינו נפסל בשם הדיוט אלא בתשמיש והשתא מצינן לפרושי ההיקש שאמר ר' אלעזר שהוא מחמת הדין מיהו יותר נ"ל עיקר מ"ש ומה גם דאי הכי אבנים שחצבן לשם ביהמ"כ נ"אמאי נפסלו להר הבית והלא הר הבית גופיה אי בנה לשם הדיוט חוזר ונראה דהא אמרן דסתם הוי

פרק א' הלכה כ'

מילתא היא ולכן בעינן שיעשה מתחלה לשם הקדש אבל אם מתחלה נעשה להדיוט אסור לגבוה.

אבל מש"כ רבינו דכלי גבוה וכו' כ"מ לשון הש"ס דע"ז נ"ב ב' דדווקא בשנשתמש בו גבוה אסור להדיוט יעו"ש אבל יש לעיין דהא לענין גוף הקדושה הזמנה מילתא וכל שזימנו להקדש ה"ז אסור להדיוט. לכן נ"ל להיפך דלעולם לגוף הקדושה נמי לא מילתא היא וכדאיתא במנחות ל"ד ב' יעו"ש היטיב לכן בכלי קדש דווקא שנשתמש בו גבוה אסור להדיוט והו"ל ככיס של תפילין דאזמניה ולא צר ביה דשרי והא דנעשה לחול אסור להשתמש בו גבוה לאו משום דהזמנה מילתא רק משום דבעינן עיבוד לשמו כמו בעיבוד עורות סת"ם דפסקינן דבעינן עיבוד לשמן ובהכי ניחא נמי מאי דאיתא בסנהדרין שם מ"ח א' כפה שהיתה טמאה מדרס נותנתו לספר טהור מן המדרס די"ל דהתם לא בעינן עבוד לשמן ועי' באו"ח סי' קמ"ז במג"א ס"ק ה' ובמג"א סי' קנ"ג יעו"ש ובהכי יש ליישב קצת מהא דזבחים קע"ז ב' ומנחות שם מהא דמשני התם בחדתי די"ל התם לא שייך זה דבעינן עשיה לשמה ובשלמא אם היה משמש לאותו דבר שנעשה בתחלה לזה בעינן דיהיו נעשין לשמן אבל בלא"ה דהיינו שלוקחן לצורך ד"א למה שנעשו מתחלתן לא ושרי. והנה הרבה יש להאריך בזה והיא שיטה גדולה וארוכה בהא דהזמנה מילתא היא לכן משכתי ידי מזה כאן ואי"ה במקו"א יבואר.

וכלי גבוה וכו'. כתב ע"ז מרן וז"ל שם (בתוספתא) גבי העושה מטפחת ותיבה לספר עכ"ל וכתב ע"ז ההג"ה וז"ל הרב בעל כ"מ הביא למוצא דין זה ממש"כ בתוספתא גבי העושה תיבה במחילת כת"ר לא דק שהרי דברי רבינו הם לשון התוספתא ממש בסוף אותו פרק עד כאן לשונו והנה אעתיק לפניך לשון התוספתא וז"ל העושה תיבה ומטפחת לספר עד שלא נשתמש בהן גבוה רשאי להשתמש בהן הדיוט ומשנשתמש בהן גבוה

מזבחים ומנחות יש ליישב כי תלוי במאי דאיתא סנהדרין מ"ח ב' דמסקינן תנאי היא דתניא ציפן זהב וכו' יעו"ש היטיב וכתב רש"י ז"ל דמאן דס"ל הזמנה לאו מילתא היא ס"ל דלא בעי עיבוד לשמה ומאן דס"ל הזמנה מילתא היא בעי עיבוד לשמה וה"נ אם מתחלה נעשה לשם הדיוט ולא לשם הקדש למאן דס"ל דהזמנה מילתא היא פסול ולמאן דס"ל הזמנה לאו מילתא היא כשר ולא איכפת לן מה שהוזמן (שלא) לשם הדיוט כ"ז שלא נשתמש בו יעו"ש היטיב.

ובזה יתיישב קצת מה דאיתא בזבחים קט"ז ב' דאביי הוכיח דבבמה שרי אפי' נשתמש בו להדיוט ורבא משני בחדתי יעו"ש היטיב ולכאורה קשה וכי לא עלה ע"ד אביי לשנויי דהך אלא ודאי דאביי ס"ל בסנהדרין שם דהזמנה מילתא א"כ לא יכול לשנויי דמיירי בחדתי דבעינן שנעשה מתחלה לשם הקדש לכן הוכיח מכאן דבבמה כשר בכל גווני אבל לרבא דס"ל דהזמנה לאו מילתא והא לא איכפת לן מה שנעשה מתחלה לשם הדיוט לכן מכשר בחדתי והנה אנן פסקינן דבגוף קדושה הזמנה מילתא היא עי' באו"ח סי' מ"ב סעי' ג' בהג"ה ורבא ס"ל ע"כ דגם הזמנה לגוף הקדושה לאו מילתא היא כמש"כ התוס' בסנהדרין מ"ז ב' ד"ה מ"ט וכו' (ויש לעיין אמאי לא הוכיחו בהדיא מהא דאית ליה לרבא בכריתות כ"ד ב' דעגלה ערופה אינה נאסרת רק לאחר עריפתה יעו"ש אמנם לפי הגהת הב"ח בכריתות דהגיה שם רבה אתי שפיר יעו"ש. שוב מצאתי בחי' ר"ע איגר סי' נ' שהקשה זאת על התוס' ובהשמטות הביא שגם זקנו בעל משנת דר"ע הרגיש בזה יעו"ש ועי' בכורות ט' ב' ברש"י ד"ה ושור הנסקל וכו' וצע"ק ובפרט לפי הגהת הב"ח שם רבה וצ"ל כמש"כ רש"י שם בד"ה פטר חמור וכו' א"נ אפי' ערפו וכו' יעו"ש) לכן תירץ בחדתי אבל לדידן אף בחדתי אסור ורבינו פסק בפ"י מהל' רוצח ה"ו דעגלה ערופה מחיים נאסרת יעו"ש היטיב אלמא ס"ל דהזמנה לגוף הקדושה

פרק א' הלכה כ'

מתחלה לביהכנ"ס דילמא מיירי שחצבן מתחלה להדיוט יעו"ש מש"כ בזה. ולפענ"ד נראה שרבינו למד זה דדבר של מצוה לגבי בנין ביהמ"ק מיקרי הדיוט מהך ירושלמי דפ"ג דיומא שכתבתי למעלה ד"ה וכלי גבוה דאיתא שם א"ר יוסה הוינין סברין מימר מה פליגין להדיוט אבל לגבוה לא יעו"ש ובקרבן העדה שפ"ל דמזוזה לגבי ביהמ"ק הדיוט קרי ליה (ואף שפירושו אינו מוכרח לפענ"ד) וה"נ ביהכ"נ לגבי הר הבית הדיוט מיקרי. אמנם לפי מש"כ בס"ק נ"ה דבנין הר הבית צריך לשמו וכשם שאם עיבד העור לשם מזוזה פסול מלכתוב תפילין וכן אם עבדו לשם תפילין פסול לכתוב עליו ס"ת כדאיתא ביו"ד סי' רע"א יעו"ש בש"ך ה"נ לגבי אם עשאן מתחלה לשם ביהכ"נ פסול מלבנות ממנו הר הבית. וממש"כ התוס' בסוכה מ"ט א' ד"ה שכל מזבח וכו' שמותר לבנות מזבח מאבנים שחצבן עד שלא הקדישן משמע דלא בעינן לשמן אבל י"ל דגם הפוסקים מודו דמ"מ אף שלא הקדישן עדיין מ"מ בעינן שתהא החציבה לשם הקדש (וא"כ אזדא ליה מה שכתבתי לעיל הלכה ט"ו לתרץ על התוס' מההוא הירושלמי דמהירושלמי אינו מוכרח שיקדיש מתחלה והבן. ובלא"ה לא יתכן דאם נימא דבעינן שיקדיש תחלה קודם תיקון האבנים א"כ הדרא קושיא לדוכתא ממה עשו המזבח וכבר כתבתי שהתוס' בעצמם לא מסקי כן והבן):

ויקח אברהם

אין עושין כל הכלים מתחילתן אלא לשם הקדש וכו'. נ"ב מים קדושים בדרשות ד"ה ע"א.

יד איתן

וכלי גבוה עד שלא נשתמש בהן גבוה רשאי להשתמש בהן הדיוט. וכתב הכס"מ שיצא זה לרבינו מדאיתא במגילה גבי העושה תיבה ומטפחת לספר דלא מתסרי להדיוט בהזמנה קודם שנשתמש בהן לספר. וקשה הא ההיא דהכא לא דמי לדהתם

אין רשאי לישתמש בהן הדיוט וכלים שנשתמש גבוה אל ישתמש בהן הדיוט עכ"ל (ובתוספתות החדשות היא בה"ח ואח"כ בה"י איתא וז"ל) כלי גבוה עד שלא נשתמש בהן גבוה רשאי לישתמש בהן הדיוט משנשתמש בהן גבוה אין רשאי להשתמש בהן הדיוט וכלים מתחלתן להדיוט אין עושין אותן לגבוה אבנים וקורות שחצבן מתחלה להדיוט אין בונין אותן בהר הבית אבני היכל ועזרות שנפגמו אין להם פדיון וטעונים גניזה עכ"ל והנה לפי"ז גם מרן צדק בזה במש"כ גבי תיבה ומטפחת לספר. וצ"ע באמת על התוספתא למה כפלה זה פעמיים. אמנם בשנעיין בשינוי הלשון דמתחלה קאמר וכלים שנשתמש גבוה ולא קאמר וכלי גבוה כמו דקאמר בסיפא ועוד אמאי לא סיים ברישא דאם לא נשתמש בהם גבוה שרי להדיוט כמו דסיים בסיפא. ולכן נ"ל דברישא לא מיירי מכלי ביהמ"ק רק מתשמישי קדושה ובהם לא בעי עשייתן לשמן וכמש"כ למעלה והנה מתחלה קמ"ל רבותא דתיבה ומטפחות הספרים שנעשו מתחלתן לשם כך מ"מ הזמנה לאו מילתא היא וכל שלא נשתמש בהם גבוה שרי להדיוט ואח"כ קמ"ל רבותא דאף שלא נעשו מתחלה לשם כך רק מתחלה נעשו לשם הדיוט כל שאזמניה אח"כ וצר ביה אסור להשתמש בו הדיוט ולכן כללו עם דין התיבה והמטפחת. ואח"כ בה"י מיירי בכלי ביהמ"ק דבהן בעינן עשייה לשמן וכנ"ל לכן קאמר כלי גבוה ר"ל שנעשו מתחלה לשם כך מ"מ הזמנה לאו מילתא היא וכל שלא נשתמש בהן גבוה רשאי להשתמש בהן הדיוט וזהו דין דרבינו ממש וזה שדקדק רבינו וכתב כלי גבוה וכו' וצדקו דברי ההג"ה (והא דבעינן הכא עשייה לשמה י"ל מדכתיב ועשו לי מקדש ועיי"ש רש"י על ויקחו לי תרומה ועל ועשו לי מקדש יעו"ש (ועי' בסוכה ט' א' ובמאור ובמלחמות שם ועי' בחי' הר"ן בסנהדרין מ"ח ב' שם יעו"ש).

אבנים וקורות וכו'. כבר כתבתי לפניך לשון התוספתא. ותמה מרן מניין למד דמיירי שחצבן

פרק א' הלכה כ'

ותהיינה צרורות וכו' ר' יודה בר פזי בשם ר' יוחנן דלכוף את יצרו לא החזירים דוד לפלגשיו ולרבנן דקסרין מדינא אסורים לדוד המלך ע"ה מפני שנשתמש בהם הדיוט וקו"ח מכלי הדיוט שנשתמש בהם הדיוט שאסור למלך. וא"כ לפ"ז יש לנו קו"ח לכלי הקדש שנשתמש בהם הדיוט שאסור להקדש וזה לא שמענו ולא ראינו. ועוד הקשה בתוס' (גיטין ו') זבוב מצא וכו' שכתבו בהא דלא החזירה בעלה מפני שאין דרכם להחזיר וראיה מפסוק ותהיינה צרורות והלא מהירושלמי מוכח דמותרין בין לר"י דלכוף את יצרו ובין לרבנן דדוקא במקום מלך:

והנראה לענ"ד ליישב כל זה ע"פ מ"ש מעשה אברהם ועוד פסק להלכה דבנין בהמ"ק ובהכ"נ בעי לשמה כמ"ש ועשו לי מקדש לי לשמי ומשו"ה אסור לבנות ע"י עכו"ם דאדעתא דנפשיה קעביד ואתי שפיר הא דנאסר לגבוה בנעשה לשם הדיוט מטעם דבעינן לשמה. והא דמנחות בעצים דמשני בחדתי. י"ל עפ"מ"ש התוס' תמורה (ד' ב') ד"ה רבא לענין צורם אוזן בכור דלא תקשי מהא דקיי"ל אי עביד לא מהני משום דאף דנצטרם ממילא ג"כ מותר ומה לנו אם לא אהני מעשיו וה"נ מצינו ביו"ד סי' צ"ד ס"ג לענין בשר בחלב דהכלי שנאסר מבב"ח מותר להחם מים בתוכה לחוף הראש כמ"ש הט"ז בשם התורת חיים והכא בהכלים דארונה מוריגים וכלי בקר הואיל ובקען להסקה אין לזה שום תועלת במה שנעשו תחלה כלים להדיוט דדוקא לענין להשתמש בהכלים דאהני מעשי הכלים שעשאן מתחלה להדיוט משא"כ בעצי הסקה דאין לנו במעשה הכלים כלום וכן אתי שפיר בהא דכלי קודש שנשתמש בהם להדיוט לא נאסר לגבוה מטעם קו"ח דנעשה מתחלה לשם הדיוט דשם רק מטעם דבעינן לשמה משא"כ בכלי מלך שפיר ילפינן קו"ח דנשתמש להדיוט אסור למלך מטעם כבוד מלכים ולא מטעם לשמה:

שאינו אלא תשמיש של קדושה ובזה קיי"ל הזמנה לאו מילתא, אבל הא דהכא גבי כלי גבוה הוה קדושת הגוף וכמ"ש רבינו בהל' מעילה ובכה"ג היכא שהזמנה היא לגוף הקדושה אפשר דמילתא היא ונאסר להדיוט וכמ"ש הר"ן בסנהדרין והובא באו"ח סימן מ"ב. (ומ"ש המגיה דכדברי רבינו איתא בתוספתא דמגילה ותמה על הכס"מ שלא הביאה. ואני אומר שאין ראיה מהתוספתא שהרי לאו דכ"ע היא דהא בירושלמי דיומא מיייתי פלוגתא בזה. וא"כ גם דברי הפר"ח בספרו מים חיים אינם מחוורין שכתב ע"ד רבינו דהכי איתא בירושלמי דיומא כאילו הוא מוסכם שם וזה אינו וכמו שכתבתי). אלא נראה שיצא זה לרבינו מדאמרינן בשבועות (דף ט"ו) בכלי שרת עבודתן מחנכתן למקדש ויליף לה מדכתיב אשר ישרתו במ בקדש במה נתקדשו בשירות. וא"כ ש"מ דעד שלא נשתמש בהן גבוה לא נתקדשו ומש"ה ראוי להשתמש בהן הדיוט. והכי איתא נמי בהדיא בתוספתא דמנחות ע"ש:

ישמח ישראל

אין עושים כל הכלים מתחלתן אלא לשם הקדש ואם נעשו מתחלתן לשם הדיוט אין עושין אותן לגבוה וכלי גבוה עד שלא נשתמש בהם לגבוה רשאי להשתמש בהם הדיוט ומשנשתמש בהם לגבוה אסור להדיוט. אבנים וקורות שחצבן מתחלה לבהכ"נ אין בונין בהר הבית. ובתוספתא דמגילה פ"ב איתא בלשון שחצבן להדיוט ועי' כ"מ שם ואפשר דתליא במחלוקת הראשונים אם קדושת בהכ"נ דאורייתא או דרבנן. והקשה בפרשת דרכים על הרמב"ם מהא דקיי"ל להלכה הזמנה לאו מילתא היא ולמה יאסר לגבוה בנעשו להדיוט. ועוד הקשה מגמ' (מנחות כ"ב) דיליף מפסוק אשר על המזבח דעצים ג"כ דוקא שלא נשתמש בהם הדיוט ופריך ממוריגים וכלי בקר דארונה היבوسی ומשני בחדתי ולהרמב"ם מה מהני. ועוד הקשה להירושלמי פ"ב דסנהדרין בפסוק

פרק א' הלכה כ'

בגמ' (מכות י"ט) ובתוס' (זבחים ס') אף למ"ד קדשה לעתיד לבא והא דכתב הרמב"ם פ"ו מהל' בית הבחירה גם מעשר שני היינו משום דנקט לשון המשנה וברייתא כצורתה וכמ"ש (מגילה ט') אבל באמת להלכה מעשר שני אין אוכלין בירושלים בזה"ז וירקבו:

ואתי שפיר דבונין ע"י עכו"ם ע"פ מ"ש תוס' (זבחים ג', ע"ז כ"ו, גיטין כ"ב) דעכו"ם סתמא עושה וכמ"ש במילה ימול ארמאי אף דגם מילה בעי לשמה ועל כרחק משום דמילה צערא לינוקא סתמא לשמה קאי וכן בקדשים משא"כ בגט עיי"ש וכמ"ש בענין סוכה וארבע מינין דמשום טרדא דמצוה וחסרון כיס אמרינן סתמא לשמה וה"נ די"ל גם בבנין בהכ"נ ועוד דמקדש ד' כבר נבנה מנדבת הלב שפיר אמרינן דהבנין בפועל ומעשה סתמא לשמה:

ובזה אתי שפיר קושית אחרונים שהקשו מגמ' (גיטין מ"ב) עבדי שהיה כבר ולמה דרשו ז"ל מפסוק והשימותי את מקדשיכם דבקדושתו עומד אף לאחר שנחרב כמ"ש (מגילה כ"ט) בהכ"נ שחרב וכו' ונאמר ג"כ מקדשיכם שהיה כבר דשם היה לו קנין הגוף בהעבד משא"כ כאן מדכתיב בלשון מקדשיכם ולא בלשון מקדשי כמ"ש מקדשי תראו ועשו לי מקדש ועל כרחק דמקדשי לא בטלה רק מקדשיכם ר"ל הנעשה בפועל וכמ"ש לעיל ולכן אסור להשתמש בה תשמיש בזוי אף בחורבנה ועוד אתי שפיר קושית הטורי אבן (מגילה שם כ"ט מיבמות ו') דיליף מקדש משבת דלעולם אסור והכא יליף מהא דוהשימותי וכו' דברמב"ם פ"ו שם מבואר היטב הא דיליף משבת היינו לענין מורא מקדש וכבודו כמו שהיה בבנינו ואין שום חילוק וזה לא מוכח מפסוק והשימותי וכו' דעכ"פ בטל מקדשינו והו"א דקל קדושת המקדש מבקודם דבעינן לעולם שתי קדושות קמ"ל הילפותא משבת דלעולם אסור כמו בבנינו. ואתי שפיר מדרש ורש"י ז"ל ויברך אותם משה מה ברכה ברכם

אמנם יקשה דלמה נוהגין לבנות בנין בהכ"נ ובהמ"ד ע"י עכו"ם לפמ"ש דבעינן לשמה. נקדים בזה מחלוקת הרמב"ם והראב"ד פ"ו מהל' בית הבחירה לענין קדושת המקדש אי בטלה דלהרמב"ם קדושת המקדש וירושלים לא בטלה דשכינה לא בטלה וז"ל הרמב"ם שם הט"ו לפיכך מקריבין אע"פ שאין בית ואוכלין קדשי קדשים בכל העזרה אע"פ שהיא חריבה ואינה מוקפת מחיצה ואוכלים קדשים קלים ומעשר שני בכל ירושלים אע"פ שאין חומה שקדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא ושם הט"ז וז"ל ולמה אני אומר בקדושת מקדש וירושלים וכו' ובשאר א"י לשביעית ומעשרות לא קדשה לעת"ל לפי שקדושת המקדש וכו' והרי הוא אומר והשימותי וכו' ואמרו ז"ל אע"פ ששוממין בקדושתן וכו' עכ"ל. והקשה הראב"ד מפ"א דמעשר שני לקח כו' במזיד יעלה ויאכל ואם אין מקדש ירקבו ומגמ' (ב"מ נ"ו) דנפול מחיצות וכן הניח בכ"מ בצ"ע מהא והרמב"ם בעצמו פסק כן פ"ז מהל' מעשר שני. והנראה לענ"ד בזה עפמ"ש בס' ישמח משה בענין נדבות המשכן שהוצרך לקבל מכל אחד נדבתו דהלא היה כסף וזהב ואבנים טובות לכל אחד מישראל די והותר כמ"ש דעם המן ירד להם אבנים טובות כמ"ש בתרגום יונתן והנשיאים הביאו ר"ל ענני כבוד אך י"ל מפני שנתמשכן בעוה"ר ושפך חמתו יתברך עליהם ולטובתנו שלא נאבד ח"ו ולא יהיה כליון לנו ח"ו ונדבות ישראל הוצרך להיות הן בפועל הן במחשבה טהורה וז"ש אשר ידבנו לבו וכו' תרומתי וזאת התרומה וכו' ושתי קדושות הן. א) מקדש ד' מהמחשבות טהורות בנדבת הלב. ב) מקדש ישראל מהמעשה בפועל וכשנחרב ונתמשכן בעונינו וגלה יקרינו מ"מ מקדש ד' לא בטלה ואתי שפיר פסק הרמב"ם דשכינה לא בטלה וקדשה לעתיד לבוא ומקריבין אע"פ שאין בית והא דפסק הרמב"ם פ"א מהל' מעשר שני דאין אוכלין מעשר שני אלא בפני הבית היינו מטעם גזירת הכתוב דאתקש לבכור כמ"ש

פרק א' הלכה כ'

ואבנים וקורות להדיוט אין עושין אותם לגבוה ופירשו כלים לחוד ואבנים וקורות אח"כ בדין בפני עצמו לחוד ש"מ דכוונת התוספתא דאבנים וקורות נשתנו מכלים דבכלים כוונת התוספתא להדיוט ממש אבל מבית הכנסת לגבוה עושין ובאבנים וקורות גם מבית הכנסת לגבוה לא ולהכי תני תוספתא אבנים וקורות בדין בפני עצמו לומר לך דאבנים וקורות חמורין מכלים דאפי' מביהכ"נ לגבוה לא ומשו"ה פוסק הרמב"ם כן.

והטעם נראה בס"ד טעם לשבח דמשו"ה נשתנה דין אבנים וקורות מכלים דבכלים שפיר העשוין לבית הכנסת מותרין לגבוה דמאי שנא דהא הוה שינוי מקודש לקודש דגם כלי ביהכ"נ קודש הם ולא מצינו שינוי בקדושת כלי בית המקדש מקדושת כלי ביהכ"נ דאלו ואלו לענין קדושה שם קדושה עליהם א"כ למה יאסר מביהכ"נ למקדש ולא ס"ל לרמב"ם מחמת דביהכ"נ קדושתן קיל ממקדש הוה הדיוט לגבי גבוה כמ"ש הכ"מ דבדואי ביהכ"נ ג"כ קדוש והגם דקיל ממקדש אעפ"כ כיון דנקרא ג"כ קודש וביהכ"נ נקרא ג"כ מקדש מעט כמאמר רז"ל ולענין שם כלים שלהם חל על שניהם שם קודש ומותר לשנות דמקדושה קלה לקדושה חמורה משנין כמ"ש הפוסקים בכמה מקומות ועיין בהל' תפילין באורח חיים דבשלמא אי הוי מצינו בכלים חילוק בגוף עשייתן לענין קדושה הוה אסור לשנות וכיון דלא מצינו בהם חילוק רק כאן וכאן כשעשאן לשמן הם קדושים מהיכי תיתי לאסור כלי ביהכ"נ הראויים למקדש רק דוקא מהדיוט גמור אסור למקדש משא"כ באבנים וקורות שפיר גם מבית הכנסת למקדש אסור דבעשייתן גופא יש חילוק ביניהם דהא באבנים וקורות לבית המקדש פוסק הרמב"ם בפ' זה ה"ח דאסור לפצל אבני הבנין וקורות בהר הבית אלא מפצלין אותן מבחוץ ומסתתין אותן ואח"כ מכניסין אותן לבנין ובביהכ"נ מותר לפצל ולסתת אותן במקומן בבנין גופא שבונה בתוך הביהכ"נ משו"ה אסור לשנות מביהכ"נ למקדש

יה"ר שתשרה שכינה במעשי ידכם ולכאורה מבואר כן בפסוק ושכנתי בתוכם. אך לפמ"ש אתי שפיר דתשרה שכינתו יתברך גם במעשי ידכם מלבד השראת שכינתו יתברך ע"י נדבת לבכם שלא בטלה לעולם אף בחורבנה והכפול לשון בפסוק אתי שפיר ע"פ מ"ש ועתה יגדל נא כח ד' דבמעשי המצות מוסיפים כח וכו' וז"ש מעשה ידינו כוננה עלינו כנ"ל ועוד דמעשה ידינו כוננהו ר"ל בהוספת כח פמליא של מעלה כביכול באתערותא דלתתא לשם שמים בלב טהור:

כתר תורה

אבנים וקורות שחצבן מתחילה לבית הכנסת אין בונין אותו להר הבית. ומקשה הכסף משנה כיון דהרמב"ם למד זה מהתוספתא פ"ב דמגילה מה דחק להרמב"ם לפרש בתוספתא דמה שאומרה להדיוט הכוונה לביהכ"נ דילמא כוונת התוספתא להדיוט להדיוט ממש אבל אבנים וקורות שחצבן לביהכ"נ בונין אותן להר הבית וכמו שפוסק בעצמו בסעיף זה גבי כלים דכתב בכלים אם נעשו מתחילה להדיוט אין עושין אותן לגבוה דהוא ג"כ בתוספתא שם כמ"ש הכ"מ ושם גבי כלים מפרש בתוספתא להדיוט ממש אבל מבית הכנסת למקדש עושין וזה שכתב באבנים וקורות דמבית הכנסת למקדש אין עושין ומפרש דכוונת התוספתא גבי אבנים וקורות להדיוט היינו בית הכנסת ובאמת הוא תמיהה גדולה.

ולענ"ד נראה לתרץ דברי הרמב"ם דהוכיח כן מדברי התוספתא דז"ל תוספתא פ"ב דמגילה כפי שהובאה בכסף משנה אין עושין כל הכלים מתחילתן אלא לשם הקודש ואם נעשו מתחילתן להדיוט אין עושין אותם לגבוה אבנים וקורות שחצבן מתחילה להדיוט אין בונין אותן להר הבית ע"כ, מדלא כלל התוספתא דין הכלים ואבנים וקורות בהדדי ולומר אין עושין כל הכלים מתחילתן אלא לצורך הקודש ואם נעשו הכלים

פרק א' הלכה כ'

לקוטי שלמה

ואם נעשו להדיוט. ע"י פרשת דרכים דרוש י"ב ד"ה הן אמת קושיא הא הזמנה לאו מלתא וע"י בהקומץ רבה כ"ב ע"א בחדתי הרי אף שעשאן להדיוט מותר לגבוה:

מעשה רקח

אבנים וקורות וכו'. מרן ז"ל תמה על דברי רבינו מנ"ל דין זה ומי דחקו לפרש כן. וראיתי להרב קרית ספר ז"ל שכתב וז"ל אבנים וקורות וכו' ואי קדושת בית הכנסת לא היא דאורייתא משום דבית הכנסת הוי תפלה בקבע מחזי קדושתיה חמירא מקדושת הר הבית אלא שנראה דרשה גמורה הא דדרשינן והשמותי את מקדשיכם לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות ע"כ. ועם כי שטח הלשון אינו מכוון מ"מ משמעותו דהוה ס"ד דקדושת בית הכנסת חמירא מקדושת הר הבית אך מכח דרשת הקרא דוהשמותי את מקדשיכם מוכח דשוין הם ובשוין אסור לשנות מקדושה לקדושה דלא הותר אלא לקדושה חמורה ממנה כמ"ש רבינו פי"א דהל' תפלה הל' י"ד וכ"כ להדיא מרן ז"ל שם:

מרכבת המשנה

אין עושין כל הכלים וכו'. עיין בתי כהונה בית ועד.

עיני דוד

אבנים וקורות שחצבן מתחילה לבית הכנסת אין בונין להר הבית. עיין מ"ש מרן כ"מ ועיין להרב חסדי דוד פי' על התוספתא יעו"ש באורך. ועיין להרב בתי כהונה ח"א בית ועד דף ס"א מ"ש בזה בארוכה ועיין להרב קרית ספר מה שהבין בדברי רבינו שאחרי המחילה דבריו לא זכיתי להבינם במ"ש שבית הכנסת יש לו יותר קדושה מהר הבית

דבזו שפיר כתב הכ"מ דלגבי מקדש הוי ביהכ"נ הדיוט דהא יש איסור בעשייתן גופא במקדש גופא מה דאין בביהכ"נ דביהכ"נ מותר לסתתן ולפצלן במקומם ובמקדש אסור כנ"ל א"כ כיון דמצינו בעת עשייתן במקדש יותר מביהכ"נ מיקרי אבנים וקורות (שלהם) של ביהכ"נ הדיוט לגבי מקדש ונכון פוסק הרמב"ם דבאבנים וקורות אפי' מביהכ"נ למקדש אסור ובכלים רק בהדיוט עצמו למקדש אסור אבל מביהכ"נ למקדש מותר ומוכיח כן מתוספתא ע"פ סברה ברורה ודו"ק:

לחם שמים

אבנים וקורות שחצבן מתחילה לבית הכנסת אין בונין אותן להר הבית. כתב כ"מ ויש לתמוה מי דחקו לרבינו לפרש כן ולמה לא פירש דלהדיוט ממש קאמר עכ"ל. ואני אומר מהלכותיו של רבינו ניכר שאדם גדול הוא דאשמעינן הילכתא וטעמו ונימוקו עמו לפרש כן דלא תיהוי כמשנה שאינה צריכה, כיון דכבר אשמועינן שכל הכלים צריכין לעשותן לשם הקודש, ואם נעשו להדיוט אין עושין אותן לגבוה, למאי אצטריך תו למינקט הני, אטו משום דעביד בהו מעשה רבה לשם הדיוט מי סברת דעלווי עליינהו בהכי, הא ודאי לא נצרכה אלא לרבותא דאפילו חצבן לבית הכנסת אין בונין אותן בהר הבית:

ובודאי דהכי הוא, וליכא למימר להדיוט דווקא קאמר אבל חצבן לבית הכנסת שרי לשנותן לגבוה, דפשיטא אין לחלק בכך ושוה בית הכנסת להדיוט לענין זה, מאחר שאין עצמו קדוש אלא כבוד הוא שחייבין בו בשעת תשמיש מצותו בלבד וקדושתו נפקעת ויוצא לחולין בכל דהו, ואפילו בשעת קדושתו שאסור להדיוט להשתמש בו מ"מ אין מועלין בו שאין גופו קדוש אלא כתשמיש מצוה בשעתו, (ועיין מ"ש באו"ח סי' קנ"ב וקנ"ג) הרי שלא חלה עליו קדושה, וא"כ הרי מתחלתן לא נעשו לגבוה וק"ל:

פרק א' הלכה כ'

אמנם הר"ב הגדול מהר"י רוזאניס ז"ל בס' פרשת דרכים הביא לשון רבינו ז"ל ותמה עליו דמאחר דקי"ל דהזמנה לאו מילתא היא למה יאסר לגבוה בהזמנתו להדיוט. עוד הקשה ז"ל מסוגיית הקומץ רבה דף כ"ב דרשת ר' אלעזר בן שמוע אומר על העצים אשר על המזבח מה מזבח שלא נשתמש בהם הדיוט אף עצים שלא נשתמש בהם הדיוט והקשו לזה מדכתיב ויאמר ארונה אל דוד יקח ויעל אדוני המלך ראה הבקר לעולה והמוריגים וכלי הבקר לעצים ותירצו בחדתי הרי דנראה דאין נאסרים לגבוה אלא בשימוש הדיוט לא בעשותם להדיוט דאי לא תימא הכי מאי משני בחדתי וכתב ז"ל ואין לומר דשאני עצים דלא מיתסרי אלא בשימוש דוקא שהרי אתקוש למזבח ואין היקש למחצה גם לשון ר"א בן שמוע שאמר מה מזבח שלא נשתמש בו הדיוט כנראה דאין איסור אלא היכא שנשתמש בהן הדיוט לא בהזמנה בלחוד ועיין בכנה"ג או"ח סי' קנ"ב בהגהת הטור והניחה בצ"ע.

ולענ"ד הרי רבינו ז"ל עצמו בפ' (עשירי) [פ"ו ה"ב בפ"ז ה"ג] מהל' איסורי מזבח פסק הכי כר' אלעזר בן שמוע וכמ"ש הר"ב ברכת הזבח במנחות לכן הנראה לענ"ד הוא דלעולם דוקא בעצים שאינם עשויים לתשימש כי אם לשרפה א"כ להכי בעשייתם ותיקונם להדיוט כל זמן שלא נשתמשו בהם מותרים כיון דלמזבח אינם צריכים תיקון כלל כי אם לשריפה א"כ אותו תיקון כמאן דליתיה אבל כלים דצריכים להשתמש בהם ודאי אם עשאוים ותקנום להדיוט אסירי ואינו הזמנה לחוד כי אם עשיה בידים ע"י תיקון גם לענין מזבח גם כן דלא שייך בהם תיקון אלא אבנים חלוקים מהנחל היו מביאים (ועמ"ש התוס' בסוכה דף מ"ט ע"א עם משנת מסכת מדות [פ"ג מ"ד] גם למרן מ"ש בפ' זה הל' י"ד ומה גם למשנה למלך קשה לי מ"ש שם על הבאר שבע אמאי לא הקשה לו שהוא דברי התוס' גם לא נתקשה מהמשנה ההיא שהביא הרב שאחריו) ולכך לא שייך בהו תיקון להכי נקטו אם

דהרואה יראה שיותר קדושה יש להר הבית מבית הכנסת ודבריו צ"ע:

פרי האדמה

אין עושין כל הכלים מתחלתן אלא לשם הקדש ואם נעשו תחלתם להדיוט אין עושין אותן לגבוה וכו' אבנים וקורות שעשאן מתחלה לבהכנ"ס אין בונין אותן להר הבית. כתב מרן ז"ל שהוא תוספתא פ"ב דמעילה שם אבנים וקורות שחצבן מתחלה להדיוט אין בונין אותם בהר הבית ומשמע לרבינו דלהדיוט היינו בהכנ"ס ולגבי הר הבית הדיוט קרי ליה והקשה מרן ז"ל וז"ל ויש לתמוה דמי דחקו לפרש כן ולמה לא פלי דלהדיוט ממש קאמר ואיפשר דבדוכתא אחריני איתיה בהדיא עכ"ד.

ואני הדיוט אחר המחילה כנראה שמרן ז"ל מחמת שראה דברי התוספתא אבנים וקורות וכו' להדיוט ונקט רבינו ז"ל האי לישנא אבנים וקורות וכו' הבין מרן ז"ל דלבית הכנסת קרי ליה הדיוט. אמנם הרואה יראה דהתוספתא אחר שהביא אין עושין הכלים מתחלתן אלא לשם הקדש כתב דין אבנים וקורות וכו' אמנם רבינו ז"ל דין זה לא הוצרך לכותבו כיון שפסק דכל שנעשה מתחלה להדיוט אין עושין אותו לגבוה משם נפקא דקורות שעשאן מתחלה להדיוט לא יבנו בו הבית ומ"ש דין בהכנ"ס היינו אדרבא דבהכנ"ס יש לו קדושה יתירה מהר הבית מאחר שנעשה לרבים להתפלל בו וחמיר קדושתיה מהר הבית ולהכי כתב רבינו דין זה אחר מה שכתב ומשנשתמש בהם גבוה אסורים להדיוט ולהכי שייך דין זה אחריו וכן מצאתי בפ"ה להמבי"ט ז"ל בס' קרית ספר שהבין הכי בדברי רבינו ז"ל יעו"ש וכתב דאדרבא קדושת בהכנ"ס נראה שהוא מדאורייתא מדרשינן והשימותי לרבות בהכנ"ס ובית המקדש נראה שהיא דרשה גמורה יעו"ש.

פרק א' הלכה כ'

נשתמש בהם הדיוט וכו' ולעולם דבכלים כל שתקנום אפי' לא נשתמש בהם אלא תקנום להדיוט לעצמו אין בונים בו הר הבית ודוק.

ציוני מהר"ן

וכלי גבוה עד שלא נשתמש כו'. עי' בכ"מ ועי' במה שתפס עליו המגיה ובאמת דברי רבינו הם גמרא ערוכה בע"ז דף נ"ב ע"ב התם לא אישתמשו בהו לגבוה הכא כיון דאישתמש בהו לגבוה לאו אורח ארעא לאישתמושי בהו הדיוטא ע"ש:

קריית ספר

אין עושין כל הכלים מתחלתן אלא לשם הקודש דכתיב את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו משמע דעשיית כל הכלים דומיא דמשכן דעשייתו לקודש מתחלתו כדמשמע ועשו לי מקדש שמתחלת עשייתו יהיה לשם הקודש ואם נעשו מתחלתן להדיוט אין עושין אותן לגבוה דתחלתן לקדש בעינן כדאמר'. וכלי גבוה עד שלא נשתמש בו גבוה רשאי להשתמש בהם הדיוט ומשנשתמש גבוה אסורין להדיוט דכלי שרת עבודתן מחנכתן כדילפינן מדכתיב אשר ישרתו בהם בקדש תלאן הכתוב בשירות מדכפל קרא בלישניה כלי השרת אשר ישרתו במ משמע שנעשו כלים על ידי שירות. אבנים וקורות שחצבתן מתחלה לבית הכנסת אין בונים אותם בהר הבית ואי קדושת בית הכנסת לא הויא דאוריתא משום דבית הכנסת הוי לתפלה בקבע מיחזי קדושתיה חמירא מקדושת הר הבית אלא שנראה דרשה גמורה הא דרשינן והשמותי את מקדשכם לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות: